

પુસ્તક પદ મું.]

[અક ૨ જો.

Gujarat School Paper.

ગુજરાત શાળાપત્ર.

ફેબ્રુઆરી સને ૧૯૨૦.

અનુક્રમણિકા.

વિષય.

પૃષ્ઠ.

ભાગ	૨૫
કવિતાનું વિવરણ	૨૮
વાતાવરણમાં ગેદી પાણીની વગળ	૩૧
ધનકલુએન્ના.	૩૫
પ્રાથમિક નોંધ	૪૭
મને ૧૯૦૦ નો પ્રેમ ૨૦ ટે. કેરોનનો અભ્યાસક્રમ ૮૦	
કેળવણી ખાતાની જાહેર અખબાર.	

કેળવણી ખાતાના હકમચી.

તંત્રી અને પ્રકાશક (ઓક્ટોબર ૧૯૧૪ થી)

મિ. કેળુગડ અરહેસર બાલા, બી. એ.,

પ્રિન્સિપલ, ૨ ગા. ટેનિંગ કોલેજ—અમદાવાદ.

(તર્વ હક સ્વાધીન ગણ્યા છે.)

પી ગુજરાત પ્રિ પ્રેસમાં—શાહ સોમશાય મંગળદાને છાપ્યું.

પાંચક્રવા, રીચીરોક—અમદાવાદ.

૧. પત્ર સંબંધી લખાણ—એડિટર તરફ મોકલવું. છાપવા માટે લખવાનું લખાણ કોમળની એક ખાત્રીએ ચોકસાઈથી લખવું. છાપવા પહેલાં લાગશે તો છપાશે, નહિ પમદ કહેલો લેખ ટિકિટ મોકલી દેશે તો પાછો મોકલવામા આવશે.

૨. લેખકને ઉત્તેજન—વિષયો લખી મોકલનારની પેના-લેવાની ચુકી હશે તો પ્રથમથી જ ખબર-આપેલી દરે છાપે પાને ચોક્કસ માત્રાએ ૩ ૧ મુદી આપવામા આવશે. અર્થાત્ત મારે કંઈ આપવામા નહિ આવે.

૩. લવાજમ—તરસ એકનો રૂ. ૧-૩-૦ દપાલ અર્થ સોંપે આગાઉથી, વિધાર્થીઓ મારે ૦-૨-૦-૦. છુટક અંકનો રૂ. ૦-૨-૦-૦. પ્રોસ્ટેશન રૂ. ૦-૦-૬ છુટક.

૪. મનિગેઈર—કપૂત પર ગામડે શહેરનું ઠેકાણું સ્પષ્ટ લખવું. તેમજ ત્યાં એકથી વધારે નિશાળો હોય તો નિશાળનો નંબર તથા શાળાપત્રની કિંમત તરફથી અપાએલા સરનામાના લેખલ ઉપરનો નંબર લખવો. જાહેર ખબરના લાવ.

સુદન.	પેન.
આખું વર્ષ,	આખું અર્ધ પા.
૩-૬૫૩ ૭૪૩ ૨૦	
છ માંમે	રૂ. ૩૫૩. ૧૮૩ ૧૨
ત્રણ માસ.	રૂ. ૨૦૩. ૧૦૩ ૭

છુટક છાપવાનો ફેર. ૨૨ નવું લીટીએ રૂ. ૧-૨-૦

રાખ્યો છે. આ પત્ર માથે કોઈપણ હેડ-લીસ પ્રહેત્તવામાં આવશે નહિ.

૫. શાળાપત્રમાં આપેલી ખાત્રી જાહેરખબરોમાં જણાવેલી ચીજો ખાતાએ મળુર, કરેલા જ હોય, એમ કંઈ મેસ હોતું નથી. મારે દરેકને મળુર કરેલી તરીકે જણવા નહિ.

૬. દરેક માસના રાજીર્પનમાં એક તે માસની તા. રજા મી સુધીમાં મળે તો તે. સર્સની આખર તારીખ સુધીમાં અમને ખબર આપવી કે જ્યાં તે, અંક મોકલવાનો કવળ થાય. માસ આખર પછી અંક નહિ મળ્યાની ખબર આપનારને જો એક સિલકમાં હશે તો છુટક અંકમાં હિમત લઈ મોકલવામાં આવશે.

૭. શાળાપત્રનું વરસ અનુઆગિથી ડિસેમ્બર સુધી જણવામાં આવે છે; મારે વરસની વચમાં જો કોઈ ખંડ થવા માગતા હશે તેમજ પાસેથી કોઈ અંક નેમને મોકલશે તેટલાની છુટક અંક લેવા હિમત હોવામાં આવશે.

ગુજરાત શાઠાપત્ર.

પુસ્તક પદ્મું.

ફેબ્રુઆરિ સને ૧૯૨૦.

અંક ૯

માસ.

(૧) શહેનશાહી ઢંઢેરો.

મને ૧૯૧૬ નો ડિસેમ્બર માસ હિંદુસ્તાનના લાવિબ્યના ઇતિહાસ-
ગ્રન્થોમાં સુવર્ણાક્ષરે વિભૂષિત થએ એમ કહીએ નો અત્યુક્તિ નહિ
મનાય. મહાન યુગેપીય વિગ્રહના અંતનો આનન્દ દર્શાવવા સુલેહનો
હિસાવ પણ હિંદમાં એજ માસમાં ઉજવાયો હતો. હિંદવાસીને નવા
રાજકીય સુધારા એટલે-મોન્ટેગુ ચેમ્સફર્ડ સ્કીમ-(યોજના) થી સુવિ-
હિત, રાજ્યવ્યવસ્થાનું ખીલ, ઇંગ્લાંડમાં પાર્લામેન્ટના બંને પક્ષે પસાર
કર્યું છે. મહારાજા બેજર્ત પણ પોતાની મંજૂરી આપ્યાથી તે હવે
કાયદો ગણાશે. ઉપરાંત હિંદવાસીઓને ઇંગ્લાંડના રાજવંશની પરંપ-
રાથી ચાલી આવેલી શ્રેણી મુજબ હવેથી રાજ્યવ્યવસ્થામાં વધુ સત્તા
આપનાર શહેનશાહી ફગ્માન એજ માસમાં જાહેર થયું છે. તે ઢંઢેરો
પ્રત્યેક પુરુષે વારંચો છે તેથી માત્ર તેના સુખ્ય મુદ્દા દર્શાવીશું. શર-
આતમાં નવો કાયદો પમાર કરવાનો હિંદેશ વર્ણવ્યો છે. મહારાણી વિ-
ક્ટોરીઆના ૧૮૫૮ ના ઢંઢેરા જીવે, મહુમ્મ શહેનશાહ સાતમા એડવર્ડના
૧૯૦૮ નો હતો તેવાજ પ્રકારના સંદેશાવાળો, પણ વિગેષ આગળ વધતે
આ કાયદો હિંદની રાજ્યવ્યવસ્થામાં હિંદવાસીને વધુ હકો આપનારો
નીવડશે અને લગતી કેટલાક સવિમ્બર હકીકતો, સૂચનાઓ તેમજ
હેતુઓ દર્શાવી મહારાજા ધરૂં છે કે પોતાના નીમિલા અધિકારીઓ
અને પ્રજા વચ્ચેની કડવાસ તથા હિંચા મન જલદી દૂર થાય. કાયદાનો
બાંચ જમણે અગાઉ કયો હોય તે હવે તેને માન આપતા રહેશે. નવો મુદ્દા
શરૂ થાય છે અધિકારી વર્ગ અને પ્રજાપક્ષ એક મંપથી કામ કરશે

એવી આશા છે રાજકીય કારણોને અંગે સ્વચ્છ ભાવેવતા ઠેકીઓને છુટકારો આપવાની દગા તે ઢંઢેરામાં સૂચવી છે. જો ઠેકીઓને છોડવાથી જનહિંના શાંતિને હાનિ ન પહોંચે તેવાનેજ નામદાર વાઇસરોય સાહેબે છુટા કરવા એમ તેમાં સૂચન છે. ખીજી એક અગત્યની ખાખત “ચેમ્બર ઓવ પ્રિન્સિપલ”-હિંદના રાજાઓનું મંડળ-ની સ્થાપનાનો ખલુ તેમાં મમાવેશ છે છેવટે નામદાર પ્રિન્સ ઓવ વેલ્સ આ વર્ષે હિંદમાં મુલાકાત અર્થે પધારનારા છે તે આ રાજાઓના મંડળ તથા નવા કાયદાની સરખાતનો પાયો નાખશે એમ દર્શાવી ખલુ પ્રાર્થનાથી તે ઢંઢેરા સમાપ્ત થાય છે. મહારાજા જોર્જનો આ ઢંઢેરા ખત્રેક હિંદવાનીએ આનન્દથી વધાવી લેવો જોઇએ એજ ખર્ક કર્તવ્ય છે. એક મહાન હિંદવાસી આને “અશોકના મદેશ” ગ્રામે સરખાવી તે ઢંઢેરાને ‘પોલિટિકલ ખાઇખલ’ રાજકીય ધર્મજન્ય માની સકાય એમ મૂચવે છે.

(૨) હિંદના રાજ્યખધારણુનો નવો કાયદો.

‘મોન્ટેગુ ચેમ્સફર્ડ સ્કીમ’ ની મજાથી અંકિત, હિંદની રાજ્ય-યવસ્થાને લગતુ ખીલ ગયા ડિસેમ્બર માસમાં પાર્લામેન્ટની ખન્ને ક્લામાં ખસાર થયું છે. મહારાજા પચમ જોર્જ પોતાની મંજુરી આવાથી હવે તે કાયદો ગજાશે. આ કાયદાનું ખી હિંદહિતૈથી સેં ઓફ સ્ટેટ, મિ. મોન્ટેગુએ રોખ્યા ખાદ, હાલના નામદાર વાઇસરોય લોર્ડ ચેમ્સફર્ડની મહાનુમ્તિ મળ્યા ખાદ, ઇંગ્લાડમાં જોઇન્ટ કમિટિના ગંભીર, નિપુરુ અને ઉપયોગી વિચારો દર્શાવનારા રિપોર્ટના પરિણામે, તેમજ આખી સલામાં મિ મોન્ટેગુની નિષ્ણુતા અને ઉમરવોની મજામાં લોર્ડ સિંહના કૌશલ્યથી એક તરેહનું ઉત્તમ જળસિંચન તે છોડને મળ્યું છે શહેનશાહની મંજુરી મળ્યાથી તે ધીમે ધીમે વૃક્ષરૂપે પરિણામ પામી તેની છાયા નીચે કામ કરનાર અધિકારી વર્ગ તથા પ્રજાપક્ષમાંથી નિખાતા પુરુષો હિંદને ગુલામી ફળ તેમની કર્તવ્યશુદ્ધિ, વિશાળહૃદયતા, સમખાવના અને મગથી અર્પણે એવી આશા છે. મહારાજાના ઉદગારો પ્રમાણે આ સુખ, હિંદની આર્થિક તેમજ નૈતિક વૃદ્ધિ અથે ખંત ધગવનારા પાર્લામેન્ટના સભ્યો, ઇંગ્લાડની પ્રજા, અને હિંદના અમલદારોના પ્રયાશોનું ફળ છે. હિંદવાસીઓને ઠેટલાક ખાતાંની સંતા ભોગવવાનો આથી હક આપવામાં આવ્યો છે. આ મુધારાનો યોગ્ય અને ન્યાયી ઉપ-

ચોગ થયે, અને અધિકારી વર્ગ તથા પ્રજાપક્ષ એક સંપત્તી ભોખમદારી સમજશે, અને રાજ્યના સામાન્ય હિતમાં આત્મભોગ આપશે એમ મહારાજ પોતાના દંદેરામાં જણાવે છે. એકંદર આ નવો કાયદો હિંદના સામાન્ય હિતનો હોવાથી, તેમજ હિંદવાસીઓને રાજ્યકાર્યમાં બહોળા પ્રમાણમાં સત્તા પ્રાપ્ત કરાવનાર સાધન હોવાથી પ્રત્યેક હિંદી તેને માન તેમજ આનન્દથી સ્વીકારી મહારાજનો અત્યંત હૃદયકાર માનશે. આ કાયદાને આ સ્વરૂપમાં લાવવાનું માન મિ. મોન્ટેગુ અને લોર્ડ સિંહને ઘણું-ઘટે છે.

જાહેર ખબર.

મ. એ. ઈ. સાહેબનો તા. ૬-૧-૨૦ નો હુકમ નંબર ૧૩૫૦૧
સરકારી ઠરાવ—ન્યાયખાતું—તા. ૨૨-૧૧-૧૯ નો
હુકમ નં. ૧૦૦૨૭.

જાજિરે સુખાઈ—તા. ૨૨-૧૧-૧૯.

બંગાળાની સરકારનો તા. ૧-૧૧-૧૯ નો

હુકમ નં. ૧૨૩૪૭ .

નામદાર ગવર્નર-ઇન-કૌન્સિલ કરમાવે છે કે “ મોક્ષનો સંદેશ ” (message of Salvation) જે અંગ્રેજીમાં છાપેલું એક નાનું ચોપાનીઈ છે અને જેને મથાળે અક્ષા-હો-અકબર ચબ્દો છે તે જ્યાં મળે ત્યાં જમ્મ કમ્પામા આવે છે. તેની શરૂઆતમાં “ હિંદુસ્તાનના ૭૦૦૦૦૦૦૦ મુસલમાનો ” અને અતે “ પ્રેસિડન્ટ સેન્ટ્રલ રેવોલ્યુશન કમિટિના-હુકમથી ” એવા ચબ્દો છે. તેમાંનું લખાણ કીતુરી છે.

(સહી) એ. મોન્ટેગોમરી

એડિટિંગ-રજીસ્ટ્રાર સેક્રેટરિ-ટુ-ગવર્નમેન્ટ,

કવિતાનું વિવરણ.

(લેખક.—શ. રા. સાકરલાલ અમૃતલાલ દવે બી. એ.
એસ. ટી. સી. ડી.)

‘ ઘડી ઘડી તડકા ને છાંયડા ફેરવ એ. ’

ગુજરાતના પ્રસિદ્ધ અર્વાચીન કવિ સ્વર્ગસ્થ નર્મદાશંકરના ‘ મહુવણું ’ માંથી આ કાવ્ય લીધેલું છે. ‘ વૃદ્ધિના ચાળા ’, એટલે કે વરસાદ આવવાનાં ચિહ્ન, એમાં વર્ણવેલા છે, અને તે જાળકના અનુલવમાં આવે છે; એટલે આ કાવ્ય એકંદરે વિવાર્ધાને ઘણી રમુજ આપે એમાં સંદેહ નથી.

કાવ્યનું વૃત્ત માલિની છે. તેમાં દરેક ચરણમાં ૧૫ સ્વર આવે છે, અને ૮ મા સ્વરે યતિ હોય છે.

ગણ રચના નીચે પ્રમાણે છે—

સૈ	ન	જ	ન	ક	મ	વ	ધ	ના	યા	ય	આ	જા
સૈ	ક	જ	ન	ક	ક	એ	વ	ધિ	ના	યા	ય	જા

‘ વૃદ્ધિના ’ એ શબ્દમાં ‘ વ ’ ને ગુરુ સ્વર ગણ્યો છે, કમકે એ સ્વર થઈ સંયુક્ત વ્યંજન આવેલો છે અને તેને લીધે સ્વર થડકાય છે, એટલે બોલતી વેળાએ સ્વર પર ભાર દેવો પડે છે. ક૦ દ૦ ડા૦ કવી ગયા છે, કે—

“ જોડાશરથી જો પ્રથમ થડકે તો ગુરુ થાય ” આ વૃત્તમાં પ્રથમના એ ગણ નગણ છે, અર્થાત્ પહેલા છ સ્વર લણ છે, એટલે કાવ્ય વાંચતી વખતે આદંભમાં ઝડપથી બોલવું પડશે. રાસ્કૃત વૃત્તોમાં માલિની વૃત્ત એક સરસ વૃત્ત છે, અને તે ગાવાની વિવાર્ધાંજીને મજા પડવીજ જોઈએ.

આ કાવ્યની છંદે દ્વંકનું છેલ્લું ચરણ એકજ છે— સકળ જન કહે એ વૃદ્ધિના થાય ચાળા. ’ એમ કહેવામાં કવિનો આશય સ્પષ્ટ છે. એક તો કાવ્યની ગ્રેયતામાં વૃદ્ધિ થાય છે, કાવ્ય જ્ઞાનને સુમધુર લાગે છે, અને બીજો અને મહત્વનો આશય એ છે કે વાંચનારના મન પર કાવ્યમાં વર્ણવેલી મુખ્ય બાબતની સચોટ છાપ પડે છે. વરસાદ આવ-

વાનો વખત થાય છે તે વખતે-એટલે જો મહીનના પાછલા પંદરામાં-
જે જ કુદરતી દેખાવો જોવામાં આવે છે તેનું મથાસ્થિત વર્ણન નર્મદે
આપ્યું છે.

હવે જ પશ્ચિમોમાં ખાસ ખૂબી રહેલી છે, અથવા તો જોના અર્થ
સુરુપ નથી તે તરફ દષ્ટિ કરીએ.

૨-‘અગ્નિવર્ધી કિનારે આવતાં પંખોં ભાળ્યાં.’ સમુદ્ર ઉપર
છેડતાં પક્ષીઓ વરસાદની ખીકથી જમીન તરફ ઢોડી આવતાં જણાય
છે. વરસાદ પડે તો દરિયામાં તેમને આશ્રય મળે નહિ, માટે કિનારે
આવી પોતપોતાના માળા ખોંધી ગ્હે છે. સં અળવ=દગિયો.

૩-‘ખરર થરર શબ્દે હાલતાં થાય ઝાડો.’ ઝાડો હાલતાં થાય
છે, એટલે હાલવા માટે છે, અને તેથી કરીને ડાળી અને પાંદડાંનો
‘ખરર થરર’ એવો અવાજ થાય છે. પુષ્કળ પવન વાય અને ઝાડનાં
પાંદડાં હાલી જીઠે-ત્યારે જ મીઠો ધ્વનિ થાય છે, તેનો અને કવિએ
હલ્લેખ કર્યો છે.

‘શબ્દે’ એમાં દરબુ-અર્થે ત્રીજી વિભક્તિ ન લઈ શકાય, કેમકે
‘ખરર થરર’ એ અવાજના સાધન વડે ઝાડ હાલે છે એવો અર્થ નથી.
ઝાડ હાલે છે અને અવાજ થાય છે, એટલુજ વિવક્ષિત હોઈ શકે,
માટે મારા નમ્ર અભિપ્રાય પ્રમાણે ‘શબ્દે’ એ કેવળ સાહચર્યવાચક
પૃતીયા છે.

‘રસ ખડુ ઉતરે છે યન્ન મહિ રૂપાળા’-આ પશ્ચિના એ અર્થ
સંભવે છે (૧) સતાર, સારંગી, વગેરે વાદ્યમાંથી વર્ષારભે મધુર સુર
નીકળે છે (શંકા થાય છે, કે હવામાં લિનાચ આવવાથી વાદ્યો હવાપ
જાય નહિ ?) (૨) વાયુભારમાંપક યન્નમાં રસ એટલે ખાંડ નીચે
ઉતરે છે. પારો રહ્યું ઈંચ સુધી નીચે ઉતરે ત્યારે વરસાદ પડે અથવા
સખત પવન વાય.

૪-હમેશના કરતાં હવામાં લિનાચ વધારે લાગે છે; પવનના સપ્પા-
ટાની સાથે ફૂલવાડીનાં ફૂલની સુગન્ધ બધે પ્રસરી રહે છે; દૂરથી
ઘંટના ઠાવા અવાજ સંભળાય છે, -આ ખૂબી વરસાદ વરમવાનાં ચિહ્ન છે.

‘દૂર થઈ સંભળાએ વાગતા ઘંટ ઠાલા’ આ પશ્ચિનો અર્થ
રુપેષ લાગતો નથી દૂરથી સંભળાતા ઠાલા ઘંટ તે કયા ? વળી ઘંટ
ઠાલા શા માટે ? ઘંટ ઠાલા કે ઘંટનો અવાજ ઠાલા ? આવા અનેક
પ્રશ્ન જીઠે છે. કેટલાક કહે છે કે ઠાલા ઘંટના અવાજ તે વાદળાંની

ગર્જના સમજવી. પરંતુ મેઘગર્જનાને વાગતા ઠાલા ઘંટ કહેવા એ મને તો કુત્સિત કદપના લાગે છે. ક્યાં મેઘની ગર્જના અને ક્યાં ઘંટનો નાદ ? એ પંક્તિનો અર્થ હું કાલેજમાં આ પ્રમાણે શીખવતો હતો:-

સમી સાંજે ગામ ખડાર આવેલાં તળાવ અથવા નદીના તટ પરનાં સિવાલગમા (તેમજ અન્ય મંદિરોમાં) આરતી થાય છે, તે વખતે જે દસેક મિનિટ સુધી ઘંટનાદ થાય છે તે ગામની અંદરના માણસોને સંભળાય છે. હવે આ ઘંટનાદ સિવાળોમા કે ઉનાળામાં સ્પષ્ટ સંભળાય, પરંતુ હવામાં ભિનાશ આવી ગઈ હોય તેવા વર્ષોરંભના સમયમા સ્પષ્ટ સંભળાયજ નહિ. તેથી કવિ કહે છે કે 'દૂર યક્ષી સંભળાએ વાગતા ઘંટ ઠાલા,' જાણે ઠાલા (અટલે ખડેરા) ઘંટ વાગે છે, ઘંટનાદ સ્પષ્ટ સંભળાતો નથી, પણ હવાની ભિનાશને લીધે સ્વર ખડેરા સંભળાય છે. ખરેખરા ઘંટની વાત છે, મેઘગર્જના વિવક્ષિત નથી, એમ માફ સમજવું છે કદાચ મારી સમજણ ખોટી હોય.

૫-“ તગવીજ કરતાં રે’ ખાંધવે પખી માળા ”-આ પંક્તિ ઘણા વિદ્યાર્થીઓને મુઝવે છે એનો અન્વય આ પ્રમાણે છે.-પખી માળા ખાંધવે તગવીજ કરતાં રહે છે. (રે’=રહે છે) વરસાદ આવવાનો વખત થયો માટે પક્ષીઓ પોતપોતાના માળા ખાંધવા મંડી પડે છે, નહિ તો ચોમાસામા તેમને આશ્રય મળે નહિ [માળા ખાંધવે=માળા ખાંધવામા=માળા ખાંધવાની-(તગવીજ)]

‘ખાંધવો’ એ સામાન્ય કૃદન્ત નામ છે.

૬-આ ત્રોટા આખા કાળમા સૌથી મનોહર છે તેમાં વિમ-ચિહ્ન નીચે પ્રમાણે મૂકવાં જોઈએ —

રુડું ધનુષ જણાયે, પીત સૂર્યોસ્ત ભાસ,
આતિ ઉજળું કુંડાળું અન્દની આમપાસ,
વીજળી ઘણું ઊંચાને, નૈર્ઋતા વાસોતાળા,
સકળ જન કહે એ વૃદ્ધિના થાય આળા.

વરસાદનાં પાંચ જુદાં જુદાં ચિહ્ન વર્ણવ્યા છે (૧) મનોહર મેઘધનુષ જણાય છે, (૨) સૂર્યોસ્ત વખતે સિતિજ પર (રાતનિખલે) પીળો પ્રકાશ દેખાય છે, (૩) અન્દની આમપાસ જળકુંડ થાય છે (૪) ધિમાન ઠાણમાં ઉપરાઆપરી વીજળી થાય છે, (૫) નૈર્ઋત્ય ઠાણ માંથી શીતળ પવન વાય છે.

(સં. માન=પ્રકાશ).

વાતાવરણમાં રહેલી પાણીની વરાળ.

(લેખક—રા. પોપરલાલ જયવંદ અમ્માણી.

હંટર મેલ ટ્રેનિંગ કોલેજ, રાજકોટ.)

આપણી પૃથ્વીની આસપાસ વી ટળાએલ વાતાવરણ એક ચમત્કારી વિષય છે. તેના સંબંધમાં વિશેષ જ્ઞાન મેળવતા આપણને ઘણું ઘણું જાણવાનું મળે છે, તથા આપણી નજર સંમુખ ખનતા અનેક કુદરતી યનાવોનો સંબંધ તેની સાથે જોડાયેલો હોય એમ જણાય છે. વાતાવરણ સંબંધે જે ખામ ઉપયોગી બાજતો આપણે જાણીએ છીએ, તેમાં હવાનું દબાણ, હવાનું ઉષ્ણતામાન અને હવામાં રહેલ પાણીની વરાળ એ ત્રણ બાજતો મુખ્ય છે આ લેખમાં છેલ્લી બાજત વિષે શિક્ષક વર્ગને ઉપયોગી થઈ પડે એવી કેટલીક હકીકત આપવા ધારી છે.

પૃથ્વી પરનાં નાનાં મોટાં તમામ જલાશયોમાંથી રાત દિવસ આછા વસા પ્રમાણમાં પાણીનું બાષ્પભવન થઈ, તે વાતાવરણમાં અદૃશ્ય રૂપે નિરંતર ઉમેરાયા કરે છે. આ પ્રમાણે વાતાવરણમાં જમા થતી વરાળ, વાદળો કે ધ્રુમ સ્વરૂપે હવા વાયુરૂપમાં, અથવા ઝાકળ કે વરસાદ જેવા પ્રવાહી રૂપમાં, અથવા ઠરા કે ખરફ જેવા ધનરૂપમાં રૂપાંતર ધારણ કરી, વાતાવરણમાંથી વિખૂટી પડી, પાછી પૃથ્વી ઉપર આવે છે. આ પ્રમાણે પાણીના ઉપર નીચે થતા બમણથીજ પ્રાણીઓ અને વનસ્પતિનું જીવન આ પૃથ્વી પર છે 'ધ્રુમસ, વાદળો, ઝાકળ, વરસાદ ઠરા, ખરફ વગેરે કુદરતી ચમત્કારો આપણે જોઈએ છીએ, એ બધાનું મૂળ હવામાં રહેલી પાણીની વરાળ છે. એ ચમત્કારોનું વિશેષ જ્ઞાન મેળવવાને ખાતર પણ હવામાંના લેજ વિષે આપણે ચોક્કસ માહિતી મેળવવાની ખાસ અગત્ય છે.

બાષ્પભવન—પૃથ્વીપર રહેલ પાણીનું પ્રત્યેક સ્થળે, પ્રત્યેક ક્ષણમાં, નિરંતર અવિરિચ્છનપણે એણું વણ બાષ્પભવન થયાંજ કરે છે, પરંતુ અમુક અમુક અનુકૂળ સ્થિતિમાં બાષ્પભવનની ક્રિયા વધારે ઝેરથી ચાલે છે. તે અનુકૂળ સ્થિતિઓ નીચે પ્રમાણે છે:—

૧ પાણીના સપાટીનો વિસ્તાર—એક શેર પાણી એક જ્વાસમાં સરેલું હોય ત્યારે તેમાંથી જટલ બાષ્પભવન થાય, તેના કરતાં

તેટલું જ પાણી રક્ષાખીમાં ભરેલું હોય, ત્યારે તેમાંથી વધારે ખાંપભવન થાય છે. કારણ કે ગદ્યસ કરતાં રક્ષાખીમાં પાણીની વધારે સપાટી હવાના સંપર્કમાં આવે છે.

૨ હવાનું વધારે ઉષ્ણતામાન.—ઠંડી હવા કરતાં ગરમ હવાનાં રજકણો વચ્ચે વધારે જગા હોય છે, તેથી ગરમ હવામાં વરાળને ઝીલી રાખવાની શક્તિ ઠંડી હવા કરતાં વધારે હોય છે.

૩ હવાનું સુકાઈનું.—જમ હવા વધારે સૂકી, તેમ વરાળને ઝીલી રાખવાની તેની શક્તિ વધારે હોય છે, કારણ કે ભેજવાળી વાતને સુકાઈને સૂકી હવામાં રજકણો વચ્ચે વરાળને રાખવાની જગા વધારે હોય છે.

૪ પવનનું જોર.—જ્યારે હવા સ્થિર હોય છે, ત્યારે પાણીની સપાટી પરની હવા વગળી તર ચતાં, વધારે વરાળ ઝીલી શકે તે શક્તિના અભાવે ખાંપભવનની ક્રિયા મંદ પડી જાય છે, પણ જો પવન વાતો હોય તો તે, વરાળથી તર થએલ હવાનાં જથ્થાને ખીજે સ્થળે ઘસડી જઈ તેને સ્થળે સૂકી હવાને દારી મૂકે છે તેમજ તે સૂકી હવા વરાળથી ભરપૂર થતાં, તેને પણ પહેલની માફક ઘસડી જાય છે. આ પ્રમાણે થતા ખાંપભવનની ક્રિયા મંદ ન પડતાં સતત ચાલુ રહે છે.

૫ હવાનું ઝોલું દબાણ.—જ્યારે હવાનું દબાણ ઓછું હોય છે, ત્યારે તેના રજકણો છૂટા થાય છે, તેથી તેમની વચ્ચે વરાળને રહેવાની જગા વધારે થાય છે.

ઉપર ગણતરીની અનુકૂળ સ્થિતિઓમાં ખાંપભવનની ક્રિયા ઝેરમાં ચાલે છે. ધારે કે કોઈ સ્થળમાં કોઈ વખતે ખાંપભવનની ક્રિયાને સહાય કરનારી ઉપર ગણતરીની જાની અનુકૂળતા એકી સાથે પ્રાપ્ત થએલી છે, તોપણ હવા વધારેમાં વધારે જટલી વગળને પોતાની અંદર સંક્રમી શકે, તેટલી ઠી તેમાં જમા થતી નથી. પ્રયોગો પરથી એવું સિદ્ધ થયું છે કે—વધારેમાં વધારે એ પ્રમાણનો પોણો ભાગ તેમાં હોય છે.

વરાળથી તર થએલી હવા:—ખાંપભવન થવાથી વરાળનો જથ્થો હવામાં નિરતર હોય છે. ત્યારે સવાલ એ થાય છે, કે જટલી

વરાળ હવાની અંદર દાખલ થવા આવે, તેટલો બધીને તે સંઘડી શકે ખરી? વરાળને આશ્રય આપવાની હવાની શક્તિની કંઈ હદ હશે ખરી? ઉપલા પ્રશ્નોના વિચાર કરતાં હવાની શક્તિની ચોક્કસ હદ છે એમ જણાયે છે. આ બાબતનું વધારે સ્પષ્ટીકરણ મવા સાર એક ઉદાહરણ લઈએ. એક વાદળીનો કકડો છે, તેના ઉપર પાણી રેડતાં તે પોતાની અંદર ડેટલુંક પાણી સંઘડી શકે છે, પણ પાણીને સંઘડવાની તેની શક્તિની હદ છે અમુક માપ ઉપરાંત તે કકડા ઉપર પાણી નાખીશું, તો તે બહાર રહેશે. તેજ પ્રમાણે હવા પોતાની શક્તિના પ્રમાણમાં બાબત-બવન ક્રિયાથી બનતી પૃથ્વી પરના પાણીની વગળને પોતાની અંદર આશ્રય આપે છે, અને શક્તિ ઉપરાંતના વરાળના જથ્થાને આશ્રય ન આપતાં ધુમ્સ કે વાદળા જેવા રૂપમાં પડતો મૂકે છે. જ્યારે હવા પોતાનાં જીવંતો વચ્ચે વરાળ રૂપે પાણીનો પોતાની શક્તિ અનુસાર પૂરતો જથ્થો ધારણ કરે છે, ત્યારે તે હવા વગળથી તર-ભરપૂર થઈ જાય છે. હવાની વરાળને પોતાની અંદર રાખી કાઢવાની શક્તિ ઓછા વર્ષા ઉબ્જતામાને ઓછી વર્ષા હોય છે હાખલા તરીકે:—૩૨° ઉબ્જતામાન વાળી હવા પોતાના વજનના ૧૬૦ મા ભાગ જેટલી વરાળને પોતાની અંદર રાખી શકે, એથી વધારે વરાળને રાખી શકે નહિ. ૫૯° ઉબ્જતામાન વાળી હવા પોતાના વજનના ૮૦ મા ભાગ જેટલી વરાળને પોતાની અંદર રાખી શકે, અને ૮૬° ઉબ્જતામાન વાળી હવા પોતાના વજનના ૪૦ મા ભાગ જેટલી વરાળને પોતાની અંદર રાખી શકે, એથી વધારે વરાળને રાખી શકે નહિ. ઉપરનાં ત્રણ દર્શાવેલા ઉદાહરણો જે બાબતો આપણા ધ્યાનમાં આવે છે. એક તો એ કે જમ હવાનું ઉબ્જતામાન ઓછું, તેમ તે પોતાની અંદર ઓછી વરાળને રાખી શકે, અને જમ તેનું ઉબ્જતામાન વધે, તેમ તેમ વરાળને પોતાની અંદર રાખવાની તેની શક્તિ-વધતી જાય. બીજું, દર ૨૭° ઉબ્જતામાન વધતાં વરાળને રાખવાની હવાની શક્તિ બમણી વધતી જાય છે.

ઉપરનાં દર્શાવેલા પરથી આપણા સમજવામાં આવ્યું કે-કંડી હવામાં ઓછી વરાળ રહી શકે, અને ગરમ હવામાં વધારે વરાળ રહી શકે. આ પ્રમાણે થવાનું શું કારણ હશે, તેનો હવે વિચાર કરીએ. કંડી હવા એટલે સંઘાયાએલી હવા, અને ગરમ હવા એટલે વિસ્તાર પામેલી હવા છે. વાદળીનો કકડો કંડી હવાને સ્થાને અને હળાણ

મુક્ત વાદળીનો કઠડો! ગરમ હવાને સ્થાને કહવા. જમ દખાવેલા વાદ-
ળીના કઠડામાં થોડું પાણી રહી શકે, તેમ ઠંડી હવામાં થોડી વરાળ
રહી શકે છે. જમ દખાવ્યું મુક્ત વાદળીના કઠડામાં વધારે પાણી રહી
શકે છે, તેમ ગરમ હવામાં વધારે વરાળ રહી શકે છે. ઉપલી હકીકત
બહુચા પછી વગળથી તર હવા શિયાળામાં હોવાનો વધારે સંભવ છે
જિનાળામાં એ પ્રકારના ખુલાસો આપ્યું કરી શકાયું. શિયાળામાં હવાનું
ઉષ્ણતામાન ઓછું હોય છે, તેથી તે પોતાની અદર થોડી વરાળ રાખી
શકે, છતાં પણ એ થોડી વરાળથી તે અનેક વાર તર હાલતમાં આવી
જાય. એથી ઉલટું જિનાળામાં હવાનું ઉષ્ણતામાન વધારે હોવાથી તે
પોતાની અદર વધારે વરાળને રાખી શકે છતાં પણ, કવચિત્તજ તે તર
સ્થિતિમાં આવે છે. ચોમાસામાં તે હવાની સ્થિતિ વરાળથી લગભગ
તર રહે છે.

(અપૂર્ણ)

જાહેર ખબર.

મ. એ. ઈ. સંહિતનો તા. ૮-૧-૧૯૨૦નો હુકમ નં. ૧૩૪૩૨.

સરકારી ઠરાવ નં. ૧૧૭૪૬ તા. ૫-૧૧-૧૯

‘કસ્ટમ્સ ડ્યુટીઝ’

તા. ૧-૧૧-૧૯ નો નં. ૬૦૫૨ સુકોમ, સીમલસ.

નામનાર જવનર જનગલ-ધન-કૌસલ ફરમાવે છે કે મહમદ ખેરક,
તુલાહે લખેલું “બોલશેવીઝમ-અને ઇસ્લામી રાજકીય મંડળ” નામના
ફારમી ચોપાનીઆની કોઈ પણ નકલ બ્રિટિશ હિંદમાં જળકે સ્થળ માર્ગે
લાવવાની મના કરવામાં આવે છે.

(સહી) એ. એચ. લે.

સેક્રેટરિ-નિરાખત સરકાર.

ઇન્દુલુએન્આ.

(રા. સોમાલાઇ જે. પક્ષ ધી. એ. એસ. ટી. સી. ડી.)

ઇન્દુલુએન્આ એક કાટી નીકળતો, જંતુજન્ય, ચેપી મળેખમનો ઉપદ્રવ છે; માધારણ શરીર લાગવાથી સહજ વરમ થઇને મળેખમ થઈ આવે છે, તેવો આ વ્યાધિ નથી, તેમજ માન ફેફસાનો કે શ્વાસ માર્ગનો પણ વ્યાધિ નથી, બીજા ચેપી રોગની માફક આખા શરીરને અસર કરે તેવો આ રોગ છે.

પ્રસ્તાવના—મુખાઇ ધલાકામાં ઇ. સ. ૧૯૧૮ માં ઇન્દુલુએન્આ નામનો વ્યાધિ આલતો હતો તેના જોડે રોગ ગ્રાસી સ્વર્ણમા માલમ પડ્યો નથી આ રોગના મોજને લોગ થઈ પડેલાં મુખાઇમાં હજારો માણસો મર્યાબ થ માલમ પડે છે આ વ્યાધિએ હિંદુસ્તાનમાં ઠેર વર્તીવ્યો છે, અને આ રોગથી અતિશય અમલક પેદા થઈ, વેપાર રોગ માં રિથિલ પડી ગયો હતો.

પ્રાચીન ઇતિહાસ—મુખાઇમાં આ રોગ પહેલપહેલીવાર માલમ પડતો નથી હસ્ક નામના સદ્ગૃહસ્થના અભિપ્રાય પ્રમાણે હિપોક્રેટીસના વખત પછી, ડુનીઆના દરેક ભાગમાં ઇન્દુલુએન્આએ વખતો વખત દેખાવ આપ્યો છે, અને પ્રાચીન વખતમાં પણ તે વિષેની હકીકત દર્શિગોચર થાય છે. અમલના વખતમાં સળેખમનો તાવ કાટી નીકળતો હતો, પરંતુ તેના પ્રકાર વિષે મતભેદ છે. ઇસીઝ જેથ રાબોના વખતમાં ઇન્દુલુએન્આ રોગનો વાવર કાટી નીકળ્યો હતો. અર્ગેચીન વખતમાં હિંદુસ્તાનમાં લગલગ ૧૫૦ ની આલમાં એજ રોગ કાટી નીકળ્યો હતો, પરંતુ તે સળથી પુરતી હકીકત મળી આવી નથી. યુરોપમાં ઘણે સ્થળે ઇ. સ. ૧૮૮૬-૯૦ માં તે દેખાયો હતો ત્યાર પછી આ-ટલાન્ટિક, મહામાગરમાં થઇને હિંદુસ્તાન તરફના દરિયાઈ માર્ગદ્વારા, તેજુ મોણું હિંદુસ્તાનમાં ફેલાયું, અને ૧૮૯૦ ના ફેબ્રુઆરિમાં તેણે મુખાઇમાં દેખાવ દીધો, ત્યાર બાદ તે આખા હિંદુસ્તાનમાં ફેલાયો હતો.

અર્ગેચીન ઇતિહાસ—ગઈસાલ ૧૯૧૮માં ચાલેલો રોગ પહેલાંનાં માર્ગખંડ જેવો જણાય છે. અગાઉ અજ્ઞ મુખાઇમાં તેનો હુમલો પહેલ

વહેલો થયો, અને મળી આવતી હકીકત મુજબ ૧૮૯૦ અને પહેલાની માફક આ રોગનો દરિઆઈ માર્ગે પ્રચાર થયો, જે વાત નિર્વિવાદ છે. ડોક્ટર ટર્નરના જણાવવા મુજબ જૂન માસમાં આ રોગનાં જંતુઓ ફેલાવવાને, મુખાઈ બેઠાંજે તેવું અનુકૂળ સ્થળ હતું. હવાની સ્થિતિ, ભેજ, અનુકૂળ પદાર્થો અને ગીચ વસ્તી વગેરે તેનાં પ્રચારક કારણો હતાં.

સ્વરૂપ—આ રોગ પ્લેગ અને ટુંટીઆની પંક્તિમાં આવે છે, પણ તે ઉપદ્રવો જે ઠેર વર્તાવે છે તેના કરતાં પણ વધુ ઠેર વર્તાવનાર આ રોગ છે. આ ઉપદ્રવનું જોર ૬ થી ૮ અઠવાડીયાં સુધી ચાલે છે. આ બ્યાધિ ઠંડા ઋતુમાં હિંમતે છે તે નક્કી થઈ શકતું નથી, પરંતુ ઘણું ખરું શિયાળો ચોમાસું અને વસંત ઋતુમાં આ રોગ ફાટી નીકળવાની ભીતિ રહે છે. ગરીબ વર્ગ, ગળાનાં અને ફેફસાંના દર્દી વાળા વગેરેને આ રોગ જલદી લાગુ પડે છે ૧૮ થી ૪૦ વર્ષની વયના પુરુષોને આ રોગ વધારે વાર પણ લાગુ પડે છે, અને એકજ શબ્દને એકથી વધારે વાર પણ—લાગુ પડે છે આ રોગે હાલમાં ગરીબ અને નખળાં પ્રજામાં હિંદુસ્તાનમાંથી સુમારે સાઠ લાખ માણસોના જીવ લીધા હશે.

આ જીવલેણ દર્દ મુખાઈ અમલવાદ વગેરે મોટાં શહેરોમાં, તેમજ ગામડામાં ઘણુંજ વધી ગયું. તેથી ગરીબ પ્રજાની બહારે ધાવા શ્રીમતો અને મહાજોની જરૂર પડી. સ્વયંમેવઠોએ પણ પ્રજાને ઘણીજ સારી મદદ કરી. સોશીઅલ સર્વીસ લીગ, યુનિવર્સિટી, ગુજરાત સભા, વગેરે સંસ્થાઓએ સ્વયં સ્વયં દવાખાનાં ખોલી, મફત દવા તેમજ કપડાં લેતાં ખોગક આપી દેશને ઘણી સારી મદદ કરી છે, તેમજ લેતે લેતે આ રોગથી કેમ બચવું, તેનાં સાધનો આપી, લોકોને બચાવ્યા છે.

હાગણ—આ રોગની હિતપત્તિ સંબંધી અનેક શોધ જોળ કરવા છતાં, તબીબી શોધકો તેનાં ખર્સ કારણ ઉપર પ્રકાશ પાડી શક્યા નથી આ રોગનાં જંતુઓ પીકેસે શોધી કાઢ્યાં હતા, અને તે જંતુઓ “પીકેસે બેસીલસ ઇન્ડિયુએન્સ” ના નામથી જોળખાય છે. આ જંતુઓ હવામાં બેસથી ઉડે છે, અને તેનો સૂર્યના તાપમાં નાશ થાય છે. આ જંતુઓ શરીરમાં દાખલ થયા પછી, એકથી ચાર દિવસમાં, ઇન્ડિયુએન્સ દર્દ થાય છે.

ધન્વંતરીએ-આ કેવી રીતે ફેલાય છે. ? ધન્વંતરીએ-આના જંતુઓ હવામાં હોડી, લોકોના શરીરમાં થાસ વાટે દાખલ થાય છે. આ દર્દીએક જણને લાગુ પડ્યું કે તે દર્દીના જળગમ કદ અગર લોટ દ્વારા ધન્વંતરીએ-આના જંતુઓ ખહાર આવે છે. ધન્વંતરીએ-આના દર્દીવાળાના સમાજમાં આવનાર, અગર સોરવાર કરનારના શરીરમાં, દમ અગર થાસ વાટે, ધન્વંતરીએ-આના જંતુઓ દાખલ થઈ, દર્દી ઉત્પત્ત કરે છે. આ જંતુઓ હવામાં હોડે છે, તેમજ ધૂળની સાથે મળી જાય છે ધૂળ હોડતી હોડતી લોકોના મોંમાં અગર થાસમાં પેસે છે, જોયી આ રોગ ફેલાવાનું મુખ્ય કારણ ધૂળ પવન છે. ધન્વંતરીએ-આ ચોખી રોગ છે, જોયી એક માણસને તે લાગુ પડે તો તરત બીજા માણસને લાગુ પડી, ખહોળા પ્રમાણમાં ફેલાવો કરે છે.

અપૂર્ણ)

પ્રાસંગિક નોંધ.

(૧) સુખાઈ સરકારની ધારાસભા.

આરંધારાસભાની એક બેઠક ગયા ડિસેમ્બર માસમાં સુખાઈમાં અર કાવમજી જહાંગીર હોલમાં ભરવામાં આવી હતી. કામકાજ શરૂ કરતાં પહેલાં નામદાર ગવર્નર માહેજે એક સુંદર અને મનન કરવા યોગ્ય ભાષણ કર્યું હતું. સભામાં રજુ થવાના બીજા સંબંધી સૂચન કરી સરકારી નોકરોના પગાર વધારવા વિષે ચોતાના વિચારો દર્શાવ્યા હતા. હાલની મોંઘવારીને શી રીતે પહોંચી વળવું તે પ્રશ્ન વિષે સરકાર વિચાર ચલાવે છે એમ સૂચવ્યું હતું. વાર બોનસથી ટેટલીક મુશીબત ફર કરી છે. ટેટલીક સ્થળે સ્થાનિક લથ્થું અપાય છે, છતાં વધતી જતી મોંઘવારીને લીધે વીશેષ ત્રણતા ફરી આપવા સરકાર વિચાર ચલાવે છે. પછીથી પ્રાથમિક કેળવણીનું ખર્ચ પ્રતિવર્ષ વધારતા જઈએ છીએ એમ સૂચવી નવા સુધારાનો કાર્યપ્રદેશ વર્ણવી ભાષણ મુદ્દે કર્યું હતું આ સભાની બેઠકમાં સરકાર પક્ષના સભ્યોએ ટેટલીક બીલ રજુ કરી હતી આ ઉપરાંત લોકનિયુક્ત સભ્યોએ અગત્યના પ્રશ્નો પૂછ્યા હતા, અને ટેટલીક દરખાસ્તો રજુ કરી હતી કેળવણીને લગતી બાબતો

વિચારીએ તો, સિધમાં સરકારી આર્ટ્સ કૉલેજની સ્થાપનાને લગતો એક પ્રશ્ન હતો. બીજે એક પ્રશ્ન મુખાઈની, “લોન્ડનમાં” કાર્યદાનું શિક્ષણ લેતા વિદ્યાર્થીને માટે હોસ્ટેલ ખાંધવા વિષે હતો. સરકાર પ્રથમ પ્રશ્ન વિષે હજી વિચાર ચલાવે છે, અને બીજા પ્રશ્નને અંગે એવા ઉત્તર આપવામાં આવ્યો હતો કે તેવી હોસ્ટેલની હાલ તુરત આવશ્યકતા નથી, અને હાલ તેણે મુકાન ભાડે લેવું પણ પ્રતિકૂળ છે પ્રો. પ્રાંજયેએ ટ્રેનિંગ કૉલેજના અભ્યાસ ક્રમમાંથી સંસ્કૃત, ફારસી અક્ષરગણિત કાઢી નાખવાના મરકારો દ્વારા વિરુદ્ધ ફરી તે સખાંધી વિચાર ફરવાની દરખાસ્ત આણી હતી. દરખાસ્ત વધુ મતથી રદ થઈ હતી. આ સર ઇબ્રાહીમે સૂચવ્યું હતું કે આ મિ પરાંજયે એક નવી યોજના ઘડી સરકારને રજુ કરશે, તો તેનો વિચાર સરકાર કરશે. બીજા એક દરખાસ્ત સરકારી નોકરો ખાનગી શિક્ષણ ન આપે તેને લગતી હતી. આ દરખાસ્ત અસ્થાને હતી અને હાલના મોંઘવારીના સમયમાં નીતિનો માર્ગ જળવી આવકમાં વૃદ્ધિ કરવાના સાધનરૂપે મંજૂરી આ રીત નાણાં ધવાથી શિક્ષકોને ખુબજ નુકસાન ફારક નીવડત. સરકારે આને લગતા નિયમો સખત રાખ્યા છે ઉપગીની મજૂરીથી અને અમુક સમયજ ખાનગી શિક્ષણ આપી શકાય છે. તેણે શિક્ષણ આપનાગી સખ્યા પણ જૂજ છે એમ સરકારે દર્શાવ્યું હતું. આ સિવાય બીજા એક ખાખત વધુ મગાણુમાં પ્રાથમિક શાળાના ટ્રેન્સ શિક્ષકો કેળવવાને લગતી હતી. મરકાર એક બીજા ટ્રેનિંગ કૉલેજ પુનામાં કાઢવા ઇચ્છે છે એમ ઉત્તર મળવાથી આ દરખાસ્ત પાછી એવી લેવામાં આવી હતી.

(૨) મુંખાઈની પ્રાથમિક શાળાઓ.

આ શાળાઓનો ૧૯૧૮-૧૯ નો રિપોર્ટ થોડા સમય ઉપર ખહાર પડ્યો છે : શરૂઆતમાં પ્રાથમિક કેળવણી ફગજિઆત અને મક્ત શરૂ કરવાની યોજનાને લગતી, કેટલીક હાલમાં તેમજ દરમિયાન છે અગ્રહરે ૧૯૧૮-૧૯ થી છ લાખ ઉપરનું જટલુ ખર્ચ થાય તે અડધે હિસ્સે આપવાની ઇચ્છા દર્શાવી છે. અમદા પ્રમાણે પહેલે વરસે સવા લાખ રૂપીઆનો વધારો થવા સંભવ છે. દર વર્ષ પછી મંપૂર્ણ સ્વરૂપમાં કેળવણી ફગજિઆત થાય તો કુલ ખર્ચ રૂ. ૪૪ લાખનું થવા સંભવ છે આ યોજના સ્કેટન કમિટિ તાકીદે અમલમાં મૂકવા ધારે છે. વર્ષ દરમિયાન કેટલાક

કેળવણીના અનુભવીઓએ આ શાળાઓની સુલાકાત લઈ પ્રબળ વખાણ કર્યું હતું; એમાંનાં જે બપાનના કેળવણી ખાતાના પ્રતિનિધિએ હતા. શિક્ષકોના પગારમાં સદરહુ વર્ષમાં રં ૦ થી ૩૦ ટકા જેટલો વધારો કરવામાં આવ્યો છે. પગારોનું જુનું ધોરણ મને ૧૯૦૯ માં નક્કી થયું હતું, તે બેના અને હાલની મોંઘવારી બેતાં પગારનો ગ્રેડોમાં થએલો સુધારો સ્તુત્ય છે. ચોર એલાવન્સ પણ આપવામાં આવે છે. વધ દર-મિઆન શાળામાં બહુતાં બાળકોની હાજરી ૨૮૩૭૭ હતી ૧૯૧૭ માં તેજ તારીખે ૨૩૯૮૭ હતી. આ વધારાનું સુખ્ય કારણ મુજાઇમાં વધી પડેલી વસ્તી મણી શકાય. ૧૯૧૯ ના માર્ચ આખર તે સંખ્યામાં ઘટાડો થયો છે.

સ્કૂલ્સ કમિટી કેળવણીના ઉત્તેજન અર્થે કેટલીક સ્કોલરશીપ્સ આપે છે. ઇનામની યોજના પણ જારી છે નિરાશ્રિત અને પછાત ક્ષામના બાળકોને સ્કોલરશીપ્સનો લાભ સારો મળે છે. સ્કૂલ્સ કમિટી ચાલુ વર્ષમાં નવાં મકાનો બધાવી શકી નથી. કેટલાંક મકાનોમાં સજે-વડતા કરી આપી છે, તે ખીલ કેટલીક નિશાળો નવા મકાનમાં લઈ જવામાં આવી છે.

વર્ષ દરમિયાન શિક્ષકોની કુલ સંખ્યા ૧૧૬૩ હતી તેમાં ૫૪૪ ટ્રેન્ડ શિક્ષકો છે. ટ્રેન્ડ શિક્ષકોની સંખ્યામાં દર વર્ષે વધારો થતો જાય છે, છતાં દરેક શાળા પાંચે ધામે ટ્રેન્ડ શિક્ષકો વધુ પ્રાપ્ત કરે- એવા પ્રયાસો સ્કૂલ્સ કમિટીએ લેવા બેઠાં. સદરહુ સાલમાં કુલ ૨૨ નિશાળો નવી ઉઘાડવામાં આપી છે. રાત્રીશાળાઓ અને કારખાનાનાં માણસોને લાભ મળે એવી શાળાઓ પણ ચાલે છે. કુલ ૨૨૩ શાળાઓમાંથી ૧૦૬ સ્ત્રી, ૧૯ ગુરૂતરી અને ૬૮ હર્ડ છે. કેટલીક શાળાઓમાં લખવા વાંચવાનાં માધન મફત પુરાં પાડવામાં આવે છે વખાણનો લાયક બાળક નો છે કે કોઈ ગરીબ વિદ્યાર્થી નિર્ધનતા ખાતર દાખલ ન થાય નવું બનતું નથી. બાળકોનો શારિરીક તપાસનો રિવાજ પણ દાખલ કર્યો છે. માત્રમ પડતી ખામીઓ સુધારવાના ઉપાયો લેવામાં આવે છે. માળખ તથા વાલીઓને તે સંબંધે વહેદા કરે છે. આ નિયમ કેળવ-ણીનું એક અગત્યનું અંગ છે, અને તેટલે અંશે સ્કૂલ્સ કમિટીને ધન્ય-મોદ થટે છે આ બધી હકીકત ઉપરથી સ્પષ્ટ જણાય છે કે સ્કૂલ્સ કમિટી અને કારપોરેશન કેળવણીના કિત અર્થ ઉત્સાહપૂર્વક અને ઉદા-રતાવાળા પ્રયાસો કરે છે.

સને ૧૯૨૦નો મે ૦ ૨૧ ૦ ટ્રે ૦ કોલેજનો

અભ્યાસક્રમ.

(૧) ભાષા

૩ વર્ષ.

૧. ઉત્તરરામચરિત, ૨૧૦ મણિલાલ નભુભાઈ કૃત, અ ૬૧

૨. ઠાબ્યમાધુર્ધ. ૨૧ હિમ્મતલાલ ખલેશભાઈ અન્નારિઆ કૃત
કવિતાઓ—

અમરઆશા, અમો મસ્તાન, અવતરણ, આકાશ, (૧)
એક આજિયાને, જિરનારને ચરણે, તરકાલ મહિ
મભાતની વાદળીને, મદ્દલી, રનિવર્ણન, વહાલા
હૃદય, ચક્રવાકમિથુન

૩ ચારિત્ર — ૨૧૦ મણિલાલ નભુભાઈ કૃત
મકરજો —

(૧) ચારિત્ર, (૩) અમાત્ય અને અનુકરણ (૪) મવૃત્તિ (૭) પ્ર
શ્લોકતા—આત્મ કર્તવ્ય, (૯) આચાર (૧૦) પુસ્તકોનો સાહ

૪ સુમતિ ભાષાનું મધ્યવ્યાકરણ.

મકરજો — ૯, ૧૦, ૧૧, ૧૨, ૧૩, ૧૪, ૧૫, ૧૬,
૧૮ ૧૯, ૨૦, ૨૩, ૨૪-૩૦

બીજું વર્ષ.

વાચનમાળાની—છઠ્ઠી તથા સાતમી એપડી, ભાગ ૧ હો પૂરા.

નિવૃત્તિ વિનોદ — (ગ્રા.—અતિસુખશંકર કમળાચાર્ય કૃત) માધી ની
નિખળો.

અદિકા, નિન્ના, પુસ્તક, મહર્તનનું બળ, સર્વર્તનનું બ
ગ્લુ—આલ વસ્તુઓને આધારે, સર્વર્તનનું બધારણુ—આન્તર તત
આધારે, હિમત, વક્રવૃત્તિ, કવિતા, યુવાવસ્થામાં બી
મહત્વાકાંક્ષાઓ, વૃદ્ધાવસ્થામાં જન્મતી નિબૃલતાઓ, નિબૃલ
નના દિલ્લામાત્રપ વિચારો, સાહિત્યમાં રમ, પેસે વિરુદ્ધ પરમે
નગાખ્યાન:—(દામુભાઈ કૃત) ૬૩વા ૧ થી ૫. ૨૧૫. લીટીઓ
મધ્ય વ્યાકરણ — (રા બ કમળાચાર્ય કૃત) માધી નીચેના પ્રક

પહેલું વર્ષ.

ભાષા—સરકારી વાચનમાં બાળી પહેલી પાંચ ચોપડીઓમાંથી ભાગ ૧ લાના ગણ મેલના પાઠો.

રાધનો પર્વત—(રા. બ. રમણભાઈ મહીપતગમ કૃત) અંક ૧ થી ૪ પુરા.

બ્યાકરણ—૨૫. એંગાશંકર મણીશંકર કૃત—મદદરૂપે રા. બ. કમ-જ્ઞાશંકર પ્રાણશંકરનું લઘુ બ્યાકરણ ભાગ ૧—

શિક્ષણ, ઇતિહાસ ભૂગોળ, અંકગણિત અને મ્યોઇલના અભ્યાસ-ક્રમમાં કંઈ ફેરફાર નથી. ભૂમિતિમાં ધોરણ ૬ અને માત્ર માટે નિર્ણીત કરેલો અભ્યાસક્રમ.

(૨) માટીકામનો અભ્યાસક્રમ.

પ્રથમ વર્ષ.

૧-માટી અને તેને કેવી રીતે બનાવવી

૨-માટીના મણકા, વોટા, વગેરે બનાવવા અને તેના અછોટા, દોરી વગેરે તરેહ બનાવવી.

૩-માટીના વોટાથી રૂપરેવામાં ચોરસ, લખચોગમ, ચિકોળ, પટકોણ અને અલકે.જીની આકૃતિઓ બનાવવી.

૪-નળાકાકાર ૧૧-આંખાનું પાંદડું

૫-વન ૧૨-બમકળ

૬-શંકુ ૧૩-કેરી

૭-પિગમિડ ૧૪-હુગળી

૮-ધડ ૧૫-ફૂલ

૯-ચોપડી ૧૬-પતંગીઠ

૧૦-વડનું પાંદડું ૧૭-નદી, ખેટ, ભૂચિર, રામુદ્રધુની અને બોપલપ.

૧૮-મુજરાતનો “ રીચીક ” નકશો.

બીજું વર્ષ.

૧-પૈડું

૩-ખેટ

૨-આનું આકૃતિ

૪-તાળાકુંચો

૫-ચપ્પુ	૧૧-દાડમ
૬-દેશી બેડો	૧૨-રોંગલુ
૭-ગીશી	૧૩-પીપળાનું પાંદડું
૮-કપામ	૧૪-આમલીનું પાંદડું
૯-માટીની તકતી બનાવવી	૧૫-સૂર્યમૂખી ફૂલ
અને તેને જુદા જુદા	૧૬-વાનીઓ
આકારમાં કાપવી.	૧૭-સાપ
૧૦-કેતુ	૧૮-મુઘાઈ ધલાકાનો "રીલીફ" નકશો.
	ત્રીજી વર્ષ.

૧-ગળી	૯-દાસ
૨-કુંડાડો	૧૦-લીમડાનું પાન
૩-તીરકામકું	૧૧-જુલાબનું ફૂલ
૪-છત્રી	૧૨-ફૂલપત્તાની તરેહ
૫-આડને પાણી સીંચવાની ઝરો	૧૩-ઈંદર
૬-દીવાદાડી	૧૪-માછલી
૭-એન્જન (વરાળ યંત્ર)	૧૫-હિંદુસ્તાનનો "રીલીફ" નકશો
૮-પૈંગે	૧૬-વિદ્યાર્થીના પોતાના નિસ્તાનો
	" રીલીફ " નકશો.

માટી કામ (કલેમેડેલિંગ) અને સ્વોઇડ એ એ પેકા એક વિષય પસંદ કરવાનો છે.

(૩) સૃષ્ટિજ્ઞાનનો અભ્યાસક્રમ.

અભ્યાસક્રમ સમજાવવામાં જરૂર પડે અને પ્રાથમિક શાળાના અભ્યાસક્રમની જરૂરિયાત પ્રમાણે, શાળાનો યજ્ઞોક્તો સાચવી રાખવો પુરતી શિક્ષકને ફેળવણી મળે એવો બંધન શિક્ષક અને વ્યવસ્થાદાર હામ હોવું જોઈએ.

પાંદડું વર્ષ.

૧ વનસ્પતિ જ્ઞાન:—

(૩) છોડનાં અંગ અને તેમના ઉપયોગ
મૂળ જુદા જુદા આકાર અને કાર્ય.

ચા: જુદા જુદા આકાર અને કર્તવ્ય.

પાન, સાદાં અને સંયુક્ત: સાદાં પાનના આકાર અને નસોની રચના અને પાનના કર્તવ્ય.

(વ) પુલ: લોમ અને કર્તવ્ય

ફલીકરણ.

ફળની વૃદ્ધિ.

(ફ) ખીંચના અને ખીંચીફવ ક્રિયા.

૨. પ્રાથમિક શાળાનાં ચાર ધોરણના અભ્યાસક્રમ શીખવવા પુરતું પ્રાણી જ્ઞાન.

૩. પ્રાથમિક શાળાનાં ચાર ધોરણના અભ્યાસક્રમ શીખવવા પુરતું આકાર, સૂર્ય, ચંદ્ર, તારા, વરનાદ, ખડક અને જમીનનું જ્ઞાન.

ખીલતું વર્ષ.

૧. વનસ્પતિ જ્ઞાન:—

(અ) એક દેળ અને બિદળ વનસ્પતિમાં મૂળ, થડ, પાન અને ફૂલમાં તફાવત.

(બ) ખીનો ફેલાવો.

(ક) અપુષ્પ વનસ્પતિનું નિરીક્ષણ.

(ડ) જુદા જુદા સ્થાન પ્રમાણે વનસ્પતિનો અભ્યાસ.

(દ) વનસ્પતિના વર્ગીકરણના સિદ્ધાન્ત.

(ફ) નીચેના છોડના વર્ગની વનસ્પતિનો અભ્યાસ:—

વાલ, કપામ, રાઈ, સૂર્યમુખી, કાકડી, રોંગણી, નારંગી, તાડ, ઢેળ, દાટમ, જુઈ

૨. પ્રાથમિક શાળાનાં પાંચ ધોરણનો અભ્યાસક્રમ શીખવવા પુરતું પ્રાણી જ્ઞાન.

૩. મહેલા વર્ષના અભ્યાસક્રમ હિપરાંત પ્રાથમિક શાળાના સૃષ્ટિ જ્ઞાનનો અભ્યાસક્રમ શીખવવા પુરતું અકાશી પદાર્થો, પુખ્ત, આકળ, કંદા, વરનાદ અને હવામાનના માપ સંબંધી જ્ઞાન

(૪) વિજ્ઞાનનો અભ્યાસક્રમ.

સુચના:—વાચનમાળાના વનસ્પતિશાસ્ત્ર અને પ્રાણીશાસ્ત્રને લગતા

પાઠ સહિતજ્ઞાનના વિષયમાં અને સરીરછાજેને લગતા પાઠ આરોગ્યના વિષયમાં શીખવવા.

પહેલું વર્ષ.

૧. વાચનમાળા ચોપડી ૧ થી ૪ ના પદાર્થ પાઠ.
૨. વાચનમાળાના પુસ્તક ૫, ૬ અને ૭ માંના નીચે ખતાવેલા પાઠ સાથે જલ્લુવેક્ષા વિજ્ઞાનના વિષયો.

(૧) પદાર્થ અને પદાર્થના રૂપ (જીહ્વી ચોપડી, ૭૬)

પદાર્થનાં લક્ષણ (જીહ્વી ચોપડી, ૭૭)

હવા, વાયુ અને વરાળ (પાંચમી ચોપડી, ૭૬)

હવાનું દબાવું, પાણી જે ચવાનો ૫૫

અને વાયુભારમાપક યંત્ર (પાંચમી ચોપડી, ૮૧-૮૨)

ગરમી અને ઠંડી (ચોમી ચોપડી, ૬૮-૬૯)

પારો અને ગરમીમાપક યંત્ર (પાંચમી ચોપડી, ૮૦)

ગરમીનું વહન, પ્રસાર અને કેલાવો (જીહ્વી ચોપડી, ૮૫)

(૨) તાવ અને મિશ્રણ (સાતમી ચોપડી, ૮૬)

હવા શેના અનેલી છે (જીહ્વી ચોપડી, ૯૩)

હવામાંના પદાર્થોના ગુણ (જીહ્વી ચોપડી, ૯૪)

પાણીનું બંધારણ (આતમી ચોપડી, ૮૭)

(૩) માણસનાં પાંચેનાં સંજ્ઞાં (પાંચમી ચોપડી, ૯૧)

માણસનો સુધારો (પાંચમી ચોપડી, ૯૨)

બીજું વર્ષ.

વાચનમાળાનાં પુસ્તક ૫, ૬ અને ૭ માંના નીચે ખતાવેલા પાઠ સાથે જલ્લુવેક્ષા વિજ્ઞાનના વિષયો.

૧. ન્યૂટનનો ગુરુત્વાકર્ષણનો વિષય (જીહ્વી ચોપડી ૮૧),
ગુરુત્વમંચીબંદુ (જીહ્વી ચોપડી ૮૨)
પ્રવાહીનું દબાવું અને કુવારો (સાતમી ચોપડી ૭૮)
પાંચમી ૭૯)

આર્કિમીડીસનો નિયમ (સાતમી ચોપડી ૭૯).

કેપ્લાકર્ષણ (સાતમી ચોપડી ૮૦)

ગુરુત્વ ની (જીહ્વી ચોપડી ૮૬)

૧. હવામાંનો ભેજ	(માતમી ચોપડી ૮૯)
જરમીનો સિદ્ધાંત	(છટ્ટી ચોપડી ૮૪)
વાયુનું પ્રતરણ	(સાતમી ચોપડી ૮૧)
કાર્ય અને કાર્યશક્તિ	(સાતમી ચોપડી ૭૮)
જીવ્યાલન	(પાંચમી ચોપડી ૯૭)
પરગડી અને ઝેટ	(પાંચમી ચોપડી ૯૮)
બળ તથા બળોનું સમતોલપણ	(છટ્ટી ચોપડી ૭૮)
દોળાવ (દાળ)	(છટ્ટી ચોપડી ૭૯)
ક્રાચર અને પેચ	(છટ્ટી ચોપડી ૮૦)
ચંત્ર અને યાંત્રિક ક્રાયટો	(સાતમી ચોપડી ૭૭)
૩. નાવણુ	(સાતમી ચોપડી ૮૮)
પહેલદાર વસ્તુઓ	(ત્રીજી ચોપડી ૫૫)
રસાયણિક ક્રિયા અને રસાયણિક સ્નેહ	(સાતમી ચોપડી ૮૬)
તેજબળ, ઊર્ધ્વજ (આલોકવી) અને ક્ષાર	(સાતમી ચોપડી ૯૦)
કાર્બન અને કાર્બોનીક ઓમિડ	(માતમી ચોપડી ૯૩)
દહન અને શ્વાસોચ્છવાસ	(સાતમી ચોપડી ૯૨)
કોલસો અને ઠોસ ગેસ	(પાંચમી ચોપડી ૭૮)
ક્રાસફરમ અને દ્રીવાન્નળી	(સાતમી ચોપડી ૯૧)

ચાલુ વર્ષ.

વાચનમાળાના પુસ્તક ૫, ૬ અને ૭ માંના નીચે ખતાવેલા પદ્ય સમ્રે જણાવેલા વિજ્ઞાનના વિષયો

૧. પ્રકાશ અને તેનો ફેલાવો	(છટ્ટી ચોપડી ૮૭)
પ્રકાશનું પરાવર્તન અને વક્રીભવન	(છટ્ટી ચોપડી ૮૮ ને ૮૯)
પ્રકાશના ગુણ	(૭ મી ,, ૮૩ ને ૮૪)
અવાજ અને તેનો ફેલાવો	(છટ્ટી ચોપડી ૮૩)
પડઘો	(પાંચમી ચોપડી ૭૭)
ફોનોગ્રાફ	(સાતમી ચોપડી ૮૨)
વિદ્યુત અને વિજળી	(છટ્ટી ચોપડી ૯૦ ને ૯૧)
સોલ્યુબિલિટી અને દોઢાયન	(છટ્ટી ચોપડી ૯૨)

ટેલિગ્રાફ	(સાતમી ચોપડી ૮૫)
૨. સૂર્ય અને ચંદ્ર	(છઠ્ઠી ચોપડી ૯૬ ને ૯૭)
અંદરના ગ્રહો	(છઠ્ઠી ચોપડી ૯૮)
બહારના ગ્રહો	(સાતમી ચોપડી ૯૪, ૯૫)
નિહારિકા અને નિહારિકાવાદ	(સાતમી ચોપડી ૯૭)
૩. પૃથ્વીના ઇતિહાસ	(સાતમી ચોપડી ૯૮)

(૫) “તાત્કાલિક મદદ” નો અભ્યાસક્રમ.

- (ક) રક્તભ્રાત્ર, ઘેરી નાડીઓ અને શિરાઓ. ખંડ અને આદીવાળો ખપ.
 (ગ) હાડકાનું ભાગવું, સાદું અને સંયુક્ત. પાટીઆ (8 lines)
 (ઘ) સાપ કરડવો. ચીરો કરી દવા મુકવી, ખાખી નાંખવો, પરમેજેનેટ
 (ઙ) ઝેર ચઢવું, શોભક અને અશોભક, ઉલટી કરાવનાર (વામક)
 (ચ) કુખવું, કૃત્રિમ શ્વાસોચ્છવાસ.
 (ફ) દાઝવું. પાટી.

ઉદ્ધૃત ઠોસ.

બીજું વર્ષ.

શિક્ષણ ઇલેમન્ટારી (પબ્લિક સ્કૂલ), અભ્યાસ—ગુજરાતી બીજા વર્ષ પ્રમાણે.

ઉદ્ધૃત—ગણ —ઉદ્ધૃત મિડલ ઠોસ ભાગ પહેલો પૃષ્ઠ ૩૦-૧૨૬
 ઉદ્ધૃત મિડલ ઠોસ ભાગ બીજો પૃષ્ઠ ૨૧-૧૨૮.
 સ્ટાન્ડર્ડ ગ્રામર —મોલવી મહમદ હુસેન આઝાદ, નવજી
 ખ્યાલ પૃષ્ઠ ૧-૬૦.

પદ્ય—મુસલ્માનશાહી, છપ્પા ૧-૮૦ એમાંથી ૨૦૦ લીટી
 મોટે કરવાની

વ્યાકરણ—મોલવી મહમદ હસિમખાન દ્વારા ભાગ બીજો પુરો.

અભિજ્ઞાન—અસ્ત્રવર્તિનું ઇલેમન્ટારી હિન્દી, ઠોસ, ગુજરાતી બીજા વર્ષ પ્રમાણે.

અભિજ્ઞાન—પાયરપોઈન્ટ દ્વારા ઇલેમન્ટારી હિન્દી ભાગ પહેલો. ઠોસ
 ગુજરાતી બીજા વર્ષ પ્રમાણે.

ઇતિહાસ—તારીખે હિન્દી માર્સન તથા ગુજરાતનો ઇતિહાસ—ઠોસ ગુજરાતી બીજા વર્ષ પ્રમાણે.

જોગ— જુગરાણીયે દુનિયા (પંજાબ સીરીઝ) કોર્સ, જુગરાતી બીજા વર્ષે પ્રમાણે.

રસાયન
પદાર્થ પાઠ
નિશાળનું આરોગ્ય
સહિત્તાન
સ્તોષ્ટ
ચિત્રકામ

જુગરાતી બીજા વર્ષના અભ્યાસક્રમ મુજબ.

૧ હું વર્ષ.

૧. શિક્ષણ—રેલનુમાએ તાલીમ (સીરીઝ) પંજાબ સીરીઝ પુરી.
  ૨. ઉર્દુ—અ જુમને હિમાયતે ઇસ્લામ ફૂત.(૧) કાવદો (૨) પહેલી ચોપડી,
(૩) બીજી ચોપડી ૧-૫૦ પાના અને ૧-૪૦ દુક, કવિતા.
(૪) ત્રીજી ચોપડી ૧-૬૦ પાનાં અને ૧-૪૦ દુક કવિતા
(૫) ચોથી મહમદ ઇસ્માઈલ ફૂત ૪ થી ચોથી ચોપડી
૧-૬૦ પાના, ૧-૭૫ દુક, કવિતા.
(૬) પાંચમી ચોપડી ૧-૧૦૦ પાનાં અને ૧-૧૦૦ દુક કવિતા
સ્તાન્ડર્ડ ઓધર-ચોથી નજીર એકમદ ફૂત તોખ-
ત-નસુહ મકરુ ૧-૨.
વ્યાકરણ—ચોથી મહમદ ઇસ્માઈલ ફૂત ભાગ ૧ પુરો.
  ૩. ગણિત—અકરવતાનું, ઇલમુલ હિસાબ. કોર્સ, જુગરાતી પહેલા વર્ષે પ્રમાણે.
  ૪. ફર્સ્ટ એઇડ—ઇતિહાસી હાદિઆત ઓર ઉન્ઠા ફોરી ઇલાજ
દાકતર જલાલુદ્દીન ફૂત.
  ૫. વિષા અને પદાર્થ પાઠ
નિશાળનું આરોગ્ય
સહિત્તાન
સ્તોષ્ટ
ગોષ્ટ
- જુગરાતી ૧ લા વર્ષના અભ્યાસક્રમ મુજબ
૧. ક. (૧) “ નિશાળનું આરોગ્ય ” એ વિષયનો અભ્યાસક્રમ આવતા અઠમા છપાયો.
  - (૨) સ્તોષ્ટ તથા માટી કામના વિષયો ત્રણ વર્ષમાં એરિછક છે એમાથી એક વિદ્યાર્થીને પસંદ કરવાનો છે.
  - (૩) પ્રથમ વર્ષમાં “ વાત્કાલિકમદદ ” અને ત્રણ વર્ષમાં “ નિશાળનું આરોગ્ય ” ફરજિઆત વિષય તરીકે નવા દાખલ કર્યો છે.

(૧) સ. એ. ઇ. સાહેબના તા. ૧૫-૧૧-૧૯ ના હાજી નં. ૧૧૦૧૪.
પ્રાથમિક શાળાઓ માટે મંજૂર કરેલાં પુસ્તકોની યાદી.

ક્ર.સં.	પુસ્તકનું નામ	જે ભાષામાં પુસ્તક છાપ્યું હોય તેનું નામ	પુસ્તક શા માટે મંજૂર છે ?	કિંમત.		ટીકા.
				રૂ.	આ/પા	
૧	માસ્તર એલ. યુ કે પતિ બુક એસર્સ, રાજકોટ મેસર્સ યુ. બી. પ્રાપ્તીયા અને એમ. એમ. રાખાકૃત નવું દેશી નામું.	ગુજરાતી	પ્રાથમિક શાળાઓના ઉપયોગ માટે	૦	૭	૬
૨	રામનારાયણદાસ બુક્સેલર્સ, અલ્હાબાદ: બી. આર. કેનોલ્ડા બી. એ. ફૂલ બ્યાકરબુ પદ્ધતિનું પૃથક્કરણ, પ્રારંભ કરનાર માટે.	ઉર્દુ	એન્ડ્રો ઉર્દુ શાળાઓમાં પ્રાથમિક સ્તર તરફના ઉપયોગ અર્થે.	૦	૫	૦
૩	એલ. એ સ્ટોલી ફૂલ, ક્રમિક ભાષા-તર એકસરસાઈત્ર, ભાગ ૩.	"	"	૦	૮	૦
૪	ઇ. એસ. ઓઝલી, એમ. એ. ફૂલ અન્વેષ તરબુસો કરવાનું નાનું પુસ્તક.	"	"	૦	૩૦	૦
૫	મીલવી કાલી પલમદ બરીદરીન ફૂલ ઉર્દુ પ્રિમર.	"	ઉર્દુ શાળાઓમાં પ્રાથમિક પુસ્તક તરીકે	૦	૦	૬

પુના એપ્રિલ નં. ૧૧૨૮૮ } (મળી) કે. એમ. દીક્ષિત,
તા ૨૦-૧૧-૧૯ હરેકદર આવ પબ્લીક લિબ્રેરીમાં વતી.

જાહેર ખબર.

ધી સુરત સિટિ મ્યુનિસિપાલિટિને પોતાના તાબાની પ્રાથમિક શુભગતી તથા ઉર્ડુ શાળાઓ માટે વર્ગીકૃતકર કાઈનલ પરીક્ષામાં પાસ થયેલા શિક્ષકો તથા ટ્રેનિંગ કોલેજના પહેલા અને બીજા વર્ષમાં પાસ થયેલા શિક્ષકો જોઈએ છે. તથા પાંચમા ધોરણમાં પાસ થયેલી અને ટ્રેનિંગ કોલેજના પહેલા અને બીજા તથા ત્રીજા વર્ષમાં પાસ થયેલી શિક્ષિકાઓ જોઈએ છે.

પગાર નવા ટાઇમસ્કેલ મુજબ આપવામાં આવશે, અને અન્ટ્રે-ધેન્ડ સિક્ષક તથા શિક્ષિકાને રૂ. ૧૨) આપવામાં આવશે એ ઉપગન્ત, ટ્રેન્ડ અને અન્ટ્રેધેન્ડ દરેકને ના સંકારના ઠરાવ મુજબ વેાર એલા-વન્સ-આપવામાં આવશે માટે જાણીની ધરખા હોય તેમણે સુરત મ્યુનિસિપલ સ્કૂલ બોર્ડના મહેરબાન ચેરમેન સાહેબને સરનામે તાલીદે અરજી કરવી. અરજી સ્વહસ્તે લખી તેમાં પોતાની લાયકાત નાતજાત તથા છેલ્લામાં છેલ્લું મર્ટિફિકેટ મળ્યાની સાલ જણાવવી. જો એ મ્યુનિસિપાલિટિની, લોકલબોર્ડની, સરકારની મદદ લેતા અથવા ના. સરકારે સ્વીકારેલી કોઈ પણ શાળામાં હાલમાં નોકરી કરતા હોય તેમણે પોતાના અરજી પોતાના ઉપરી અધિકારી માફતે મોકલવી.

સુરત મ્યુનિસિપલ ઓફિસ
'ટેકાણું' મુગલીસરા.
તા. ૧૩ માટે જાન્યુઆરી
સને ૧૯૨૦

Isap Akooji Patel.

ધન્યાન્ન સેક્રેટરી સ્કૂલ્સ કમિટી,
સુરત સિટિ મ્યુનિસિપાલિટિ.

જોઈએ છે—ટ્રેન્ડ ઉર્ડુ શિક્ષક, તથા શુભગતી શિક્ષક, ને ટ્રેન્ડ શુભગતી જોશિકો, પગાર લાયકાત પ્રમાણે.

હેડ મા. મનમુખલાલ પ્રમુદાસ.
મ. ગા. મો. તા. કપરવણ.

જોઈએ છે—એ ટ્રેન્ડ, એ વર્ગીકૃતકર કાઈનલ, એ ઉર્ડુ તથા કુરાને ચરીફ જાણનાર. મુસલમાન ઉમેદવારને વધુ પસંદ કરવામાં આવશે તાલીદે કુઠમાં લખો.

પ્રેમલાલ હમદાની મેનેજર-મદ્રસ-એ.
મોહમદીયા-નં ૬૬, ૭૦ નુરપુરા-સુરત.

સ્કૂલો અને કોલેજોમાં ટેકસ્ટ બુક, ટેપલ સસ્તું. અમદાવાદ ચી. સુ-
કં. છગનલાલ લલ્લુભાઈ શાહ. દેશીનામાવાળા, વડોદરા.

શારીરિક માનસિક અને નૈતિક.

એ ત્રણે પ્રકારની ટેપલબુકો આપી તમારાં વાહલા સંતાનોને
હિન્દુ હિતૈથી નાગરિક બનાવવા હોય તો કોઈ પણ પ્રકારનાં શિક્ષણ
સાહિત્યો હિન્દુની આર્થિક પરિસ્થિતિને અનુકૂળ મંગાવવા સારૂ એકવાર
અમારી સલાહ લેવા ભલામણ છે. કયાટલોગ મફત.

ધી ખરોડા બ્રશ ફેક્ટરી લિમિટેડ—વડોદરા.

“શિક્ષણ સાહિત્યો.”

આ કાર્યાલયમાં શાળાઓ અને કોલેજોને ઉપયોગી ભૂગોળ,
બગોળ, પદાર્થ વિજ્ઞાન, ગણિત, કુસરત, કવાયત,
રમત, હિન્દુગાર્દન મોન્ટેસરી અને સ્લોડર ગિસ્ટમ વગેરે તમામ
પ્રકારના સાહિત્ય, જેવાં કે સૂર્યમાળા, પૃથ્વીના ગોળા, ચંદ્રની
ક્ષયવૃદ્ધિ, નક્ષત્ર, રીલીફ મૅપ્સ, યાંત્ર શક્તિઓનો સે, સંગ્રહસ્થા-
નનાં ધોરણવાર બોર્ડ્ઝ, ઓબ્જેક્ટ લેસન બોર્ડ્ઝ, ધંધાના
હથિયારની પેટીઓ, પાઠ્ય બોક્સીઝ વગેરે વેચવામાં આવે છે,
વિશેષ હકીકત માટે અમારૂં પ્રાઇસ લિસ્ટ મફત મંગાવી વાંચો.
કારખાતું દહેગામ (રેલ્વે સ્ટેશન) ના ગામે બદલ્યું છે. અમદાવાદથી
રેલ્વે ભાડુ ૦-૩-૦ છે.

કાશિભાઈ છગનદાસ પટેલ.

શિક્ષણસાહિત્ય કાર્યાલય.

દહેગામ, અમદાવાદ-પ્રાંતીજ રેલ્વે.

ધન મેળવવાનું ઉત્તમ સાધન

હુન્નર પ્રકાશ

આ અતિ ઉપયોગી પુસ્તકમાં ૧૦૦૦ હુન્નરો દરેક દરદોના ધર્મત્કારિક ધલાળે, સેન્ટો વિલાયતી સાબુઓ, દરેક જાતના રંગ, ફેંગાનો, અત્તરો, અર્કો વગેરે વગેરે જનાવવાની ઘણીજ સહેલી રીતો છે. વિશેષ ખાતી વાંચવાથી થશે. કિંમત રૂ. ૧, પોષ્ટેજ શુદ્ધ.

મુલક મશહુર જામનગરનો પ્રખ્યાત

શુદ્ધ સાચાં મોતીનો સુરમો

આખિના નામાંકિત ડાકટરો, હકીમો અને વૈદ્યોએ અમારા સુરમાને પચ્છીક હોસ્પિટલો, ડિસ્પેન્સરીઓ અને દેશી દવાખાનાઓમાં આખના જુદી જુદી જાતના અસખ્ય દરદીઓ ઉપર ઘણીજ ફતોહમ-દીવી વાપરી ઉત્તમ સર્ટીફિકેટો આપેલાં છે.

આ સુરમો વાપરવાથી આખના અસખ્ય દરદીઓ ફતોહમદ થયા છે. એક વખત ખાતી કરવા અરજ છે.

કિંમત નંબર ૧. તોલા ૧ ના રૂ. ૪). નંબર ૨, ૩. થા. નંબર ૩, ૩ ૧) અને નંબર ૪ રૂ. ૦ા.

મુરલાલ ધરાભાલજી અતરીઆ.

કુલ ખખર—જામનગર.

તૈયાર છે.

‘ગુજરાતી ભાષાનું બૃહદ્ વ્યાકરણ’

કર્તા—શ. ખ. કમળાચંદર પ્રાણચંદર ત્રિવેદી.

પ્રસિદ્ધકર્તા—મેશસ મેઠનિલાન અને કપેનિ, હર્ષ-ખિ રેડ, મુંબઈ.

કિંમત—રૂ. ૩-૮-૦.

પૃથ્થ-લગભગ ૬૦૦ ૪૦ પ્રકરણમાં ભાષા-તેને વિકાસ, ઐતિહાસિક અને અન્ય રીતે તેના વિભાગ, ભાષાનો ઇતિહાસ, વ્યાકરણના તમામ વિષયોનું શાસ્ત્રીય વિવરણ, વ્યુત્પત્તિ શબ્દસિદ્ધિ, ગુજરાતી સાથે આર્ય દેશી ભાષાઓનો મુકાબલો સાપ્તશૈલી, જોડણી પ્રખન્ધ રમ, ગુણ, અલંકાર, વૃત્ત, વિચાર વગેરેનું મંપૂર્ણ વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે.

ગુજરાતી ભાષાના શાસ્ત્રીય વ્યાકરણની ખાતી દૂર કરનાર આ પ્રથમ પુસ્તક છે. શિષ્ય શિક્ષક વર્ગને, સાહિત્ય પ્રેમીઓને અને શુદ્ધ ભાષા જાણવાની ઇચ્છા ધરાવનારોને તે અત્યંત ઉપયોગી થઈ પડશે.

લેખનકળા કોપી બુકો.

ગુજરાતી અને બાળબોધ છ નંબરમાં

દરેક નંબર, કિંમત બે આના.

કેળવળીખાતાના મે. ડિરેક્ટર સાહેબે 'મુખ્ય ઇલાકાની ગુજરાતી નિશાળોમાં ચલાવવાને મંજૂર કરી છે.

૨૦૦ અને તે ઉપરાંત કોપી ખરીદનારને સેક્ટરે ૨૦ ટકા કમિશન આપવામાં આવશે. પેકિંગ અને રેલવે ખર્ચ પણ આપવામાં આવશે, પણ પોસ્ટ મારફતનું કે સ્ટેશનથી આગળનું ખર્ચ આપવામાં આવશે નહિ.

કોપીઓ સાથે બીજા પુસ્તકો મળાવનારને સેક્ટરે એક ટકા હકસાધેલું મોકલો આપવા બેઠવણ રાખી છે. મળવાનું 'હેકાણું'—અથવાભાઈ જગજીવનદાસ એન્ડ સન્સ. લેખનકળા કોપીબુકની એકિસ—બુની કાગકાદેવી પાસ્ટ્ર એકિસ સામે નંબર ૨૧૭—મુખ્ય.

દસ્કત શિક્ષક કોપી બુકો.

ગુજરાતી અને બાળબોધ આઠ નંબરમાં, કેળવણી ખાતાના મે. ડિરેક્ટર સાહેબે મુખ્ય ઇલાકાની દરેક ગુજરાતી નિશાળોમાં ચલાવવાને મંજૂર કરી છે. લગાડને લીધે કાગળના ભાવ બેકેટ વધી જવાથી મે. ડિરેક્ટર સાહેબના, નં. ૧૧૨૪૫ ૧૯૧૭-૧૮ની સાલના, હુકમથી હાલ થોડા વખત માટે અર્ધી આના દરેક નંબરની કિંમત રાખી છે ૨૦૦ અને તેથી વધુ કોપી ખરીદનારને હાલમાં સેક્ટરે (૧૫) ટકા કમિશન ઉપરાંત પેકિંગ અને રેલવે ખર્ચ આપવામાં આવશે, પણ પોસ્ટ મારફતનું કે સ્ટેશનથી આગળનું ખર્ચ આપવામાં આવશે નહિ. દસ્કત શિક્ષક કોપી બુકોની સ્ટીલ પેનો દરેક નંબરને બે બેમતી, ૧ થી ૮ નંબરની, દરેક બેકસમાં એક જ બેમતી, દા. ૬ કિંમત રૂ. ૧૧ નક્કી

મળવાનું 'હેકાણું'—

આદરજી કાવસજી માસ્તર

કે. નં. ૧૦ ઘોળી તલાવ—મુખ્ય.

શિક્ષકો તેમજ શાળ્ય વર્ગમાં પ્રિય થઈ પડેલ

સૃષ્ટિજ્ઞાન. (ત્રીજી આવૃત્તિ)

ધોરણુ ૧-૨-૩-૪-૫-૬ ની વાચનમાળાના ત્રીજા ભાગના વિદ્યાના પાઠોનું પ્રશ્નોત્તર રૂપે સંપૂર્ણ વિવેચન, પ્રે. રા. ટ્રે. ઠા. ના શિક્ષણને મેડલ મેળવેલા છે સિનિઅર માસ્તરો પાસે તૈયાર કરાવેલા ઘણા ઉપયોગી અને પ્રશંસાપાત્ર થયા છે. જેની ખાતરી હુંક સમયમા ત્રીજી આવૃત્તિ બહાર પડી તે છે તેમજ ૧ થી ૬ પ્રાવેશિક પરીક્ષાના ઉમેદવારની ઉપરા-ઉપગી માગણી થવાથી અમોએ

સૃષ્ટિજ્ઞાન યા વિદ્યાના પાઠો.

ઉપરનાજ શિક્ષકો પાસે ગરજ લાગ્યામા પ્રશ્નોત્તર રૂપે તૈયાર કરાવી બહાર પાડ્યા છે જેમા સાતમી ચોપડીના વિદ્યાના પાઠોનું સંપૂર્ણ વિવેચન કરવામા આવ્યું છે તથા પરીક્ષામા પુછાતા સવાલોનો પણ સંગ્રહ કરવામા આવ્યો છે, જેથી એના અભ્યાસ પછી ઉપર જણાવેલી પરીક્ષાઓમાં આ વિષયમા નાપાત્ર થવાનો ખીલકુલ સંભવ છેજ નહિ. વધારે પ્રશ્નસાની નર નથી બુદ્ધ મંજાવી જોવાથી ખાતરી થશે. કિમત રૂ. ૪-૬ જરૂરયાબધ લેનારને આર કમિશન ધોરણુવાર કિમત નીચે મુજબ—

ખાળોપયોગી પ્રશ્નોત્તર રૂપે ગ્રજ સૃષ્ટિજ્ઞાન ધો. ૧ છુ.

(આ. ૧) કિમત રૂ. ૦-૧-૬

„ ધોરણુ ૨ છુ (આ. ૩) રૂ. ૦-૧-૦

„ ધોરણુ ૩ છુ (આ. ૩) રૂ. ૦-૨-૦

„ ધોરણુ ૪ છુ (આ. ૩) રૂ. ૦-૨-૦

„ ધોરણુ ૫ છુ (આ. ૨) રૂ. ૦-૨-૬

„ ધોરણુ ૬ છુ (આ. ૨) રૂ. ૦-૨-૬

„ ધોરણુ ૭ છુ (આ. ૧) રૂ. ૦-૪-૬

પ્રશ્નોત્તરરૂપે ભરતખડનો રાજ્ય ઇતિહાસ (ધો. ૫) રૂ. ૦-૨-૦

„ „ (ધો. ૬) રૂ. ૦-૩-૦

કમિશન રકા રૂપ આપવામા આપવામા આવશે.

પત્રવ્યવહાર નીચેને સરનામે કરો—મુખ્યલાલ મુળજીભાઈ ઉપાધ્યાય.

બુકસેલર એન્ડ પબ્લિશર, મુ. પેટલાદ (વાયા આણંદ)

લા. રૂ.—આ ઉપરાંત ધોરણુવાર નોટો પણ અમોએ પ્રગટ કરી છે.

શિક્ષકો અને વિદ્યાર્થીઓને થોડાં થ્રમે ઘણું જ્ઞાન મળે એવાં પુસ્તકો.

સંસ્કૃત નવી ભૂમિતિના શિક્ષક:—તેમાં વ્યાખ્યાઓ રીતો, સિદ્ધાંતો અને પ્રશ્નોનાં '૩૪૫' આકૃતિઓ સાથે મંપૂર્ણ ખુલાસા કરવામાં આવ્યા છે આ પુસ્તક ધોરણ છ, માત્ર ને ૧૦ ક્લાસના વિદ્યાર્થીઓને અતિ ઉપયોગી છે. ટ્રેનિંગ કોલેજના ખેલના વર્ષના વિદ્યાર્થીઓને પણ ખાસ ઉપયોગી છે. કિં. રૂ. ૦-૨૪-૦

હિન્દી ઇતિહાસ:—૧૦ ક્લાસના તમામ વિદ્યાર્થીઓ આ ઇતિહાસને ઉપયોગ કરી ખાસ થાય છે તેમાં આજ સુધીના ૧૦ ક્લાસ પરીક્ષાના પ્રશ્નો તથા તેના ઉત્તરો આપેલા છે. ધોરણ ૫ થી સાત સુધીના વર્ષના વિદ્યાર્થીઓને આ ઇતિહાસ અતિ પ્રિય થયેલો છે. કિં. રૂ. ૦-૬-૬.

નીતિ સંવાદો:—જ્યાં નીતિની કેળવણી નથી ત્યાં આદર્શ બાળકો નીવડવાની જગ્યા પણ આશા નથી, માટે બચપણથી જ બાળકોને નીતિનું શિક્ષણ આપી શકાય તેવા સંવાદોની ખુબ તૈયાર છે તેમાં દયા, બુદ્ધિમત્ત, રાજ્યધર્મ, ધનવાન ને વિદ્વાન, ઋતુઓ, સુખશાંતિ, નોકર નિશાળીઓને શિખામણ વગેરેના સંવાદો છે. આ સંવાદો શાળાઓમાં નીતિપાઠો તરીકે ચલાવી શકાય તથા શાળાઓને લગતા તમામ જાતના ઉત્તરોમાં લખવી શકાય તેવા છે. કિં. ૦-૨-૦

નીતિ વાંચનમાળા કિંમત ૦-૫-૦ નીતિની શિખામણ, કિં. ૦-૨-૦ અને તેવાજ નીતિને લગતાં બાળશિક્ષણ ઉપયોગી ધનામ લાયકેરી માટે મંજુર થયેલો પુસ્તકો અમારે ત્યાંથી મળશે

ઉપરનાં પુસ્તકો ઉપરાંત ગુજરાતી, અંગ્રેજી ઉર્દુ અને સંસ્કૃત શાળાઓમાં ચાલતાં તમામ પુસ્તકો, ગણિતોના ખુલાસા, ગુજરાત-મુખ્યાધિપતિજીવન અને એશિયાની ભૂગોળની વીગતવાર નોટો, પ્રાચીન શિક્ષકો શિક્ષક, ધોરણની નોટો, સ્ટેશનરી, કાગળોનાં રીમ, ઠારી અને ચિત્રવાળી ડ્રાઇંગ બુકો, એક્સરસાઇઝો, ડાયરીઓ, નવા ધારા મુજબ છપાવેલા ગણિત પટા, અથોડા છાપવાની ડબીઓ વગેરે મળે બીજા વેપારીઓ કરતા અમારે ત્યાંથી માલ કિંદાચત લાવે મળશે, કેમકે પુસ્તકો, એક્સરસાઇઝો વગેરેનું અમેએ કારખાનું કાઢેલું છે. એક્સરસાઇઝો વગેરે મોટા જથ્થામાં માલ મચાવનારને ઠાંટાકરથી બનાવી આપવામાં આવશે. શ. ૨૫) નો ઓર્ડર આપનારને કમીશન ઉપરાંત સુંદર ભેટ આપવામાં આવે છે

સરનામું:—

શ્રી ગુરુજીની કામગીરી

જાહેર ખબર.

બાળ આંક પોથી રૂ. ૦-૨-૦ કાઠિ, એજન્સિમાં ટેકસ્ટ, ૪૦ લાઠ
અને જામનગર, પાલણપુર અને રાજકોટ રાજ્યમાં ૪૦ લાઠ માટે મંજુર.

બાળગીત સંગ્રહ:-ખીજ નવીન આર્ષતિ. પુષ્કળ સુધારા વધારાથી
વમણ કદની કિ. રૂ. ૦ા. કા. એ. રાધનપુર, ગોંડળ, ઇડર, રાજકોટ,
મહીકાંઠા વગેરેમાં ૪૦ લા. માટે મંજુર. છપાય છે

સંવાદ સંગ્રહ:-રમુજનીતિ અને જોષક પુષ્કળ સંવાદો છપાય છે.

પાલણપુર એજન્સિની સા. ભૂગોળ રૂ. ૦-૪-૬. પાલણપુર
સંસ્થાનની સા. ભૂગોળ રૂ. ૦-૨-૬ અને રાધનપુર સંસ્થાનની સા.
ભૂગોળ ૦-૧-૬ એ. કાઠિ. એજન્સિ પાલણપુર અને રાધનપુર સ્ટેટોમાં
૪૦ લાઠ માટે ઇલાકામાં લાયબેરી માટે મંજુર મહીકાંઠા અને ઇડરની
ભૂગોળો મંજુર છે, તેના રંગીન નાના નકશા તૈયાર થાય છે.

(કર્તા) ભાગ્યચંદ્ર પુંજાદાસ શાહ.

હેડમાસ્ટર, તાલુકા સ્કૂલ સાદરા (મહીકાંઠા)

૧. સરલ દેશીનામાની પદ્ધતિ-ટેક્સ્ટ બુક, આ. ૨૬ મી
૦-૪-૬ સરલ ગુજરાતી બાળ વ્યાકરણ-લાઠ ૦ બુક, ઘણે ઠેકાણે
ટેક્સ્ટ, આ. ૨૭ મી ૦-૪-૬; ૩ સરલ વ્યુત્પત્તિ જ્ઞાનપ્રકાશ (૫-
૬-૭ મી ચોપડીના પાઠવાર ચખ્ખોના કોપ સહિત) લા. પ્રા. બુક,
આ. ખીજ ૦-૬-૦. ટે. કો. પ્રા. ૫. ના ઉમેદવારોને ખાસ ઉપયોગી;
૨. સરલ ગુજરાતી (બાળવર્ગથી ધો. ૫ સુધી એક જ બુકમાં)
૩. ઠેકાણે ટેક્સ્ટ, આ. ૬ મી ૦-૨-૩; ગુજરાત પ્રાંતની ભૂગોળ-
વિદ્યા-આ. ૮ મી, ૦-૨-૩. કમિશન માટે મળશે મુખ્ય એજન્ટ
અમદાવાદ, એસ. બી. શાહની દુકાની, રાજકોટ, બહેચરબાઇ મેંદલ.
ભાવનગર, અબદુલેલેસેન આદમજી ધોરાજી, એલ. ટી. વાઢેર. જામનગર,
હેમરાજ બંદલજી. વુનાગઢ, જુદાવન દામોદર. મુંબઈ, એન. એમ. ત્રિપાઠી,
કચ્છ-માંડરી લાલજી શંકરલાલ ગોંડળ, સુનીલાલ ટોકરશી દોઢાગી ઇત્યાદિ.

ત્રેમચંદ્ર કરમચંદ શાહ,
માલ એ. ઇ. ઝોડલ સ્ટેટ, મું. કપરવણજી.

શાળોપયોગી પુસ્તકો.

અમારે ત્યાંથી શાળામાં ચાલતી તમામ જાતની શુદ્ધ તથા તેને લગતો સર્વે સામાન, લાલ તથા બહુખેલ શાહીની ટીકડીઓ વગેરે વસ્તુના કાયદાથી મળે છે. માટે જલ્દી જોડે આપો.

શાહ જોડાલાઈ રત્નસિંહ, મોમાય જુલસેલર,
કે માંડવી મસજીદ પૂલ ઉપર
મુંબઈ પોસ્ટ નં ૩.

જાહેર ખખર.

નીચે લખેલા પુસ્તકોનો કોપી ગ્રાહક અમે લીધો છે, માટે તે ખર્ચા પુસ્તકો અમારી પાસેથી મળી શકશે, માટે જોડે મોકલશે.

કિંમત.

૩ આ પા

જૂલબધવસ્થા	૦-૧૨-૦	ટેકન્ટ જુલ તરીકે મંજૂર છે
ખાળસ્વભાવ	૦-૩-૦	
ખાળવાતી	૦-૩-૦	ઇનામ અને લાયકેરિ માટે મંજૂર
અધિન વાર્તા વિનોદ	૦-૩-૦	" " "
નવીન આરોગ્ય વિજ્ઞાન	૦-૪-૦	" " "

ઉપર લખેલાં પુસ્તકો કેટલાંક સ્ટેટો તથા ઇનામ અને લાયકેરી માટે મંજૂર થયેલ છે.

ઉપા અથવા એક સુજન જૂની વાર્તા

કર્તા-૨૧ નક્કાલાલ દલપતરામ કવિ ૧-૪-૦

તે સિવાય દરેક જાતના અંગ્રેજી ગુજરાતી તથા મસ્કૂત પુસ્તકો અને તમામ પ્રકારની ગ્રંથજ શુદ્ધ તથા ગ્રંથગને લગતો સામાન અમારે ત્યાંથી કિંમત ભાવે મળી શકશે

કિંમત રૂ. ૦-૩-૬ } નવું દેશીનામું { ધોરણ ૬ અને ૭ માટે
જુલપુરીઆઅને ગ.જુલપુરી { ધોરણવાર બતાવેલું.

નામફર મરકાદે ટેકન્ટ જુલ તરીકે મંજૂર કર્યું છે તદ્દન નવીન અને સરલ પદ્ધતિએ લખાયેલું લેખાધી વિદ્યાર્થીઓને અત્યંત ઉપયોગી થઈ પડેલ છે.

માલિક-

મીરજશંકર કલ્યાણજી { જુલસેલર એલ. યુ. માસ્તરની કું.
ઓઝા. ૧. પુસ્ત બજાર-રાજકોટ.

નોંધવું છે.

રાધનપુર સ્ટેટની પ્રાથમિક શાળાઓ માટે નર્મોદકુળ શાળાના પાંચ અંગ્રજ અને ટ્રેન્ડ ગિસ્ટો મેળી નવ જુગી ભરવાની છે માટે મરદીફિકેટ ગાથે લખે પગાવ વાચકાત મુજબ.

એન. ઇ. હાની હર,

મુખીન્ટેન્ટ મુખમરી સહુલસ

રાધનપુર સ્ટેટ.

શિક્ષક તથા શિક્ષકોની જરૂરીયાત મુજી પાડનાર એકે-૨ સ્થળ છે તે તમે જાણો છો ? કે જ્યાં પગલ બોક્ષ, કોન્ડરગાર્ટન, માન્ટેમરી-મેથડ, ભૂગોળ, ખગોળ, પદાર્થપાઠ, ડ્રોઇંગ તથા અવાજ, પ્રક. ગ. ગરમી આકર્ષણ, વિદ્યુત તથા વિજ્ઞાનને લગતા સાહિત્યો કેમીકલમ એમીડ, તોલવાના કોલ, ક્રિકેટ, ટેનીસ, હોકી, ફુટ બોલ વગેરે મળી ગઈ છે તે અરનામું નોંધી લો.

શાંતી એન્ડ હં, મુરત.

શુભરાતી ગણકના સોમીનોને ઉત્તમ તક. તૈયાર છે ? તૈયાર છે ? તૈયાર છે ?

સચિત્ર ગણક-રજુર.

પ્રેમ તથા પ્રિયતાની ભાવમય ગણકોનો "સચિત્ર" ગુજરાતના વિખ્યાત ચિત્રકાર રાવજીના સુંદર પાંચ ચિત્રો તથા પ્રકાશકની છબી આંગણે છે. આ કૃતિને પટેલ માસ્તરેનો પ્રોદ્યોગ તથા રા. જ. નર્મોદકુળના શાળાએ પ્રભાસકરના "ચિત્રપરિચય" લેખ સાથે કી ૧-૧-૧૦ માટે જુદા જુદા.

લખો - ઇ. કે. રોક, મુ. હામોદકુળ તાલુકે અકલેશ્વર ધર્મને.

શુભરાતી લલ્લુભાઈ નારણનાં શાહ, હોમીયોપાથ મુરત. અમારી દુકાને ગાળામું આલવી પમામુ શુક્ર તથા સોમવારે કાળજી વગેરે એકે જાણી આપવામાં આવશે માટે અમારી દુકાનેમં ખરીદવાની કંપા-કરવી નહીં.

જોન એમ. ત્રિપાઠી જોડ કંપની બુકબેન્ડર્સ-કાલગાદેવી રોડ-મુંબઈ

મુંબઈ કાલેલાં ઉપયોગી પુસ્તકો.

શુભરાતી આથમિક શાળાઓમાં ટેકસ્ટ તરીકે મંજૂર થયેલ

આથા ધોરણની ભૂગોળ.

૨૦ નકશા સાથેની બીજી આવૃત્તિ.

લખનાર—રા. દિમનલાલ ગણેશજી અંબરિયા

એમ એ એલ. એલ. બી

મુલ્ય ૦-૮-૦

પતિવ્રતા સતીઓ.

૨૮ મુંબઈ ચિત્રો સહિત આવૃત્તિ બીજી, મુલ્ય ૩-૦-૦

રાજા ભોજ અને કવિ હાસિંદ્રસ.

ગોધક અને આનન્દદાયક વાર્તાઓનો સંગ્રહ.

૩૦ મુંબઈ ચિત્રો સહિત દ્વિતિયાવૃત્તિ કિંમત ર. ૪-૦-૦.

પુસ્તક ૫૬ મું.]

[ભાગ ૩ લે.

Gujarat School Paper:

ગુજરાત શાળાપત્ર.

માર્ચ, સને ૧૯૨૭.

અનુક્રમણિકા.

વિષય.	પૃષ્ઠ.
શિક્ષકોને જોધવચન	૪૯
વિનયપત્રાકા.	૫૧
ચમકમ યોગીની શતાબ્દિ	૫૪
દાલની પ્રાથમિક કેળવણી વિષે ગવર્નમેન્ટ દ્વારા	
શિક્ષના મનનીય વિચારો	૫૬
વાતાવરણમાં રહેલી ખાણીની વરાળ	૬૩
ઈન્દુલ્લેખા.	૬૪
વર્તમેન્ટ ટ્રેનિંગ સ્કુલ.	૬૮
નિશાળનું આરોગ્ય	૬૯
કેળવણી ખાતાની લાઇટ ખબર	...

કેળવણી ખાતાના હુકમદારો.

તંત્રી અને પ્રકાશક (સાકરોપર ૧૯૧૪ થી)

મિ. કેપ્ટન અરવિંદ બાલા ખી. મે.,

પ્રિન્સિપલ, ડી. યા. ટ્રેનિંગ કોલેજ—અમદાવાદ,

(૨૦૦ હજાર રૂપાઈના રૂબરૂ છે)

સુચના.

૧. પત્ર સંગ્રહી લખણ—એડિટર તરફ મોકલવું. છાપવા મોકલવાનું લખાણ કાગળની - ૬ બાજુએ એકબે અંકે લખવું. છાપવા મોકલવા માટે તો છપાશે, નહિ પણ દરેક લેખ ટિપ્પિટ મોકલી હશે તો જાણી મોકલવામાં આવશે.

૨. લેખકને ઉત્તેજન—વિષયો લખી મોકલનારની-પેસા લેવાની ખુશી હશે તો મધ્યમવીજ ખપ્પર આપેથી દર છાપે પાને યોગ્યતા પ્રમાણે રૂ. ૧૦ સુધી આપવામાં આવશે. ચર્ચાપત્ર માટે કંઈ આપવામાં નહિ આવે.

૩. લેવાજમ—વરસ એકનો રૂ. ૧-૩-૦ ટપાલ ખર્ચ સાથે અગાઉથી, વિદ્યાર્થીઓ માટે ૦-૧૦-૦. છુટક અંકના રૂ. ૦-૭-૦; પોસ્ટેજ રૂ. ૦-૦-૬ છુટક.

૪. મનિંગ (ડેર)—ફૂલન પર ગામ કે શહેરનું ઠેકાણું સ્પષ્ટ લખવું. તેમજ ત્યાં એકથી વધારે નિશાળો હોય તો નિશાળનો નંબર તથા શાળાપત્ર એ દિસ તરફથી અપાએલા સન્માનાના લેખલ ઉપરનો નંબર લખવો.

જાહેર ખપ્પરના લાવ.

સુદ્ધ ૧.	પૃષ્ઠ.	
આખું વર્ષ.	આખું	અર્ધ પા.
	રૂ. ૬૫૩	૩૪૩ ૨૦
છ માસ.	રૂ. ૩૫૩	૧૮૩ ૧૨
ત્રણ માસ.	રૂ. ૨૦૩	૧૦૩ ૭

છુટક છપાવવાનો દર.

દર ત્રણ લીટીએ રૂ. ૧-૨-૦ રાખ્યા છે.

ઓ પત્ર સાથે કોઇ પણ હિંડ-બીજ વહેંચવામાં આવશે નહિ.

૫. શાળાપત્રમાં આપેલી ખાનગી જાહેરખપ્પરમાં જણાવેલી ચો-પડીઓ ખાતાએ મંજૂર કરેલાજ હોય એમ હમેશા હોતું, નથી. માટે દરેકને મંજૂર દરેક તરફે ગણવા નહિ.

૬. દરેક માસના શાળાપત્રને અંક ને માસની તા. ૨૫ માં સુધીમાં ન મંગે તો તે માસની આખર તારીખ સુધીમાં અમને ખપ્પર આપવી ફરજીથી તે અંક મોકલવા મોકલવું થાય માસ આખર પછી અંક નહિ મળ્યાની ખપ્પર આપનારને જો એક સિલકમાં હશે તો છુટક અંક પ્રમાણે કિંમત લઇ મોકલવામાં આવશે.

૭. શાળાપત્રનું વરસ જાન્યુઆરિથી ડિસેમ્બર સુધી ગણવામાં આવે છે, માટે વરસની વચમાં જે જાહેરખપ્પર થવા માગતા હશે તેમની પાંચથી જેટલા અંકો તેમને મળ્યા હશે તેટલાની છુટક અંક લેખે કિંમત લેવામાં આવશે.

તાંત્રી.

ગુજરાત શાળાપત્ર.

પુનર્લેખન મું.

માર્ચ સને ૧૯૨૦.

અંક ૩.

“શિક્ષકોને બાંધવચન.”

૧

(અગ્રેષ્ઠ વિદ્યાર્થી અનુવાદ)

રા. વ્યાસ ચંદ્રલાલ ત્રિભુવનદાસ બી. એ.

સમાન ઉદ્ધતાઈ અને અનન્યતા બાળખનાને સાવધ ગઢવું બેઠું એ ઉદ્ધન કરતાં અમાન વિદ્યાર્થીઓ વિશેષ પ્રમાણમાં હોય છે.

‘ એટલું શાદ ગાળવું કે બે વિદ્યાર્થીને થેગ ગીતે હાથપગ લેતા આવડે તો તદન હમીયાને સ્વતંત્ર વિદ્યાર્થીઓ ગણુ પ્રેમી ભાવમ પડશે.

તે વિદ્યાર્થી પણ તમને વધારે લાગણી હોય તેને અન્ય વિદ્યાર્થીઓ ના વધારે ગાળાની જરૂર નથી. કારણ કે જેને માટે લાગણી હોય તેના તરફ નહિ, પણ જેને લગ્ન હોય તેના તરફ વધારે ધ્યાન આપવું જોઈએ.

જે ઉદ્ધતા ખતાવવાની હોય તેને લગ્ન તમ બાળકો છે અને ચાહો છો તેને નહિ, પરંતુ તેના નનગમા ચાહા નાંબ્યા હોય તમને ખતાવો. જે બાળખના છે તે તમરા પ્રેમમાં પાન છે, તેથી તમને કુશલતાની જરૂર નથી, પણ પીઝને નહીં, કારણ કે તેથી તેનો પ્રેમ તમે મેળવી શકો.

તેને માટે હીલગી ન થાઓ ત્યાં સુધી વિદ્યાર્થી તે પ્રમાણે કરતા નથી
જે તમે તમારી ભૂલ કબુલ કરતા હશો, તો તે તમારી પાને પોતાના
ભૂલો લઇને આવશે.

જે તમે જાતે કોઈ વિદ્યાર્થીને રસ્તે ન પાડી શકો તો નથી તે
વિદ્યાર્થી હાથમાંથી ગયો છે એમ માનશો નહિ. તમે જે ગીત વાપરે
છો તેના કરતાં ખીજી ગીતો તેને માટે વાપરો, અને તેમ ન બને તે
ખીજી મંથનામાં મૂકો, કે જ્યાં બીજે કોઈ શિક્ષક તેને યોગ્ય હિસાબ
ચોખ્ખો શકે. કેટલીક વખત બાળક હાથમાંથી જતું રહે છે તેનું કારણ
શિક્ષકની રીતો યોગ્યવામાં ખામી છે. કોઈ પણ વિદ્યાર્થીના નિર્ણયો
ટમાં ખરાબ વર્તણૂક લખશે નહિ, કારણ કે તેથી તે જ્યાં જ્યાં જશે
ત્યાં એને માટે ખરાબ અંભિપ્રાય બધાશે.

કોઈ વખત વિદ્યાર્થીનું કહેતું બરાબર ન સમજવાથી શિક્ષક તેનું
ઉપર શુસ્તે થાય છે, અને તેને માટે અભાવ બતાવે છે 'એવું થવાથી
જુદા ધર્મ અગર જુદી જાતના દોષથી જે કેટલીક બાબતમાં જુદાઈ
પડે છે તેનાથી પણ વધારે જુદાઈ પડે છે.

શિક્ષક પણ એક મનુષ્ય છે. તેથી બીજા બધા કરતાં અમુક વિદ્યાર્થી
તરફ તેનો લાવ વિશેષ ધ્યાન છે. એવા ભાવથી શિક્ષકને બીજા વિદ્યાર્થી-
ઓનું અતર ઓળખવાની તક મળે છે, અને અતર ઓળખવાથી લા-
ગણી વધે છે, અને લાગણી 'ત્રેમનું' સ્વરૂપ ધારણ કરે છે. માનીતા
વિદ્યાર્થીઓથી બીજા વિદ્યાર્થીઓ માનીતા થાય છે કારણ કે માનને
યોગ્ય વિદ્યાર્થી પોતાના જીવેલા શિક્ષકનો ભાવ ધરાવનાર વિદ્યાર્થી બે-
વાને ઉત્સુક હોય છે.

તમારી શિક્ષક તરીકેની પરીક્ષા તમારી પરીક્ષાના પરિણામો અગર
તમારા ઉપરીઓના શેરાથી થતી નથી, પણ તે તો તમે વિદ્યાર્થીઓનો
ત્રેમ કેટલે દરજ્જે મેળવ્યો છે તેનાથી થાય છે. વિદ્યાર્થીઓ શિક્ષકને
અહાય છે તેથી શિક્ષકને શીખવવાનો ઉત્સાહ થાય છે, અને જે ઉત્સાહ
શીખવવાનો જુદો કરતા વધારે કામ કરે છે.

જે શિક્ષક પોતાના 'શિક્ષકલાઈ'ઓની લોકપ્રિયતાની હિંમત કંઈ
છે તે વિદ્યાર્થીને માટે દરકાર રાખતો નથી. પણ પોતાને માટે દરકાર
રાખે છે.

શિક્ષકો વિચારતા નથી કે કેટલીક વખત પોતાના વિદ્યાર્થીઓ-
માથી કેટલાક તેમના કરતા ઉદાર અને દરેક રીતે ચઢિઆતા હોય
છે. બુદ્ધિની કુશળતા અમુક વર્ષના અભ્યાસનું પરિણામ છે, પણ આત્મિક
ઉન્નતિની બાબત તો આત્માના કાળના કાળ સુધીથી ચાલતી હોય છે
(મળખ કે કેટલાક વિદ્યાર્થીઓના ઉન્નત આત્મા હોય છે)

ધ્યાન ન આપનાર વિદ્યાર્થી મૂર્ખ હોય છે એમ કેટલીક વખતે
ખબરતુ નથી, કેમકે જમ 'કુદરતમાં તોફાન થવાનું' હોય ત્યાર પહેલાં
શાન્તિ પથરાઈ રહે છે તેમ, પણ ખરેખર.

જો શિક્ષકને વારંવાર હુકમ મનાવવાને પ્રયત્ન કરવો પડે છે તેણે
મહેરબાની કરી વિદ્યાર્થીના બહા માટે સંસ્કારનો બીજો ઉપયોગી ધ્વજો
સોધી લેવો હિતાવહ છે.

વિજયપતાકા.

મ. ટ્રે. કોલેજ દ્વારા વીમિન-અમદાવાદની સંસ્થાના
ઈતામ સમારંભમાં ગવાયેલું ગાયન—

(લેખક.—ના. રા. પંચાક્ષરી—સંગીત શિક્ષક.)

રા. ગિલાવણ (છાયાલગ)

તાલ—દિવ્ય મંડીર્ભૂતિ, એકતાલો—મધ્ય—

કાલ—માત્રા—૬

સ સ સ સ નિ સ

શુ બ આ ન દ

ચ નિષ પ સ નિ સ

કા રિ વિ જ ય

ચ નિષ ઘ પ ગ મ

હૃ જ દ ર ળી ર

પા

ધો

૬

ધૃ

ગ મ રિ ગ મ ધૂ પ

જો ક તો ધ

વિજયપતાકા.

શુભ આનંદકારી વિજયધ્વજ ફરકી રહ્યો;

એ કૃતોપકારનો કૃતજ્ઞતા સ્વધર્મમાં,

હિપકૃત ગીત ગાયો.

શુભ૦

યુદ્ધધ્વજ તો હવે ચિર, લપટાઈ રહ્યાં સુસ્થિર.

છે સુચિન્ન એ સુવર્ણ મમય આવીયો.

શુભ૦ ૧

સ્વતંત્રતા સુકીર્તિવંત, હવજ તે છે મૂર્તિમત;

જે કારણ રણયજ્ઞ વીર હોમ તે થયો.

શુભ૦ ૨

તે હવની છાંય તળે, ચાલો વિશ્રામ ખળે,

અઢળ મેરૂ જાઓ.

શુભ૦ ૩

વેર કલેશ સૌ ટળી, શાંતિ વ્યાપશે વળી;

તે સુવર્ણ સમય સાર, આતુર થઈ રહો.

શુભ૦ ૪

અમર વીરની તે ફાળ, આપણી સાથે ફરતી ફાળ;

રક્ષણ કરી નિઃકલંક, હવજ એ આપીયો.

શુભ૦ ૫

એ હવજ સુકીર્તિવંત, ચૈત્ય કરશે આસમંત;

નિશ્ચે હુલિંહ્ય હુ ખ મમય ટળી ગયો.

શુભ૦ ૬

યમદમ યોગીની શતાવિદ્.

(૨૧ કવીશ્વર દલપતરામ ડાહ્યાભાઈની જયતિ માટે-રચેલો કવિતા.)

જોગી ! તારા જીવનના સો—સો વર્ષો વીત્યાં હો જ,

જોગી ! એ તો અલખની અંબલિની પૂર;

જોગી ! તારા જન્માશ્વર આજે જન્મતે ઝોળખ્યા હો જ,

જોગી ! એનાં અધૂરાં ત્હે પૂર્યા નૂર.

જોગી ! તારા જીવનનાં

જેગી ! તું તો અમરાપુરીથી ઉતર્યો આંગણે હો-છ,
જેગી ! તારે અમરોનાં આજડ્યાં ઓળખાણ;
જેગી ! તહે તો આગમ આ મુજનાં ભાષિમાં હો છ,
જેગી ! એના આજે એ આવતાં એમાંવુ.

જેગી ! તારા જીવનનાં

જેગી ! જેવી મૂલડાંની ફેરમ ફેરે ખાગમાં હો છ,
જેગી ! જેવા શીતળ ચંદ્રના ઉજસ;
જેગી ! તારા જીવનની મીઠી—મધુરી મંજરી હો છ,
જેગી ! તેનાં સાધુતાશીતળા સુવામ.

જેગી ! તારા જીવનનાં

જેગી ! જેવા ગિરિવર તો જેવી ધ્યાનમા હો છ,
જેગી ! જેવા ભરિયા સરોવર નીર;
જેગી ! જેવા-ગગનના 'સજળ' આગરો હો છ,
જેગી ! જેવા 'ગંગા' ને ગુણગંભીર.

જેગી ! તારા જીવનનાં

જેગી ! તારા અક્ષરદેહ અભ્યાસમા હો છ,
જેગી ! અહીં અવેનીમાં અવધાના માપ;
જેગી ! તું તો એકા નઈ અમૃતગોષમાં હો છ,
જેગી ! અહીં ભગતમાં ત્રિવિધના તાપ. હો છ,

જેગી ! તારા જીવનનાં

જેગી ! એવે મેના ને દહુકે ઠાંચલ મોરવા હો છ,
જેગી ! તારો લીલા—સદા આ ગુજરાત;
જેગી ! બ્રહ્મમુર્તિ ભડકિયા શા ઉઝિયા હો છ,
જેગી ! ભગ્યા સન્તો, ને આયર્માં રાત;
જેગી ! આંધો અરુણ, ને પડિયાં પ્રભાત

જેગી ! તારા જીવનનાં

સમજાટ,

}

નંદાનાલાલ દલપતરામ કવિ.

“હાલની પ્રાથમિક કેળવણી વિષે સવળાહાર કમળાશંકરના મનનીય વિચારો.

લેખક — બલદેવજી જગતરાય, મુંબઈ માર્કેટ.

પાંચ પોસ્ટ નાદેજ તા. ૮. દસકોઈ

અમદાવાદની ટ્રેડ ડો. નો નાણાપત્ર પ્રિન્સિપલ સાહેબ અને “શુદ્ધિ ગાળાપત્ર”ના લાખા વખત મુધીના વિજ્ઞાન તંત્રી મવ-મહાર કમળાશંકર પ્રાણીકર ત્રિવેદીજી સવળ ૧૯૭૫ ના દિવાળીના તહેવાર પ્રસંગે “શુદ્ધિ પત્ર” દિવાળીના ખાસ અંકમાં “સામન્ય કેળવણીની સમીક્ષા” જે નામને અતિ વિદ્વાલયો લેખ ગ્રંથતા વર્ધના મુખ અંગે શુદ્ધિમાં લાખા બાળનારી પ્રજાની સેવામાં સમર્પી એનિ ક્રિષ્કાર કરી છે. ગાળાપત્રના વારકૃદે શુદ્ધિમાં આ વિજ્ઞાન મગ-ગતના જ્ઞાનામૃતનું પાન લાખા વખત મુધી કર્યું છે, અને મહાર તેમજ પ્રજા ઉભયમાં એક ગરબી અપૂર્વ પ્રીત મેળવનાર, પ્રાથમિક કેળવણીના ટાલ અભ્યાસી અને શુદ્ધિમાં અદર નવીન શિક્ષણપદ્ધતિના પ્રચારક મવ મહાર કમળાશંકરના પ્રાથમિક કેળવણી વિષેના વિચારો મહાર તેમજ પ્રજા સર્વને એકસરખા ઉપયોગી હોવાથી અને તેના પદુ શિક્ષક બાળુઓને તે ખામ મનન કરવા યોગ્ય હોવાથી ગાળાપત્રમાં મગદ, વધાવી વધારે લાલદાવી થયે જેમ નની લેખક અમ લીલો છે.

મવળાહારનો “સામન્ય કેળવણીની સમીક્ષા”નો લેખ આખું ગાળા-પત્ર મુક થાય અને તે ઉપરાંત ૬-૮ પૃષ્ઠ લારવા પડે તેવડો મોટો જ ગાળાપત્રના મુક કરતા ધરાણર ૬ ગાણુ એક પૃષ્ઠ થઈ રહિ તેના શુદ્ધિ-ગતીના દિવાળીના અંકમાં તે લગલગ ૭૦૦ સ્વીટીથી લખાએલો લેખ છે, અને તેનાથી લગલગ અરવા અરપ ભાગ પ્રાથમિક કેળવણી વિષે કંઈકો છે તેથી અહીં તે સવળ મહારના પ્રાથમિક કેળવણી સવળ શુદ્ધિમાં મળુ મક્ષિપત વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે.

સવળાહારે પ્રાથમિક કેળવણી વિષે ચર્ચેલા મુખ્ય મુદ્દાઓ.

(૧) ગ્રામીણ કેળવણી	(૬) ટ્રેનિંગ કોલેજમાં શીખનાર
(૨) નીતિ અને પદ્ધતિ કેળવણી	(૭) વિષયો.

(૩) શિક્ષકોના પગાર	(૭) સૌ ડેળવણી
(૪) શિક્ષકોની ડેળવણી અને દેનિંગ હોલો.	(૮) ક્ષત્રચર્ચ અને નિયમિત હવન
(૫) શિક્ષકોની ક્ષત્રિ	(૯) મકેત અને દરજ્જામાં પ્રાથ- મિક નિયમ

કુમળાશંકરભાઈને આ આર્થિક સ્થિતિ વીર્યા પછી અને તેનું અંત કરવામાં નિર્દેશવાસન થયો પછી પ્રાથમિક ડેળવણીની સુધારણા માટે તેમણે મુખ્ય ચાર બાબતો અંગતની ગણી છે, 'ને તે ઉપર પુષ્કળ જાણપોષક કર્યો છે તેમ સ્પષ્ટ જણાય છે કે વખતે હિંદી સરકાર અને હિંદવાગીઓ પ્રાથમિક ડેળવણીની સુધારણા માટે પુષ્કળ વિચાર જ-
પ્રમાં નિમગ્ન થઈ રહ્યા છે, અને જે પ્રસંગે સુચરણ પણ પોતાની ભૂમિમાં ડેળવણીપરિષદ બરી ડેળવણી મળવી પોતાની અગ્રિમ અતાર્કિક
ગદ્યો છે તેવા પ્રસંગમાં, ગર બેઠાડના આ ચાર મુદ્દાઓ મર્વને માર્ગદર્શક, મનનીય, અને મર્વશા ચોખ્ખા સાચા વિના રહેશે નહિજ.
તે ચાર મુદ્દાઓ નીચે મુજબ છે—

(૧) યજ્ઞવાન સરીર બર્તવ્ય એ મૌલી પર્કેકુ કર્તવ્ય પ્રાથમિક ડેળવણીનું છે.

(૨) આર્થિક સ્થિતિ, ક્ષત્રચર્ચ અને નિયમિત હવન એ પ્રા-
થમિક શિક્ષણનાં મુખ્ય અંગ હોનાં જોઈએ.

(૩) શિક્ષકોના સતિય તેમની આર્થિક સ્થિતિ સુધારી વિના સેજલી સકાય નહિ, અને જેટલા માટે તેમને પુરતો પગાર આપવો જરૂર છે.

(૪) શિક્ષકોને વધારે જાનવંત અને પ્રસ્થાગી બનાવવાની પ્રાથ-
મિક શિક્ષણમાં સુધારણા કરી સકાય.

કે જે ગવલકાદરને મુખ્ય ૧૦ મુદ્દાઓ નાંધિતમાં વિચારીએ.

(૧)

“શારીરિક ડેળવણી.”

સામાજિક ધર્મનો, કુર્મદેસા જમાનાત સરવડમ્બેલા સાધનોની ક્ષત્રિયી મર્વનો બોલો નહિ, પટે છે વધારે સુધારણા જેવું કામ પણ

ખીજા પાસે કરાવવાથી આપણી મોટાઈ અણુય એવા ઘણા મોટા ખ્યાલથી ભવિષ્યની પ્રજા નમાલી ખનતી જાય છે તેને માટે રાવ બહાદુર જણાવે છે કે:—

જ્યાં સુધી કસરતને અભ્યાસક્રમમાં સ્થાન આપ્યું નથી ત્યાં સુધી તે કસરતથી થશે નહિ. છોકરાઓની અને છોકરીઓની પ્રાથમિક શાળાથી આરંભી હંથામાં હંથી શિક્ષણસ્થાનો (કોલેજો) સુધી શારીરિક કસરત એક કસરતથી વિષય થવો જોઈએ, અને કસરત કઠોળા પછી ચોખ્ખો પોષક ખોરાકને માટે દરેક વિષાલયમાં વ્યવસ્થા થવી જોઈએ. કસરતનો અભાવ એ હાલની શિક્ષણપદ્ધતિમાં અનેક, ખામીમાંની એક મોટી ખામી છે. તે દૂર કરવા મરકારે તેમજ ખોનગી શાળાના વ્યવસ્થાપકોએ સત્વર પ્રયત્ન કરવો એ તેમની સુખ્ય ફરજ છે.”

(૨)

નીતિ અને ધર્મની કેલવણી.

“ભુદ્ધિમાન સંસ્કારી પુરુષો નીતિમાન હોય તો સર્વથા માન્ય અને વન્ધ છે પરંતુ ભુદ્ધિ સાથે નીતિનો અભાવ તિરસ્કારજ ઉત્પન્ન કરે છે. ખડું ભુદ્ધિમાન સઘળા યર્ષ શકે નહિ પણ નીતિમાન તો ભુદ્ધિ ખડું ન હોય છતાં સઘળા યર્ષ શકે, અને માનવછવનનું સાર્થક એકલા જ્ઞાનમાં નહિ પણ ઉચ્ચતમ આચર્યમાંજ રહેલું છે, માટે જ્ઞાન કરતાં આચર્ય પહેલું જરૂરી છે. આ આચર્ય નીતિ અને ધર્મની શિક્ષણથીજ પ્રાપ્ત થાય માટે કેળવણીમાં જ્ઞાન કરના ધર્મ અને નીતિનું શિક્ષણ વધારે અગત્યનું છે, આ શિક્ષણનું ચોખ્ખું અર્થ “શુદ્ધ” છે.

નીતિના શિક્ષણ માટે સવળહાદુર નીતિના આસ પુસ્તકો શાળામાં ટેકન્ટુક તરીકે ચલાવવાં એવો અભિપ્રાય ન કરાવતા હોય તેમ જણાય છે નીતિનું જ્ઞાન પરોક્ષ રીતે વાણી, વર્તન અને વિચારની એકતાવાળા ઉચ્ચ આચર્યવાળા શિક્ષકદ્વારા વ્યક્તના દાખલાથી જ મોટાં આપવું, પણ પ્રત્યક્ષ નીતિના ઉપદેશ આપવો એ નકામો છે એમ તેઓ માને છે.

ધર્મનું શિક્ષણ તો શાળામાં દાખલ નજર કરી શકાય એવું તેમજ વ્યવર્તન મત છે. કાળજી કે હિંદુ ધર્મમાં અનેક કાંડો છે. વળી મગની પ્રાથમિક શાળામાં હિંદુ, મુસલમાન, પાગળી વગેરે ગર્વ બાળકો

માથે બાંધે છે. માટે એ તકરારી વિષય ઘણા મુશ્કેલ છે માટે મા આપોએજ એ કાર્ય લાઠાવી લેવું જોઈએ.

(૩)

શિક્ષકોના પગાર.

આ માટે રાવ બહાદુરનાજ સબદો નીચે મુજબ છે.

પ્રાથમિક શિક્ષકોને પેટપુરતો પગાર આપવો એ સરકારનું પ્રથમ કર્તવ્ય છે. સરકારની નજર એ તરફ દોરાઈ છે એ ખુશીની વાત છે. પરંતુ હાલની અત્યંત મોંઘવારીના સમયમા શિક્ષકોને મજૂરો કમ્તા પણ આછો પગાર મળે એ દગા ખરેખર શોકજનક છે, અને એમાં એકદમ સુધારો કરવાની જરૂર છે. હાલની મોંઘવારી ઘણી અસહ્ય છે. વચલા વાંધાના મનુષ્યોને પણ નિભાવ કરવો મુશ્કેલ થઈ પડે છે તો બરીખોની શી દશા ! લડાઈ ખંધ થઈ છે. વૃદ્ધિ પણ એકંદરે ઠીક થઈ છે, તોપણ અગાઉના જેવી મોંઘવારી થશે કે નહિ તે કહી શકાતું નથી સ્થિતિનો વિચાર કરતા શિક્ષકોના પગાર મારા મત પ્રમાણે આછામાં આછો નીચે પ્રમાણે થવો અત્યંત આવશ્યક છે.

લાયકાત.	શરૂઆતનો પગાર.	છેવટનો પગાર.	ખાસ રિમાર્ક.
અન્ટ્રેનડ શિક્ષકને	રૂ. ૨૦	-	અન્ટ્રેનડ શિક્ષકોને ખાલા કરવાનું નહિ. તેમને ટ્રેનડ થવાને કરજ પાડવી. ત્રીજા વર્ષના ટ્રેનડ શિક્ષકોને ખાસ પસંદ કરી આર્સિ. કે. એ. ધ. ની અડધી જગ્યા પર મૂકવા, અને તેવે પ્રસંગે તેમને માસિક રૂ. ૧૨૫ આપવા. ટ્રેનિંગ કોલેજમાં અગ્રેજી શિક્ષણ આપવું.
૧ લા વર્ષના ટ્રેનડ શિક્ષકને	૨૫	૩૫	
૨ જા વર્ષના ટ્રેનડ શિક્ષકને	૩૫	૬૦	
૩ જા વર્ષના ટ્રેનડ શિક્ષકને	૪૫	૧૦૦	

(૮)

શિક્ષકોની ડેગરણી અને ટ્રેનિંગ કોલેજો.

અન્ટન્ટ શિક્ષકો ઘણા છે, અને ટન્ટ થોડા છે. મધ્યમ આ મથો કાર્ય પ્રમાણ મુક્યુ નથી, પરંતુ ભાવનગર નિવાસી અભાસ વિદ્યાર્થીઓ ઠક્કર કે જેઓ દેશ વિદ્યાર્થી તથા નર્વન્ટમ શિક્ષકો મોસાપટિના મેમ્બર છે તેમણે પ્રાથમિક શાળાઓની ટીચિંગ એક્ટીવિટી નક્કી કર્યું છે કે મગકાગી પ્રાથમિક શાળામાં મેક્ટો ફર નકા ક્રિય અન્ટન્ટ છે, એટલે મહેલુ યાદોના દહીયે તે એકદમ ૧૧ રિ કામા કદા ૮ શિક્ષકો ટેન્ટ છે અગમ વાચતા નવ ખડાદુર થાય છે કે — શિક્ષકોને ટેગરણી કરી થોડાના તરુ, અગરેતુ લક્ષ્યે થાય છે એ યુગીની વાત છે. ૮-૧ વિભાગના આગ પાચ પડે વર્ષના વર્ગો ટિપ્પણવાની ૭/૧ના મિમ વીમે અનવમા મુક્યુ છે પરંતુ આ પ્રમાણે મન ૧૦૧ વર્ષને માટેજ ગે વાય છે, અને તે પશુ ટિપ્પણ કોલેજમાં છે તેવી અનમાનતી તે શિક્ષકો નહિ એની નમનામાએ, ટ્રેનિંગ કોલેજ દેવા શિક્ષકો માંથી પૂરા પાડી શકાય નહિ, જાને બદલે મગકાગે દનક વિભાગે ધીજી દરજ્જાની ટ્રેનિંગ કોલેજ ૧/૧૧ હોત અને તેમાં માન ૧ અને ધીજી વર્ધના શિક્ષણની વ્યવસ્થા ગળી હોત તે વધારે ગિ વધાર ગારી ગીતે ટેળની નકાત કોલેજના દેવ ગિયને મકોર મગકાગ આપવી ને વધારે ગા છે, છતાં તેનુ ખવન મગકાગે અગરુ લેઈને એમ લઈ નથી. અગાઉની પહેલાંને મકોરશિક્ષકો ગોળને માન મકુત શિક્ષકોને લાસ મગે તેઓ આલી શકે તે બધા મોડેને કોલેજમાં ૧/૧૧વાની વ્યવસ્થા નજ નડ શક તા નાને બગર મહેવાની પડી શકવા રૂગી લેવા દેવી એ વધારે સા

(૫)

શિક્ષકોની ક્રિયા.

નવવને પુરો પગા આરે એટલે તેની પાસે અનમાનતી એ મારા સ્વામી રાજે એ સ્વાભાવિ છે શિક્ષકોના કામની કસોટી થઈ તેઓ, અને તેમના પગ પુરની દરજ્જા રાખવી જોઈએ, પરંતુ આમિ રેખુટિ તરીકે ટ્રેનિંગ કોલેજમાં જેણે સાચી મકુતી કરી દોષ તેઓ મારી એ નગાઓ માટે ગાદ ન પસંદ કરવા જોઈએ પ્રાથમિક શાળાની

શિક્ષકોને આમિ ડેખ્યુટિ નીમવા લેખકે. પણ તેમને શાખામાં આજી
પણ આમ ટે. કોલેજમાં રાખી શિક્ષણપદ્ધતિ, વિષયોનું તેમજ શિક્ષણ
માહિતીઓ જ્ઞાન આપવું લેખકે, અને તે બદલ ટે. કો ના પ્રિન્સિપલ
કલનું મર્ટિફિકેટ તેમણે મેળવવું લેખકે. ડેખ્યુટિઓ શિક્ષકો પાસેથી
સ્વચ્છ એવાની આગા ન રાખે જેટલું નહિ પણ તેવી મેવા કોઈ કદ
તો તેમના તરફ તિરસ્કાર બતાવે જેવી વૃત્તિના થોડા પુરુષોજ ડેખ્યુ-
ટિઓ તરીકે રાખવા લેખકે.

(૬)

ટ્રેનિંગ કોલેજમાં શીખવાતા વિષયો.

સર્વથી અગત્યનો વિષય શિક્ષણપદ્ધતિનો છે. ગુજરાતી ભાષા,
ગાહિત્ય અને વ્યાકરણ તેમજ ગણિતનું કિતમ જ્ઞાન અહીં નહિ તો બીજા
કે સ્થળે શિક્ષકો માસ કદે? ગુજરાતી ભાષાનું શુદ્ધ અને મંરુદારી
જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા માટે સમ્પૂર્ણ ભાષાનું થોડું જ્ઞાન આવશ્યક છે. હાલના
મમયમાં તો એ વિના આજી તેજ ફલ નહિ. પાઠ્યની વર્તમાનપત્રોની
ભાષા પણ અગાઉ કરતાં સુધરી ગઈ છે, તેવે મમયે મંરુદાર ભાષાનું
મંરુદાર પણ જ્ઞાન ન હોય તો પ્રાથમિક શિક્ષકો શુદ્ધ લખાણ લખી શકે,
કે ગુજરાતી ગાહિત્યનું માટ જ્ઞાન મેળવી શકે, કે વ્યુત્પત્તિ અને વ્યા-
કરણ શીખવી શકે એ આગા મખવી વ્યર્થજ આય પાઠિવાપિક
મખદોના અર્થ મંરુદાર વિના શિક્ષકજ મમજ શકે નહિ નો સમજવી
ગી રીતે શકે? અંગ્રેજ ભાષાનું થોડું જ્ઞાન ટે. કોલેજમાં આવશ્ય
આપવું લેખકે.

(૭)

સી દેખવણી.

અભ્યાસક્રમ ને વાચનમાળા વિષે હોકમાં મંરુદાર છે. હાલની
સી દેખવણી મંકામિય થઈ નથી, મંરુદાર તે મમજ છે દેખવાયેલી
ગુજરાતી સી પાઠના મમજનો ગુજરાતી ને અગ્રી પડે છે કદાચ તેમજ
તેને કરગમે અને તે પરંતુ મંકિગણી એવી હોવી લેખકે કે મરનું
કદ હામ વતે કરવાનું તેને મન કાય, આજીને કોલેજ ન, જુદ
પણ ચલાવવાનું, લખક, મંરુ, અને વિનીવતાના કદ, જુદ પામે
સેવ પ્રારતિન આર્થ દુગી મંરુદારો જેવું તેમને શિક્ષક આપવું
શકે.

(૪)

શિક્ષકોની દેખવણી અને ટ્રેનિંગ કોલેજો.

અન્ટ્રેન્ડ શિક્ષકો ઘણા છે, અને ટ્રેન્ડ ઓછા છે. રાજ્ય આ અર્થે કંઈ પ્રમાણ મૂક્યું નથી, પરંતુ ભાવનગર નિવાસી લાલ વિદ્યલક્ષ ઠક્કર કે જેઓ દેશ હિતચિંતક અર્વિન્ડમ ઓફ ઓમાયટિના મેમ્બર છે તેમણે પ્રાથમિક શાળાની હકીકત એકઠી નક્કી કર્યું છે કે મરકારી પ્રાથમિક શાળામાં સેક્ટર ૬૨ ટકા અન્ટ્રેન્ડ છે, એટલે સહુ જાણકારોમાં હકીકત તો એકદર ૧૧ ટકા કોમાં કદાચ ૪ શિક્ષકો ટ્રેન્ડ છે. આજગ આવતા ગવર્નમેન્ટના છે કે—શિક્ષકોને દેખવાની પુત્તી એવના તરફ સરકારનું યોગ્ય છે એ જુશીની વાત છે દરેક વિભાગમાં ચાર પાંચ વર્ષના વર્ગો લઘુવયની એવના મીમે ધીમે અમલમાં મૂકવા છે પરંતુ આ પ્રમાણે માત્ર ૧ લા વર્ષને માટે જોવા આવ છે, અને તે પણ ટ્રેનિંગ કોલેજમાં છે તેવી મનમાનતી તો સ્પષ્ટ નહિ. એવી મસ્થામાં ટ્રેનિંગ કોલેજ લેવા શિક્ષકો માહિત્ય પૂરા પાડી શકાય નહિ, અને જાહેર મરકારે દરેક વિભાગે એ બીજા દરજ્જાની ટ્રેનિંગ કોલેજ ધારી હોત, અને તેમાં માત્ર ૧ અને બીજા વર્ષના શિક્ષણની વ્યવસ્થા ગળી હોત તો વધારે શિક્ષક વધારે આરી ગતે દેખવી શકાત કોલેજના દરેક જિલ્લાને સ્કોલરશીપ મરકારે આપવી એ વધારે માત્ર છે. છતાં તેવું બધન મરકારે સ્વીકારવા જોઈએ. એમ કાંઈ નથી. અગાઉની પંદે યોગને સ્કોલરશીપ યોગને માત્ર મદત શિક્ષણને લાલ મળે તોએ આલી શકે તેમજ બધા યોગને કોલેજમાં જાણવાની વ્યવસ્થા નજર બંધ શકે તો ટ્રેનિંગ કોલેજને જાહેર રહેવાની પણ જોગવાઈ કરી તેવા જેવી એ વધારે માત્ર છે.

(૫)

શિક્ષકોની વૃદ્ધિ.

ત્રેવઠને પુરતો પગાર આપે એટલે તેની પાસે મનમાનતી મેંની આવી સ્વામી ગળે એ સ્વાભાવિક છે શિક્ષકોના કામની કસોટી થવી જોઈએ, અને તેમના પર પુરતી દેખરેખ ગળવી જોઈએ, પરંતુ આજિ રેખુટિ તરીકે ટ્રેનિંગ કોલેજમાં લેખે આગી મરકારી કરી હોય તેમજ માત્રી ને જગ્યાએ માટે ગાળન પાદ કરવા જોઈએ. પ્રાથમિક શાળા

કે કોઈકોને આમિ. ઉચ્ચુટિ નીમવા લેઈએ. પણ તેમને આજ્ઞા આજ્ઞા
માત્ર દે. કોઈએમાં રાખી શિક્ષણપદ્ધતિ, વિષયોનું તેમજ શિક્ષણ
માર્ગદર્શોનું જ્ઞાન આપવું લેઈએ. અને તે ખલ દે. કો ના પ્રિન્સિપ-
લનું મર્ટિફિકેટ તેમજ મેળવવું લેઈએ. ઉચ્ચુટિએ શિક્ષકો પાસેથી
અન્ય સેવાની આજ્ઞા ન રાખે એવું નહિ પણ તેવી સેવા કોઈ કદે
તો તેમના તરફ તિરસ્કાર જતાને એવી વૃત્તિના યોગ્ય પુરુષોએ ઉચ્ચ-
ુટિએ તરીકે રાખવા લેઈએ.

(૬)

ટ્રેનિંગ કોલેજમાં શીખવાતા વિષયો.

સર્વથી અગત્યનો વિષય શિક્ષણપદ્ધતિનો છે. ગુજરાતી ભાષા,
માહિત્ય અને વ્યાકરણ તેમજ ગણિતનું હિસાબ જ્ઞાન આદી નહિ તો ખીજી
કંઈ સ્વયં શિક્ષકો પ્રાપ્ત કરે? ગુજરાતી ભાષાનું શુદ્ધ અને મંદકારી
જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા માટે મંદકૃત ભાષાનું ચોરું જ્ઞાન આવશ્યક છે. હાલના
મમદમાં તો એ વિના ચાલે તેમ છેજ નહિ. પાઠશાળા વર્તમાનપંથોની
ભાષા પણ અગાઉ કરતાં સુધરી ગઈ છે, તેવે મમયે મંદકૃત ભાષાનું
મપજ પણ જ્ઞાન ન હોય તો પ્રાથમિક શિક્ષકો શુદ્ધ લખાણ લખી શકે,
કે ગુજરાતી માહિત્યનું માત્ર જ્ઞાન મેળવી શકે, કે વ્યુત્પત્તિ અને વ્યા-
કરણ શીખવી શકે એ આજ્ઞા મળવી વ્યર્થજ થાય. પારિવારિક
મંદકૃતના અર્થ મંદકૃત વિના શિક્ષકને મમજ શકે નહિ તો મમજવી
શી જીતે શકે? અંગ્રેજ ભાષાનું જોડ જ્ઞાન દે. કોલેજમાં આવજ
આવજ લેઈએ.

(૭)

શ્રી કેળવણી.

અભ્યાસક્રમને વારુઆજા વિષે લોકમાં મતભેદ છે હાલની
શ્રી કેળવણી યોગ્યપ્રિય થઈ નહીં. મંદકાર તે મમજ છે. કેળવણી
કાળની સો પોતાના સમાજથી જુદી ને અતી પડે છે શુદ્ધકાર તરફ
તેને કંદકાર આવે છે. પરંતુ શ્રીકેળવણી એવી યોગ્ય લેઈએ કે દરનું
કેકે કામ જાને કરવાનું તેને જ્ઞાન લાય, આજ્ઞાને કહેજ ન, શુદ્ધ
વન્ય ચલાવવાનું. વન્ય, દવા, અને વિનીતતાના કામો વૃદ્ધ પામે
એનું પ્રાપ્તિ આર્થે વિષે મંદકારના જેવું તેમને શિક્ષક આપવું

(૮)

અક્ષયર્થ અને નીતિમય જીવન.

જાળકોએ કસરતથી મેળવેલી શરીર સંપત્તિ અક્ષયર્થ અને નીતિમય જીવન ટકાવી રાખે છે. આટલા માટેજ હિંદુ ધર્મમાં પ્રાથમિક મમયથી વિધાર્થીઓ અક્ષયર્થ પાળતા. નિયમિત જીવન એટલે જીવન પૂર્વક નિહાળીનાં કાર્યો કરવાની કળા જાનામા હોય તે જાને મળ્યાબંધ અને મુશ્કેલ કાર્યો પણ પુગતા આનંદથી કરી શકે, એ કળા શિક્ષણમાં શીખવવોજ જોઈએ.

(૯)

મદત અને ફરજિયાત પ્રાથમિક શિક્ષણ.

મદદ મિ. ગોખલેએ પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિયાત કરવાની કાન પાસે મોઢી પહેલી માગણી કરી ત્યારથી એ પ્રશ્ન મર્વન ચર્ચાઈ છે. મગકાર દરેક વરસે કેળવણી પાછળ વધારે વધારે ખર્ચ કરી શોક્ષિની વૃદ્ધિ થોડે અથવા વધુ કરવા પ્રયત્ન આદરે છે, પરંતુ આ વૃદ્ધિ પિડાતા મનુષ્યના જળામા પાણીના એ ત્રણ ટીપા નાખવાથી તેની વૃદ્ધિ છીપતી નથી તેવી દગા પ્રાથમિક કેળવણીની છે. પ્રાથમિક કેળવણી મદદ અને ફરજિયાત જનિઆના કયા કયા દેશોમાં છે તે જોઈકે મેળવેલા સહસ્રાદાર સમાચાર મુજબ નીચે પ્રમાણે છે:-

(૧) ગ્રેટ બ્રિટન, (૨) કાન, (૩) જર્મની, (૪) સ્વિટ્ઝર્લૅન્ડ, (૫)

આસ્ટ્રિયા-હંગેરી, (૬) ઇટાલી, (૭) બેલ્જીયમ

મદદ અને ફરજિયાત જીવન, (૮) ડેન્માર્ક, (૯) નેર્વે, (૧૦) સ્વીડન,

પ્રાથમિક કેળવણી. (૧૧) યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ (૧૨) કેનેડા, (૧૩)

આસ્ટ્રેલિયા, (૧૪) જાપાન, (૧૫) સર્વિઆ.

(૧૬) ગાલ્વાડોર, (૧૭) રમાનિઆ, (૧૮) પેરુ, (૧૯) પેરુગ્વે, (૨૦)

એકવાડોર, (૨૧) ડોમિનિકન-રિપબ્લિક, (૨૨) કાસ્ટીકા, (૨૩) બર્મેન-

રીઆ, (૨૪) બોલિવિઆ (૨૫) આર્જેન્ટાઇન, (૨૬) મોન્ટીનીડો,

(૨૭) મેક્સિકો.

ફક્ત-મદદ — (૧) કોલમ્બોયા, ચીલી, હેઇટી, તુર્કી, સીસાન

અને પ્રાચીન

ફક્ત ફરજિયાત. — (૧) સ્પેન, પોર્ટુગલ, એપીસોનીઆ ને હુલા.

ગવ ખહાદુરના આ વિચારના કેટલા અનુભવસિદ્ધ છે તે મર્વ

ની શકે તેમ છે.

(મુધારા વધારા-સાથે)

વાતાવરણમાં રહેલી પાણીની વરાળ.

(અનુસંધાન ગતીક પૃ. ૩૪ થી)

(લેખક:—શ. ચાપરલાલ જયચંદ અમ્બાણી.

હંટર મેલ ટ્રેનિંગ કોલેજ, રાજકોટ.)

હવા વરાળથી તર થતા નીપજતાં પરિણામ:—ધૂમ્રમ, વાદળાં, આકાશ, વરસાદ, ડરા, ખગ્ગ વગેરે બનાવોનું સામદું કારણ આપીએ, તો વાતાવરણની વરાળથી તર સ્થિતિ એજ છે. ગરમ હવા કોઈ કારણથી ઠંડી પડે-વિસ્તાર પામેલી હવા કોઈ કારણથી સંકોચાય-ત્યારે તે વરાળથી તર સ્થિતિમાં આવી જાય, અને જો વરાળને પાતાની અંદર રાખવાને પોતે અશક્ત હોય, તે વરાળને ઉપલા કોઈ પદ્ધતિ દ્વારા છોડી દે આપણા દેશમાં વરસનો ઘણો ભાગ આકાશ વાદળોથી રહિત રહે છે, અને ઈશ્વરમાં તે વાદળોથી ઘેરાઈ રહે છે, તેનું પદ્ધતિ એજ કારણ છે. અર્થાત્ આપણા દેશની હવા સામાન્ય રીતે ગરમ હોવાથી વરાળથી તર થવાની સ્થિતિમાં કેવલિતજ આવે છે, પણ ઈશ્વરમાં હવા સામાન્ય રીતે ઠંડી હોવાથી તે વરાળથી તર થવાની સ્થિતિમાં વખતો વખત આવી જાય છે.

આપણે ઉપર બોધે ગયા કે હવા જેમ વધારે ગરમ તેમ તેમાં વરાળને સંકોચી રાખવાની શક્તિ વધારે, અને જેમ તે ઠંડી તેમ તે શક્તિ ઓછી શિયાળામાં હવાની અંદર, પાણીની વરાળ ઓછી હોય છે, તોપણ તે હવા આપણને ભીની લાગે છે, અને હિનાળામાં હવાની અંદર પાણીની વરાળને: જ્યેષ્ઠ વધારે હોય છે, છતાં હિનાળામાં હવા ભીની લાગતી નથી. આ ઉપરથી માલમ પડે છે કે હવા વધારે અથવા ઓછી ભીની હોવાનો આધાર તેની અંદર રહેલી વરાળ ઉપર નથી, પરંતુ તે ગરમીના કથા પ્રમાણે તર થવાના બિંદુ ઉપર આવે છે તેના પર છે. જેમ હવા તર થવાના બિંદુની નજીક આવી હોય, તેમ તે ભિનાશવાળી ગણાય. અને જેમ તે તર થવાના બિંદુથી દુર હોય, તેમ તે સ્પષ્ટ ગણાય. એક ગરમ હવા, અને બીજી ઠંડી હવામાં વરાળનો જથ્થો એક ગરમો હોય, છતાં પદ્ધતિ પાછલી જ્યારે ભીની લાગે છે, ત્યારે પદ્ધતિ નજી લાગે છે.

હવાનું વરાળથી તર થવાનું બિંદુ — એ ઉષ્ણતામાને હવા, વરાળથી ભરપૂર-તર ખની પોતાની અદરના વવાગની વરાળ પ્રવાહી રૂપમાં મૂકી દે છે, તે ઉષ્ણતામાને હવાનું વગળવી તર થવાનું બિંદુ (Dew point) કહે છે. દાખલા તરીકે અમુક વખતે હવાનું વરાળથી તર થવાનું બિંદુ 65° ઉષ્ણતામાન છે. એટલે એમ સમજવું કે તે વખતે હવામાં વગળનો જથ્થો એટલો છે, કે તે હવા 65° સુધી ઠંડી પડે તો તેમાંની કેટલોએક વગળ પવાહી રૂપ ધારણ કરે. હવાનું ઉષ્ણતામાન તર થવાના બિંદુની નીચે નહીં, તેમ તે હવા બીજા ગણાય, અને જેમ તે દૂર, તેમ તે હવા મૂકી ગણાય. દાખલા તરીકે એક દિવસે હવાનું ઉષ્ણતામાન 70° છે, અને વગળથી તર થવાનું બિંદુ 50° છે, ત્યારે ખરેખર વરને ઘણો તકાવત હોવાથી તે ઘડાડાની હવા મૂકી ગણાય. પણ જો તે દિવસે વરાળથી તર થવાનું બિંદુ 65° કે 60° જેટલું હોય, તો તે દિવસની હવા બિનાશવાળી ગણાય.

બેન્જમાપક યંત્ર—અમુક વખતે હવામાં વગળનો જથ્થો કેટલો છે, અને કયા ઉષ્ણતામાને તે હવા વગળથી તર થવાના બિંદુ ઉપર આવશે, એ બે બાબતો જ યંત્રથી ગણાય છે તેને બેન્જમાપક યંત્ર (Hygrometer) કહે છે જેમ હવાનું દળાણ બેરોમીટરથી મપાય છે તેમ હવામાંના બેન્જ અને હવાનું તર થવાનું બિંદુ હાઇગ્રોમિટરથી મપાય છે જેમ થર્મોમિટર અને બેરોમિટર જુની જાતી જાતના હોય છે, તેમ હાઇગ્રોમિટર પણ દલી જાતના છે. ઘણાં જાના હવા-ખાનાની દિવાલો પર એક જાતનું હાઇગ્રોમિટર આપણા ને વામાં આવે છે, તેને લીની અને મૂકી રડીવાળું બેન્જમાપક યંત્ર કહે છે. તે બધા માધ્યમથી હોવાથી તેની રચના અહીં સનેપમાં આપી છે. આ યંત્રમાં જ થર્મોમિટરને એક લાકડાની ચીપ ઉપર જડેલા હોય છે તેમાંના તે એક થર્મોમિટરની દડી (L.M.) ઉપર મલમલને કકડો વિગળવામાં આવે છે, અને તે કકડાને સ્વરૂપ પાણીથી ભીજવવામાં આવે છે. તે કપડાનો એક છેડો લટકતો ગળી, તેને પાણી ભરેલા ગ્લાસમાં ડૂબતો મૂકેલા હોય છે. દડી (અગ્ર) પર વિગળવા કપડામાંનું પાણી હવાની ગરમીથી આબ્ષરવન થઈ, હડવા માંડે, ત્યારે પાણી ગરમીના નિઃ સમાયે પડખેને ઝડું પાડતું જાય તેમજ વાકર્ષણના નિયમ પ્રમાણે ગ્લાસમાંનું પાણી કૂટકતા છે. 112 ઉપર

સોજી, પાંચળીનો દુખાસો, પાંચળીનું ઉત્પન્ન, હાંફ વગેરે માદમ પડે છે ઉપર પ્રથમ ખાલી લેાય છે, ત્યાર બાદ ચીકણા અને પદવાળા પળાઓ નીડળે છે. સ્વસ્તી થાય છે, ઇન્દ્રિયોના ચારથી બાર દિવસ સુધી લાંબાય છે, જ્યારે સાધારણ સંજોગમાં ન, દિવસમાં મટે છે.

પરિણામ—ઇન્દ્રિયોનામાં મરણ જીવી જીવી જાતના રાગના આભાસમાં આવે છે. સર જેન મૂરના મત પ્રમાણે આ દર બહુ નાચ-હરક નહિ હોવા છતાં મરણ પ્રમાણ ઉપર તેની બહુજ અસર થાય છે અને તેના ભોગ તરીકે પ્રજા ઉત્પન્નના માણસો ફેફસાનો સોજો અને ઢઠની નળીના સોજાથી ગરણુ પામે છે. છાતરાઓમાં દર્દ લાગુ પડે છે, પરંતુ બહુ ગુણવણુ કે જાદ માલમ પડતાં નથી.

ચિકિત્સા—આ રોગની રાખમાંથી દવા ઉત્પન્ન સુધી મળી આવી નથી, તેમજ અમુક જાતની દવાથી થતા દર્દીઓને આરામ થાય છે તે પણ ખાતરીથી કહી શકાતું નથી. એક દવાથી એક દર્દીને આરામ થાય છે, તો તેજ દવા બીજા દર્દીને પ્રતિકૂળ માલમ પડે છે. દવાઓ વાપરતાં ખાસ ધ્યાન રાખવું કે દર્દીના સ્થિતિમાં બહુ અથડાવેલો ન થાય તેમજ તે દવાની માત્રા અત્યંત હલકા ઉપર ન થાય. હાંફ જેમ ખરે તેમ ખાતળો થાય તેવી દવાની જરૂર છે, કારણ તેથી કરીને દર્દી મહેલાઈથી ગળડો બહાર કાઢી શકે. દૂધ સાથે સોડાવાટર અગર દવા સાથે, જરૂર પાડી આપવાથી પણ ફાયદો થાય છે.

આ દર્દીમાં દેશી દવાઓ પણ સારો ફાયદો કરે છે, તેમાંની મુખ્ય પ્રાચીન, વાસાવલેહ, મુદર્સન ચૂર્ણ, લક્ષ્મીવેલાસ રત્ન વગેરે છે.

માનવ—દર્દીની દવા કરવાની સાથે તેની સારવાર અને માવજતની ખાતર જરૂર છે, કારણ કે "સો દવા અને એક દવા, સો દવા અને એક માવજત" એ કહેવા ઉપરથી ખ્યાલ થશે કે માવજત જરૂર જરૂરની છે, તેને સાધ નીચેની મુજબના ધ્યાનમાં લેવા જોવી છે.

૧ શરીર વગરના પણ જીવંતી હવાવાળા ચારાઓ દર્દીને નખવો, ગરમી દેના અગર ધવનનો ઝપાટો દર્દીને લાગવા દેતો નહિ, કારણ તેની જમણે હરવા કરવાથી નુકસાન કરી. દર્દીના બિછાનાની આમપાસ વગલ નીકળતાં બે વાર વાસણો રાખવો, જોયે તેના આરામમાં મગ્ગ વગલ આવે, દર્દીને કંઈક આરામ આપવો. આરામ થાવીર-

અને માનસિક દોષો જોઈએ. દર્દીની આસપાસ માણસોનો જમાવ થવો ન જોઈ. દર્દીને ચારી પેઠે કપડાં લગાં લગેલી સુવાસનાથી અને ચારી ગીતે નિંદા દેવાથી જલદી ક્ષયદો થાય છે. દર્દીને આરામ થયા પછી એકદમ જોગલ કે ગળપણ આવવું નહિ.

૨ દર્દીના બદલામ કદ વગેરે પિત્તદાનીમાં નાખવાં અને પિત્તદાનીમાં જંતુનાશક દવા નાખવી જોઈ. કદી ધન્વંતરીના જંતુઓ ક્ષવામાં હોડી રોગ ફેલાવી શકે નહિ.

૩ દર્દીની પાસે ક્ષમાલ અગર સ્વચ્છ કપડું રાખવું, જેની અંદર યુકેલીપ્તમ ઓઈલ નાંખવું, કારણ કે ધન્વંતરીના જંતુઓ ને યુકેલીપ્તમ તેજ નુકસાન પાડી શકે છે.

૪ જોરાક પ્રવાહી અને હલકો આવેલો, ગુખ્યત્વે ટરીને ફૂંકી કાઢી, મગનું પાણી; શરદી ટરે તેવાં ફળફળાદિ આપવાં નહિ. જોવાં કે હાડમ, નારંગી, જળપણુ ઓછુ આવવું, આદુ અગર સુંક મીઠા માથે આપવી.

૫ દર્દી અશક્ત થઈ ગયો હોય તો શક્તિ સાર શેમ્પેઇન (દાર) આપવે.

અટકાવવાનો પ્રયત્ન—ગયા મળુ દસકાથી આરોગ્યશાસ્ત્રીઓ આ પ્રકાર સંજોગો મધન કર્યું, પરંતુ હજી સુધી કંઈ ગતિપદાર્થો પરિણામ માલમ પડ્યું નથી. ટેટલાક સંજોગોમાં તેનું શિક્ષણ નિર્વિવાદ રીતે બની શકે છે. ડોક્ટર પાર્સનના રિપોર્ટ ઉપરથી માલમ પડે છે કે દિવાલોડીઓ અને એવી ટેટલીક સંસ્થાઓનાં તદ્દન નિરાળ અને અલગ રહેનાર વર્ગમાં, પાસેના મુઝકમાં ગેર આવતો હોવા છતાં આ ગેર ફેલાવો નથી. પરંતુ ઘરનાં જ દેસ થાય તેને તદ્દન અલગ રાખવો જોઈએ.

ફેવેલા, મેલેની ગુમાડી, પ્રોગ સાળાઓ, નાટકશાળાઓ, મીનેમ વગેરે બીજાં તમાકાના સ્થળો મેળાઓ વગેરે ગીરદીની જગ્યાઓમાં જવું નહિ.

આ ઉપદ્રવ ચાલતો હોય ત્યારે ખુલ્લી હવામાં રહેવું કાયદાપ્રાપ્ત છે. ધન્વંતરીના જોવાં ગેરના સંજોગમાં મુખાઈ અને અનુગાહ જોવાં શરેખાં લોકોમાં વધારે જાન ફેલાય અને પરસ્પર મદાય કરવાનાં લાગણી વધારે હોય ત્યાં આપણા ધ્યાન લેઈ શકાય, જેને અંત વળમભાગે પ્રકાશ કરેલો જરૂરનો છે.

અવર્મેન્ટ ટ્રેનિંગ સંકુલ.

ચાલુ માસની (જાન્યુઆરિની) તા. ૨૪ મી શનિવારને રાજ ગોવંદ મુકામે પંચમહાલ જિલ્લાના મે. ડેવેક્ટર સાહેબના હાથથી અવર્મેન્ટ ટ્રેનિંગ સ્કૂલ ખુલ્લી મૂકવાની ક્રિયા કરવામાં આવી હતી. તે પ્રસંગે ગામના પ્રતિષ્ઠિત સદગુહરચેનો લઘુ મેળાવડો થયો હતો. તરતના આવેલા વિદ્યાર્થીઓએ ખનાવેલા વાવટા, તોરણો અને ચિચોથી સ્કૂલના મકાને સણગારવામાં આવ્યું હતું આરભમાં ટ્રેનિંગ સ્કૂલના આદિ મંત્રાર મિ. સાકરલાલ પુરુષોત્તમ મુકતે તે પ્રસંગને માટે ખાસ રહેયું આવકાર-ગીત વિદ્યાર્થીઓએ હોસ્વીની ધૂનમાં સુદર રીતે ગાયું હતું. તે પછી મુખાધ્ય ધલાહની ટ્રેનિંગ સ્કૂલના મે. ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબે નામદાર સરકારે ઘડી દાહેલી ટ્રેનિંગ સ્કૂલો સ્થાપવાની યોજના બહિ-સમાં ઠી સલજાવી હતી. તેમણે વિશેષમાં જણાવ્યું હતું, કે તે યોજના પ્રમાણે આ અગિયારમી સ્કૂલ ખુલ્લી મૂકવામાં આવે છે. ગયા વર્ષમાં આખા ધલાહમાં જુદે જુદે સ્થળે મળીને એકઠે દસ સ્કૂલો સ્થપાઈ ગઈ છે. મોખરા ટ્રેનિંગ સ્કૂલનું સૌથી વધારે આદર્શક લક્ષણ એ છે, કે તેના આરભમાંજ ત્યાં પ્રાયમરિ સ્કૂલશિક્ષણની કેળવણી લેવાને માટે પરણેલાં સ્ત્રી પુરુષોનાં મળુ બેઠાં દાખલ થયા છે. આ પ્રમાણે સ્ત્રી પુરુષને સાથે કેળવણી આપવાનો અખતરો પહેલ વહેરો ગઈ સાલ ઉઘટેલી નહિયાદની ટ્રેનિંગ સ્કૂલમાં અજમાવવામાં આવ્યો હતો, અને તેમાં ઘણી સારી રીતે ફતેહ મળી હતી જે મળુ બેઠાં દાખલ થયાં હતાં તે અમદાવાદ ટ્રેનિંગ કૌલેજની પહેલા વર્ગની પરી-ક્ષામાં પાસ થયાં હતાં, એટલુજ નહિ પણ, એટલે નારે ઉંચે મળરે આવ્યાં હતાં કે તે ખીજ વર્ષનું શિક્ષણ મેળવવાને દાખલ થઈ શક્યા હતાં. ખી. પ્રમુખ સાહેબે સારી ગુજરાતી ભાષામાં સતોષપૂર્વક જણાવ્યું હતું કે, અસાન વર્ષમાં કેળવણીને જાહેરમાં પસાર કરવાના આખા પ્રયત્નનું મહાધાન જહુજ ખાદોશ રીતે લેયેલું બેતાઈ આવે છે તેઓ સાગ પેઠે સમજ છે કે, જમીનદાર વર્ષમાં ખાસ કરીને કેટલાક કોઠો એવા પણ છે, કે જોડી કરનારને મસુર વર્ષમાં કેળવણી આપ-વામાં આવે તે તરફ તેમની સહાનુભૂતિ દોતી નથી અને એના બચા-

વમા તે એમ કહે છે કે, કેળવણી આપવાથી આર્થિક અશાન્તિ ઉભી થશે. પોતે શ્રોતાજનને મમળવ્યું કે આ તેમની મોટી ભૂલ છે, અને સારપૂર્વક કહ્યું કે કેળવણી બે છવનના નિર્વાહ માટે યોગ્ય લાયકાતના માધનો પુરાં પાડી આપે તેવી હોય તો ગમે તેટલાં કારણો છતાં કયા તેમજ નીચા દરજ્જાની દરેક વ્યક્તિને માટે તે વરસની છે. કેળવાયેલાં બહુર વધારે પગાર માગે એવા લય રાખે, અને તે કાનુચી કેળવણીના તેમને નિષેધ કરશે તે વ્યાજખી નથી. આટલું કહી તેમણે સ્કૂલ ખુલ્લી મૂકી છે, એમ બહિર કહ્યું હતું. સમસ્ત શ્રોતાજનને સ્કૂલના ગઢને તેમાં ગોઠવાએલાં સાહિત્યોનું અવલોકન કર્યું હતું. પછી નીચે આવીને પ્રમુખ સાહેબને હારતોરા પડેરાવ્યા પછી વિવાદોચ્ચે વિદાયગીત ગાયું હતું. અંગ્રેની તેલંગ હાઇસ્કૂલના હેડ માસ્તર સાહેબ મિ. હિરાલાલ એમ. મહેતાએ મે. પ્રમુખ સાહેબનો ઉપકાર માનવાનો દરખાસ્ત મૂકી હતી. તે દરમ્યાન તેમણે તેમની ગુજરાતી તેમજ કારની સાહિત્ય પ્રત્યે એમ ધરાવનાર અમલદાર તરીકે પ્રશંસા કરી હતી. તે દરખાસ્તને તાલુકદારી સ્કૂલના હેડ માસ્તર માટે મી. એ. એન. ખાનસાહેબે ટેકો આપ્યો હતો. પછી ટ્રેનિંગ સ્કૂલના હેડ માસ્તરે યોગ્ય શબ્દોમાં પ્રમુખ સાહેબનો અને ત્યાં પમારેલા મહત્વ જનોનો આભાર માન્યો હતો. છેવટે રાજગીત બોલાયા પછી મેલાવડો વિસર્જન થયો હતો. વિદાય થતી વખતે મે. પ્રમુખ સાહેબે અને મન્શુહસ્ત્રોએ સ્કૂલના બોર્ડિંગ ટાઉસની મુલાકાત લીધી હતી.

“ નિશાળનું આરોગ્ય. ”

એ વિષયને લગતો મે. ડૉ. ડે. કેલેજ તથા અન્ય ડૉ. સ્કૂલોમાં ચલાવવાનો અને રહેરનો અભ્યાસક્રમ.

પહેલું વર્ષ.

૧. શરોન્ની આગમ્ય રસના-અસ્તિ, ગાંધા, સ્કાલુઓ, દદય અને રાંધીનું દ્રવ્ય, લીમ્કેટીક નીમ્કન, (લોફ નાના રસની નળીઓ)

શ્વાસોચ્છવાસ, એર્થામિન્ટરી સીસ્ટમ, (ખોરાક નળી) એક્સ્ક્રીટરી સીસ્ટમ, (મલોત્સર્જ ક્રિયા) નર્વસ સીસ્ટમ (મજ્જા તંત્ર), ચામડી, કાન, આંખ, દંત.

૨. તદુરસ્તી તથા કસરત, આરોગ્યનાં સિદ્ધાન્તો, આરોગ્ય, કામ, આરામ, હોંષ તથા કસરતના મુખ્ય નિયમો, ફેફસાં, લોહીનું ભ્રમણ, સ્નાયુ તથા નસોને થતી કસરતની અસર, કસરતનું પ્રમાણ.

૩. ખોરાક — ખોરાકનું સામાન્ય સિદ્ધાન્ત; ખોરાકની શુદ્ધી શુદ્ધી જાત, તેની ઉપયોગિતા, માંસાહાર, દૂધ, દૂધથી ફેલાતા રોગો, દૂધ ઉકાળવાના લાભ, દૂધમાં લેણ, તે શી રીતે પારખવે.

ખોરાક રાંધવાના હેતુ. ગધવાની, ઉકાળવાની, તળવાની, શેકવાની, વગેરે રીતના પાચન પરત્વે લાભ.

દરેક માણસ, સ્ત્રી તથા બાળકને હેજ બેઘતો ખોરાક.

ખોરાક કમી અગર વધારે દેવાથી તંદુરસ્તીને થતી અસરો ખોરાક દેવાનો વખત અને તેની નિયમિતતા.

ઘરમાં આખીરો, ગદકી વગેરેથી ખોરાકને જાળવવો. મિશ્ર ખોરાક.

૪. કપડાં-વસ્ત્રો:—વસ્ત્રો સ પૂર્ણ સ્વચ્છતા વસ્ત્રો માટે વપરાતી ચીજોનાં શુભ-સુતર, કલેનલ, શણ, જીન.

આરોગ્યની દૃષ્ટિએ દરેકની ઉપયોગિતા, બીનજરૂરી કપડાંની અસર, રમત તથા કસરતનાં કપડાં, કપડાંની સ્વચ્છતા, તેને લગતી સૂચના.

૫. જાતનું આરોગ્ય:—સ્વચ્છતા.

ચામડી, હસ્ત, મોં અને હાંપના કર્તવ્ય પરત્વે આપવાનું ધ્યાન પદાર્થો અને સાબુનો ઉપયોગ.

ધાવું, નહાવું, વાસ, રહેઠાણ.

માનસિક સ્થિતિ, અંગત ટેવો, ખોડી પીવી, પાન ચાવવું.

૬. પીવાની ચીજો:—પાણી તેનું મૂલ્ય (વરસાદ, ઝરા, નરોવર, કુવા, તળાવ.) બારે તથા હલકું ખાણી. (નરમ તથા કઠણ.) પાણીનો ઉપયોગ—તેમાંની અસ્વચ્છતા, સર, તેની અ પીવાનું

પાણી, અને તેને સ્વચ્છ કરવાની રીત.

રોજ પીવાના પાણીનું પ્રમાણ.

પાણી દ્વારા ફેલાતા રોગ.

સ્થિર પાણીની મઠી અસરો, પાણી કેવી રીતે ભરી રાખવું.

ટાંકાના ટપકતા પાણીને રોજ ફેલાવતાં કેવી રીતે રોકવું ?

પાણી પુરૂં પાડવાના અપૂર્વ સ્પંધનની અસર.

નિશાળમાં છોકરાંને માટે ખાસ સંવત.

બીજા પ્રવાહી-ચઢા, કોફી, ઠોંકે, આદિકોષ (દાર.)

તેના સુખ તથા ખરાબ અનરો.

૩. રહેવાનાં મકાનો-ઘરની સ્થિતિ, હવાપ્રદાન, બેઠાની કારણો તથા અન્કાવ. રહેવાના મકાનની પસંદગી, ઓગડાનું માપ, સુવાના ચોરડા, ઘરની સાફસુફ, માખીઓ તથા મચ્છરોથી રક્ષણ નિશાળની સાફસુફ, આરોગ્યની સંવત.

૪. હવા અને ઉષ્ણતા-હવાનું અધારણ, દરેક પુરુષને જોઈતી તાપ હવા. વનકુટ જગા, હવા ખરાડવી. (શ્વાસ, બળવું, પદાર્થનું ફેલાવું, ધૂળ દ્વારા જંતુઓ) જમડેલી અથવા દુર્ગંધ હવાના આગની અસર, હવાના સામાન્ય નિષ્ક્રમ, ગ્રીષ્મ વર્ષાની અસર, રહેવાનાં મકાનોની હવા, નિશાળમાંની હવા, મકાનો તથા શાળાના ખંડોના હિત.

૫. ઝાડો તથા મેલા પાત્રોને નિષ્ક્રમ, કચરો તથા અસ્વચ્છ વસ્તુઓ ખસેડવી; ઘરનો કચરો એકઠો કરવા તથા ખસેડવા વિધે.

બીજું વર્ષ.

એક બીજને લાગુ થાય એવા સામાન્ય સ્વચ્છતા રોગોના અટકાવ, રોગના જંતુ-માખી, મચ્છરો, ચાંચો, ચીરોનો પ્રતિરોધ-અલગ રહેવું. ચેપી તમા ફેલાય તેવા સામાન્ય રોગો; તેનાં કારણો તથા અટકાવ.

ચેપી રોગવાળાને અલગ રાખવા, રોગની અસર દૂર કરવાની વ્યવહાર રીતો.

સરીરની છવાત-ચૂ, છવાતવાળાં માખી, અને છવાતવાળાં કપડાં, માકસુ, દરબ, અને બીજા ચાંચીના રોગ.

ત્રીજું વર્ષ.

૧. નિશાળે લાગુતા ખાળકોના સામાન્ય રોગો. મોનો થાસ, પાંડુકે, ચેરીઆ એડેનોઇડ નામનો જળા અને નાકનો રોગ, દાદર, છુલ્કા, ઠાનતુ પદ્ધતિ મેલ. ફરોડની બાલુનું વાંકું વળવું, (પાર્શ્વ વક્રતા) હૃદયની નબળાઇ, આખની ખામી, દાનના હાડકાનું સળવું
૨. નિશાળનું આરોગ્ય-ઉજ્જમ તથા હવા, પાણી પુરૂ પાડવું, ખાંસ અને લગતી વ્યવસ્થા અને સાહિત્ય, સ્વચ્છતા, નિશાળના ખંડ, તે આરોગ્યમાં નમુનારૂપે, જેમવાની સ્થિતિ, શારીરિક કસમત, નિશાળનું કામ. ઘેર ફરવાનું કામ, માનસિક થાક.

તા. ૬:—આ અભ્યાસક્રમ મે. હાયરેક્ટર સાહેબે ચાલુ વર્ષ માટેજ અજમાયશ કરે ચલાવવા ફરમાવ્યું છે.

૧. સરલ દેશીનામાની પદ્ધતિ-ટેકસ્ટ બુક, આ ૨૯ મી ૦-૪-૬ સરલ ગુજરાતી બાળ વ્યાકરણ-લાઇઠ બુક, ઘણે ઠેકાણે ટેકસ્ટ, આ. ૨૩ મી ૦-૪-૬; ૩ સરલ વ્યુત્પત્તિ જ્ઞાનપ્રકાશ (૧-૬-૭ મી ચોપડીના પાઠવાર રાખદોના કોપ સહિત) લા. પ્રા. ૪૬, આ. બીજી ૦-૬-૦. ટ્રે. કો. આ. ૫. ના ઉમેદવારોને ખાસ ઉપયોગી, ૪. નવું સરલ મુખ્યગાણુત (બાળવર્ગથી ધો ૫ સુધી એકજ બુકમાં) ઘણે ઠેકાણે ટેકસ્ટ, આ ૬ મી. ૦-૨-૩, ગુજરાત પ્રાંતની ભૂગોળ-વિદ્યા-આ ૮ મી, ૦-૧-૩. કમિશન આરૂ મળશે. મુખ્ય એજટ અમદાવાદ, એમ. બી. ચાહની કેપની, રાજકોટ, ખજેચરલાઇ મેઘજી. ભાવનગર, અખલ્લેહુસેન આદમજી. ધોરાજી, એલ. ટી. વાઢેર વતમનગર, હેમરાજ બદવજી. જુનાગઢ, વૃંદાવન દામોદર. સુંબઇ, એન. એમ ત્રિપાઠી, ૬-૭-માંડવી લાલજી ચંકરલાલ.ગોંડળ, સુનીલાલ ટોકરશી કોઠારી ઇત્યાદિ.

ત્રિમચંદ કંરમચંદ શાહ,
આજ એ ઇ. ગોંડલ સ્ટેટ, સુ. કપરવાલુજી.

તેયાર છે.

‘ગુજરાતી ભાષા’ બુદ્ધ વ્યાકરણ’

કર્તા-રા. બ. કમળાચંદર પ્રાણચંદર ત્રિવેદી.

પ્રસિદ્ધકર્તા-મેઘર્મ મેકમિલન અને કંપનિ, હોર્ન-ગિ રોડ, મુંબઈ

કિંમત-રૂ. ૩-૮-૦.

પૃથ-લગભગ ૬૦૦. ૪૦ પ્રકરણમા ભાષા-તેનો વિકાસ, ઐતિહાસિક અને અન્ય રીતે તેના વિભાજ, ભાષાનો ઇતિહાસ, વ્યાકરણના તમામ વિષયોનું સાદીય વિવરણ, વ્યુત્પત્તિ, શબ્દમિદ્ધિ, ગુજરાતી માથે આથે દેશી ભાષાઓનો સુકાબલો, ભાષાશૈલી, જોડણી, પ્રણય, રચ, ગુણ વ્યવહાર, વૃત્ત, વિચાર વગેરેનું સપૂર્ણ વિવેચન કરવામા આવ્યું છે.

ગુજરાતી ભાષાના સાદીય વ્યાકરણની ખામી દૂર કરનાર આ મથમ પુસ્તક છે. શિષ્ય શિક્ષક વર્ગને, માહિત્ય પ્રેમીઓને અને શુદ્ધ ભાષા બોલવાની ઇચ્છા ધરાવનારાઓને તે અત્યંત ઉપયોગી થઈ પડશે.

નોંધએ છે—ટ્રેન્ડ હર્ડ શિક્ષક, તથા ગુજરાતી શિક્ષક, ને ટ્રેન્ડ ગુજરાતી લીશિક્ષકો, પગાર લાયકાત પ્રમાણે.

હિંડ મા. મનમુખલાલ પ્રભુદાસ.

મ. સા. મો. તા. કમ્પોઝિશન.

નોંધએ છે—જે ટ્રેન્ડ, જે વર્ગીકયુલર કાઈનલ, જે હર્ડ તથા હુરાને સંબંધ બાંધનાર. સુનલમાન ઉમેદવારને વધુ પસંદ કરવામા આવશે. તાકાતે કૃતકમા લખો.

પ્રેસિદ્ધકર્તા હમદાની મેનેજર-મદ્રાસ-જે.

ગોલમદીયા-નં. ૬૬, ૭૦ નુરપુરા-નુરત.

“ નોંધએ છે. ”

કરાંચી લાલજી રામજી ગુજરાતી સ્કૂલ માટે ટ્રેન્ડ શિક્ષક પહેલા વર્ગનાને રૂ. ૨૫, તથા પછીક સર્વિસ થયેલ શિક્ષકને પગાર રૂ. ૨૦ તથા અન્ટ્રેન્ડ શિક્ષકને પગાર રૂ. ૧૫ આપવામા આવશે. માટે તાકાતે ચરજ કરો.

મેનેજર—લાલજી રામજી લેપી. ગુજરાતી સ્કૂલ

લેડીઆ બજાર-કરાંચી.

“શિક્ષણ સાહિત્યો.”

આ કાર્યાલયમાં શાળાઓ અને કોલેજોને ઉપયોગી
ખગોળ, પદાર્થ વિજ્ઞાન, રસાયણ, ગણિત, કુચરત, સં-
સ્કૃત, કિન્ડરગાર્ટન મોન્ટેસરી અને સ્લોઇક સિસ્ટમ વગેરે તમામ
મકરના સાહિત્ય, જેવા કે સૂર્યમાળા, પૃથ્વીના ગોળા, ચંદ્રની
કાયદૃષ્ટિ, નઃશા, રીલીફ મેપ્સ, યંત્ર શાસ્ત્રિઓના મેક,
નૂતનાં ધોરણવાર બોર્ડ્સ, ઓપ્નએન્ડ લેમન બોર્ડ્સ, મંથાન
હાથચાત્રની પદ્ધતિઓ, ખજલ બોક્સીઝ વગેરે વચવામાં આવે છે
વિશેષ હકીકત માટે અમારૂં પ્રાધિકાર સિસ્ટમ મફત મંગાવી વાંચી.
કરખાનું દહેગામ (રેલવે સ્ટેશન) ના ગામે બદલ્યું છે. અમદાવ
રેલવે શાહુ ૦-૩-૦ છે.

કાશિવર્મા છગનદાસ પટેલ.

શિક્ષણસાહિત્ય કાર્યાલય.

દહેગામ, અમદાવાદ-પ્રાંતીજ રેલવે

શંકા તથાને વાપરો-દેશીનામું.

શંકાથીલ શિક્ષકોની બધા માટે લખવાનું કે મુખાઇ સર. નો
અ. ખ. નં. ૧૪૬૭ તા. ૨-૬-૧૯૦૦ લખત ઉત્તર વિ. ધ. ધ. નં.
૪૪૩૮ તા. ૧૬-૧-૦૧ થી દેશીનામું નવી રેસક્ટ બુકેમાં મંજૂર
છે તે કાયમ છે.

સૌથી પ્રથમ નાખા વિષે ચર્ચા કરનાર સ્વનંત્ર પુસ્તક છે.
આવહારિક સિદ્ધાંતોની રચના નવાં ધોરણો, ભાષા ઉત્તમ અને સરળ,
કાનખો દેકાડિ ૦૪૪ છતાં સૌ કરતાં સસ્તું છે. ધ. ૦-૩-૩. પો.
૦) - કે મે, ૩૦,

છગનજીવ લક્ષ્મણાઇ શાહ દેશી નામાનાગા-વડોદરા

જોડાયે છીએ.

ફરદી ધંધર દેધ-ડ. શરૂઆતમાં રૂ. ૨૦ દર બીજા વરસે બધા
વધારી રૂ. ૪૫ ત્યારબાદ ત્રણ વર્ષ પછી રૂ. ૪૦. નીચેના સમનામે
સરળ કરવી.

ચૈક રામજી આચાર વિદ્ય લયના મેકુદરી

. સુ. વાટકોપર (મુખાઇ)

લેખનકળા કોપી બુકો

ગુજરાતી અને બાળબોધ છ નંબરમાં

દરેક નંબર, કિંમત બે આના.

દેખવણીખાતાના મે. ડિરેક્ટર સાહેબે મુજબ ઇલાકાની

ગુજરાતી નિયામોમાં ચલાવવાને મંજૂર કરી છે.

૨૦૦ અને તે ઉપરાંત કોપી ખરીદનારને શેઠડે ૨૦ ટકા કમિશન આપવામાં આવશે. ફિઝિંગ અને રેલ્વે ખર્ચ પણ આપવામાં આવશે, પણ પોસ્ટ માર્કવનું કે સ્ટેશનથી આવજનું ખર્ચ આપવામાં આવશે નહિ.

કોપીઓ સાથે બીજા પુસ્તકો મંગાવનારને મેકડે એક ટકા હક્યામ લઈ મોકલી આપવા ગોઠવણ રાખી છે. મળવાનું 'કેકાણુ'—અગ્રાભાઈ જમણવાનદામ એન્ડ સન્સ. લેખનકળા કોપીબુકની આદિસ—બુની કાળકાંઠેવી પોસ્ટ આદિસ અને નંબર ૨૬૭—મુંબઈ.

દરકત શિક્ષક કોપી બુકો.

ગુજરાતી અને બાળબોધ આઠ નંબરમાં, દેખવણી ખાતાના મે. ડિરેક્ટર મહેબે મુજબ, ઇલાકાની દરેક ગુજરાતી નિયામોમાં ચલાવવાને મંજૂર કરી છે. વગરને લીધે કમજનના ભાવ બેડક વધી જવાથી મે. ડિરેક્ટર સાહેબના, નં. ૧૧૦૪૫ ૧૯૧૭-૧૮ની માલના, નુકસાની હાલિ થાય વખત માટે અડી આના દરેક નંબરની કિંમત રાખી છે. ૨૦૦ અને તેથી વધુ કોપી ખરીદનારને હાલમાં શેઠડે (૧૫) ટકા કમિશન ઉપરાંત પેકિંગ અને રેલ્વે ખર્ચ આપવામાં આવશે, પણ પોસ્ટ માર્કવનું કે સ્ટેશનથી આવજનું ખર્ચ આપવામાં આવશે નહિ. દરકત શિક્ષક કોપી બુકોની ખરીદ વેના દરેક નંબરને બધે બેસતી, ૧ થી ૮ નંબરની, દરેક બોલમમાં બેકજ વલતની, દા. ૬ કિંમત ૩. બા નકો.

મળવાનું કેકાણુ:—

આદરજી કાવસજી માસ્તર

દે. નં. ૧૦ ધોળી તલાવ—મુંબઈ.

શિક્ષકો તેમજ શાળ્ય વર્ગમાં પ્રિય થઈ પડેલ

સૃષ્ટિજ્ઞાન. (ત્રીજી આવૃત્તિ)

ધોરણ ૧-૨-૩-૪-૫-૬ ની વાચનમાળાના ત્રીજા ભાગના વિષયના પાઠોનું પ્રશ્નોત્તર રૂપે સંપૂર્ણ વિવેચન, ગ્રે. યા. ટ્રે. કો. ના શિક્ષકો મેડલ મેળવેલા એ સિનિઅર માસ્તરો પાસે તૈયાર કરાવેલા ઘણા ઉપયોગી અને પ્રશંસાપાત્ર થયા છે. જેની ખાત્રી હુંક સમયમા ત્રીજી આવૃત્તિ બહાર પડી તે છે તેમજ વ. કા. પ્રાવેશિક પરીક્ષાના ઉમેદવારની ઉપયોગી માગણી થવાથી અમોએ

સૃષ્ટિજ્ઞાન યા વિધાના પાઠો.

ઉપરનાજ શિક્ષકો પાસે મરજી લાપામાં પ્રશ્નોત્તર રૂપે તૈયાર કરાઈ બહાર પાડયા છે. જેમા સાતમી ચોપડીના વિષયના પાઠોનું સંપૂર્ણ વિવેચન કરવામા આવ્યું છે તથા પરીક્ષામાં પુછાતા સવાલોનો પણ મદદ કરવામાં આવ્યો છે, જેથી એના અભ્યાસ પછી ઉપર જણાવેલી પરીક્ષાઓમા આ વિષયમાં નાપાસ થવાનો ખીલકુંલ સંભવ છેજ નહિ વધારે પ્રશંસાની જરૂર નથી. ખુદ મંગાવી જેવાથી ખાત્રી થશે. કિંમત રૂ. ૪-૬ જથ્થાબધ લેનારને સાડા કમિશન. ધોરણવાર કિંમત નીચે મુજબ—

ખાળોપયોગી પ્રશ્નોત્તર રૂપે સરળ સૃષ્ટિજ્ઞાન ધો. ૧ હું.

(આ. ૧) કિંમત રૂ. ૦-૧-૬

ધોરણ ૨ હું (આ. ૩) રૂ. ૦-૧-૦

ધોરણ ૩ હું (આ. ૩) રૂ. ૦-૨-૦

ધોરણ ૪ હું (આ. ૩) રૂ. ૦-૨-૦

ધોરણ ૫ મું (આ. ૨) રૂ. ૦-૨-૬

ધોરણ ૬ હું (આ. ૨) રૂ. ૦-૨-૬

ધોરણ ૭ મું (આ. ૧) રૂ. ૦-૪-૬

પ્રશ્નોત્તરરૂપ ભરતખંડનો મળ્ય ઇતિહાસ (ધો. ૫) રૂ. ૦-૨-૦

” ” (ધો. ૬) રૂ. ૦-૩-૦

કમિશન ટકા રૂપ આપવામાં આપવામાં આવશે.

પત્રવ્યવહાર નીચેને મરનામે કરો—મહિલાલ મુળજીભાઈ ઉપાધ્યાય.

બુકસેલર એન્ડ પબ્લિશર, મુ. પેટલાઈ (વાયા આબાદ)

૧. ક.—આ ઉપરાંત ધોરણવાર નોટો પણ અમોએ પ્રગટ કરી છે.

નોંધ એ છે.

રાધનપુર સ્ટેડની પ્રાથમિક શાળાઓ માટે વર્ગીકૃત્યુક્ત રાધનલ પાત્ર થએલ અને ટ્રેન્ટ શિક્ષકો મળી નવ જગ્યા ભરવાની છે. માટે મગ્ટ્રીકીકેટ સાથે લખો. પગાર લાયકાત સુજળ.

એન. જી. કાનીટકર,
સુપ્રીન્ટેન્ડેન્ટ પ્રાઇમરી સ્કૂલ્સ
રાધનપુર સ્ટેડ.

શિક્ષક તથા શિક્ષકાની જરૂરીયાત પુરી પાડનાર એકજ સ્થળ ને તમે જાણો છો ? જે જ્યાં પઝલ બોક્સ, કોન્ટરગાર્ટન, મોન્ટેસરી એથડ, ભૂગોળ, ખગોળ, પદાર્થપાઠ, ડ્રોઇંગ તથા અવાજ, પ્રકાશ, ગરમી, આકર્ષણ, વિદ્યુત તથા વિજ્ઞાનને લગતા સાહિત્યો કેમીકલ્સ, એસીડ, લોલવાના કાંટા, ક્રિકેટ, ટેનીસ, બોક્સી, ફૂટ બોલ વગેરે મળી શકે છે. ને અરનામું નોધી લો.

શાસી એન્ટ હૉ, મુરત.

શુજરાતી ગઝલના શ્રોણીનોને ઉત્તમ તક.

તૈયાર છે ? તૈયાર છે ? તૈયાર છે ?

સચિત્ર ગઝલો-રંજુર.

ગ્રેમ તથા વિરહની ભાવમય ગઝલોનો સંગ્રહ. શુજરાતના વિખ્યાત ચિત્રકાર ગવજના સુદર પાંચ ચિત્રો તથા પ્રકાશકની છબી અને રા. હોટાલાલ કહાનદાસ પટેલ ગ્રાસ્પરને હિમદયાત તથા રા. જનાર્દન નંડાનાભાઈ પ્રભાસ્કરના "ચિત્રપરિચય" લેખ સાથે ટી. ૧-૦-૦ પોસ્ટેજ ભુલું.

લખો - જી. કે. શેઠ, મુ. હાંમોડ
તાલુકે અંકલેશ્વર થઇને.

પુસ્તકેલર લલ્લુભાઈ નારાયણ શાહ. લીમણચોક-મુરત.

અમારી દુકાને શાળાના લાલતી તમામ બુકો તથા સ્ટેશનરી લગતો વગેરે, જોછે બાબની આગવામા આવશે માટે અમારી દુકાનેથી ખરીદવાની કેપા કરવી.

ધન મેળવવાનું ઉત્તમ સાધન

હુન્નર મહાશ.

આ અતિ ઉપયોગી પુસ્તકમાં ૧૦૦૦ હુન્નરો દરેક દરદોના ચમત્કારિક ઇલાજો, રોગો વિલાયતી સાબુઓ, દરેક જાતના રંગ, શેઠાનો, અતરો, અર્ધો વગેરે વગેરે જનાવવાની ઘણીજ મહેલી રીતો છે. વિશેષ ખાત્રી વાંચવાથી યથે કિંમત રૂ. ૧, પોસ્ટેજ ભુદં.

મુલક મરાઠુર જામનગરનો પ્રખ્યાત

શુદ્ધ સાચાં મોતીનો સુરમો.

આખોના નામકિત ડાકટરો, હકીમો અને વેલોએ અમારા સુરમાને પદ્ધતીક ડોસ્પિટલો, ડીસ્પેન્સરીઓ અને હેથી દવાખાનાઓમાં આપના શુદ્ધ મુદી જાતના અસંખ્ય દરદીઓ ઉપર ઘણીજ ફતેહમંદીથી વાપરી ઉત્તમ સર્ટીફિકેટો આપેલાં છે.

આ સુરમો વાપરવાથી આખોના અસંખ્ય દરદીઓ ફતેહમંદ થયા છે એક વખત ખાત્રી કરવા અરજ છે.

કિંમત નંબર ૧ તેલા ૧ ના રૂ. ૪) નંબર ૨, ૩. ૧૫. નંબર ૩, ૩. ૧) અને નંબર ૪ રૂ. ૦૫.

ફ્રાન્સ અને અમેરિકાના મહાન ડાકટરોની નીચી જાણ.

નામદાર ખ્રીષ્ટિય સરકારમાં રજીસ્ટર કરવેલું

યુનીવર્સલ બામ.

(નમુનાની ઠણીના બે આળા)

ફકત બહુ ર લગાડવાથીજ દરેક જાતના દરદો મટી જાય છે.

જરૂરી અગર શરદનો સખત માથાનો દુખાવો આધા-શીશી માથાનો ઠલાવો, ચકરી, અને હુકાગા શરીરના કોઈ પણ ભાગના દુખાવા અને દરદો ઉપર લગાડવાથી ફકત પાંચ મીનીટમાં આરામ કરી આપે છે

કિંમત શીશી ૧ નો રૂ. ૧—૦—૦

સુરમાઈ ઈસમાલજી અત્તરીઆ

ફુલખવાર—જામનગર

શારીરિક માનસિક અને નૈતિક.

એ ત્રણે પ્રકારની દેખવણી આપી તમારાં વાહલાં સંતાનેને હિન્દ હિતેથી નાગરિક બનાવવા હોય તો ઠેાઠ પલ્લુ પ્રકારની શિક્ષણ સ્પષ્ટિયો હિન્દની આર્થિક પરિસ્થિતિને અનુકૂળ મંગાવવા સાર એકવાર અમારી સલાહ લેવા બલામબ્લ છે. કયાટલાં મફત.

ધી બરોડા બ્રથ ટ્રેડરરી લિમિટેડ—વડોદરા.

જાહેર ખંખર.

નીચે લખેલાં પુસ્તકોનો કોપી મફત અને લીધો છે, માટે તે બધા પુસ્તકો અમારી પાસેથી મળી શકશે, માટે જોડાર મોકલશે.

કિંમત.

	રૂ. આ. પા.	
શુદ્ધવ્યવસ્થા	૦—૧૦—૦	ટેકસ્ટ બુક તરીકે મંજૂર છે.
આજન્મલાવ	૦—૮—૦	
બાળવાતા	૦—૩—૦	ઇનામ અને લાયકેરિ માટે મંજૂર
મચિત્ર વાર્તા વિનોદ	૦—૩—૦	" " "
મલીન આરોગ્ય વિરાન	૦—૪—૦	" " "

ઉપર લખેલાં પુસ્તકો કેટલાક સ્ટેટો તથા ઇનામ અને લાયકેરિ માટે મંજૂર થયેલ છે.

ઉપા અથવા એક સુજન જૂની વાર્તા.

કર્તા—રા. નંદાલાલાજી દલપતરામ કર્વે ૧-૪-૦

તે વિવાદ દરેક જાતનાં અંગ્રેજી શુભરાતી તથા સંસ્કૃત પુસ્તકો અને તમામ પ્રકારની દોષણ બુકો તથા દોષણને લગતો સામાન અમારે ત્યાંની કિલમત લાવે મળી શકશે

કિંમત રૂ. ૧-૪-૬ } નવું દેશીનામું { ધોરણ ૧ અને ૭ માટે પુકાઈનીઆ અને ૭ માટે ૧ } ધોરણ ૧ અને ૭ માટે

નામનાર સરકારે ટેકસ્ટ બુક તરીકે મંજૂર કર્યું છે. તદ્દન નવીજ અને શરત પદ્ધતિએ લખાયેલું હોવાથી વિદ્યાર્થીઓને અત્યંત ઉપયોગી થઇ પડેલ છે.

માર્ચ-
ગીરજાજીરકલ્યાણજી | બુકસેલર એવ. શુ. આસ્તરની હું.
ગોડા. | પુરા બજાર—સજડા.

સહેલાઈથી અંગ્રેજી શીખવું છે ?

જો થોડા ખર્ચે પદ્ધતિવદ્ અંગ્રેજી શીખવા માગતા હો તો બહેન અંગ્રેજી શિક્ષક પરીક્ષા દિવસે પોસ્ટેજ સાથે ફક્ત આઠ આના છે.
 સજો:—દયાસંકર લાલજીસર ગુફલ ઠે. સોનીકળીઆ, મુરત.

શાળોપયોગી પુસ્તકો.

અમારે ત્યાંથી માળામાં ચાલતી વખતની છોકા તથા નેને વગેરે સર્વે સામાન, લાલ તથા ઇલુબેટ સાડીની ટીકડીઓ વગેરે વજાજ કાયદાથી મળે છે. નાટે બહુલી એટલે આપો.

ગ્રાહ જોડાભાષ રત્નચિંદ મોમાયા છુકસેલર,

ઠે. માંડવી મસલહ પૂલ ઉપર

કુબજ પોસ્ટ નં ૮.

બાળકોનું હિત વિચારશો ?

જો ખરેખર બાળકોનું હિત વિચારવા હો તો અધી આત્મની ટીકડા બીડી છુલસો-મંગાવો. શિક્ષકને અને છુકસેલરને વિશેષ લાગત મળે તેમ છે સજો:—બાલકાલિય પ્રકાશ મંદિર, સોનીકળીઆ, મુરત.

જાહેર અખબર.

બાળ આંદો પોલી ૩.૦-૨-૦ કાદિ. એન્જિનિયર ટેકસ્ટ, ૬૦ લાંબ અને જામનગર, પાલજીપુર અને ગાજેટ રાજ્યમા ૬૦ લાંબ માટે મંજુર.

બાળનીત મ અલ્પ-ગીત નવીન આશ્રિતિ. પુસ્તક મુદ્રાગ નવાગધી પ્રમુખા કંઠની કિં. ૩ ના. કાં એન્જિનિયર, રાધનપુર, ગાજેટ, ૬૦, રાજકોટ, મંડીકાંકા, વગેરેમાં ૬૦ લાંબ માટે મંજુર. છપ્પાગ છે.

ગ્રંથાલ સંચયક:—ગુરુનીતિ અને બોધક પુસ્તક મ વાંદો છપાય છે.

પાલજીપુર એન્જિનિયરની માં બુકેશન, ર. ૦-૪-૬. પાલજીપુર મધ્યાનની માં બુકેશન ર. ૦-૨-૬ અને ગાજનપુર મધ્યાનની માં બુકેશન ૦-૨-૬ એ. કાદિ. એન્જિનિયર પાલજીપુર અને રાધનપુર એટલે ૬૦ લાંબ માટે ધાવાપ્રમા લખ્યેગી માટે મંજુર. ગાડીમાંક અને કાંડની બુકેશન મંજુર છે, તેના રંજીત નાના નકશા તૈયાર થાય છે.

(૩૧) લાલનંદે પુસ્તકાલય સાહ.

દેડમાગાગ પાલજીપુર રેલ્વે સાહર. (મંડીકાંકા)

[પુસ્તક પદ્મ મુ.].

[અંક ૪ થી.]

Gujarat School Paper.

ગુજરાત શાળાપત્ર.

ઓપ્રિસ સને ૧૯૨૦.

અંતુકમણિકા.

વિષય.

પૃષ્ઠ.

૧. સાહિત્ય પરિષદ.	...	...	...	૭૪
૨. પ્રિન્સિપલ તથા ગૌરવ-કરકર તથા નાતાલ.	...	...	...	૭૫
૩. રિવરક્રીડાની જાણવટી.	...	...	...	૭૬
૪. વિદ્યાનના પાઠ મંત્રી સંગ્રહ.	...	...	...	૮૩
૫. ગુજરાતી ભાષામાં વપરાતા કારકી અરબી શબ્દો.	...	...	...	૮૫
૬. પત્રવિખાનની કાળી.	...	...	...	૮૭
૭. કન્યાશાળાના પાઠશાસ્ત્રનો અભ્યાસક્રમ.	...	...	...	૮૭
૮. તોય	...	...	...	૮૪
૯. જાણણી ખાતાની ગરબી.	...	...	...	૮૪

જગવણી ખાતાના દુકમથી.

તંત્રી અને પ્રકાશક (ઓપ્રિસ ૧૯૧૪ થી)

મિ, કેપ્ટન અરવિંદર આલા, બી એ.,

પ્રિન્સિપલ, મે. રા. ટ્રેનિંગ કોલેજ-અમદાવાદ.

(સર્વ હક રાખીને ગણ્યા છે).

૧. અપનારામજી પ્રિ. પ્રેમમાં પૂરેવ ગોળીશલ કાળાદામે આપ્યું.

૨. સિન્ડિકેટ દક્ષિણેસ તામે પાનાલકનીવારીમાં અમદાવાદ.

સચના.

૧ પત્ર મળ્યુંથી લખાણ—એકિસર તરફ મોકલવા
મોકલવાનું લખાણ કાગળની એક યાંત્રીએ મોકલે અથવા લખાણ
ચોક્કસ લખાણે તો છપાવે, નહિ પછાત કરે એ લેખ દિનિત મોકલ
તો પાઠો મોકલવાના આવે.

૨ લેખકને ઉત્તેજન—વિચાર લખાણ મોકલવાની પેસા
ખુશી હશે તો પ્રથમની જ ખબર આપેથી નર પ્રેરે પાને
અમાણે રૂા ૧) મુખી આપના આપને ચર્ચાપત્ર માટે કુર્ષી અ
નહિ આવ.

૩ લવાઈમ—વચ્ચે એકનો ૩ ૧-૩-૦ ટપાલ ખર્ચ
અંગાઉયા. વિદ્યાર્થીઓ માટે ૨-૧૦-૦ છુટક અંકના રૂા. ૦
ચોરેજ રૂા ૦-૦-૬ ભુદુ

૪. મનિઓડર—કુપન પર ગામ કે શહેરનું ફેકલું મળે
તેમજ ત્યાં એકથી વધારે નિશાળે હોય તો નિશાળનો નમુર તથા ૬
એકિસ તરફથી અપાએતા સંત્રામાના લેખન ઉપરનો નંબર લખવા
જાહેરખાબરના લાવ.

મુદત	પેજ.		
આખું વપ.	આખું	આખું	પા.
	રૂ ૬૫	રૂ ૩૪	રૂ ૨૦
છ માસ	રૂ ૦૫	રૂ ૧૮	રૂ ૧૨
૧૫ માસ	રૂ ૨૦	રૂ ૧૦	રૂ ૭

છુટક છપાવવાનો ફર.

૬૨ ત્રણ હોટીટો રૂા ૧-

મળ્યા છે

આ પત્ર સાથે ફોર્મ મળે
ખીલ વહે ચવામાં આવશે ન

૫ શાળાપત્રમાં આવેલી ખાતરી જાહેરખાબરમાં જણાવેલી
દીઓ ખાતાએ મળુર નરેલીજ હોય એમ હમેશા હોય નથી માટે
મળુર કરે તે તરીકે મળુવી નહિ.

૬, ૬૩૦ માસના શાળાપત્રનો એક તે માસની તા ૨૫ થી સુ
ન મળે તો તે માસની આખર તારીખ મુખીમાં અમને ખબર અ
દે જેથી તે એક મોકલવા ગોઠવણ થાય, મામ આખર પછી એક
મળ્યાની ખબર આપાગને જો એક સિનકમા હશે તો છુટક એક ૩
કિમત લઈ મોકલવામાં આવશે.

૭ શાળા નવું વચ્ચે જનનુચારિથી ડિએમર સુધી ગળુવામાં
છે માટે નસની નચમા જે એકક મધ થયા મળતા હશે
પામેથી જોટના અડા તેમને મળ્યા હશે તેટલાની છુટક એક લેખે
મેસામાં આવશે

તમ

જોઈએ છે—દે-૩ ઉદ્ધૃ શિક્ષક, તથા ગુજરાતી શિક્ષક, ને દે-૩
જરાતી આશિક્ષક, પગાર લાયકાત પ્રમાણે.

હેડ મા. મનમુખલાલ મેલુદાસ.

મ. શા. મો. તો. ૬૫૩૫૭૭.

જોઈએ છે—મે દે-૩ બે વર્નાકુલ કાર્ધનર, બે ઉદ્ધૃ તથા કુરાને
રીફ જાણનાર. મુમલમાન ઉમેદવાને વધુ પર્મદ કરવામાં આવશે. તાકીદ
કમાં લખો.

મુન્તાલ હમદાની મેનેજર-મદ્રસ-એ.

મોદમદીયા-ન. ૬૯, ૭૦ નુરપુરા-સુરત.

શારીરિક માનસિક અને નૈતિક.

તમે પ્રકારની ફળવણી આપી તમારાં વાહલા સંતાનોને હિન્દ
જીવો નાગરિક બનાવવા હોય તો કાર્ધ પછુ પ્રકારનાં શિક્ષણ સહિતો
હિન્દી આર્થિક પરિસ્થિતિને અનુકૂળ મગારવા સાર એકવાર અમારી
લાલ લેવા લવામંજ છે. કપાટજોમ મફત.

ધિ ખરેખરા ધ્રુગ રેકટરી લિમિટેડ—વડોદરા

જાહેર ખબર.

અત્રેની ગુજરાતી પ્રાથમિક શાળાઓ માટે ટ્રેનિંગ કોલેજમાં પસાર
પેલા સિદ્ધાંતની જરૂર છે, માટે ઉમેદવારોએ અસલ સર્ટિફિકેટની નકલ
પાથે જાત, હામર, રહેવાનું ગામ મળતા પગારના આકલ સાથે અરજી કરવી.
પા. ૨૧—૨—૨.

દીવાન સંરચન દેવગડ ખારીયા.

સંસ્થાન રાજકોટની કમ્પાયાળાઓમાં ૩ ૧૨ થી ૧૫ ના પગારની
જાપર સિનિંગ અને મેકન્ડ ઇગર દે-૩ ખાઈઓ જોઈએ છે. તેમજ
કારકાઓની નિયાજામાં ૩. ૧ થી ૩ ૧૪ સુધીના પગારની જગ્યા ૨
-૬ શિક્ષા મેલએ છે. સર્ટિફિકેટ સહિત અરજી કરો.

(સહી) પાપટલાલ કેવળચંદ સાહુ.

ડેપુટિ એન્કુન્ટેનર હન્ડપેટર—રાજકોટ સ્ટેટ.

સહવાઈથી અંગ્રેજી શીખવું છે ?

જો થોડા અર્થે અને પદ્ધતિસર અંગ્રેજી શીખવા માગતા હો તે
જરૂર 'અંગ્રેજી શિક્ષક' ખરીદો. કે તત્પરજ સાથે જતા અંગ્રેજીના
લખો—દયારાજકર ભાઈરાજકર શુક્લ.

૬ મોનીફળીયા—સુરત.

ખાળકોનું દિન વિચારશો ?

જો ખરેખરે ખાળકોનું દિન વિચારતા હો, તો અર્થજ્ઞાતાની દ્રષ્ટિ
ખીડી ખુલામો મગાવો ગિરોતરે અને જુનેનગરે વિશેષ લાભ મે
તેમ છે. લખા—

ખાલસાસહિત્યપ્રકાશ મંદિર.—મોનીફળીયા—સુરત

શંકા તણને વાપરો—દેશીનામું.

શંકાશીલ શિક્ષકોની નજી માટે લખાનું કે મુદ્રાપત્ર સર. ની
અ. નં. ૧૪૬૭ તા. ૨-૬-૧૯૦૦ સમા ઉત્તર વિ. એ. ઇ. નં. ૪૪૪
તા. ૧૬-૧-૦૧ થી દેશીનામું નવી ટકસ્ટ શુક્રોમાં મંજૂર છે.
કાયમ છે.

સૌથી પ્રથમ નામા વિશે અર્થ કરનાર સ્વતંત્ર પુસ્તક જે
વ્યાવહારિક શિક્ષકોની રચના નવા ધોરણે; લખા ઉત્તમ અને સર્વ
કાળજો ટકાઉ ગ્રંથ છે. કૃતિ સરજી છે. કી. ૦-૩-૦ પો. ૦)
૬ સો. ૩૦.

છગનલાલ લલિતજી રાણુ દેશીનામાવાળા—વડોદરા.

શિક્ષક તથા શિક્ષકોની જરૂરિયાત પૂરી પાડનાર એ. જ. - સ્વચ્છ
તે તમે જાણો છો કે જ્યાં પદ્ધતિ એસ, કોન્ડરગ્રાઉન્ડ, મોન્ટેસોરી
મેથડ, બ્રુગેન, ખમોન, પદાર્થપાઠ, કે. ઇ. તથા અન્ય, પ્રકાર, અને
આકર્ષક, વિષય તથા વિષયને લગતા સાધનો કેમીસ્ટ્રી એસીડ, તોલક
કાંટા, કોર, ટેલી, રોશી, ડ્રમ મે. લ. નજીરે મળી રહે છે તે સરજી
નોખી સો.

શાસ્ત્રી એન્ડ કં. સુરત.

જુકસેતર ૧૬૬૭નાં નારણદાસ શાહ, દીમડાચી-મુરત.
અમારી દુકાને રાખામાં આશની તમામ જોડા તથા રોટનરી
મિથો વગેરે, જો છે બાવથી આપવામાં આવશે માટે અમારી દુકાનેથી
પરીક્ષાની ક્રમ કરવી.

શુભરાતી રજવના શોખીનેને ઉત્તમ તક.
તેયાર છે ? તેયાર છે ? તેયાર છે ?

સાચિત્ર ગઝલો-રંજુર.

પ્રેમ તથા વિગ્દની બાવમય ગઝલોનો સંગ્રહ શુભરાતના વિ-
ખ્યાત ચિત્રકાર રાવજીના મુંદર પાંચ ચિત્રો તથા પ્રકાશકની હખી અને
૧. છોટાલાલ કદાનદાસ પટેલ ભારતરનો ઉપોદ્ધાત તથા રા. જનાર્દન
દાનાભાઈ પ્રજારકરના “ચિત્રપરિચય” સેખ સાથે રી. ૧-૦-૦૦
પોસ્ટેજ જુડે.

લખો - ૭ કે. રોક, મુ હાંસોટ,
તાલુકો અકલેશ્વર મધને.

“શિક્ષણ સાહિત્યો.”

આ કાર્યાલયમાં શાળાઓ અને કોલેજોને ઉપયોગી ભૂગોળ,
અગોળ, પદાર્થ વિજ્ઞાન, રસાયણ, ગણિત, ઇસરત, ક્વાયત,
રખત, કિન્ડરગાર્ટન માન્ટેમરી અને ફોર્મોડ સિસ્ટમ વગેરે તમામ
મકરના સાહિત્ય જેવા કે સુવર્ણમાળા, પૃથ્વીના ગોળા, અદ્રની
તપવૃદ્ધિ, નકશા, રાંધીક, મેપ્સ, વન, રાક્ષિઓનો સેટ. સમગ્ર-
સ્થાનનાં ધોરણવાર બોર્ડિંગ, કોમ્પોઝેટ લેસન બોર્ડિંગ, કથાના
દ્વિચારની પેટીઓ, પઞ્ચ બોર્ડરીંગ વગેરે વેચવામાં આવે છે.
વેચેલ દળાત માટે અમારું પ્રાપ્ત મિલક મફત નમોની વાંચો.
મરખાનુ હોગમ (વેચે રોગન) ના સામે નમ્રાયુ છે. અમદાવાદથી
૧૨૨૨ જાડુ ૦-૩-૦ છે.

કારિસાધ છગનદાસ પટેલ.

શિક્ષણસાહિત્ય કાર્યાલય.

હોગમ, અમદાવાદ માંતીજ રેલ્વે.

લેખનકળા કોપીબુકો.

ગુજરાતી અને બાળભાષા છ નખરમાં

દરેક નખર કિંમત બે આના.

કેળવણીખાતાના પ્રે. ડિરેક્ટર સાહેબે - મુખ્ય ૫ ગુજરાતી નિશાળોમાં ચલાવવાને મંજૂર કરી છે.

૨૦૦ અને તે ઉપરાંત ટોપી ખરીદનારને સેક્ટ ૨૦ કમિશન આપવામાં આવશે પેકિંગ અને રેલ્વે ખર્ચ પણ વામાં આવશે, પણ પોસ્ટ માલદાનું કે સ્ટેશનથી આગળનું આપવામાં આવશે નહિ.

ટોપીઓ સાથે બીજાં પુસ્તકો મંગાવનારને સેક્ટ ૨૦ સર્વ મોકની આપવા ગોઠવણ રાખી છે. મળવાનું ઠેકાણું જગજીવનદાસ એન્ડ સન્સ લેખનકળા ટોપીબુકની એ. ડિ. ટાળકાદેવી પોસ્ટ એડ્રિસ સામે નખર ૨૨૭-મુખર્ષી.

દરેકત શિક્ષક કોપીબુકો.

ગુજરાતી અને બાળભાષા આઠ નખરમાં, કેળવણીખાતાના પ્રે. ડિરેક્ટર સાહેબે મુખ્ય ઈલાકાની દરેક ગુજરાતી નિશાળોમાં ચલાવવાને મંજૂર કરી છે. લડાઈને લીધે કાગળના ભાર બેટલ વધી જવાથી - પ્રે. ડિરેક્ટર સાહેબના, નં. ૧૧૨૪૫ ૧૯૧૭-૧૮ ની આજના, મુકમથી હાલ થોડા નખત માટે અડી આના દરેક નખરની કિંમત રાખી છે. ૨૩૦ અને તેથી વધુ ટોપી ખરીદનારને હાલમાં સેક્ટ ૨૦ (૧૫) ટકા કેમિશન ઉપરાંત પેકિંગ અને રેલ્વે ખર્ચ આપવામાં આવશે પણ પોસ્ટ માલદાનું કે સ્ટેશનથી આગળનું ખર્ચ આપવામાં આવશે નહિ. દરેક શિક્ષક ટોપી બુકની સ્ટીવ પેનો દરેક નખરને બે બે એમની, ૧ થી ૮ નખરની, દરેક બોક્સમાં એકજ ગતની, દા. કે કિંમત ૩ આ નક્કી.

મળવાનું ઠેકાણું:-

આદરજી કાવસજી માસ્તર.

દે. નં. ૧૦ ધોળી તલાવ-મુખર્ષી.

ગુજરાત શાળાપત્ર.

૫૬ મું

એપ્રિલ સને ૧૯૨૦

અંક ૪ થા.

સાહિત્ય પરિપક્વ.

શ્રી ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ ચાલુ માસની તા. ૨-૩-૪ ને રોજ હેરમાં ભરવામાં આવી હતી. જે સંસ્થાનો અમદાવાદ શહેરમાંજ થએલો તેને પાછી ૧૬ વર્ગે ફરી નિમન્ત્રી અમદાવાદના સાહિત્ય વિદ્વાનો તથા સાદારોએ અપૂર્વ ઉત્સાહ પ્રદર્શિત કર્યો હતો. કેટલાં નિર્ણય સંબંધોને લીધે મુક્તતરી રાખતી પડેલી પરિષદ ભરાઈ, અને રેણુમ વધારે ઉપયોગી અને ફનમદ નીવડ્યું છે. હિદના માનીતા ડો. રતીન્દ્રનાથ ટગોરે અમ વડી પ્રત્યક્ષ દર્શનનો હાલ આપી ને વિમુક્તિ કરી હતી એટલુંજ નહિ પણ ઉપકૃત કરી છે પરિપક્વતા વસ થએલા કાર્યપરત્વે સ્વળમંદાયને લીધે અમારા વિચારો આવતા દર્શાવીયું.

ખ્રિસ્તિ તહેવારો-ઈસ્ટર તથા નાતાલ.

(૨)

(મિ. હીરાલાલ દ્વપાલાઈ ખ્રિસ્તિ. પ્રાંતીજ,)

૧૯૧૯ માસના શાળાપત્રમાં 'ખ્રિસ્તિ તહેવારો' નામના અંકમાં 'ઈસ્ટર' હવાર સખધે દીક કહેવામાં આવ્યું છે, છતાં મહારી પાસે 'ધી એરિ. વોયમેન' નામના માર્સિકમાં ઈસ્ટરના તહેવાર વિષે એક લાંબો ૩ તેમાંથી અપ પુરતી હકાકન નીચે સુખ્ય નોંધના છઠ્ઠા રાખુરું ઈસ્ટરના તહેવારોની ઉજવણી હાલની ખ્રિસ્તિ મંડળોમાં છેક સુધી થઈ ગઈ છે, તોપણ કેટલાકના માનવા પ્રમાણે ખ્રિસ્તિ લગ્નના એ એક અગત્યનો ભાગ છે, અને બાઈબલના શિક્ષણનો અગત્યનો

આધાર તેના ઉપર રાખવામાં આવે છે એવું કેટલાકનું માનવું
આ તહેવારનાં મૂળતરંગે શાં શાં છે તે કાળજીપૂર્વક તપાસીને
આવે તો વાંચનારને ખેશક લાલકર્તા થયા વગર રહે નહિ.
એનો જે ખાસ હક તે તો ખ્રિસ્ત ધર્મનો ઉપદેશ અને
અભ્યાસ એ બે બાબતમાં સમાયેલો છે. તોપણ ખ્રિસ્ત ઉપદેશના
ઇસુખ્રિસ્તે કે તેના પંદે કહેલા પ્રેરિતોએ પોતાના શિક્ષણ કે
આ તહેવાર સંબંધી કંઈ કંઈ નથી. ઇસુએ આ તહેવાર પોતાની
પાળ્યો નથી, તેમજ કંઈ શીખવ્યું પણ નથી, અને તેના શિષ્યો
તહેવાર મંડળે અભ્યાસ હતા એટલે આ પવિત્ર તહેવાર
મંડળીઓમાં શી રીતે અને ક્યારે દાખલ થયો, અને કેણે
તેની ખાતરીપૂર્વક ખરી ખબર મળી શકતી નથી.

ઈસ્ટરના તહેવારની પાયારૂપ હકીકત અધારામાં ન રહી
ઇતિહાસ તરફ નજર કરવાની જરૂર છે, અને આ તરફ બેતાં
પડે છે કે પહેલાંના ખ્રિસ્તિઓએ ખ્રિસ્તના પુનરુત્થાનની યાદમાં
દિવસ તહેવાર તરીકે પાળવાનું શરૂ કર્યું હતું, પરંતુ તે વેળા તેવું
પાડ્યું હશે તેની ખબર નથી. પછીના કેટલાક સૈકા વીની જતાં
લોકોએ તેને 'પાશ્ચ' નામ આપેલું સબવે છે. કેટલાક વર્ષો
આદ્યા પછી પાશ્ચાતે બદલે 'ઈસ્ટર' નામ આપવામાં આવ્યું.
ક્રાંતિના ખ્રિસ્તિઓ જે દિવસોમાં આ તહેવાર પાળતા હતા તે ખસ
તમાં આ તહેવાર ન પાળવા માટે પૂર્વ અને પશ્ચિમની મંડળીઓ
પડી. આથી ધણા ધાર્મિક ઝગડા ઉભા થયા, અને શાંત થવાને બદલે
મિતિદિન લામંદર રૂપ ધરવા લાગ્યા. આથી ઈ. સ. ૩૨૫ માં નીક
રમાં ખ્રિસ્તિ મિતિનિધિઓની મહાસભા બોલાવવામાં આવી. તેણે
સુકરો આપ્યો કે આ પવિત્ર તહેવારની ઉજવણી બધી મંડળીઓમાં
જમતે થવી જોઈ એ.

આ તહેવાર ખ્રિસ્તિ મંડળીઓમાં તેના મૂળ તથા પ્રેરિતોના કુ
દાખલ કરવામાં આવ્યો નથી, પણ ચેરસાલોનિકેને પાઉલ પ્રેરિતો
લખેલા બીજા પત્રના બીજા પ્રકરણની સાતમી કલમમાં લખવા પ્ર
પાઉલના જમાનામાં આ તહેવાર દાખલ થયો હોય એવું અનુમાન
એ વખતે આ તહેવાર આવી રીતે ઉજવવામાં આવતો હતો એટલે

અને તેની લગ્નક્રિયાને તે વખતના ખ્રિસ્તિઓએ પોતાના પડોશીઓની નજરમાં આકર્ષક બનાવવા સાર, ખ્રિસ્ત અને તેના મે શિખવેલી સાદી લગ્નપદ્ધતિથી ખરીને ઘણી મૂર્તિ કરી.

સાતન ખ્રિસ્તિઓના વિદેશી પડોશીઓ એક મહાન વિપ્લવનીને લગતા હતા બાબેલિનિયનો અને ફિનિસિયનો તેને 'આન્તાસ', 'તો' કહેતા, ગિસરીઓ 'ઇસિસ' 'Isis' કહેતા, ગ્રીક લોકો તેને 'Aphrodite' કહેતા, રોમનો 'વીનસ' 'Venus' 'ફેરારા' 'સિરિઝ' 'Ceros' કહેતા, અને દરનો તેને 'ઈસ્ટર' 'tor' કહેતા, આ તો માદૈદીઓની આસ્તાદેશ અને એફ્રોડીસીઓની દેવી હતી. રોમન મંડળીએ તેનું એફ્રોડીસ નામ 'ઈસ્ટર' લખાવ્યું.

ક્રિષ્ણક ધર્મક્રિયા પ્રમાણે વીનસ દૂલોની ઘણી ગોખીન હતી, અને તેવાય છે કે જ્યાં કંઈ તેણી જતી હતી, ત્યાં ફૂલો ઉગી નીકળતાં. કારણથી એપ્રિલ માસ વીનસનો મનપ્રિય મહિનો ગણાતો. એવાનું અર્થ ખીલવું, ઉઘડવું એવો થાય છે, જેમકે આ વખતે હુ ખીલતાં હતાં એવી એપ્રિલનું (એપ્રિલ ચોથા માસનું) કહેવું છે. એપ્રિલ ગાસ તો વીનસનો માસ કહેવાય છે, જેમકે આ વીનસને માટે એક ખાસ તહેવાર પાળવામાં આવતો હતો, જેમાં જ કરી ફૂલોનો સુગંધીદાર દાર અને ધૂપનું તેને બલિદાન આપવાનું હતું તે ઉપરાંત નાના પ્રકારના લુવાન પશુનું પણ બલિદાન. આ તહેવારની ઉજવણી પ્રમંજે કિમ્બની પ્રુલેના દારથી વીનસનાં પેદીઓ, તથા મૂર્તિઓને શણગારવામાં આવતાં હતાં, અને એવીજ રીતે પહેલાનાં રોમન ખ્રિસ્તિ લોકો ઈસ્ટરના તહેવારમાં કામે લાગ્યા, જેની છાયા આજે પણ રોમનકેથોલિક દેશમાં ઈસ્ટરના દરિયાયર થાય છે, જેમકે પ્રાચીન રોમનકેથોલિક ખ્રિસ્તિઓ ફૂલોના દેનગ, પેદી, મૂર્તિઓ વગેરેને શણગારતા હતા, અને ખ્રિસ્ત ધર્મની લગ્નપદ્ધતિને તેમનાથી બની શકે તેવી વિવિધ રીતે મૂર્તિપૂજામાં લખવા ચલ કરતા.

ઈસ્ટરને કિયસે કાઈ પણ રોમન કેથોલિક મંડળીનાં દેવળમાં જાઓ

અને ત્યાં જઈને દરેક ઠેકાણે કૃષ્ણના શણગારને જુઓ, અને પદ્ધતિ ક્યાંથી દાખલ થઈ છે સર્વથી બાંધબલ, ખિસ્ત, અને તોએ કંઈપણ હુકમ આપેલો નથી. આવી ઇતિદાસ એક એક પૂરે છે કે જે દરેક ખરા ખિસ્તને ગભીર રીતે વિચારવાનું કારણ છે. પહેલાંની મણીના જમાનામાં મૂર્તિપુજા ઇસ્તરના માનમાં એ એક વાર્ષિક તહેવાર પાળતા, અને એકસનો પણ એમિન માસ તહેવાર પાળતા હતા, જે દરમિયાન અમારો પ્રભુ વધર્યો મરણ પામ્યો અને પાંછો જીવ્યો અત્યાર સુધી યાજ્ઞા પર્વ પ આવતું હતું, જે પર્વ ઇસુએ પણ પાળ્યું હતું જેની બીગત માધુના અધ્યાયમાં વિસ્તારથી આપેલી છે. પરંતુ ખિસ્તનું પુનરુત્થાન પુરાતન મંડળાએ પારખાપર પાળવાને બદલે ઇસ્તર એટલે ઉર્વરિવાર કે ખિસ્તના પુનરુત્થાનની યાદગીરીનો રવિવાર ઇસ્તરના પવિત્ર તરીકે પાળવાનો સદાને ગાટે કાયમ કરીને દરાવ્યા અમારો મહિ તારનાર ફરી પાછો આવશે ત્યાં સુધી તેના પુનરુત્થાનની યાદદાસ્તમાં ખિસ્ત ઇસ્તરને પવિત્ર તહેવાર તરીકે પાળતા રહેશે.

નાતાલ—કેટલાક મહાન પુરુષોના વિચાર.—

૧. મેત ખિસ્તોસ્તમ—“ખિસ્ત કેટલાક માણસોને ઘણી વખતે તે ધધાની મારફતે પોતાની સ્તર જ્યે છે માગીઓ—ઈસ્તરી પડિતોને તેણે એક સવ્ય તારાની મારફતે પોતાની શોધ દરખ માધીઓને તેણે માછલીની મારફતે પોતાની ગમ આદર્યા હ”
૨. બેન્નમિન ક્રીકલીન—“નિર્દોષ અંત કરચુ એક દૈનિક નાતાલ ન”
૩. આર્સ ક્રિકસ—“હું નાતાલને મારા આખા અંતઃકરણ માનીશ. અને આખા વર્ષ પર્વત, નાતાલના વિચારો એટલે પ પગેપદાર તથા પ્રસન્નતાના પાઠોનો અમગ કરવા યત્ન કરતો ન”
૪. રોક્ષીયર—“આજે બધા દુઝો તથા દુશ્વળ પ્રેમમાં બદલાઈ પ. આમોસ વેક્સ—“નાતાલનો દિવસ તે જીવનના જાડ તેની ડાળીઓ આખી દુનિયામાં પસરેલી છે; તેના પાતર કોને—આખી દુનિયાના તમામ લોકોને નિરાગી કરવા સા નાતાલ થપને પગાતી એક ખાસ રીત,

સ્વિકૃત દેશમાં નાતાલને વખતે જનવરોને પણ નાતાલનું જન્મણું
માં આવે છે. નાતાલે સૌથી સારૂ ખાવાનું આપી શકાય, તેવું
તેમના ધણીઓ જનવરોને પણ ખવરાવે છે. એટલે ઘરમાં
મિજગાની ધર્મ રહે, ત્યારે મેજ ઉપર ખાવાની જે ચીજો
હાય, તેમાંથી દરેક ચીજનો અમુક ભાગ જનવરોને પણ આપવામાં
છે, તેથી તેમને માટે પણ 'આનંદી નાતાલ' ગાય છે.

ખ્યાપ્ત—“આજ દાઉદના શહેરમાં (બેથલેહેમ) તમારે સારૂ
ખારનાર, એટલે ખિસ્ત પ્રભુ જન્મ્યા છે.” જમતુ આનંદી નાતાલ,
જમુના જન્મકાળ ! તથાસ્તુ.

સ્વિદ્યહર્ષીકાની કેળવણી.

૧-રા. પ્રભાશંકર મયાશંકર જોશી-હંટર મેલ ટ્રેનિંગ કોલેજ, -રાજકોટ.
તમામ સુધરેલી પ્રજામાં આદર્શરૂપ ગણાતી સ્વિદ્યહર્ષીકાની કેળવણીની
વિચારપૂર્વક રચાયેલી છે. તે મુખ્ય બે સૂત્રોને અવલંબે છે.

૧. સૂત્ર-શિક્ષણનું કાર્ય માથે લેનાર વ્યક્તિ પોતાનું આખું જીવન
તેને સમર્પે છે.

૨. સૂત્ર-કેળવણીનું લક્ષ્યબિંદુ, દરેક વ્યક્તિ તેમજ દરેક જાળકને એક
સરખું લાગુ પડે તે નથી, પણ દરેકને પોતાની શક્તિને યોગ્ય
કેળવણી મળે, તેવું કરવાનું છે.

સૌને પોતાને યોગ્ય કેળવણી મળતાં તેનાર્થ રહેતી શક્તિ ખીલે
તે ખીલેલી શક્તિ પોતાના લાભ માટે, અને રાજ્યના લાભ માટે
છે, તેથી એક સરેરી તરીકે પોતાની દરજ્જે યથાર્થ જાણતી એક
પ્રજાસભા સંસ્થા એમ માને છે કે સામાન્ય કેળવણી સંસ્થાની
માટે જરૂરની છે. તેથી રાજ્યની દરજ્જે છે કે રાજ્યના કાર્ધ પણ
હુસ તથા જાળકની શક્તિ નહાળી ન જાય. સામાન્ય કેળવણીમાં
દોષ એ છે કે દરેક જાળકને એક સરખા વિષય શીખવા પડે છે.
તેવાસ કે ગણિત પોતાને ન ગમતું હોય તોપણ તે વિષયો તેને
મના પડે છે. આ રીતે પોતાને મનગમતો વિષય ન મળવાથી તેની

શક્તિઓ અંપૂર્ણ ખીલી શકતી નથી. તેથી જિંદગી નકામી રાજ્યને કેળવણીની અંતિમ દ્રશ્ય, દરેક માણસ યોગ્ય જીવન તેમજ માતૃભૂમિની ઉત્તમ સેવા કરી શકે એમ કરવાની છે. પાયાપાયાં સુદર મહાન નકામું ને લયકર છે, તેમ કાચા કેળવણી પણ નકામી ને લયકર છે તે કેળવણી એક પણ સારી કરી શકશે નહિ. એટલા માટે રાજ્ય આયમિક કેળવણી તરફ માતા જેવી દૃષ્ટિથી જુએ છે.

એક અમેરિકન પોતાના રાજ્યની કેળવણીની પદ્ધતિ સાથે ખીસ કેળવણી વિષે નીચે પ્રમાણે લખે છે:—

અમારા દેશમાં સંસારની મુશ્કેલીમાંથી પાર ઉતરનારની છે. જે માણસ તોફાનમાંથી સ્થિતિમાં આવે છે, તેને તરફથી કાર્તિ પ્રાપ્ત થાય છે. હિમનથી મંસારની મુશ્કેલી સાથે પણ ખીનફરેકમને કાર્ધ પિગાણું નથી. આખર અને કદર એ એકજ રસ્તો છે સમાજની કાર્નિની ટોચે જવું અથવા અ. જુસાર્ધ જવું, આ સિવાય કંઈ રસ્તો નથી.

સ્વિદ્ઝર્જાડની પ્રજાએ પોતાના આદર્શરૂપ હેતુનાં પગથી છે માણસ મુશ્કેલી શી રીતે ખમેડી શકે તેનોજ વિચાર કર્યો આદર્શ દેવી પુરુષો ઉત્પન્ન કરવાનું નથી, પણ સામાન્ય સમાજ માન ને ઉચ્ચ વૃત્તિવાળી થાય તેમ કરવાનું છે, કારણકે પ્રજાની સરળતા ને દૃઢતા આખી પ્રજાની માનસિક ઉન્નતિ ઉપર રાખે છે એકાદ બે પ્રભાવશાળી પુરુષો ઉપરજ નહિ અને વિ કેળવણીનું સદયમિંકુ માન્ય છે

આ વાત સ્પષ્ટ કરતા માટે સિધ્ધે ને શિક્ષક વચ્ચે કેવો તેના એક બે દાખા આપીએ:—

સવાર પદાર્થજ બાળક પેતાના વર્ગના ઓગડામાં દાખલ થાય ચર્તાજ હર્ષથી પ્રતિલિન પોતાના ગુરુને પોતાના વર્ગમાં ઉમેરો બાળક પ્રેમપૂર્વક પોતાના ગુરુને નમસ્કર કરે છે, ને કુશ નિશાળનો વખત પુરો થતાં પણ આ પ્રમાણે બને છે સિધ્ધ નિશાળમાં મળે, અગર રસ્તામાં મળે, કે ગમત ગમતના રથા

માં મળે, પણ આવેજી વિવેક, જ્ઞાન, અને પ્રેમાળપણું દેખાય છે. શિક્ષકના ધધામાં સંપૂર્ણ પ્રેમ ને ઉત્સાહ હોય, તેજ માણસ શિક્ષક છે ઉપલી કૃતિનો હાર્દ એટલે મત આ દિવાળજી છે. શિક્ષકો એનેજ ના જીવનનો ઉદ્દેશ માને છે, ને તન્મય જીવન બતાવી દે છે. સ્વિદ્યાર્થી એવો એક પણ માણસ શોધ્યો નહિ જડે કે જેના મનમાં પોતાની ઉત્તમોત્તમ બનાવવાના, ને પોતાના દેસનું હિત વધારવાના વિચાર ધોળાયા કરતા નહિ હોય. તેથી એક શિક્ષક પોતાથી જોરહું બનશે । મહેનત લઈ પોતાના શિષ્યનું સુખ વધારશે.

આ મંબધની પુરી ખીલવણી માટે શિક્ષક પોતાના વર્ગના બાળકો બે ત્રણ વરસ સાથે રહે છે. જેમ જેમ બાળકો હિયા વર્ગમાં ચડતા છે, તેમ તેમ શિક્ષકને પણ હિયા ધોરણમાં ચડાવતા જાય છે. એટલે સાથે તેને પણ હિયા વર્ગમાં મોકલે છે. આમ કુડાળું પુરું કરી મૂળ જોએ આવે છે. વળી ખીજા મન્જને પણ આ રીતે હિયા ચડાવે છે. વધે બોલતા શિક્ષક કહે છે કે “અમે બાળકોને માત્ર શીખવીએ ” એટલુંજ નહિ પણ બાળકોને માર્ગાર્થ રીતે દેળવીએ છીએ.

દેળવણીનું બીજું લક્ષણ:—જોરહું બની શકે તેટલું મોટાથી કામ એ છે. સ્વીસ શિક્ષકને હાથમાં ચોપરી રાખી લાજીવતો લાગ્યેજી લગભગ બધું કામ નિશાળમાંજ થાય છે. પાઠો ઘેરથી કરવાના જ અપાય છે. ઘેર પાઠો આપવાથી મોટામાં મોટું તુકસાત એ થાય શિક્ષક શિષ્યની માનસિક વૃત્તિ દેળવી પોતાની ને શિષ્ય વચ્ચે જે આધ્યો હોય છે તે વીખરાઈ જાય છે, ને લીભેલી બધી મહેનત નકામી છે. બાધ્યાવસ્થામાં બાળકોને કામ કરવાનો કોઈ પણ નિશ્ચિત હોતો નથી, તેથી ગમે તેમ વર્તે છે. પરિશ્રમ એ થાય છે કે શિષ્ય શિક્ષક વચ્ચેનો મહાતુલાવ તારા પ્રાગે છે નરો નિશાળાઓ કસ નિશાળાઓ રહે છે. પુખ્ત વયેજી વિદ્યાર્થીમાં કામ કરવાના ચોક્કસ બંધાય છે, તે વખતે ઘેર પાઠો આપવાથી તેની બુદ્ધિ ખીલે છે, બાળક ઝડપથી આગળ વધે છે ખાસ કરીને પ્રાયમિક શાળાઓમાં કર્ણાડમાં શિક્ષકની નજર બહાર કામ કરવાનું બહુજ ચોક્કું હોય છે.

આપણા દેશની પ્રાચીન ગુરુકુળો જેવી મંચાઓ ત્યાં છે. આવી

મંસ્થાઓમાં ગુરુ અને શિષ્ય આપણુ વરસ સાથે રહે છે. આ મંસ્થા વૃક્ષની ળાયા નીચે શીખવતા કુલપતિ અને વિદ્યાર્થીઓનું અમર છે. આવી રીત તજુ દેવામાં આપણે કેવી લયંકર બૂપ કરી છે તેનું કારણ છે. આ પદ્ધતિએ કામ કરતાં સ્વિટ્ઝર્લેન્ડની પ્રજા એક બની છે. તેના નાગરિકો રાજ્ય દરજ્જાને ઈશ્વરી દરજ્જા માને છે. ની પ્રજાએ સાંખ્યો વિચાર કરી ચોક્કસી પદ્ધતિઓનું અવલોકન તો આપણને તુરત માલમ પડશે કે આ રીતો મનુ ભગવાનની જરાપણુ ભુલી પડતી નથી. બન્નેનું મત એકજ છે, ખરી કેળવણી કહેવાય કે જેથી નમુનેદાર પ્રજા ઉત્પન્ન થાય. આના ખીજા દાખલા ઈજીપ્તની મનુર વર્ગની કેળવણીની મંસ્થા છે. તેનો એક નિયમ કે અને ત્યાં સુધી નિશાળો ને પાઠશાળાઓ શહેર કે ગામથી દૂર આવે છે. બાળકોને સર્ઈ જવા ને લાવવા માટે દ્વારની ખાસ ગોઠવણ હોય છે.

સ્વિટ્ઝર્લેન્ડમાં દરેક શિક્ષકે અપૂર્ણ પ્રેમથી પોતાનો ધધો પક હોય છે. શાળાના માણસો લગભગ બધા કાયમના હોય છે. ટ્રેનિંગની જરૂર છે. પણ એકલી ટ્રેનિંગ એટલે પ્રેમ વગરની ટ્રેનિંગ છે, એટલુંજ નહિ પણ ઉલટી તુકશાનકારક છે. કારણ કે શિક્ષક અમુક રીત સારી છે માટે પ્રત્યક્ષ કરે છે એમ નથી હોતું. પણ શીખેલો છે માટે વાપરે છે એને રીત અદલવાની માથાકૂટ કરવી નથી. તેથી ઉવટે શિક્ષક માત્ર યત્નવત્ બની રહે છે. ગમે નેટલી આત્મભોગની ખોટ પુરી શકે નહિ.

આપણે સાલ પંચારની અને ટ્રેનિંગ આપવાની વાતોમાં પડ્યા એવી વાતો નિરર્થક છે. સ્વિટ્ઝર્લેન્ડના જેવા આત્મભોગી અને સ્વાર્થ શિક્ષકવર્ગની જરૂર છે.

સ્વિટ્ઝર્લેન્ડની નિરાળ તપાસવાની રીતનું અવલોકન કરીયું, આપણને આથી પણ વિશેષ નવાઈ લાગશે. આપણા દેશમાં તો આવી સૂચવનારની હાંસી થાય.

નીચેનો સરકયુલર વાંચવાથી આપણને સ્વિટ્ઝર્લેન્ડમાં કેળવણી શવતી વસ્તુ છે તે દખાશે.

નાના બાળકોને અભિનંદને!!!

પ્રાથમિક શાળાના ઇન્સપેક્ટરનો શિક્ષકો પ્રત્યે સરકબુસર નિશાળ હિંમતવાનો પહેનો દિવસ ભારે મહત્વનો છે. આજરોજ આપણા નાના બાળકો કાયદાનુસાર પોતાની પહેલી મુસાફરી નિશાળ તરફ સગવળ બધાં બાળકોના હૃદય આતુરતાથી આ દિવસની વાટ જોઈ છે. થોડાંક બાળકો પોતાના માબાપની અનિચ્છાએ કરીને કમનરહેશે.

ધણાખરાં પરગણામાં બાળકો મટિ સુશોભિત વાડીવાળાં સુદર મકાનો છે. પણ બાકીના પરગણામાં સાદા, જુનાં, પ્રમાણમાં ગીચ મકાનોથી માની લેવો પડે છે. મકાનના સાદા હાથ છે, પણ સાધનો પુરેપુરાં છે. સ્વચ્છતા અને સગવડતાની કાંઈ પણ પ્રકારની ખામી દેતી નથી. થોડાંક બાળકો પોતાના વડીલ બાઈ, બહેન, અથવા માબાપ નિશાળના હોદ્દામાં પણ મૂકે છે. બાળકો એકલા બાગેજ આવે છે, વિચાર તેઓના અંતઃકરણમાં એ આવે છે કે “શિક્ષક મારી પ્રત્યે રીતે જાણે” “મને ઓગળશે ખરા” “મારી સામે તેઓની નજર” “મને દેટલુક આવડે છે તે સાબળશે” “હું ખૂબ ગણીશ, મારાં બાઈ માફક હું વાચતાં, લખતાં, ને હાખના ગણના એકદમ શીખી જઈશ. મને રજા મળશે કે તરત મારા બાપા પાસે દોડી જઈશ, અને મેં જે જાણુ, જે જે સાબળ્યું, તે તે જાણુ કહીશ. મારા બાપા મને સારાં લેવાળાં એક નની બાળપોથી અપાવશે હું ખૂબ મહેનત કરીશ સપાટા વાચતાં કખતાં શીખી જઈશ. મારા પાઠો મારા બાપા પાસે વાંચી ને ખુશ કરીશ.”

આવા ઓવા ઘણી જાતના તરંગો બાળકોના મનમાં જાગે છે. તેથી આ પહેલા દિવસની ચિન્તા તેનાં માબાપોને ઓછી હાતી નથી. ગીતી ભાવખંડી લડન માટેનાં એક ઉપયોગી સાધન તરીકે જ્ઞવણીની ખરી કિંમતતું તેમને લાગ હાય છે. પછી બાળકને એક સેકન્ડરી માં મોકલવા પડશે અને આટલો છે કે ત્યાં આ એક હોર્સિઆર વિદ્યાળનો. ભવિષ્યમાં એક સારો શિક્ષક, ઉપદેશક, અથવા ધધાદારી બનશે. તે હશે તો થોડા જ્ઞવણી લીધા પછી સારી સ્થિતિમાં આવશે, અથવા સારી ગૃહિણી તરીકે ઉજળશે.

સંસ્થાઓમાં શુરુ અને શિષ્ય આપણુ વરસ સાથે રહે છે આ સંસ્થા આપણને પ્રશ્નની હાથ નીચે શીખવતા કૃપાપતિ અને વિદ્યાર્થીઓનું, સ્મરણ કરાવે છે. આવી રીત તેજ દેવામાં આપણે કેવી લાખકર ભૂલ કરી છે તેનું સ્મરણ કરાવે છે આ પદ્ધતિએ કામ કરતા સ્વિટ્ઝર્લૅન્ડની પ્રજા એક આદર્શરૂપ બની છે. તેના નાગરિકો રાજ્ય દરબને ઈશ્વરી દરબ માને છે. પશ્ચિમની પ્રજાએ લાખો વિચાર કરી ચોળેલી પદ્ધતિઓનું અવલોકન કરીશું, તો આપણને દુરત આવમ પડશે કે આ રીતો મનુ જગવાનની રીતોથી જરાપણ જુદી પડતી નથી. બન્નેનું સૂત્ર એકજ છે. ખરી ડેળવણી એજ કહેવાય કે જેથી નમુનેદાર પ્રજા ઉત્પન્ન થાય આના બીજા કાખલા તરીકે ઈસ્વીડની મજુર વર્ગની ડેળવણીની ગંરથા છે. તેનો એક નિયમ એવો છે કે બને ત્યાં સુધી નિશાળો ને પાઠશાળાઓ શહેર કે ગામથી દૂર ગામવામાં આવે છે. બાળકોને સર્ષ જવા ને લાવવા માટે દ્રામની ખાસ ગોઠવણ કરેલી હોય છે.

સ્વિટ્ઝર્લૅન્ડમાં દરેક શિક્ષક મંપૂર્ણ પ્રેમથી પોતાનો ધધો પર્મક કરેલો હોય છે. શાળાના માણસો લગભગ બધા કામમના હોય છે. શિક્ષકને ટ્રેનિંગની જરૂર છે. પણ એકલી ટ્રેનિંગ એટલે પ્રેમ વગરની ટ્રેનિંગ નકામી છે, એટલુંજ નહિ પણ ઉલટી ગુકશાનકારક છે. કારણ કે શિક્ષક પોતે અમુક રીત સારી છે માટે પ્રસજ કરે છે એમ નથી હોતું, પણ પોતે થીએલો છે માટે વાપરે છે. એને રીત બદલવાની માયાદૃટ કરવી ગમતી નથી. તેથી છેવટે શિક્ષક માન યત્રચત્ બની રહે છે. ગમે નેટલી ટ્રેનિંગ આત્મબોગની જોટ પુરી શકે નહિ.

આપણે દાલ પગારની અને ટ્રેનિંગ આપવાની વાતોમાં પડ્યા છીએ એની વાતો નિરર્થક છે. સ્વિટ્ઝર્લૅન્ડના જેવા આત્મબોગી અને સ્વાભિમાની શિક્ષકવર્ગની જરૂર છે.

સ્વિટ્ઝર્લૅન્ડની નિશાળ તથાસવાની રીતનું અવલોકન કરીશું, તો આપણને આથી પણ વિશેષ નવાઈ લાગશે આપણા દેશમાં તો આવી રીત સૂચવનારની હાંસી યાય.

તીચેનો સરકમુદર વાંચવાથી આપણને સ્વિટ્ઝર્લૅન્ડમાં ડેળવણી કેવી જવની વસ્તુ છે તે ખાસો.

નાના બાળકોને અસિનકરો!!

આયમિક શાળાના ઇન્સ્પેક્ટરનો શિક્ષક પ્રત્યે સરકબસર.

નિશાળ ઉપડવાનો પહેલો દિવસ ભારે મહત્વનો છે. આજરોજ આપણા ઘરના નાના બાળકો કાયદાનુસાર પોતાની પહેલી યુસાફરી નિશાળ તરફ કરશે. સગવળ બધા બાળકોનાં હૃદય આતુરતાથી આ દિવસની વાટ જોઈ રહ્યાં છે. ઘોડાકેળ બાળકો પોતાના મામાપની અનિચ્છાએ કરીને કમન-શીબ રહેશે.

ધણાખરા પરગણામાં બાળકો મારે સુશોભિત વાડીવાળાં ઝુંદર મકાનો હોય છે. પથુ બાકીના પરગણામાં સાદાં, છુનાં, મમાણમાં ગીચ મકાનોથી સંતોષ માની લેવો પડે છે. મકાનો સાદાં હોય છે, પણ સાધનો પુરેપુરાં હોય છે. સ્વચ્છતા અને સગવડતાની કોઈ પથુ પ્રકારની ખામી હોતી નથી. યોગ્ય વખતે બાળકો પોતાના વડીલ બાઈ, બહેન, અથવા મામાપ સાથે નિશાળના ઉમરામાં પગ મૂકે છે. બાળકો એકલા ભાગ્યેજ આવે છે. "મહેસો પ્રિયાર તેઓના અંતઃકરણમાં એ આવે છે કે "શિક્ષક મારી પ્રત્યે કેવી રીતે જતો" "મને ઓગળતો ખરા" "મારી સામે તેઓની નજર છા" "મને કેટલુંક આવશે છે તે સામગ્રી" "હું ખૂબ બણીશ, મારા બાઈ બેનની ગ્રાફ હું વાચનાં, લખનાં, ને લખલા ગણના એકદમ શીખી જઈશ. બપોરે મને તમા મજારી કે તરત ગાના બાપા પાસે ફોડી જઈશ, અને મેં ને ને તથુ, ને ને શાલગુડુ, તે તે બધું કઢીશ. મારા બાપા મને સારા ચિત્રોવાળા એક નવી બાળપોથી અપાવશે. હું ખૂબ મહેનત કરીશ સપાટા-બંધ વાચનાં લખનાં શીખી જઈશ. મારા પાડો દ્વારા બાપા પાસે વાંચી તેમને ખુશ કરીશ."

આવા આવા ધણી જાતના તરંગો બાળકોના મનમાં જાગે છે. તેવી રીતે આ પહેલા દિવસનાં ચિન્તા તેનાં માગાપોને ઓછી હોતી નથી. જિંદગીની બાંધબંધ લડન ચારેના એક ઉપયોગી સાધન તરીકે રૂઝવણીની ખરેખરા કિમતનું તેમનું જ્ઞાન હોય છે. પછી બાળકને એક સેકન્ડરી સ્કૂલમાં મોકલવા પડશે. મને આશા છે કે ત્યાં આ એક દોહામાર વિ-દ્યાર્થી બનશે. બરિબ્ધમાં એક સારો શિક્ષક, ઉપદેશક, અથવા પંધાદારી બનશે. કન્યા હશે તે યોગ્ય રૂઝવણી લીધા પછી સારી રિયતિમાં આવશે, અમરા એક સારી ગૃહિણી તરીકે ઉત્તમશે.

બાળકને વિદાય કંતી વખતે કઈ માતાને આંસુ આંખમાં નહિ હોય અને કઈ માતાએ સળંગ નેત્રે પોતાના બાળક માટે ઈશ્વર પાસે પ્રાર્થના કરી “સુખી અને ડહાં થાઓ” એવો આશીર્વાદ આપ્યો નાહ હોય !! પુત્રવત્સલ હિંદુ માતાને આ કહેવાની જરૂર નથી.

આનંદથી ને સરેજ સરક હોયે આ બધા વિદ્યાર્થીઓ નિશાળ આવે છે, ને ત્યાં સું હોય છે તે ભોઈએ. શિક્ષકના મનની તેમજ હૃદયની સ્થિતિ નર્વા આવેલાં બાળકો તરફ કેવી લાગણીવાળી હશે ? તેના મનમાં ચોતાતી આ નવી માપણુ વિષે હમરો વિચારો મનમાં ઢોડતા હશે. પ્રિય શિક્ષક !! આવે વખતે સખ્તાર્થ કે કષ્ટાળની કસ્યબી દૂર રાખજો. આ દિવસને પ્રભુના દિવસ જેવો પવિત્ર ગણજો. નવા આવેલાં કુમળાં હૃદયવાળાં બાળકોને સરસ હૃદય અને સપૂર્ણ પ્રેમથી આવકાર આપજો. નવી ફરજની ભોજમદારીના વિચારે તાં મન શકિત થાય, તોપણ એ ભાવ તારા મોઢા પર જણાવા દર્શિ નહિ બહાર તો મપૂર્ણ આનંદ અને ઉત્સાહ સામ્યવજો. બાળકનો આખા વરસનો ધણોખરો આનંદ તેને મજેલા પહેલા દિવસના આવકાર ઉપર આધાર રાખે છે. શિષ્ય અને શિક્ષકના હૃદય મળી જશે કે ઉઝાં રહેશે, તે આ દિવસની સ્થિતિ ધણે વાગે નબી કરી નાખે છે.

આપણે તો એમજ માનીએ કે બંનેને લાભ યરો, બંનેને ધણું નવું જાણવાનું તેમજ શીખવાનું મળજો; શિષ્ય અને શિક્ષકને એકતા શાધી બને છે તે સખ્તાર્થ કહેવું લગલગ અશક્યજ છે છતાં કહું છું કે દમયે “હૃદયમાં પ્રેમ અને ફરજ વિષે ઉચ્ચ અભિમાન રાખજો. શાળાને એક આનંદનું સ્થાન બનાવી દેજો. શાળાનો ઘંટ બાળકના હૃદયમાં ડાસકો ન પાડે, પણ નિશાળ ઉઘડવાના વખતની બાળકો આગ્રગતાથી રાહ લુએ. તેજ ખરી નિશાળ અને તેજ ખરો શિક્ષક. શાળાને ખીળત ધર સમાન બનાવજો. શાળાના શરૂઆતના દિવસોમાં જેમ બને તેમ સખ્તાર્થ ને હુકમ દૂર રાખજો. બાળકનું આનંદ મત, ગમત, ને વિશ્રામ તરફ વધારે વધારે રાકાય, ને ફરજિયાત કાર્યક્રમનું જ્ઞાન થાય તેમ કરજો. સૃષ્ટિને જાગૃત કરનારાં સર્વનાં કિરણો સવારમાં ખાસે, ત્યારે તમારા વિદ્યાર્થી સાથે અર્ધો કે આખો કલાક બહાર નીકળજો. વન કે ઉપવનમાં ઉડતા અગરતી પંખિાવાળાં પંડગીઆથી રૂંટેલાં ફરતાં સંખ્યાકના પાંદો શીખવાય છે, તેવા સરમ નિર્જીવ સખ્તાર્થ ધોડીથી કદી પણ શીખવી શકાશે નહિ. વનમાં રૂંપડતી, જાડની ડાખા નીચે,

પુત્રનની હંડી લહેરામાં, બાળકો સાથે હસવામાં, રમવામાં ને વાંતો કહેવામાં શરૂઆતનો અર્થો કે આખો ક્ષણક આનંદમાં ગાળતો ઉનાળો ખેસતાં શાળાના પાઠો પ્રતિ વધારે ને વધારે ખ્યાન આપવાનું અને નિયમસર કામ કરવાનું શરૂ કરશે, તે જરાપણ મોઢું ગણાશે નહીં આવી રીતે ગૃહજીવણીમાં શાળા અને શાળાની રમતોમાં બાળકને જરાપણ કંટાળો આવ્યા વગર નિયમસર કાર્યક્રમ તરફ આણી શકશે આ રીતમાં વર્તીએ તોજ આપણે બાળકને તેના સ્વચ્છ બાલ્યજીવનમાંથી નિયમવાળા શાળાના જીવનમાં લાવી શકીશું. લાવવામાં જ્યારે જ્યારે તેને શાળાજીવનનાં સ્મરણો આવશે, ત્યારે ત્યારે આનો પડથો આનંદની લાગણીઓથી હૃદયને ફોડોછલ બરી દેશે.

નાનાં બાળકો આવો ૧ પ્રશ્ન તમારી ઇચ્છાઓ પરિપૂર્ણ કરો ૧) જ્યાં જ્યાં હિતમ બાવનાઓ પ્રવેશે છે, તે દેશની કેળવણી એક થાય, તેમાં શી નવાઈ? આમ ચવામાં તેને તેનાં કુદરતી સાધનો પશુ મદદ કરે છે. દિલમાં શિક્ષકોને જ્યારે બીજો ધધો જડતો નથી ત્યારે કેળવણી જેવો જોડાય છે, ને સિદ્ધસાધનાં ત્રેમી, ઉત્સાહી ને લાગણીવાળા માર્કેશો સ્વાર્થનો ભોગ આપી શિક્ષક થાય છે, તેથીજ તેની કૃતિ દુનિયાને ઉચ્ચકક્ષીય ને તેનાં દેશને લાગકારક નીવડી છે.*

વિજ્ઞાનના પાઠ સંબંધી સૂચના.

(લેખક:—ના. સં. પુરુષોત્તમ જી. પેઝા)

(અનુસંધાન પુ. ૫૮૩ પૃષ્ઠ ૨૫૪.)

પાઠ ૬૦ મો

એસિડ, ગ્રાફાઈટ અને ક્ષાર

આ પાઠમાં નીચેના મુદ્દાઓ સર્જ સહાય—

૧ જે પદાર્થો સ્વાદે ખાટા, ગુચ્છમાં ખાદ્ય અને નીલા સિદ્ધમસ અગર: જો જાલવાંતીનાં ફૂલના રમને લાલ બનાવે છે, તે એસિડના ગુણવાળા પદાર્થો છે.

* મિ. એરન્ડલના એક લેખ ઉપરથી.

મુનાસખ (અ): મુનાસિખ=સંબંધ રાખનાર.

મુનીમ (અ): મુનીબ. વાણીતર, મદદગાર.

મુશસ (અ): મુશિસ. ગરીબ, નિર્ધન દેખ=રેસા ઉપરથી.

મુશ્તી (અ): મુશ્તી મુશ્તમાની ધર્મ પ્રમાણે કમતો મુશ્તો આપનાર.

મુશ્સલો (અ) મુશ્મિયા છેડું, જુદાઈ, અતર, ફસલ=ઉપરથી.

મુખારક (અ): ધધારો મળેલો છે તેના. નેક બખ્તી વાળો, બાગ્યશાળી, સુખી.

મુખારકબાદી (અ-ફા): મુખારક+બાદ+ઈ, ખુશાની બતાવરી. એકનું સાદ યસથી ખીનએ તેને આશિષ દેવા. જરૂર=તે આશીર્વાદ પામ્યો ઉપરથી.

મુમતાજ મહાલ (અ.) મુમતાજ=આજર પામેલી. શાહેજહા બાદશાહની બેગમ અર્જમંદ બાનુ બેગમનું નામ છે. માજ=પુરું પડ્યું ઉપરથી.

મુરખખી (અ): પાળનાર રમવ=આપ સિદ્ધામ ખીનની મંજાળથી ઉછરેલો એ ઉપરથી.

મુરખખો (અ): મુરખખા. ખાંડ સાકરની માસપૂર્તિમાં આવેલી વસ્તુ. ફરીના મુરખખો વગેરે મુરખખીને મુરખખામાં જોકજ ધાતુ છે.

મુરવત (અ): મુરવત. મદાનગી, ઉપકાર.

મુરસલ (અ): મુશિલ. સારો રસ્તો દેખાડનાર. રસલ = તેણે તેને ખરે રસ્તો દોર્યો ઉપરથી.

મુરાતબ (અ): મરાતિય મર્તબા=પદવી; ફરજો, એનું બહુ વચન, મુરાતિબ.

મુરાલ (અ): છત્રા રવલ=પૂજ્યું ઉપરથી.

મુરીલ (અ): શિખ, એલો, ઈશ્વરો કરનાર.

મુલક (અ): મુલક.

મુલકગીરી (અ. ફા.) મુલકગીરી દેલમાં ફરવા નીકળવું.

મુલકી (અ): મુલકી-મુલક સંબંધી.

મુલતવી (અ) મુલતવી. વાર કરવી વાળનાર, બાકીમાં રાખવું.

મુલાયમ (અ) મુલાઈમ યોગ્ય, અનુકૂલ, એકનું ધનાર, નરમ, સુવાણું, યોગ્ય.

મુલાકાત (અ): મળવું.

મુલા (અ): મુલમ 'મલકન' પરથી. 'મુલાય' ને તે પરથી મુલા. ભરેલો (વિદ્યાથી), વિદ્વાન.

પત્રલેખનની કળા.

(લેખક—મિ. અમૃતલાલ માધવલાલ શાસ્ત્રી. તાલુકારૂઢવ, કતારગામ)

જનસમાજમાં પત્રવ્યવહાર મામાન્ય છે, પરંતુ સુભાષિત પત્રો લખવાની કળા સંપાદન કરવી સરને માટે સાધારણ નથી તે મામ કરવાને કેટલાક નિયમો પાળવાની અગત્ય છે. લેખનશક્તિ કેળવવામાં પત્રલેખન પાયારૂપે છે, અને તેજ કારણથી પ્રાથમિક શાળામાં તેને સ્વતંત્ર રીતે લેખનપદ્ધતિ—નિર્ભર શીખવવાના વિષયમાં પ્રથમ સ્થાન આપવામાં આવે છે. એ કારણથી એ વિષયની ચચા શિક્ષક અને શિષ્ય ઉભય વર્ગને કેટલેક અશે લાભદાયી થશે એવી આશા છે.

પત્રો જાણ દેખાવ ને સૌદર્ય નિહાળનારા અનેક પ્રકારની લાગણીઓ રફુરી આવે છે, ને તે પરથી લેખકની પ્રકૃતિ અને સ્થિતિ સંબંધી પણ કેટલાક અનુમાન થઈ શકે છે. ડાધાકુધી ને છેકજાક થએલા હોય એવો કાગળ જોતાં જ કટાળો ઉપજે છે, ને તે પત્રો લેખક ઉતાવળીઓ, અસ્વસ્થ ચિત્તાળો તથા અન્યવસ્થિત રીતે કામ કરનારો છે એમ દર્શાવે છે. ઝૂંઝર પણ ઝીણા ને ખિચાખ્ખચ ભરેલા અક્ષરોથી લખાઈ પત્ર તેનો લખનાર શાંત પ્રકૃતિનો પણ કંજીસ ને દીનવૃત્તિનો છે એમ સૂચવે છે.

કાગળનો નાનો સરળો ટુકડો અળએળ શક્તિ ધરાવે છે. જીવનના અવનવા પ્રસંગ માટે ધન્યવાદની લાગણી પ્રદર્શિત કરતાં અભિનંદનપત્રો આપણને અધિકતર ઉત્તમ થવાને પ્રેરે છે. ઉપકાર અને પ્રેમનાં ચિહ્નોથી અંકિત થએલાં પત્રો જીવનમાં રસ ભરી સ્વર્ગીય સુખતુ ભાન કરાવે છે; આત્માસન પત્રો જ્ઞાન—જલતું સિચર કરી રુબ રુબને નવીન ચૈતન્ય અર્પે છે, નાનાં જાળકો તરફ પણ વહાલભયી બે અક્ષરો લખવાથી તેમનાં હૃદયમાં આનંદ રફુરે છે, ને એવા પત્રોમાં તેમને આપેલા ઉપદેશના સંસ્કાર દંટ પડે છે, અને વગી તે ઉપસંત, તે જાળકની લખનશક્તિને ઉત્તેજન મળે છે. આમ પત્રલેખનની કળાને સારી રીતે ખેડવાથી ઉત્કૃષ્ટ પરિણામ આવે છે, પરંતુ તેમ કરવાને કેટલાક નિયમો પાળવાની અગત્ય છે. માટે એ સંબંધી કેટલાક ઉપયોગી નિયમો અત્રે આપવામાં આવે છે.

પ્રથમ તો આપણા ઉપર જે પત્રો આવનાં હોય તેનું વર્ગીકરણ કરીને

તનુપ્રેમ પ્રમાણે ગોઠવવા. વડીલ, મિત્ર, આશ્રિત, પત્ની, ભગિની ને નવીન પરિચયગણા એવા અનુકૂળ વર્ગ એળેવા; કારણ કે એમ કરવાથી ઉત્તર આપતી વખતે તેમની યોગ્યતાને અનુસરી લખી શકાય. ઉત્તર આપતી વખતે વડીલ તરફ પૂજ્યત્વ, રેનેહી પ્રતિ પ્રેમ, આભાર, ઉત્સાહ ને સલાહ જેવી લાગણીઓ અધિકાર પ્રમાણે દર્શાવવાનું જ્ઞાનમાં સખવાનું આથી બની શકે છે, પ્રત્યુત્તર આપતાં તેમનાં આવેલાં પત્રોની મુખ્ય હકીકત યાદ કરી જવી, ને તે પરથી પત્ર લખવાના મુદ્દા ઓળી કાઢવા.

પત્ર લખતાં પહેલાં મનને સ્વસ્થ કરવું ને શાંત ચિત્તે વિચાર કરવા. મનને શાંત કર્યા પછી જે વિચાર જણાવવાના હોય તે મંથનપૂર્વક સ્પષ્ટ બાધામાં ને સ્વચ્છ અક્ષરે લખવા, પોતાના લખાણથી સામા માણસને કેવી અસર થશે તે વિશે પોતાના અગત અનુભવથી કલ્પના કરી લેવી. છેવટે પત્ર લખ્યા પછી પુનઃ વાંચી જવો એવા બાધા ને સંકલનના દોષ જણાઈ આવે છે, ને તે પત્રથી સામા માણસ પર કેવી અસર થશે તે વિશે કંઈક અનુમાન થઈ શકે છે. પત્રમાં વિચારોન ક્રમિક ગોઠવવા જાઈએ. હાલ ઘણાં ખર્ચા પત્રોમાં વિવિધ અસંબંધપાણુ એ મોટા દોષ જવામાં આવે છે. " સુરત ગયો. હરીગણો આન છે. સાહિત્યની પરીક્ષાની તારીખ જણાઈ ! મહાબાહુ કાગળને માટે પૂછાવે છે. બરોસાની બેંસ જૂએ તો ન મરેને ! રસપુરીનાં રોજ હોડે છે. સાહિત્યની પરીક્ષા માટે પુસ્તકો મેળવ્યાં ! " આમ ન લખતાં વિચારોને ક્રમ મુજબ પેન્સેઝ પાડીને દર્શાવવા જાઈએ. આ દોષ—વિચારનું અસંબંધપાણુ ને વિવિધાતર—થી સુકત થવાને પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

હવે પત્રની બાધા સંબંધી કંઈક કહીશું. બાધારીતીમાં કૃત્રિમતા કે ડેાળ ન હોવાં જાઈએ. બાધા હમશાં સરળ, સરકારી, એકધારી ને પ્રાસંગિક હોવી જોઈએ. સંસ્કૃતમય શબ્દપ્રયોગોથી અલંકૃત પત્ર કેવળ કૃત્રિમતા દર્શાવી આવે છે, જેમકે.—અધુના ગત ચંદ્રવાસરથી સર્વને સર્પતાહતી રંગ પડી છે. પછા લખકા આ રીતનું અનુકરણ કરી, કિલ્લટ બાધા લખવામાં જ મહત્તા સચવાતી હોય એમ સમજી તેણે ડેાળ બતાવે છે. પછા આવી રીતે લખવાથી બાધા શુદ્ધ ને સરળ થઈ શકતી નથી, માટે તે પદ્ધતિનો લાગ કરવો જોઈએ. જેમ કેવળ સંસ્કૃતમય શબ્દોથી પૂર્ણ બાધા નિષ્ફળ ગણાય છે,

તેમ એકજ પત્રમાં પોતે ધણી લખાવેલ જ્ઞાન છે તે દર્શાવવાને અનેક લખાવાના પ્રયોગ વાપરીને અગળદ્વપણે મિશ્રિત કરેલું લખાણ પણ કેવળ હાસ્યજનક છે.

કેટલાકને પદમાં પત્રો લખવાનો ગોખ હોય છે, પણ આમાં સમય ઘણો જાય છે, ને બધાની શક્તિ સારી ન હોવાથી કાવ્યનું સ્વરૂપ નીચું પડવાનો ઘણો સંભવ રહે છે. કાવ્યમાં પત્ર લખવાનો પ્રયત્ન કરવો બધાને માટે ઇન્દ્રિયના જોગ નથી. કદાચિત પત્રમાં પ્રદર્શિત કરવાની લાવવાને કાવ્યમાં દર્શાવવાથી તે પ્રયત્ન કળાપ્રદ નીવડે છે.

ગદ્યમાં પત્ર લખવાની બે પદ્ધતિ પ્રચલિત છે, અનેક નિષેષણો વાપરી લખા પત્ર લખવાની જુની પદ્ધતિનું જોર હવે નરમ પડતું જાય છે. વેપાર તેમજ વ્યાવહારિક કાર્ય માટે નવી રીતથી અજ્ઞાન જનો દબાવેલું જુની રીતે પત્રો લખે છે, પણ નવી રીત દુનિયાને સરળ હોવાથી બહુ જનોમાં માન્ય થતી જાય છે. માટે એ પદ્ધતિને સ્વીકાર કરવો ઇન્દ્રિયના જોગ છે. શાળામાં શિક્ષકે બંને રીતે પત્ર લખનાં બાળકોને શીખવવું.

પત્રોમાં અનેક વિષયની ચર્ચા થઈ શકે છે, અને ચર્ચાપત્રની સ્થિતિ આરીજ રીતે ઉપસ્થિત થઈ છે. અનેક વિષયો પર પત્રોમાં ચર્ચા કરવાથી તે વિષયના જ્ઞાનમાં વૃદ્ધિ થાય છે, ને તેથી લખનાર માણસની લેખનશક્તિ કેળવાય છે. એથી તે લેખક કે વક્તા તરીકે કામ કરવાને સમર્થ નીવડે છે. આ કળાને આમ સારી રીતે કેળવવાથી જ ધણા અનુભવો ઉત્તમ લેખકને વિચારક તરીકે કીર્તિ મેળવી ગયા છે. મુંબરેલા દેશમાં એ કળાને જોસબેર ખેડવામાં આવે છે. ત્યાં કેટલાક પુસ્તકો કેવળ જવદારો સચાદના રૂપમાં લખાએલાં છે, અથવા તો કામકામમાં છુટક પત્રોથી ચર્ચા કરેલી હોય છે. આપણી ગુર્જરગિરામાં પણ એ પદ્ધતિએ કેટલાક પુસ્તકો રચાએલાં છે.

પત્ર લેખતી લખતે લાંબુ લખાણ કરવાનો ધણીને કટાંગો હોય છે, અને કામકામ તે એમ પણ કહે છે કે આખે લાંબું લખાણ કરતાં આવડતું નથી એ સત્ય છે કે વૃથા લેખાણ કરવું સર્વથા અયુક્ત છે, પરંતુ સામા માણસના લેખાણના વિષય પગલે પ્રચુતરમાં ચર્ચા કરતી વેળા લખાણ થાય તે હિતાવહ હોવાથી ઇટ છે. મૂળ વિષયને વળગી રહી ચર્ચાના સ્વરૂપમાં પત્રો કેમ લખી શકાય તેના ઉદાહરણ વિસ્તારસયે અને આપ્યાં નથી. સર-

૧. પત્ર સળધી લખાણ—એકિટર તરે મોકલવું જાપના મોકલનાનું લખાણ કાગળની એક બાજુએ મોકલે અન્યરે લખાણ લખના મોકલ નામશે તો છપાશે નહિ પરંતુ દરેકો લેખ સ્પષ્ટ મોકલો હશે તો ખાઠે મોકલવામાં આવશે.

૨. લેખકને ઉત્તેજન—વિષયો લખી મોકલનારની પૈસા લેનાની ખુશી હશે તો પ્રયત્નથીજ ખબર આપેલી દર છપાવેને થીને મોકલના પ્રમાણે રૂ. ૧) સુધી આપનામાં આવશે ચર્ચાપત્ર માટે કંઈ આપનામાં નહિ આવે.

૩. લેખાજમ—વરમ એકનો રૂ. ૧-૩-૦ ટપાન ખર્ચ સાથે અમાકી. વિદ્યાર્થીઓ માટે ૦-૧૦-૦ છુટક એકના રૂ. ૦-૨-૦, મોરેજ રૂ. ૦-૦-૬ છુટક.

૪. મનિઓર્ડર—ફપન પર ગ્રામ કેન્સરેરનું રેકૉર્ડ રપટ લખવું. તેમજ ત્યાં એકથી વધારે નિશાગો હોય તો નિશાગનો નખર તથા શાળાપત્ર ઓફિસ તરફથી અપાએલાં મરનામાંના લેખન દિવસનો તખ્તર લખવો.

જાહેરખબરના કાય.

મુદત.	પેજ.		
આખું વપ.	આખું.	અધૂરું.	ખા.
૩. ૬૫	૩. ૩૪	૩. ૨૦	
૬ માસ.	૩. ૩૫	૩. ૧૮	૩. ૧૨
૧ વર્ષ માસ.	૩. ૨૦	૩. ૧૦	૩. ૭

છુટક છપાવવાનો દર.

દર ત્રણ લીનિસે રૂ. ૧-૨-૦

શખ્ખા છે.

આ પત્ર સાથે કોઈ પણ રેકૉર્ડ બીલ વહેંચવામાં આવશે નહિ.

૫. શાળાપત્રમાં આપેલી ખાનગી જાહેરખબરોમાં જણાવેલી ચોપ-હીઠો ખાતાએ મંજૂર કરેલીજ હોય એમ હમેશા હોતું નથી માટે દરેકને મંજૂર કરેલી તરીકે ગણવી નહિ.

૬. દરેક માસના શાળાપત્રનો અંક તે માસની તા. ૨૫ મી સુધીમાં ન મળે તો તે માસની આખર તારીખ સુધીમાં અમને ખબર આપવી કે જોથી તે અંક મોકલવા મોઢવણ થાય. માસ આખર પછી અંક નહિ મળ્યાની ખબર આપનારને જો અંક સિનકમાં હશે તો છુટક અંક પ્રમાણે કિંમત બદલ મોકલવામાં આવશે.

૭. શાળા તરફ વરસ જન્યુઆરિથી ડિસેમ્બર સુધી ગણવામાં આવે છે. માટે ૧૨મની વચમાં જો કોઈક ગધ થતા માગના હશે તેમની ખામેશી જોડવા નહી તેમને ગણ્યા હશે તેમ જી કુટક અંક લેવા પડ્યું તેવામાં આવશે.

તમી

જોઈએ છે.—સીનીઅર ટ્રેન્ડ રૂપીઆ ૪૦. દર વર્ષે રૂપીઆ બબ્બે વધારી રૂ. ૫૦. ત્યાર પછી ત્રણ વર્ષે બાદ રૂ. ૫૫. નીચેના શીરનામે ક-વ — શેઠ રામજી વિદ્યાલય સેક્રેટરિ. ઘાટકોપર (મુંબઈ) જિલ્લે થાણા.

તાકીદે જોઈએ છે.—ટ્રેન્ડ રીફાકા (ગેલ અને શીમેલ) મદરસલ તૈયબીયાલ શુજરાતી પ્રાયમરી સ્કૂલ માટે લાયકાત ઉમર, પગાર વગેરે. અરજ સાથે નીચે દેઠાણે જણાવવું.

રઃ અમલી શુભદ્ધઅલી સીખાવાલા. નવાપુરા—મુરત.

જોઈએ છે—ટ્રેન્ડ ઉર્ફ રિફાક, તથા શુજરાતી રિફાક, ને ટ્રેન્ડ શુજરાતી ઓરિફાકો, પગાર લાયકાત પ્રમાણે

હિડ મા મનમુખલાલ પ્રભુજામ.

મ. રા. મો. તા. કપડવાજી.

જોઈએ છે—મે ટ્રેન્ડ મે વર્નાક્યુલર ફાર્મનગ, મે ઉર્ફ તથા કુરાને શરીફ જાણનાર મુમલમાન ઉમેદવા ને વધુ પમોદ કરવામાં આગે તાકીદે દુકમાં લખો.

ફેઝુનાલ હમદાની મેનેજર—મદમ—એ.

મોહમદીયા—ન. ૬૯, ૭૦ લુલુગ મુરત.

જાહેર અખબર.

અત્રેની શુજરાતી પ્રાયમિક સાળાઓ માટે ટ્રેનિંગ ફાગેજા પદાર — થયેના મિલકોની જરૂર છે, માટે ઉમેદવારોએ અમન સર્ટિફિકેટની નકલ સાથે જાત, ઉમર, રહેવાનું ગામ મજતા પગારના આકાશ માથે અરજ કરવી. પા ૨૧—૨—૨૦.

દીવાન સંસ્થાન દેવગઢ બાંદીયા.

જુક મેલર લલુખામ નારણદાસ શાહ, લીમડાચોક—મુરત

અમારી દુકાને શાળામાં ચાલતી તમામ જુદા તથા સ્ટેશનની કામો વગેરે, જોઈ લાવથી આપવામાં આવે માટે અમારી દુકાનેથી અસીદવાની કપા કરવી.

સહિલાઈથી અંગ્રેજી શીખવું છે ?

જો થોડા ખર્ચે અને પદ્ધતિસર અંગ્રેજી શીખવા માગતા હો તો જરૂર 'અંગ્રેજી શિક્ષક' ખરીદો. કિંમત પોરટેજ સાથે ફક્ત આઠઆના છે.

લખો:—દયારાકર લાઈરાઈકર શુક્લ.

૪ સોનાઈજીઆ—મુરત.

બાળકોનું હિત વિચારશો ?

જો ખરેખર બાળકોનું હિત વિચારતા હો, તો અર્ધાઆનાની દિહીડ બીડી ખુલામો મગાવો શિક્ષકોને અને છુકોવશને વિશેષ લાભ મળે તેમ છે લગભગ —

બાલસાહિત્યપ્રકાશ મંદિર.—સોનાઈજીઆ—મુરત.

શંકા તણને વાપરો—દેશીનામું.

શિક્ષકશીન શિક્ષકોની જાગ્ય માટે લખવાનું કે મુલાઈ સર ની કા. બ નં. ૧૪૯૭ તા. ૨-૯-૧૯૦૦ લગન ઉત્તર રિ એ ઇ. નં. ૪૪૭ તા. ૧૬-૧-૦૧ થી દેશીનામું નવી ટેકસ્ટ બુકોમાં મંજૂર છે. તે કાયમ છે.

સૌથી પ્રથમ નામા વિષે ચર્ચા કરનાર સ્વતંત્ર પુસ્તક છે. બ્યાવદાગિક સિદ્ધાંતો ની નવા નવી ધોરણે: બાપા ઉત્તમ અને સરળ કાગળો ટકાઉ ગ્લેઝ હતા સા કરતાં સરલ છે. કીં. ૦-૩-૦ થો ૦)-૬ સે. ૩૮.

છગનલાલ લલિતભાઈ શાહ દેશીનામાવાળા—વડોદરા.

શિક્ષક તથા શિક્ષકોની જરૂરિયાત પુરી પાડનાર એકજ સ્થળ છે તે તમે જાણો છો કે નવા પદ્ધતિ યોજા, કોન્સર્વાટીવ, મોન્ટેસરી-મેથડ, બ્રુગેલ, ખગોળ, પદાર્થપાઠ, ફ્રેઈડલ તથા અન્ય, પ્રકાર, ગરમી, આઈમોબ, સિગ્નલ તથા વિગાનને લગતા સાહિત્યો કેમીકલ્સ એમીડ, તોતવાના કાંટા, કિટ, ટેબલ, ફોબ, કુટ બોલ વગેરે મળી શકે છે. તે સરનામું તો ની મો

ગાંધી એન્ડ કં. મુરત.

તૈયાર છે.

‘ગુજરાતી ભાષાનું વૃહદ્ વ્યાકરણ’

કર્તા—શ્રી બ. કમળાશંકર પ્રાચીન્દ્ર ત્રિવેદી.

અસિદ્ધ કર્તા—મેસર્સ મેકમિનન અને કંપની, હોર્ન-ગિ રોડ, મુંબઈ.

કિંમત રૂ. ૩-૮-૦

પૃથ્થ-લગભગ ૧૦૦, ૪૦ પ્રકરણમાં ભાષા-તેનો વિકાસ, ઐતિહાસિક અને અન્ય રીતે તેના વિભાગ, ભાષાનો ઇતિહાસ, વ્યાકરણની તમામ વિષયોનું સામ્રીય વિવરણ, વ્યુત્પત્તિ, શબ્દસિદ્ધિ, ગુજરાતી માથે આપેલી દેશી ભાષાઓનો પ્રકાશનો, ભાષા સૈધી, જોડણી, પ્રયોગરસ, ગુણ્ય અનંકાર વૃત્ત, વિચાર વગેરેનું મંપૂર્ણ વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે.

ગુજરાતી ભાષાના સામ્રીય વ્યાકરણની ખામી દૂર કરનાર આ અથમ પુસ્તક છે. શિષ્ય શિક્ષક વર્ગને, સાહિત્ય પ્રેમીઓને અને શુદ્ધ ભાષા જાણનારી ઇચ્છા ધરાવનારાઓને તે અત્યંત ઉપયોગી થઈ પડશે.

“શિક્ષણ સાહિત્યો.”

આ કાર્યાલયમાં સામાન્ય અને કાવેજીને ઉપયોગી ભૂગોળ, ખગોળ, પદાર્થ વિજ્ઞાન, રસાયણ, ગણિત, કસરત, કલાપદ, અમત, કિન્ડરગાર્ડન માન્ટેસરી અને ફોર્સ્ટર મિસ્ટ્રમ વગેરે તમામ પ્રકારના સાહિત્ય જેના ક સૂચમાળા, પૃથ્વીના ગોળા, ચંદ્રની ક્ષયવૃદ્ધિ, નકશા, રોડીફ, મેપ્સ, યંત્ર, રક્તિઓનો મેટ. સંબંધ-જ્ઞાનનાં ધોરણવાર ખોડેલ, આખજેક્ટ લેસન ખોડેલ, ધંધાના હથિયારની પેટીઓ, પત્રક ખોડેલીક વગેરે વેચવામાં આવે છે, વિશેષ દૃષ્ટીકત માટે અમારું પ્રાપ્ત સિરક મફત મંગાવી વાંચી. કારખાનું દહેગમ (રેનવે સ્ટેશન) ના સામે બંધાયું છે. અમદાવાદથી રેલવે બાકુ ૦-૪-૦ છે.

કાશિલાલ જગનદાસ પટેલ.

શિક્ષણસાહિત્ય કાર્યાલય.

દહેગમ, અમદાવાદ પ્રાંતીજ રેલવે.

નીશાળમાં ચાલતી સઘળી જાતની બુકો,

સ્ટેશનરી મળવાનું જાણીતું ને જીતું

કે. ગુજરાત ઓરીએન્ટલ બુક ડીપો.

રતનપોળના નાકે-અમદાવાદ.

વી. પી. થી મોકલવામાં આવશે.

૧. સરળ દેશીનામાની પદ્ધતિ—ટેકસ્ટ બુક આ. ૨૬ મી. ૦-૪-૬, સરલ ગુજરાતી બાળ વ્યાકરણ-લાઇઠ બુક, ઘણે ઠેકાણે-ટેકસ્ટ, આ ૨૩ મી ૦-૪-૬, ૩ સરલ વ્યુત્પત્તિ જ્ઞાનપ્રકાશ (૫-૬-૭ મી ચોપડીના પાકવાર રામદાના દ્વાપ સહિત) લા. પ્રા. બુક, આ બીજી ૦-૬-૦, ટ્રેન્કો. આ ૫ ના ઉમેશ્વારને આસ ઉપયોગી; ૪. નવું સરળ મુખ્યગણિત (જાળવર્જયા ધો. ૫ સુધી એકજ બુકમાં) ઘણે ઠેકાણે ટેકસ્ટ, આ. ૬ મી. ૦-૨-૭; ગુજરાત પ્રાંતની બુગાળ-વિધા—આ. ૮ મી, ૦-૧-૩. કમિશન સાફ મળશે. મુખ્ય ઓરીએન્ટલ અમદાવાદ, એસ. ખી. શાહની કંપની, રાજકોટ, જાહેરબાઈ મેઘજી. સાવનગર, અબદુલેહુસેન આદમજી. ધોરાજી, એસ. ટી વાઢેર જ્ઞમનગર. રેમરાજ જાદવજી. જુનાગઢ, જ દાવન દામોદર. મુબઇ, એન એમ ત્રિપાઠી. કમ્પ્—માંડવી લાલજી શંકરસાથ ગોંડળ, નીલાલ ટાકરશી દોઢારી ઇત્યાદિ. મેમચંદ કરમચંદ શાહ.

માજી. એ. ઇ ગોંડળ સ્ટેટ, યુ કંપડવજી.

ગુજરાત શાળાપત્ર.

પુસ્તક ૫૬ મુ.

મે સને ૧૯૨૦

અંક ૫ મો.

ગુજરાતી સાહિત્યપરિષદ.

ગયા એપ્રિલ માસમાં આ પરિષદની ૬૬ી બેઠક આ શહેરમાં તા. ૨-૩-૪ ને રાજ ભરાઈ હતી તેની હુંક હકીકત દર્શાવનારી નોંધ તેજ માસના આ પત્રના અંકમાં અમે આપી છે. સવિસ્તર સમાલોચના આ અંકમાં આપીએ છીએ.

પરિષદના ત્રણ દિવસના કાર્યના બહોળા વિભાગ પાડીએ તો (૧) કેટલાક અધિકારપદેથી અપાએલા બાપજો, અન્ય સુપ્રતિષ્ઠિત વિદ્વાનોના પરિષદને સ્થળે થએલા, તેમજ અન્ય સ્થળે અપાએલા સામાન્ય બાપજો (૨) કેટલાક લેખોનું વાચન તથા ચર્ચા અને (૩) કવિવર ડૉ. રવીન્દ્રનાથ ટગોરનું અત્રે થએલું આગમન, તેમજ તેમનો પરિષદે કરેલો સત્કાર, એ સુખ્ય વિભાગો પાડી શકાય. આ પરિષદે છુટી પરિષદથી એક જાળતમાં બિન્ન માર્ગ સ્વીકાર્યો છે. લેખોનું વાચન ત્વરાથી અને અતુલ્યતાથી ગ્રા્ય માટે પરિષદમાં વાંચવાના લેખોના ત્રણ વિભાગ પાડયા હતા, જેમકે સાહિત્ય, ઇતિહાસ અને વિજ્ઞાન. પરિષદમાં એકત્ર થએલા પ્રેક્ષકોની સંખ્યા જ્ઞેતા પરિષદ સંપૂર્ણ રીતે સફળ ચર્ચ એમ માની શકાય. કેટલાકનો આ જાળત મતભેદ હશેજ કવિવર ડૉ. રવીન્દ્રનાથને નિમંત્રણ કરી અને બોલાવ્યા, પોતે તેનો નીકાલ કરી પધાર્યા, અને તેમના જ્ઞાન તથા સુખ્ય-સુદ્ધાનો પ્રત્યક્ષ લાભ લેવા માટે પ્રેક્ષકોની સંખ્યા ખુબજ એકઠી થઈ હતી એમ કેટલાક માને છે. પરિષદ તેથી કેટલેક અંશે સાહિત્ય મેટા તથા ટગોર પરિષદથી ઓળખાઈ અને મનાઈ. આ બાબન બેશબ્દો કહેવા આવશ્યક છે. પરિષદમાં કવિવરની પ્રત્યક્ષ હાજરી અલ્પસમયની હતી. બાકીના દિવસોમાં પરિષદે સાહિત્યનોજ કાર્યક્રમ બજાવ્યો. છે સાહિત્યના ખેરા ઉપાસક અને વિશ્વવન્દ્ય કવિશ્રીનું સાહિત્ય પરિષદને અગ્રણ્ય આગમન થાય, અને સોળ વર્ષ પછી મુલાવરથા મેળવનાર સરથાને આવા સાહિત્ય, સાહિત્યપ્રેમી સજ્જન

આશીર્વાદ આપે એથી વિશેષ ઇષ્ટ વસ્તુ શી હોઈ શકે ! માટેજ ગમે પરિ-
હને કવિશ્રીના નિમન્ત્રણુ માટે ધન્યવાદ આપીએ છીએ.

પરિપદના ખરા સ્વરૂપ વિશે કેટલોક મતભેદ પ્રવર્તે છે કેટલાક
આવા મહાન સમારભવાળી પેરિપદને પરિપદ કહેતાજ નથી; ના બ.
રમણભાઈએ પોતાના ભાષણનો પ્રથમ ભાગ આજ ઉદ્દેશનો લખ્યો છે.
સાધળ પરિપદને ગમે નજ નોઈએ એમ પોતે ખોર દઈ દર્શાવ્યું હતું.
પરિપદ વિશે અમે પણ એ સમજો લખવા યોગ્ય ધારીએ છીએ પ્રાચીન
સમય, એટલે કે મંગૂત ભાષાના જીવન કાળનો અમય વિચારીએ તો પર્નિ-
પદનું સ્વરૂપ તથા કર્તવ્ય કેવા હતા તે વિચારવા જેવું છે પરિપદનો સામાન્ય
અર્થ સભા છે, પણ તે પદમાં રહેલું અર્થગૌરવ અતિ ગૂઢ છે વિદ્વાનો
પરિપદ ભરતા; ધર્મ, ન્યાય, તત્ત્વજ્ઞાન, કાવ્ય, ગદ્ય હિત્યાદિ વિષયોને લગતા
અગત્યના પ્રશ્નોની ચર્ચા કરતા. વાદ તે વીખવાદ નહિ, જ્ઞાનનાં ભેદોએ એજ
ઉદ્દેશ સમવાતો હતો. યુગાન કે શિષ્યવર્ગ શાન્ત ચિત્તથી વિવાદોનું શ્રવણ કરતો.
મિથ્યા વાદવિવાદ કે નિર્માલ્ય ભાષણોને સ્થાન ન મળતું. એ દરિબિન્દુથી
વિચારતા ગર્હ પરિપદમાં થએલી વિદ્વાનોની ચર્ચા ધર્મી ઉપયોગી માલમ પડી
હતી પરિપદ માત્ર લેખોજ મગાવે, અને તે પણ સાહિત્યના પ્રદેશમાં જોણે
હોય અભ્યાસ કે મનન કર્યો નથી તેમના તન્દુલીજ આવે, તો પર્નિપદનું કાર્ય
સર્વાંતરો સફળ થયું ન મનાય પારિપદના કાર્ય હોય એ પ્રોત્ત અને મુદ્રાત્તિત
વિદ્વાનોના લેખોનો પણ લાભ ક્રાતુર્વર્ગને આપી પરિપદને યોગ્ય સ્વરૂપ-
વાળી બનાવી હતી.

આ પરિપદના મુખ્ય કાર્યક્રમનો વિચાર કરીએ. પ્રથમ દિવસે મગ-
ળાયરણુ તથા આવકાર ગીત ગવાયા બાદ સ્વાગતમંડળના અમુખ રા
આણુદશકંભાઈએ પોતાનું ભાષણ વાંચ્યું હતું ભાષણ સુંદર અને મનોહર
સૈલીવાળું, તેમજ મનન કરવા યોગ્ય વિચારોથી પરિપૂર્ણ હતું તેમનો મુખ્ય
વિષય માહિત્યનું ખરૂ સ્વરૂપ કયું હોય તેને લગતો હતો હાલનો સમય
પ્રત્યેક તરેહની પ્રવૃત્તિથી અંકિત છે, તેને પ્રમંજે સાહિત્ય એકદેશી ન
નોઈએ, સર્વદેશી નોઈએ, તેને એકાન્તવામના બન્ધનમાંથી મુક્ત રાખવું
એ મુખ્ય ઉદ્દેશ પોતે કર્યો હતો. આને અંજે કવિની જરૂર પડશે અને
તે પણ “યુગપ્રકાશક અને યુગપ્રવર્તક ઉભયવિધ નોઈશે” એમ પોતે
દર્શાવ્યું હતું. કવિ જમાનાને અસર કરે છે માટે કવિની જરૂર છે એમ.

કહી દર્શાવેનું સમર્થન કર્યું હતું, પછી છેવટે કેટલીક સૂચનાઓ કરી હતી, અને દાલના સાહિત્યમાં મહાન કાવ્ય, વ્યાકરણ તથા ઇતિહાસના લેખોના અભાવ માટે ખેદ પ્રદર્શિત કર્યો હતો. એક મુખ્ય સૂચના ગુજરાતી કાવ્યેજ સ્થાપવા વિષે વિદ્વાન ભાષણકર્તાએ કરી હતી. તે વિષે બોલના પોતે કહે છે કે તે કાવ્યેજ “દેશી ભાષાની ટૂંકિંગ કાવ્યેજ અને યડિતોના પાશાળા જેવી “નિર્માલ્ય અને કાલાતીત નીવડવાના લાયકાથી મુક્ત રહેતી વ્દેઈએ” દેશી ભાષાની ટૂંકિંગ કાવ્યેજ વિષેનો ભાષણકર્તાને મન કર્ષક અંગે ઉતાવળથી માની લીધેલો ભ્રમણ છે. એ કાળે દેશી ભાષાની ખીલવટ કે વૃદ્ધિ અર્થે યોગ્યોની નથી. એ કાળે શિક્ષા કેળવી તૈયાર કરે છે. દેશી ભાષા માત્ર સાધન રૂપે જ બહુધા મળતે છે, તેનું શિક્ષણ પ્રધાનપદે હેતુ નથી. અમે માનીએ છીએ કે આ કાવ્યેજ દેશી ભાષાનીજ હોય, એટલે કે માત્ર ભાષાશિક્ષણનીજ હોય તો તે સંખ્યાઓ “નિર્માલ્ય કે કાલાતીત” નીવડેજ નહિ. આ મૂલ્યના આવશ્યક હોવાથી આપ્યું છે. ભાષણ એકદર ઉપયોગી હતું.

પ્રમુખર્તુ ભાષણ-પ્રમુખપદે નિયુક્ત થએલા શ. બ. હરજોબિન્દરામ - કાંટાવાળાની રોગ્યતા સરે સ્વીકારે છે. પોતે ગુજરાતી સાહિત્યના સાચા સેવક છે, હજી પણ સાહિત્યના અભ્યાસમાં પોતાનો સમય ગાળે છે; તેજ તેમની યોગ્યતાનું કારણ છે તેમનું ભાષણ યુક્ત વિસ્તારાળું હતું ગુજરાતી ભાષાનો હિત્ય કેવી રીતે તથા ઉદયકાળ ક્યારે થયો, તેનું સાહિત્ય યદાત્મકજ હતું કે ગદ્ય પણ ઉપલબ્ધ થાય છે, એ પ્રશ્નો પ્રથમ અર્થે દાલની ગુજરાતી ભાષાનું રખડભેડાળ ચાર પ્રકારનું છે એમ સૂચવ્યું હતું. તેમના મતે તે તત્સમ, તદ્ભાવ, દેશ્ય અને વિદેશી શબ્દોનું બનેલું છે પછી પોતે પ્રાચીન તથા અર્વાચીન ગદ્ય તથા પદ્ય સાહિત્યનો અહેવાલ રજૂતો તથા નિદાનોના અભિપ્રાયો દર્શાવે આપ્યો હતો. ભાષા તથા સાહિત્યના એક ઇતિહાસની દૃષ્ટિએ વિચારતાં પ્રમુખ સાહેબનું ભાષણ એક વિશાળ ખજાનો માની શકાય, પરંતુ એક બાબત વર્ણવી પડે છે. પ્રેમાનન્દનાં નાટકો તેમની દેખરેખ નીચે પ્રસિદ્ધ થયાં છે, શ નરસિંહરાવે તે નાટકો પ્રેમાનન્દનાં નથી એમ સૂચવનારો એક લેખ અગાઉની એક પરિપત્રમાં લખ્યો હતો આ બ્ધાન આપ્યું પણ છે. પ્રમુખસાહેબ તે પ્રશ્ન પરત્વે પ્રકાશ પાડશે, પ્રમ પ્રમાણે પ્રકાશમાં મૂકશે, પણ સમયની શકારચાનની વાત નિર્ણયિત કરશે

સંસ્કૃત કે ક્ષારમી શબ્દો યોજવાની ચિરદ્દ દલીલો આપી હતી. વિદ્યાનતી કેગવણી સ્વભાષાદ્વારા અપાત્રી ભોધએ એ વિષે પણ વિચારો દર્શાવ્યા હતા. ભાષણ એકદર બહુ ઉપયોગી હતું. વિદ્યાન હાસતી પ્રગતિ ॥ યુગનો મુખ્ય વિષય છે એમ અને માનીએ છીએ, તેથી તેનું જ્ઞાન જેમ વિશેષ સ્વરૂપ-માં આપી શકાય તેમ આપણા સાધનો અને સરળતા થવી ભોધએ એ વાત સય છે.

કવિનર ડો. રસીન્દ્રનાથ ટગોરના પ્રત્યક્ષ દર્શનનો લાભ અપા-વવા બદલ પરિપદના મન્થોનો નોટનો આભાર માનીએ તેટલો જોહો છે આ સ્મરન અને સાહિત્યકતાની પ્રતિમાના આગમનથી પરિપદના ગૌરવમાં વૃદ્ધિ થઈ હતી એમ, નિઃશક કહી શકાય, સ્વભાષાના માહિત્યની ખરા દીલથી સેવા કરનાર વ્યક્તિ આ નગરમાં આવે તો પ્રાચીન આર્યપદ્ધતિએ અર્ધ પાંદથી સન્ધાર થયો નોંઠે એ મુજબ એક માનપત્રરૂપી અર્ધ ગાંધી તેમનો સન્ધાર તથા તેમના આગમન માટે ઉપકાર પરિપદે દર્શાવેલો હતો કવિશ્રીએ ઉત્તમ વિચારો પ્રદર્શિત કરનારી સમોદ્ધ અને અનુકરણીય રીતીમા લખેલું ભાષણ ઉત્તરરૂપે મુદર અને આકર્ષક રીતે વાંચ્યું હતું. કવિશ્રીની મુખમુદ્રામાથી નીકળતા ઉદ્ગારોનું શ્રવણ કરવા, અને તેમના ઓધક શબ્દોનું પાન કરવા પ્રેક્ષક વર્ગ એકચિત્ત તથા આતુર હતો પરિપદ પરત્વે મંડુચિત્ત દષ્ટિથી નીરખનાર પુરુષો જાલે આ આગમન પરત્વે અરુચિ દર્શાવે તેને નિન્દે, પણ શુજ્ઞન ને હવે શુજ્ઞસતિ નહિ મનાય સમસ્ત હિન્દ એકતા ધારણ કરે છે તે સમયે તેના ગમે તે ભાગમાં વસતી મહાન વ્યક્તિ પોતાના પ્રાન્નની નથી એમ શુજ્ઞસતિએ માની લે તો એ ચાલરો નેહિ તેની વ્યક્તિને દરેક સ્થળે સ્વજન ગણી માન આપતું એ હિંદવાસીની ફરજ છે. પરિપદની શોભામા વિશેષતા અપવગર બીજી મહાન વ્યક્તિ તે કર્મનીર ગાંધીજી હતા તેમને સરવે જોળાએ છે તેથી વિશેષ કહેવાની જરૂર રહેતી નથી તેમની પવિત્રતાની અને સત્ય પ્રતિ પ્રેમની અમર પરિપદને પરાક્ષરૂપે ઉપયોગી હતી, આ બન્ને મહા પુરુષોએ સામાન્ય ભાષણો આપી સાહિત્યને લગતા વિચારો ઓગળાવે મમળાવ્યા હતા.

પ્રદર્શન—પરિપદની અગતીય જોજનારૂપે આ વર્ષે પણ એક સા-હિત્ય અને કળાનું પ્રદર્શન જોવાનાથ લેડીઝ ઇન્સ્ટિટ્યુટના મહાનમાં ભર-વામાં આવ્યું હતું, પ્રદર્શન માટે મેળવેલી અગર મોકલાએલી ચીજો ચિત્ર-

ડગા, શિશ્મકળા, ફોટોગ્રાફી વગેરે વિભાગોમાં ગોઠવી હતી. પ્રદર્શન જોનારને ખ્યાલ આવ્યો હશે કે ગોરે ભાગે તે કળાતું હતું. સાહિત્યને લગતી વસ્તુઓ, ગ્રન્થો (જાપેના કે હસ્તલિખિત) તામ્રપત્ર કે જૂર્નપત્રનાં લખાણો બહુ જોાછી સંખ્યામાં પ્રદર્શિત થયાં હતાં. આનું મુખ્ય કારણ અમને તો એમ લાગે છે કે તેના વ્યવસ્થાપકો જહુધા કળાના મોખીન હશે અથવા તો સાહિત્યને લગતી વસ્તુઓ પ્રાપ્ત કરવાના તેમના પ્રયાસ નિષ્ફળ નીવડ્યા હશે. આમ છતાં એકંદરે અરૂપે પ્રદર્શન સુંદર, મુશોભિત અને સુવ્યવસ્થિત રીતે ગોઠવાયું હતું આ પ્રદર્શન ખુલ્લું મૂકવાની ક્રિયા પ્રાચીનકળા તથા સિક્કા અને અન્ય સાધનોનો મંત્રક કરવામાં તીવ્ર હિત્સુકતા અને રસ ધરાવનાર ગ. શેઠ પુરુષોત્તમ વિથામ માવજીએ કરી હતી. તેમણે તે ખુલ્લું મૂકતાં પહેલાં એક ભાષણ આપ્યું હતું. જેમાં કળા-ચિત્ર તથા શિલ્પની-બગાઉ દિંદમાં હતી કે નહિ તેનું દિગ્દર્શન કર્યું હતું; જુદા જુદા દેશોની કળાનો ઇતિહાસ આપી દિંદની કળા દિંદનીજ છે, વિદેશીય નથી એમ દર્શાવ્યું હતું; આને લગતા ઐતિહાસિક પુરાવા લેખી સ્વરૂપના ઉપલબ્ધ નથી થતા. સંસ્કૃત સાહિત્યના ગ્રન્થોમાં મકનો, રચણા, દૂર્ગ ઇત્યાદિના વર્ણનોથી ચિદ્ર ચામ છે કે દિંદ, શિલ્પ તેમજ ચિત્રકળામાં પ્રાચીન્ય ગારે વિખ્યાત હતો આમ કહી ભાષણ સમાપ્ત કર્યું હતું.

આ ઉપરાંત સામાન્ય વર્ગના પુરુષોના લાભાર્થે સામાન્ય ભાષણોની યોજના નરી દાખલ કરી હતી આ ભાષણો જહુજ આકર્ષક નીવડ્યાં હતા.

પરિવહની આ યોજના મુજબ અપાએલાં સાર્વજનિક ભાષણો પૈકી અમે આપેલા એક ભાષણમાં સૂચવેલી બાબતોનું કરી અદી સ્થળ કરવા રજા લઈએ છીએ ભાષણનો વિષય “આધુનિક ગુજરાતી સાહિત્ય અને તે ઉપરથી ઉપજતા વિચારો” એ હતો એ ભાષણનો મુખ્ય ઉદ્દેશ ગુજરાતી સાહિત્યમાં હાલ શી ન્યૂનતા દષ્ટિગોચર થાય છે તે હતો. કેટલાક પ્રાચીન તથા અર્ચાચીન પદ્ય કે ગદ્યના ઉત્તમ ગ્રન્થો ઉપલબ્ધ થતા નથી, નર્મકોષ, નવનગ્રન્થાવલિ જેવાં ખીર્જ ફેટલાંક પુસ્તકોની આવૃત્તિ નરી થઈ નથી. બાળસાહિત્ય તો કોમાર અવસ્થામાં છે, હંથા અને નીતિમય નાટકો બહુ થોડાં લખાય છે, રા. બ. કમળાચંદરભાઈએ હમણાંજ જૂદાં વ્યાકરણ પ્રમિદ કર્યું છે, તે બગાઉ આવાં ગ્રન્થની પણ ન્યૂનતા હતી. દાસ્તીય રીતે લખાએલા આવાં વ્યાકરણો કે શબ્દકોષ હેજ નહિ ભાષણના અંતસાગમાં

ગુજરાત વર્નાક્યુલર મોસાઇટિ તેમજ સાહિત્યપરિષદને આ બાબત વિનંતિ કરી છે. નેવું પરિષદ મંડળ આ ખોટું પુરી પાડવા ચયાશક્તિ પ્રયાસ જારી રાખશે તો ગુજરાતી સાહિત્યની વૃદ્ધિ વિશેષ થશે.

પરિષદ ત્રણ દિવસના કાર્યક્રમ પછી વિસર્જન યર્ષ હતી. મદાન સં-માર્જ થયો હતો. પ્રેક્ષકોની મોટી મંખ્યા હાજર હતી, વિદ્વાનોએ ઉત્સાહ-પૂર્વક ભાગ લીધો હતો. આ બધું વારતવિક છે, છતાં પરિષદ એક બાબત લક્ષમાં રાખતી જોઈએ કે પ્રત્યેક સમેલનમાં પૂરું કરતાં ઘટેકે અધિક સંગીત કાર્ય થવું જોઈએ. સાહિત્યપરિષદ માત્ર ત્રણ દિવસ જામત અવરયા ભોગવી સુપ્રસ સ્વરૂપ દીર્ઘકાળ ભોગવે એ દોષમાંથી સત્વર મુક્ત થાય એ મારે નવા પરિષદ મંડળે નવું ઉપયોગી અને કિંમતી કામ આદરવું જોઈશે ગુજરાતી સાહિત્યને વિશેષ ઉચ્ચ, પ્રૌઢ, પ્રતિભાશાળી અને સમૃદ્ધિવાળું તે બનાવશે એવું ધૃષ્ટી આ સમાલોચના સમાપ્ત કરીશું.

રેશમ બનાવનારા કીડા-જંગલી તથા ઉછેરેલા.

રેશમ બનાવનાર કીડા વિષે ભાષણો આપનાર પ્રો. લેકોગના મન પ્રમાણે કેટલાક કીડા જંગલી હોય છે, તો કેટલાક પાળી સમ્રાજ એવા હોય છે ચાર જાતના કીડા ચાર પ્રકારનું રેશમ બનાવે છે, અને આમાંના ત્રણ જંગલમાં સ્વતંત્ર જીવન ગાળે છે

જંગલી કીડામાંથી બનતા ઉત્તમ પ્રકારના રેશમને ટાસાર રેશમ કહે છે. આ જાત ચીન, જાપાન તથા હિંદુસ્તાનમાં જ્યાંય જણાય છે. હિંદુસ્તાનમાં શુમારે ૧,૭૦,૦૦૦ લોકો આ ઉદ્યોગમાં જોડાએલા છે કીડા જંગલના ઝાડથી પોતાનું ગુજરાન ચલાવે છે, પાંદડા ખાઈ જવાની ક્રિયા યુરી થવા પછી રેશમના તાંતણે તાંતણા કાઢી શુંજગારૂપે વળી જાય છે. છેવટે ઇડા આકારનો તે બને છે, જેને 'કુકુન' કહે છે. આમાંથી કીડા બહાર આવે છે તે બન્ને જાતના હોય છે. (નર તથા માદા.)

લાકોને રેશમ ઉપયોગમાં લેવાની ઇચ્છા હોય ત્યારે કીડાને કોશેટાની સ્થિતિમાં મારી નાખવો પડે છે. તેમ ન થાય તો બહાર નીકળતી વખતે રેશમને બહારી નાખવાનો ડર રહે છે. જેટલા કીડા રેશમ બનાવે છે તે

બધાને મારી નાખવાની જરૂર હોતી નથી. થોડાક જીવતા રાખવામાં આવે છે. માદાના વર્ગના કીડાને બહાર કાઢી ઝૂંપડાના ડાપરા ઉપર રેશમનો ઉદ્યોગ કરનારા મૂકે છે. આ ડાપરા ઉપર માદા ઇડાં મૂકે છે, જેને એકાંકી કરી પાંદડાં ઉપર મૂકવામાં આવે છે. આના કીડા બને છે, જેમાંથી કારોટા આવે છે.

ખીજ એક “મ્યુગા,” નામની જંગમી કીડામાંથી બનેલા રેશમની જાતેનું રેશમ ખીજ તરફના કીડા બનાવે છે. તે જન આસામના જંગલોમાં બહુ ઉત્પન્ન થાય છે.

નોબ પ્રકારનું રેશમ ‘એરી’ નામથી ઓળખાય છે એક રમુજ હકીકત આને અંગે એ છે કે આ રેશમ બનાવનાર કીડાના ગુજરાતનું સાધન નીવેલીનાં પાંદડાં છે. આ કીડાઓને સ્વાદ પશુ નવાઈ ઉપજાવનારા હોવા જોઈએ.

આ ત્રણમાંથી ગમે તે એકને ચીરવામાં આવે તો જાણારો કે તેનું આખું શરીર રસીથી ભરેલી નાની નળીઓનું બનેલું છે અને આ રસી સુકાય ત્યારે રેશમરૂપે બને છે. આ રસી એક જાતનો કંઠણુ પદાર્થ છે, પાંદડાંના રેસા તથા ભાદડામાં નજરે પડતો એક જાતનો પ્રવાહી રસ છે. મનુષ્ય તેને પાચન કરી શકતો નથી. અને નાના સુરાળા કીડા તે રસને પાંદડાં સાથે ખાઈ જાય છે, તેને પાચન દરે છે, અને પ્રવાહી રૂપે બન્યા પછી રેશમ બનાવવા માટે નાની નળીઓમાં સંઘરી રાખે છે.

થોડાંક વર્ષો ઉપર એક રસાયન શાસ્ત્રીએ આ પ્રવાહી રસ બનાવવાની રીત શોધી કાઢી. તેમાંથી બનતું કૃત્રિમ રેશમ કુદરતી રેશમ જેટું જ હોય છે, છતાં કીડામાંથી મળતું રેશમ વધારે ઉંચી જાતનું હોય છે.

ઉછેરી શકાય એવા કીડા જે રેશમ બનાવે છે તે રેશમ પુષ્કળ મળે છે, અને તે ઘણું ઉપયોગી હોય છે અને “મલબેરી રેશમ” કહે છે, કેમકે એ રેશમ બનાવનાર કીડામાં એક એરી આદત હોય છે કે મલબેરી ઝાડ (શેતુર) નીજ પાંદડાં તે ખાય છે.

આ રેશમનો ઉદ્યોગ ફ્રાન્સ, ઇટલિ, હિંદુસ્તાન, બર્મા, ચીન, અને જાપાનમાં બહુ ચાલે છે પુષ્કળ માણસો તે આતે કામમાં રોકાયેલા હોય છે ત્રી. લેકોયની ગણતરી પ્રમાણે ૭૦૦,૦૦૦ માણસો એકલા હિંદુસ્તાનમાં આ કામ કરે છે.

ક્રાન્તિ, ઇટલિ તથા કાસ્મીરમાં કીડા મતબેરી (શેતુર) આઠ ઉપર પોતાનો સુગંધ ફેરે છે. પાંદડાં ઝાડથી વીખુટી પડે ત્યારે કીડા ઉઠેરવાની ક્રિયા બંધ કરવામાં આવે છે, પરંતુ બમાં તથા હિંદુસ્તાનના કેટલાક ભાગમાં ટોપલીઓમાં આ પાંદડાં મૂકી તેમાં કીડાને ઉછેરે છે. આ પાંદડાં આખું વર્ષ મળી શકે છે, માટે ઇડાં રોવવાની ક્રિયા વર્ષમાં ૪-૫ વાર થાય છે.

હિંદુસ્તાન, બમાં, અને ચીનમાં રેશમ કાંતવાની ક્રિયા ધણી સાદા નેમજ અમલી સાધન વડે થાય છે. જતાં યુરોપના સંચાલકોની મદદથી તેમજ ચીનમાં રેશમ કરતાં આ વધારે બારીક હોય છે, અને નાણુક તાંતણુક તેમજ કરવાનું કામ પણે બાળે છોકરાંઓ કરે છે આમ રેશમ તેમજ થાય છે.

(ટીચર્સ એઈડમાંના એક લેખનો અનુવાદ)

- પદાર્થપાઠનું શિક્ષણ.

નીચલાં ધોરણોમાં શિક્ષણ આપવાનું કામ અનુભવી શિક્ષકોજ સફળ અને સુવ્યવસ્થિત રીતે કરી શકે છે. આમાં પણ બાળવર્ગનું શિક્ષણ આપનાર શિક્ષકનામાં ધણી ગુણ તથા પુરતી લાગણી હોવાં જોઈએ એ સર્વને વિદિત છે. બાળક એ ઈશ્વરે સર્જેલું સુખ સમૃદ્ધ છે તેની માથે આનંદ હતાહ અને પ્રીતિથી કામ લેવાનું હોય છે. નિર્દોષતાથી પરિપૂર્ણ, તેમજ ઈશ્વરની સમીપ વસનાર એમણે કે સાગ લક્ષણોવાળાં આ બાળકો છે, માટે તેમનાં સ્વાભાવિક લક્ષણો લક્ષમાં રાખી તેમને કેળવવાં જોઈએ એ દિડરગાર્ટન પદ્ધતિનું મહાન સત્ર છે. આથી બાળવર્ગની કેળવણીનો મોટો ભાગ ઇન્ડિયોના સંસ્કારો સાથે સંબંધ ધરાવે છે. ફ્રેબેલ તેમજ ડૉ. મોન્ટેસોરીની પદ્ધતિઓ આજ સુધીને અવલમ્બી રચાએલી છે. નીચલાં ધોરણો, અને ખાસ કરીને બાળવર્ગો, અન્ટ્રેન્ડ શિક્ષકોને હસ્તગત થવાથી ધણી વિપરીત પરિણામ ઉદ્ભવે છે. ટ્રેન્ડ તેમજ અનુભવી શિક્ષકોને આ કામ સોંપાય છે ત્યારેજ આવી આનંદ આપનારી વ્યક્તિઓ જોનો સદવાસ પ્રાપ્ત કરનાર પુરુષોને મહા કવિ કાલિદાસે 'ધન્ય' ગણ્યા છે, તેમનાં જીવનના જ્ઞાનનો પાયો આરો રચાય છે, અને બાળકોને તે શિક્ષકોનો સદવાસ પ્રિય વર્ષ પડે છે. બાળકોને શિક્ષણ આપવું એ પણ એક કળા છે ધણી વખતે જુની, ઉપજાવનારી રીતે શિક્ષણ અપાય છે, અને માત્ર હમીકત કહેતક

હોય એમ શિક્ષકો કામ કરે છે. ઇન્દ્રિયોદ્વારા શિક્ષણ આપી માનસિક સક્રિયતાનો ક્રમશઃ વિકાસ કરવો જોઈએ એ વાત બૂઠી જાય છે; વાતો કહી જાય એથી કાર્ય બસ થતું નથી. વાતો કહેવાનો શો ઉદ્દેશ છે, વાતો કહેતી વખતે બાળકોને કેવી આસર થઈ છે, જ્ઞાન, ખેતી, શાકાદિ કે નહિ, વગેરે આણી બાળકો ઉપર બહુ લક્ષ્ય દેવાનું છે બાળખેત, તથા બાળ-ગીત, પણ તેનાંજ ઉપયોગી છે એકાદ વિષયનો દર્શાવ વધારે. પદાર્થ ગ-કની યોજનાનું અર્થ સ્વરૂપ લક્ષ્યમાં ન રહેવાથી તે પાઠોમાં શિક્ષક વધારે એકાદ છે; અને બાળકોને અવલોકન કે સ્પર્શદ્વારા જ્ઞાન ન આપતી, જુની રીતે પોતાનું કર્તવ્ય પરિપૂર્ણ કરે છે આથી પદાર્થપાઠનું શિક્ષણ કોને કહે તેનું વિવેચન અત્રે કરવું ઉચિત થઈ પડે.

પદાર્થપાઠ એ સમસ્તપદ્ય સચવે છે કે પાઠ પદાર્થનો આપવાનો છે. - આથી બાળકોને જે વસ્તુઓ તે રોજ નજરે જુએ છે અથવા વાપરે છે (ઉપયોગમાં છે છે) તેને સગતા પાઠ શીખવવા જોઈએ દર્શાવત તરીકે આવતી, પીવાની તથા પહેરવાની વસ્તુઓ, તથા ઘ-માને સરસામાન અને રોજગા નજરે પડતા કુદાતી બનાવો, એજ પદાર્થપાઠના વિષયો છે. આ પદાર્થપાઠોને અંગે શિક્ષકોએ બહુજ જાણ સખ્તો વાપરવા, અને બાળકોને જે પદાર્થનું જ્ઞાન આપવાનું હોય તે પદાર્થોનું પૂર્વ અવલોકન કરવા-દેવું. પદાર્થ હાથમાં લઈ તેને તપાસવા દે, અને પછી ધામે ધામે જાણીતી બાજત ઉપરથી જાણત ઉપર ક્રમે ક્રમે તેમને દોરો આવા પાઠોમાં બહુ હકીકત કે શિક્ષકનું પદાર્થને લગતુ બાજ્યાન નિષ્ક્રુજ નીવડે છે; નિરીક્ષાની કેળવણી કરતાં હકીકત ગોણપદે હોય છે. બાળકોનો મુખ્ય રસ પદાર્થનેજ લગતો હોયો જોઈએ, હાય અને આજ ઉપરાંત સ્નાયુમંદનદ્વારા પદાર્થને લગતી હકીકત શોધાવવી. આવા પાઠોમાં પુષ્કળ જુદી જુદી જાતના દર્શાવો રજુ કરવા, આમ કર્યાથી તેમને પદાર્થને લગતું જ્ઞાન મનમાં હસાવવાની તથા સમજવાની શક્તિ પ્રાપ્ત-યશી દર્શાવો પમદ કરવા તે યોગ્ય સ્વરૂપના અને બધાએસના જોઈએ. જરૂર પડે પ્રયોગ પણ કરવા. આમ નેત્રેન્દ્રિયની મદદથી સરખી તથા લિલ સ્વરૂપની વસ્તુઓનો મુકાબલો કરતાં શીખવવું; આવા પાઠોને અંગે શિક્ષકની ફરજ ભારે હોય છે. તેણે જે પદાર્થનો પાઠ આપવાનો હોય તે વિશે પૂર્ણ વિચાર પ્રથમથી કરી તેને સગતી નોંધ તૈયાર કરવી. પુસ્તકોમાંથી ઉતારી લઈથી નોંધ નિરુપયોગી નીવડે છે. તેણે

જાણી જોઈએ કે દરેક પાઠમાં કોઈક મુખ્ય હેતુ હોય છે. તેથી વિષયને સમગ્રતા હાંકત ક્રમિક સ્વરૂપમાં ગોઠવી તે મુજબ કામ કરવું. આવા પાઠોમાં વસ્તુએ તથા ચિત્રોનો બહોળો ઉપયોગ કરવો મુખ્ય મુદ્દાઓ જેમ જેમ બાળક તારથી કાઢે તેમ તેમ પાઠીઆ ઉપર લખતા જવા, નથી પાઠને અંતે તે મુદ્દાઓ એકઠા કરી આખા પદાર્થની દ્રષ્ટિકોણ બાળકોને સમગ્ર સ્વરૂપમાં રજુ કરી શકાય છે. તે મુદ્દાઓના યોગની ક્રમોદી પ્રશ્નો-દ્વારા કરવી. આ બંને બાબતો ચૂકવી નહિ. આથી બાળકોને સાદી ભાષામાં પદાર્થ વિશે દ્રષ્ટિકોણ કહી જવાની હિમત આવશે, અને ભાષાશાસ્ત્ર વધશે. આથી પદ્ધતિએ કામ કર્યાથી બાળકોની જિજ્ઞાસા પણ વૃદ્ધ થાય છે, અને તેઓ જ્ઞાન પણ આપી શકે છે.

આ કેટલીક ચર્ચાથી સપજાશે કે પદાર્થપાઠનો શિક્ષક ધણી લાવકાત, તથા બહોળા જ્ઞાન, અને ઉત્સાહવાળો હોવો જોઈએ. માનસશાસ્ત્રના નિયમો લક્ષમાં રાખી, દરેક પદાર્થમાં કઈ જ્ઞાનેન્દ્રિયદ્વારા શિક્ષણ આવશ્યક છે તેની સંપૂર્ણ માહિતી ધરાવનાર શિક્ષક પદાર્થપાઠનું શિક્ષણ, રસિક, અનુકૂળ અને સફળ કરી શકે એ નિર્વિવાદ છે.

શાળાપત્ર ઓફિસ-

વાર્તાનું શિક્ષણ.

(લેખ :—૨ નારણભાઈ વાઘજીભાઈ, આ મા. પ્રે. સંસ્કૃત, અમદાવાદ.)

રમુજ વાર્તાઓ કદાચે સંભળતી અમતી નથી કે અલગત આખાલવદ્ધ સર્વને રસિક વાર્તાઓ સંભળતી બહુ ઝમે છે. વાર્તામાં રહેલી ખુબીઓ, સુકિતઓ અને વિનોદાત્મક વસ્તુ-પદના સંભળનારનાં ચિત્તને અપૂર્વ બળથી આકર્ષે છે, પરંતુ એનો ધણો આધાર વાર્તા કહેનારની રસિકતા, વાક્ય-દુતા અને વસ્તુ સ્મરેની ત-મયતા ઉપર રહે છે. વાર્તા ગમે તેવી વિનોદાત્મક, રસભરી અને મનોહર હોય, તોપણ તેના કહેનારનું હૃદય તેમાં તાબોળ ન થયું હોય, ત્યાંસુધી તે ચેતન વિનાના દારૂપિંજરરૂપ બની તીરસ્થ થઈ પડે છે. રસિક વાર્તાકાર વિષયને અનુસરતી ભક્તભરી ભાષા, અને આવશ્યક અગવેષ્ટાથી શ્રોતાનાં હૃદયને પ્રવૃદ્ધ બનાવી, તેમાં તેપને દ્રુપ વે છે. વળી વાર્તા કહેવાની દગ સાચી હોય તોપણ પ્રથમ અને સભ-

જનારનો અધિકાર એ જાને બાજતો જ્ઞાનમાં સર્જને યોગ્ય વાર્તા પસંદ કરવાનું કારાવિધાન વાર્તાકારમાં ન હોય, તે તે ચોતાના કાર્યમાં સફળ નીવડે નહિ એ ખુદસુખ છે.

નાનાં બાળકો માટે પસંદ કરવાની વાર્તાઓ સરળ, રમુજ અને નીતિમય હોતી જોઈએ, અને ચોટાંઓને માટે પસંદ કરવાની વાર્તાઓ પણ વિનોદાત્મક હોવા ઉપરાંત કમ્પનાપોષક, આશ્વર્જનક, આતુર્યયુક્ત, અને ચમત્કારથી ભરેલી હોય એ વધારે અગત્ય છે. નાનાં ચોટાં સર્વને માટે વાર્તાઓ સત્ય જોડેલી હોય કે કલ્પિત હોય, પરંતુ તેમાં એ ગુણો અવશ્ય હોવા જોઈએ કેવળ નીતિધર્મપ્રધાન વાર્તાઓ સર્વ દરજ્જાનાં મનુષ્યોને સરખી રીતે આકર્ષક નથી થતી, પરંતુ અન્ય તરવો સાથે નીતિધર્મનાં તરવો ભણે એ અગત્ય છે. ચોતાના હૃદયમાં ઠસી જાય એ ઇચ્છવાજોગ છે. વાર્તા અને નીતિના શિક્ષણમાં રહેલો બેઠ જ્ઞાનમાં લેતાં આ બાબત સહેલાઈથી સમજાય તેવી છે. વાર્તાનો પ્રધાન હેતુ બાળકની રસવૃત્તિ પોષી, રમરજુશક્તિ અને વક્રત્વ ખીલવવાનો છે; અને નીતિશિક્ષણનો હેતુ બાળકો સમજા હમ્ય અને અધમ આદર્શો રજુ કરી તુલનાશક્તિ ખીલવી નીતિને ચઢાતા કરવાનો, અને અનીતિ તરફ તિરસ્કાર ઉત્પન્ન કરાવવાનો છે.

આપણી શાળાઓમાં વાર્તાનો વિષય બાળનર્મ અને પહેલા ધોરણમાં શીખવાય છે, અને નીતિનું શિક્ષણ સર્વ વર્ગોમાં અપાય છે. એ ઉપરાંત મોટી હંમરના વિદ્યાર્થીઓને માટે વાર્તાઓ નકામી કરતી નથી; પરંતુ છેક નીચલા વર્ગોમાં બાળકની રમરજુશક્તિ અને તેમનું વક્રત્વ ખીલવવામાં વાર્તા અગત્યનો ભાગ બજાવે છે, અને ઉપરના ધોરણમાં બીજા વિષયોથી એ શક્તિઓ ખીલવવાનો અવકાશ મળે છે, તથા તેમના વાચનમાં સરળતા આવેલી હોવાથી વાચનપુસ્તકોમાંની વાર્તાઓ તેઓ સહેલાઈથી ઝીલી શકે છે.

બાળશિક્ષણ માટે પસંદ કરવાની વાર્તાઓ રસિક હોય, બોધદાયક હોય, કંઈક કમ્પનાપોષક થયું હોય, તોજુ તેના હેતુની સિદ્ધિને મોટો આધાર શિક્ષકની કુશળતા ઉપર રહે છે. બાળકને કઈ વાર્તાઓ વધારે રુચિર લાગે, કઈ વાર્તાઓમાં રસની સારી જમાવટ કરી ચકાશે, અને કઈ વાર્તાઓથી તેના શિક્ષણના હેતુની સફળતા યસે તે શિક્ષક ખાસ જાણવું જોઈએ. પ્રથમક્ષીની, મનુષ્યમાણીની કે દેવદેવીઓની કલ્પિત વાર્તાઓમાં

રસની સારી જમાવટ થાય છે. પંચતંત્ર, હિતોપદેશ, હિંદુસ્તાન સતીકા, ઈસપનીતિ, ચોટ્ટી રેટોરીક વગેરે વાર્તાના સાહિત્યમાં ઉચ્ચ સ્થાન ભોગવતા પ્રયોગો એવા પ્રકારની કેવળ કલ્પિત વાર્તાઓજ છે. એ વાર્તાઓમાં જેની વાર્તારસની જમાવટ થાય છે, તેની ઐતિહાસિક સત્ય બીનાઓમાં નથી થતી; અને એજ કારણથી ઇતિહાસના સત્ય પ્રસંગો વાંચના કરતાં અર્ધ-કલ્પિત ઐતિહાસિક નવનકથાઓ વાંચવી વિશેષ રુચિકર લાગે છે. વળી કલ્પિત પ્રસંગોમાં પણ કઈક ચમત્કારભર્યું કલાવિધાન હોય તોજ તે આ-કર્ષક નીવડે છે. દાખલા તરીકે “ઉદર પુછડી બોળા બોળીને તેજ પી ગયો, અને તેણે આખી શીશી ખાલી કરી મૂકી” એમાં ઉદરની યુક્તિ વર્ણવેલી છે, પણ એ વિનોદાત્મક નહિ નીવડવાથી નિર્જીવ લાગે છે, પરંતુ એથી ઉલટું “પાંજરામાંથી બહાર કાઢનાર બ્રાહ્મણને ખાઈ જવા માટે તૈયાર થએલા વાધને શિયાળે પાછો પાંજરામાં સપડાવી બ્રાહ્મણને બચાવ્યો” એમાં વર્ણવાયેલી યુક્તિ સરળ નીજડી છે. વળી “કાંકરા નાખીને કુંજમાંનું પાણી પીવામાં” કામગાની જે ચતુરાઈ વર્ણવાયેલી છે, તેના કરતાં કાગડાનાં વખાણ કરીને એની પામેથી પુરી પડાવી લેનાર-શિયાળાની તેમજ “કુતો માંડે કાળજી ગાડ ઉપર મૂકીને આંચો છુ” એમ કહીને મગરના પગ-માંથી છુટી જનાર વાંદરાની ચતુરાઈ વગરે ખુશીદાર અને વિનોદાત્મક નીવડે છે.

હવે વાર્તાને રસિક બનાવનારાં તરવેા વિષે વિચાર કરીએ. વાર્તા રસિક બનાવનાં અનેક કારણ છે —

૧ યુક્તિથી કાંઈ વોર્તાનું કામ કાઢી લે છે, સારે તેની કુશળતાને લીધે વિનોદ મળે છે. દા. દુર્દાત સિંહને કુવામાં નાખી પોતે બચી જનાર કાહલાની વાર્તા.

૨ કાંઈ પોતે ભોગપણને લીધે અન્યથી છેતરાઈ જાય છે, સારે તેની એવકુશી તરફ હાન્ય ઉત્પન્ન થાય છે. ઉદા. હડકાયા કુતરાના જમથી બકરે ખુમાવી બેસનાર બ્રાહ્મણની વાર્તા.

૩ કાંઈ યુક્તિભરેલા એ સખ્દ માનથી સામાને દિલ્લો પાડી દે છે, ત્યારે તેની વાક્યપદ્ધતાથી હસ્ય પુવકિત થાય છે દા. “જહાંપનાહ, એક જાનો નહિ પણ બે ગધેડાંના લાર છે” એમ કહી, મજાક કરનાર બનહને ઠંડોગાર બનાવી દેનાર બીરબદની વાર્તા.

૪ ઠાઈ પોને નિર્મળ હોવા છતાં પોતાને પ્રાપ્ત થએલી કુદરતી અનુ-
કૂળતાનો લાભ લઈ સંગળનું કાવડું હાથ કરે ત્યારે નાદનીયો સંભળ-
નારને રમુજ પડે છે. દા. વાધને ઘંટીઓ કરી ચીંટનાર ઝાડની ટોચે બેઠેલા
વાંદરાની વાર્તા.

૫ ઠાઈ પોતાની શુદ્ધિનો ઉપયોગ નહિ કરતાં ખોટી દેખાદેખી કરી
ફસાઈ પડે છે, ત્યારે તેની મૂર્ખાઈ તરફ દસતુ આવે છે. દા. મીઠું ઓ-
ગળો જવાથી ખીડ ઉપરનો ભાર કમી થયો હતો એવા ખચ્ચરની, દેખા-
દેખીથી, પાણીમાં આગોટી લઈ પોતાના ઉપર લાદેલા બનનો ભાર વધારી
મૂકનાર મૂર્ખ ગધેડાની વાર્તા.

આમ વાર્તામાં રસ જમાવનાર અનેક તરવો છે. અતુર શિક્ષક દરેક
વાર્તામાં ઇચ્છુતરુ છે તે બધી લઈ, શિક્ષણ આપતી વખતે ણાળકો સમક્ષ
તેને બહુ સ્પષ્ટ રીતે બજાવ કરી પોતાનો ખાક રમિક કરી શકે છે. સંલિષ્ટ અને
આકર્ષક રીતે વાર્તા કહેવામાજ શિક્ષકની ખરી અતુરાર્થ રહેલી છે. બાળક
વિદ્યાર્થીઓ ગ્રહેલાઈથી સમજી શકે એનાં સારણ અને ટુકાં ટુકાં વાકયો
ગોજવાં એ બહુ જરૂરનું છે. લાંબા લાંબા કિલટ રચનાવાળા વાકયોમાં
કહેલું તેઓ મદ્રણ કરી ચકના નથી, અને પળિણામે શિક્ષકનો શ્રમ વૃથા જાય
છે. વાર્તા ગમે તેવી મુજબ જ તોખતુ બાળકોની શક્તિનો વિચાર કર્યો
વિના તેમની સમક્ષ ગમે તેમ બોલી જવાથી અર્થ સરનો નથી. શાળા-
ઓમાં વિદ્યાર્થીઓને શીખવવાના વિષયો પૈકી ગણિત, વાંચન, બૂમિનિ
વગેરે વિષયોમાં શિક્ષકમાં તે તે વિષયોના સારા જ્ઞાનની અને કઈક યુક્તિની
જરૂર છે, પણ વાર્તા, નીતિપાઠ, ઇતિહાસ, નિબંધ વગેરે વિષયમાં તો
તેની ખરી કસોટી થાય છે. એ વિષયોનું શિક્ષણ આપવામાં શિખકના તે
વિષયના મારા માન ઉપરાંત વાણીની મુદરતા, મરણતા અને લાવચસ્યકતા
રોવાની અગત્ય છે. એ શક્તિ મેળવવા માટે શિક્ષકમાં બાળસાહિત્યનો અને
બાળરસભાવનો અભ્યાસ, દસમુજો ચહેરો, બાળકોનાં હૃદય આકર્ષાય એવી
છટાથી બોલવાની શક્તિ, કઈક ચિત્રણાનો મોખ વગેરે કેટલાક વિશિષ્ટ
ગુણો હોવાની જરૂર છે

અપૂર્ણ.

ગજલ એટલે શું !

(લેખક—ડૉ. દેવરાંકર કેશવરામ બટ)

આધુનિક સમયમાં સંગીતના શોખીન જનો ગજલ રાદની અસીકિક્ક સૂન ગાવામાં એવા તો મરાગુલ અને છે, કે તત્સમયમાં તેઓ આ જગતનું તેમજ જીવનનું તમામ જ્ઞાન ભૂધી ન્ય છે. ખરેખર દિલોગ્ગન ગજલ દેવીની આરાધનામાં પોતાનું સર્વ સમર્પણ કરવું એજ એ રામની અદ્ભુત અવર્ણનીય બલિદારી છે । ।' ગુજરાતી વાચનમાળા માં પણ આ દેવીની સ્થાપના કરવામાં આવેલી છે, તો તેના વર્તાતનું નિરૂપણ આ સ્થળે આલેખન કરવાનું ઉચિત ધારૂ છે.

ગજલ ફારસી ભાષાનો ચબ્દ છે. કુરાનેશરીફમાંથી સુધીવાદની ઉત્પત્તિ થઈ છે. સુધીવાદનું રહસ્ય સમજનારાઓને અને વર્તન કરનારાઓને “સુધી” એવા નામથી સંબોધે છે. સુધી આશકો પોતાનો અસ્ખલિત પ્રેમ પ્રવાહ નિરંતર થી સચ્ચિદાનંદ પરમાત્મા તરફ વહન કરાવે છે, એ પ્રેમ-પ્રવાહના ગાણાનું નામજ ગજલ છે. આપણા દેશના પ્રેમધર્મી આર્ષ મહાત્માઓએ જેમ અમુક રાગને પસંદ કરી ધરક પુકાર્યો છે; તેમ ઇસ્લામી મહાત્માઓએ ગજલ ટ્રેડીને સીકારી સ્વર્ગના પથો શોધી કાઢ્યા છે. ઇસ્લામી ભક્તો ભારતવર્ષમાં દાખલ થઈ તેને લીધે વડમથ સાહિત્ય પર પરાક્ષ અને પ્રત્યક્ષ અસર થઈ તેનું “ગજલ” એ પરિણામ છે. પ્રેમધર્મી આર્ષદંડ્યોએ પણ ગજલ દેવીને અપૂર્ણ રાખી નથી વળી ફારસી ગજલને ગુજરાતીમાં પડેલવહેલી રજુ કરનાર મસ્ત કવિ બાલ છે.

હવે “ગજલ” એ મૂળ ચબ્દોનો શો અર્થ છે તેનું જરી શોધન કરીએ. એક ફારસી લેખક કહે છે કે “પ્રિયતમની પ્રિયતમા સાથેની પ્રેમવાર્તા” તેનું નામ ગજલ છે. વળી ખીજે લેખક તો એટલે સુધી કહે છે કે—“ઇસ્કના રાહમાં નહતી ખાશવાર વેદના” એજ ગજલની વક્તિઓ છે.

હવે અત્રે “પ્રેમધર્મ” નું વિવરણ કરવાનું ઉચિત ધારૂ છે, કારણ કે ગજલ એ પ્રેમધર્મની એક અસીકિક્ક પ્રસાદી છે. “પ્રેમ એજ પરમાત્મા છે.” પ્રેમી થયા સિવાય પરમાત્માપ્તિ યતી નથી; એનું નરસિંહ, દયારામ અને પ્રાપ્તિ વગેરે મહાત્માઓ ઉચ્ચારી ગયા છે. પ્રેમબલિતદ્વારા પ્રશુલકિતના

પ્રયાસો બિન બિન પ્રકારે જાહેર થયેલા જોવામાં આવે છે. શ્રીકૃષ્ણના બકતો પોતાને “જોષીશ્વર” માને છે, અને કૃષ્ણને પુરુષ માને છે. મીરાંબાઈ શ્રી કૃષ્ણને પોતે પ્રિયતમ તરીકે સ્વીકારતાં હતી, અને પોતે પ્રિયતમા રૂપે પ્રિયતમની લગની લગાડતાં હતાં. વળી ધરાનના મહાત્માઓ પ્રભુને પ્રેમ-સ્વરૂપ પ્રિયતમા-માથુક માને છે. આવો પ્રિયતમનો પ્રિયતમા સાથેનો રોનેહ વર્ષવર્ષો એટલે કે બકતોએ પ્રેમ સ્વરૂપ પરમાત્માનું હર્ષધેલા અર્ધ ચિંતન કરવું, એજ આ પ્રેમ ધર્મનો મહાન ઉદ્દેશ છે. આ ઉપરથી મિદ્ધ થાય છે કે - ફારસી સાહિત્યમાં સુફીવાદી મહાત્માઓ પચમંચર પ્રત્યેનાં સુખમાંથી ખરી પકતાં પ્રેમપ્રુષ્પો એજ ગજલની લલિત પંક્તિઓ છે.

હવે ગજલ રાગનું નિરૂપણ પિંગલશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ કરીશું ‘મ-શા-ઈ-સુનૂ-મ-શા-ઈ-નુન’, એ માપની રચનાને આપણે સામાન્ય રીતે ગઝલ તરીકે જાણખીએ છીએ; પરંતુ મસ્ત બાલ કહે છે કે ગજલ એ ગાણાનું નામ છે એવું સમજવામાં જૂલ છે. તે ગાણાનું નામ નથી પણ “ફવિતાના વિષય સંબંધી સામાન્ય નામ છે. અને હંદનું નામ તો “હફ્તન મુસમન” છે, તેની રચના માટે રચના કરે છે કે:—

“ ફારસી પ્રમાણે ચાર ચાર અક્ષરી ચાર ગણ દરેક ચરણમાં આવવા જોઈએ. ગણ પ્રમાણ:— ૩૩૩ (સ ગુગુ) છે. આપણી અક્ષરી રીત લાગુ પાડતાં હંદનું પ્રમાણ નીચે પ્રમાણે આવશે.—

$$\frac{-૩૩}{૫} \mid \frac{૩-૩}{૨} \mid \frac{૩૩}{૩૫} \mid \frac{-૩૩}{૫} \mid \frac{૩-૩}{૦૨} \mid \frac{૩૩}{૩૫}$$

પ્રથમ જે પાદ અંત્યાનુપ્રાસવાળાં દોર્વાં જોઈએ. ગજલની જોખામાં જોખી પાંચથી ૨૦ જેત રાખવાનો સામાન્ય રિવાજ છે. તેની પહેલી લીટી ૮૬ તરીકે ચાલુ રાખવી જોઈએ; ઈન્દિયત સાદી અને સરળ રાખવી જોઈએ, ગજલ પ્રભુ અને બકતની વચ્ચેના રોહને મંજોધીને લખાવરી જોઈએ દાક્ષમાં આ નિમમ પગાતો જોવામાં જોખો આવે છે.

વાચનમાળાની ચોપડીમં “ચુન્નર ને શિરે તારે” કાવ્ય લખલ થયું છે તેનું માપ કેપર પ્રમાણેનું છે. વળી “મદરે રજઝમુમમન સાનિમ” એતે પણ ગજલ એવા નામથી મંજોધે છે. તેમાં માત્ર ૨૮ આવે છે. ઉદાહરણ:—

“આ અંગરૂપી બંગલાનો નિર્ન નિવાસી, ક્યાં ગયો ?
વિખુરો ખુરો કરી મુઝને અળગો કરી અળગો થયો”

બહાર તવીલ મુમમન = અંદાર ૧૪, ૨૪ માસ.
લખાખા, લખાખાખા, લખાખા, લખાખાખા. (ફારસી રચના)
ઉદાહરણ:—ખુદા સૌ અલકના પશુ અગીલો તમારો હું.
તમારો તો ઘણા જણ પશુ પ્રથમ તું અમારો હું.

* (મુજરાતી મજલીસ્તાન)

કાગળની લુગદી.

અનુવાદક:—મિ. અમ્મેલાલ સવરામભાઈ દેસાઈ-અઢવા.

જગતમાં એવો એક પણ દેશ નથી કે જ્યાં કાગળ કામમાં ન આવના હોય. જેમ જેમ સભ્યતાની ઉત્તતિ થતી જાય છે તેમ તેમ કાગળનો વપ-
સણ વધતો જાય છે. હિન્દુસ્થાનમાં કાગળની લુગદી (જેનાથી કાગળ
જતાવવામાં આવે છે તે) એક જાતના ધાસમાંથી અને ચીયરામાંથી જતા-
વવામાં આવે છે. ખીજા કેટલાક દેશોમાં એ લુગદી લાકડામાંથી પણ જતા-
વવામાં આવે છે. ઇંગ્લેન્ડમાં એ લાકડામાંથી અને લી લુગદી રીડનથી આવ્યા
કેરતી હતી, પરંતુ હાલમાં તે આવતી બંધ થઈ ગઈ છે, એટલે ત્યાંની
કારખાનાઓને ઘણી હાનિ પહોંચવાનો સમ્ભવ છે અમેરિકામાં એવા લાક-
ડાના જંગલો સુમાત્ર યઈ ચૂક્યા છે, નવા વૃક્ષો રોપવામાં આવે છે, પણ
તેને વધવામાં કેટલાક વર્ષોનો સમય લાગે છે, તેથી અમેરિકાના કારખાનાં-
વાળાઓને ભય ઉત્પન્ન થયો હતો, કે કાગળની લુગદી જતાવવાના સાધ-
નના અભાવે કારખાનાંઓ બંધ કરવા પડશે.

ફેર છે કે:—“ધરતીના રાહમાં નહતી પસંદગી વેદના” એજ પ્રમાણે અપરિ-
પક્ષિઓ છે.

હવે અત્રે “પ્રેમધર્મ” નું વિવરણ કરવાનું હિચિત ધારું છું, કારણકે પરથી
કે ગજલ એ પ્રેમધર્મની એક અલૌકિક પ્રમાણ છે. “પ્રેમ એજ પરમાત્માના
છે.” પ્રેમી થયા સિવાય પરમાત્માપ્રાપ્તિ થતી નથી, એવું નરસિંહ, દયારામ અને માટે
અધાપિ વગેરે મહાત્માઓ જણાવી ગયા છે. પ્રેમલક્ષિતદ્વારા પ્રભુલક્ષિતતા છે.

બ્લીચિંગ પાવ્ડર (Bleaching Powder) ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. અહીંથી એ ઉભય વસ્તુઓ મીઠામાંથી ધણી સુગમતાથી બની શકે છે, તોપણ તેને બનાવવાનો ઉદ્યોગ આપણા દેશના લોકોએ આરંભ્યો નથી. આજકાલ એ બંને વસ્તુઓ વિદાયતથી આવતી બંધ થઈ ગઈ છે, અને કારખાનાના અંચાલકોની દૂરદર્શિતાનું ફળ એ આવશે કે તેઓને મિલો બંધ કરવી પડશે.

અમેરિકન લોકોને ત્યારે લુગદી બનાવવાની સામગ્રીઓ ગળવામાં સુસ્તેલી પડવા લાગી ત્યારે તેઓએ સ્વીડનથી લુગદી મગાવી નહિ, પણ ત્રણા પરિશ્રમ પશ્ચાત્ લુગદી બનાવવાની એક નવીન ક્ષતિ ગોધી કાઢી. એવો ક્યો માણસ છે કે જે રૂને નહિ બાળતો હોય ? એવો ક્યો દેસ છે કે જ્યાં રૂની પેદાશ ન હોય ? એજ રૂના છાડવા (કરસાડી) એમાંથી લુગદી બનાવવાની દાવમાં શોધ થઈ છે.

એ રૂની કરસાડીને અત્યારસુધી અમેરિકામાં ઠાઈ પણ કામમાં લેવામાં આવતી ન હતી, પણ ઉલટી તેને બાળવામાં દર મજૂરે દોઢ આનો ખર્ચ થતો હતો. એક મજૂર ૩ પાઠળ લગભગ પાંચ મજૂર કરસાડી થાય છે એ ઉપરથી સુદ વાચકને માલમ પડશે કે એને બાળવામાં કટલો ધન બચતો હતો. દાલમાં તે ધણા ઉપયોગમાં આવે છે હજુ એ કાગળની રાશિઆતજ થઈ છે, પણ આશા ઉત્પન્ન થાય છે કે ભવિષ્યમાં ધણી સામાન્યજ એ કાગળ નીવડશે. ગ્રીનવુડ (Greenwood) નગરમાં એક કારખાનું એ કરસાડીથી કાગળની લુગદી બનાવવાનું ખોલવામાં આવ્યું છે.

અધિકાર એ લુગદી કાગળો બનાવવાના ઉપયોગમાં આવશે. સાધારણ લોકોના રેમાંથી એ કરસાડીના રેસા ધણા મજબુત છે, અને એવું અનુમાન કરવામાં આવે છે કે, બીજા વસ્તુઓથી બનતા કાગળો કરતાં એ કાગળો ધણા મજબુત બનશે. એ લુગદીને હવે આપણે રૂની લુગદી કહીશું.

રૂની લુગદી માત્ર કાગળો બનાવવાના કામમાં આવશે એટલુંજ નહિ પણ બીજા પણ ઘણા કામમાં તે આવશે. જેનું વર્ણન નીચે પ્રમાણે કરવામાં આવે છે.

ગત દોહન—તેજમના પ્રમાણથી લોકોની લુગદીના રેસા નજ થઈ જતા હતા. રૂની લુગદીના રેસા મજબુત છે, અને તેજમની કિંયાથી નહ થતા નથી. એટલે રૂની લુગદીનું ગત દોહન બનાવવામાં આવશે.

નકદી રેશમ—એમાંથી ઘણી સુગમતાથી બનાવી શકાય છે. એ બનાવવાની રીત આ પ્રમાણે છે. લુગદીને અમાઇલ—એસીટેટમાં ગાળવામાં આવે છે, અને તેનાથી કાંતી શકાય છે. એ તે બહુજ બીરીક હોય તો તેનાં કપડાં પણ વણી શકાય છે. દરેક પ્રકારનાં કપડાં એનાથી વણી શકાય છે પણ કૃત્રિમ રેશમનાં કપડાં જોટલા તે રચાથી રહેતાં નથી.

નકદી આમડું—એને સ્લિપ્સ ધોલથી બનાવવામાં આવે છે. ધોલથી રંગ દઈ એની ચાદરા બનાવવામાં આવે છે. એની રીતે સાધારણ આમડું ચમરનાં આમડાં જેવું બની શકે છે.

કુદરતી આમડાંમાં કોઈ ભાગ જડો, અને કોઈ ભાગ પાતળો હોય છે, પણ આ કૃત્રિમ આમડું સર્વ જગાએ સરખું હોય છે. એની રીતે એક-રૂપતામાં કુદરતી આમડાં કરતાં એ અધિક ચઢી જાય છે.

એ સ્લિપ્સ ડ્રગ્સથી બનાવેલી પાતળી પટીઓ રીનેમેટાગ્રાફની ફીલમેન્ટ બનાવવાના કામમાં આવે છે.

પાયરોક્સીલીન (Pyroxelene) મદિરા (alcohol) એસીટાન (Acetone) ધર્માદિ અનેક રસાયનિક સંયોગો (Compounds) એ રૂની લુગદીથી બની શકે છે.

આ નવા ઉદ્યોગથી રૂની કૃષિને પણ ધણું લાંબા ચશે. અમેરિકામાં રૂના છોડવાઓ (કરંડાં) ને બાળી મુકવામાં આવતી હતી, અને જડ ખેતરોમાં રહી જતી હતી, એ જડમાં એક નાનું જનનર જેને ‘બીવિલી’ કહે છે તે એ જડોમાં ઘસ કરીને રહેતું હતું. અને ગરમીમાં રૂની ની ખેતીને નાશ કરવા તૈયાર રહેતું હતું. પરંતુ હવે તો જડ પણ ઉપયોગમાં લઈ શકાય છે, અને તેથી જડને ઉખેડી એ પહેલાંની માફક હવે નિર્-ચક ગણવામાં આવશે નહીં. પહેલાં એને ઉખેડવામાં ધનભ્રમ થતો હતો, હવે કરંડાંની સાથે લુગદી બનાવવાના કામમાં પણ એ આવી જશે.

એવી રીતે બીવિલોનું ધગ તો શું, પણ તેની બોજનસામગ્રી પણ નષ્ટ કરી નાખવામાં આવશે. તેઓને રૂનાં ખેતરોનો વ્યય કરવો પડશે અને લોકોને કરોડો રૂપીઆ કાપડો ચશે.

સાણુની બનાવટ.

મહેરજાન શાળાપત્રના ત્રીજી સાહેબની સેવામાં.

વિજ્ઞાપિત કરવાની કે જૂન જુલાઈ ૧૯૧૬ના શાળાપત્રમાં “સાણુ ને તેની બનાવટ” વિશે લેખ લખી લેખો, પરંતુ તેમાં માણુ બનાવવા માટે દરેક વસ્તુનું પ્રમાણ જતાંજેલું નથી સદૃષ્ટ પ્રયોગ સ્કાલર તરીકેની જિંદગીમાં અમારા સાયન્સના માનર મારેજે ડી બતાવ્યો હતો. પરંતુ કાલેજ છોડ્યા બાદ તે મંચથી પુસ્તકો તથા અન્ય ગયે જાતે ખાતરી કરનાં નીચેની રીતે સાણુ બનાવવાની પ્રમાણપત્ર અને સારા અને છે, તે આ લેખને શાળાપત્રમાં સ્થાન આપેલા કે સિમ્પ આગર સ્ક્લિફ લિમિટેડ ધર્મી ઓછા અર્થથી બનાવી સ્વાસ્થ્યથી યર્ધ રાશે.

વસ્તુઓ.	પાત્ર.	સાહિત્ય.
કોન્ક્રીટ મોડા	૧ રોર	૧ કાચની અથવા લોહની સખેટવાળા રકાથી.
મોકળા પાણી	૨ ટો.	લાકડાના તાવીયો
કાપરેસ.	૫ રોર.	૧ ઉપરની જાતની રકાથી મરખી લખાડવાની
મિઠાઈમાં વપરાતો રગ.	૦૧ તોલો	૧ જગડે તેની, અથવા
સુગંધી (અતર)	૩ તોલો.	તો કદાચ લેની.

બનાવટ.

પ્રથમ રકાથી કોન્ક્રીટ મોડાને વાટી નાખીને તેમાં તમામ પાણી ઉપરના માપમાં બનાવું કે તે નાખવું. ને મોડાને ઓગાળી નાખવો; પરંતુ માત્ર રાખતું કે તે પાણીમાં આગળ નાખી નદિ પછી લાકડાના વડેદાંડે કામ લેવું. પછી તે મિથળમાં કાપરેસથી મે ધીમે રેડના જવું. અને રોરે વડે દસાવના જવું એવી રીતે તમામ તેમ નાખી રડા ને રેડના

* શાળાપત્રમાં ‘સાણુને તેની બનાવટ’ વિશે કે ૨૦ જુલાઈ ૧૯૧૬ના રોજ આપના કષ્ટ પદ્ધતિએ અને કદાચ કે ૨૦ જુલાઈ ૧૯૧૬ના રોજ આપના આગે છે.

તેજ રકાળીમાં ૧ દિવસ રહેવા દેવું, પછી બીજે દિવસે તે મિશ્રણ કરી જશે. તેના કકડા કરીને તે બધા કકડા દેવતાપર મૂકવી કઢાઈમાં નાખીને બીજું નવું ૨ શેર પાણી નાખી અગ્નિની સાધારણ આંચ આપવી, અને તાલેથા વડે દલાવતા જવું. ત્યારે તે મિશ્રણમાંથી ૫૦ ટકા પાણી બળી જાય અને ઉભરે આવવા જેવું થાય, ત્યારે નવટાંક પાણીમાં ડું તોડો. રંગ નાખી તે રંગવું પાણી કઢાઈમાં નાખવું તેવી સોણ રમઝર બનશે, અને તરતજ નીચે ઉતારી લેવું, અને તગામ મિશ્રણને ઘરાયર દલાવીને એક કરી દેવું. ત્યારબાદ સુગંધદાર કરવા માટે હાંચું અત્તર ૧ તોડો. નાખવું કે સુગંધદાર બની શકે, પછી જેવી આકૃતિ પાડવી હોય તેના બીજામાં અમુક અમુક વજનના કકડા છાપી કાઢવા એટલે બજારમાં હોવાતા વિનાશથી સાણ જેવો નહાવાનો સુદર સાણ બનશે.

ઉપરની બધી વસ્તુઓની દિંમત સાગ વખતમાં ૨૬ રૂપિયા થાય છે, અને તેટલી દિંમતમાં લગભગ ૭ રોર સાણ તૈયાર થાય છે. આ પ્રયોગ મેં ઘણી વખત અજમાયીને ખાતરી કરી છે, અને સિંધ તથા શિંશડા લાભ લઈ શકે એવા હેતુથી આ લેખ લખવામાં આવ્યો છે. એજ વિનંતી.

રહી. શાપટલાલ મેનજી યાજ્ઞિક.

૧. આસિ. તાલુકા સફલ. મેજકા,

સુચના.

જૂન જુલાઈનો એક મેગો છાપવામાં આવશે.

બહાર ખબર.

મ. ઉ. વિશ્વામના ઝો. ધ. સાહેબના તા. ૧૭-૨-૨૦ નો હુકમ નં. ૧૫૩૬૮.
મ. શિક્ષક સાહેબ પોતાના તા. ૧૨-૨-૨૦ ના હુકમ નં. ૧૬૧૩૬ ઉપરથી નીચેના પુસ્તકો આર્થિક
શાળાઓ માટે મંજૂર કર્યા છે, તે સર્વે લેણેલી બાકી માટે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે.

નંબર	ગ્રંથના નામ.	જો ગ્રંથમાં પુસ્તક અપાયું છે તેનું નામ	પુસ્તક યા ઉપયોગ માટે મંજૂર મયુ છે તે.	કિંમત.	મંજૂર
૧	અગિરદીન જોહમદ, પહેલા તાલુકદાર, રેચુર "દુસ્તે મુઆલીસ્ત"	ઉર્દૂ	ઉર્દૂ શાળાઓના તથા ઇનામ અને	૨૦ ૦ ૦	૩. આપા
૨	"ઇકબીલે ફલહત" જોહાબે, જોમ. ઘી. સદાશીવ રેઠ, પૂના સીસી.	"	"	૨૦ ૦ ૦	"
૩	"રખામશીદર" જલાલુદીન જોમ. જોય. મુખ્ય મોલવી, બલનમેન્ટ હાઈસ્કૂલ, કાનપુર	ઉર્દૂ	આર્થિક શાળાઓમાં ઉપયોગ માટે	૨૦ ૦ ૦	"
૪	"કન્ડ જો ઉર્દૂ" લોન્ગમેન્ટુ ઘીન જો-ડ ક પતી મુખર્જી.	ઉર્દૂ	ઉર્દૂ નિશાઓમાં ઇનામ તથા લાય- કાર માટે.	૨ ૦ ૦	"
૫	"લીલ લેડી જોફ ધી સર્વ"	"	ઉર્દૂ શાળાઓમાં ઇનામ માટે	૦ ૨ ૦	"
૬	"રામ અને સીતા"	"	"	૦ ૨ ૦	"

૩ મેકમિલન અને કમ્પની મુબઈ
 "Elements of Fairies of Today"
 (આબ્દી રાક્ષસો અને અપ્સરાઓ)
 સોમાની વી. એમ. મુબઈ.

૮ "ધર્મ નામું"
 એન્ડ સન્ડ, અનારકલી
 ઉત્તરચંદ કપૂર એન્ડ સન્ડ, સાહિર

૯ "ઉદ્બોધ પ્રકાશ" કર્તા રંગ બીહારીલાલ

૧૦ "ઉદ્બોધ પક્ષીની કીતાબ" કર્તા
 રામદાસ હમરબક્ષી

૧૧ " દ્વરુરી "

૧૨ " તીસરી "

૧૩ " ચૌથી "

ઉર્દુ શાળાઓમાં ઇનામ અને
 સાથેત્રિ માટે

ટ્રેનિંગ પ્રાલેબમાં ચત્રાવવા માટે

ઉર્દુ શાળાઓમાં ચત્રાવવા માટે
 તથા ઇનામ માટે.

"

"

"

"

(મકી) B. N. Desai
 હિરેકદર આવ પબ્લીક ઇન્સ્ટ્રક્શનની વતી.

ધન મેળવવાનું ઉત્તમ સાધન

હુન્નર પ્રકાશ.

આ અતિ ઉપયોગી પુસ્તકમાં ૧૦૦૦ હુન્નરો દરેક દરદોના ચમત્કારિક ઈલાજો, સેન્ટો વિભાગી સાધુઓ, દરેક જાતના રંગ રોગોના, અતરો, અંકો વગેરે વગેરે બનાવવાની બધીજ સહેલી રીતો છે. વિશેષ ખાત્રી વાંચવાથી થશે. કિંમત રૂ. ૧, પોષ્ટેજ ભુદ્ધ. -

મુલક મશહુર જામનગરનો પ્રખ્યાત

શુદ્ધ સાચા મોતીનો સુરમો.

આખોના નામાકિત ડાક્ટરો, હકીમો અને વૈદ્યોએ અમારા સુર માને પબ્લીક હોસ્પિટલો, ડિસ્પેન્સરીઓ અને દેશી દવાખાનાઓમાં આખના જુદી જુદી જાતના અગ્રંખ્ય દરદીઓ ઉપર બધીજ કુતોહ-મંદીથી વાપરી ઉત્તમ સર્જીફિકેટો આપેલાં છે.

આ સુરમો વાપરવાથી આખના અગ્રંખ્ય દરદીઓ કુતોહમદ થયા છે, એક વખત ખાત્રી કરવા સ્પષ્ટ છે.

કિંમત નંબર ૧. તોલા ૧ ના રૂ. ૪) નંબર ૨, ૩. ૧૥ નંબર ૩ રૂ. ૧) અને નંબર ૪ રૂ. ૨૦.

ફ્રાન્સ અને અમેરીકાના મહાન ડાક્ટરોની નવી શોધ.

નામદાર બ્રીટીશ સરકારમાં રજીસ્ટર કરાવેલ

યુનીવર્સલ બામ.

(નયુનાની ડબીના બે અભિા.)

ફક્ત જહાર લગાડવાથીજ દરેક જાતનાં ઉરદો મરી જાય છે.

ગરમી અગર શરદીનો અખત માથાનો દુખાવો, આઠાશીશી, માથાનો કઢાવો અટ્ટરી, અને હુંદામાં શરીરના કોઈપણ ભાગના દુખાવા અને દરદો ઉપર લગાડવાથી ફક્ત પાંચ મિનિટમાં આરામ કરી આપે છે.

કિંમત શીશી ૧ નો રૂ. ૧-૦-૦

નુરભાઈ ઈસમાલજી અતરીઆ.

ફુલખુજર-જામખગર.

લેખનકળા કોપીખૂંકો.

ગુજરાતી અને બાળબોધ છ નંબરમાં

દરેક નંબર કિંમત બે આના.

કેળવણીખાતાના મે. ડિરેક્ટર સાહેબે મુખ્ય ઈલાકાની ગુજરાતી નિશાળોમાં ચલાવવાને મંજૂર કરી છે.

૨૦૦ અને તે ઉપરાંત કોપી ખરીદનારને સેંકડે ૧૫ ટકા કમિશન આપવામાં આવશે. પેકિંગ અને રેલ્વે ખર્ચ પણ આપવામાં આવશે, પણ પોસ્ટ મારફતનું કે રોયલ્ટી આગળનું ખર્ચ આપવામાં આવશે નહિ.

કોપીઓ સાથે ખીચન પુરતો મંગાવનારને સેંકડે એક ટકા હકમાર્ફ લઈ મોકલી આપના જોડવણુ રાખી છે. મળવાનું ઠેકાણું—હાલોસાઈ જગજીવનદાસ એન્ડ સન્સ. લેખનકળા કોપીખૂંકની ઓફિસ—જુની કાળમટેવી પોસ્ટ ઓફિસ સામે નંબર ૨૧૭—મુંબઈ.

દરેકત શિક્ષક કોપી ખૂંકો.

ગુજરાતી અને બાળબોધ આઠ નંબરમાં, કેળવણી ખાતાના મે. ડિરેક્ટર સાહેબે મુખ્ય ઈલાકાની દરેક ગુજરાતી નિશાળોમાં ચલાવવાને મંજૂર કરી છે. લગાઈને લીધે કમગના લાવ બેડક વધી જવાથી મે. ડિરેક્ટર સાહેબના, નં. ૧૧૨૪૫ ૧૯૧૭-૧૮ ની સાક્ષના, હુકમથી હાલ ચોડા વખત માટે અદી બાના દરેક નંબરની કિંમત રાખી છે ૨૩૦ અને તેથી વધુ કોપી ખરીદનારને હાલમાં સેંકડે (૧૫) ટકા કમિશન ઉપરાંત પેકિંગ અને રેલ્વે ખર્ચ આપવામાં આવશે, પણ પોસ્ટ મારફતનું કે રોયલ્ટી આગળનું ખર્ચ આપવામાં આવશે નહિ. દરેક શિક્ષક કોપી ખૂંકોની રટીલ પેતા દરેક નંબરને બધ બેચતી, ૧ થી ૮ નંબરની, દરેક ઓકસમાં એકજ ખાતની, દા. ૬ કિમત રૂ. ૦.૧૧ નક્કી.

મળવાનું ઠેકાણું:-

આદરજી કાવસજી માસ્તર.

કે. નં. ૧૦ ધોબી તલાવ-મુંબઈ

શાળોપયોગી પુસ્તકો.

અમારે ત્યાંથી શાળામાં આવતી તમામ જાતની છોકરા તથા તેને લગતો સર્વે સામાન, લાલ તથા બ્લુજેક શાહીની ટીકડીઓ વગેરે બેગુજરાયદાથી મળે છે. માટે જલ્દી ઓર્ડર આપો.

શાહ બેગલાઈ રત્નસિંહ મોઝાયા બુકમેનર,

કે. માડની મસજદ પૂત ઉપર

મુંબઈ પોસ્ટ નં. ૩.

જાહેર ખબર.

નીચે લખેલાં પુસ્તકોનો ટ્રાપી સહઈ અને લીવો છે, માટે તે બધાં પુસ્તકો અમારી પાસેથી મળી શકે, માટે ઓર્ડર નોકવશો.

ફિઝમત.

રૂ. આ. પા.

ગૃહવ્યવસ્થા	૦-૧૨-૦	ટેકસ્ટ બુક તરીકે મંજૂર છે.
જાળસ્વભાવ	૦-૩-૦	
આયવાર્તા	૦-૩-૦	ધનામ "અને લાઇઝેરિ માટે મંજૂર
સચિન વાર્તા વિનોદ	૦-૩-૦	" "
નવીન આરોગ્ય વિજ્ઞાન	૦-૧-૦	" "

ઉપર લખેલાં પુસ્તકો ફેટલાક સ્ટોર તથા ધનામ અને લાઇઝેરી માટે મંજૂર થયેલ છે.

ઉપા અધવા એક સુજન જૂની વાર્તા

કર્તા—રા. હુનાલાલ દલપતરામ કવિ ૧-૪-૦

તે સિવાય દરેક જાતની ગ્રંથ ગુજરાતી તથા મસ્કૂત પુસ્તકો અને નમામ પ્રકાશની ગ્રંથો તથા દોષગને લગતો સામાન અમારે ત્યાંથી ફિઝમત ભાવે મળી શકશે.

ફિઝમત રૂ. ૦-૩-૦ } નવુંદેશીનામું ધિરણુ અને ૭ માટે ખુડખુડીઆ અને રાણાકૃત } ધિરણુવાર બનાવેલું.

નામદાર સરકારે ટેકસ્ટ બુક તરીકે મંજૂર કર્યું છે. તદન નવીન અને સરલ પદ્ધતિઓ લખાયલું હોવાથી વિદ્યાર્થીઓને અત્યંત ઉપયોગી થઈ પડેલ છે.

માલિક—

ગીરજાશંકર કલ્યાણજી } બુકમેનર એવં યુ માસ્ટરની કં.
ઓઝા. } યુરા ખબર—રાજકોટ.

શિક્ષકો અને વિદ્યાર્થીઓને થોડા શ્રમે ઘણું જ્ઞાન મળે
એવાં પુસ્તકો.

સચેતકૃત નવી ભૂમિતિનો શિક્ષક—તેમાં વ્યાખ્યાઓ રીતો, સિદ્ધાંતો અને પ્રશ્નાના 'ઠાપ' આકૃતિઓ સાથે સંપૂર્ણ ખુલાસા કરવામાં આવ્યા છે આ પુસ્તક ધોરણ ૭, સાત ને ૧૦ ક્લાસના વિદ્યાર્થીઓને અતિ ઉપયોગી છે. ટ્રેનિંગ કોલેજના પહેલા વર્ષના વિદ્યાર્થીઓને પણ આમ ઉપયોગી છે. ૧૬૦ પૃષ્ઠ ૦-૧૪-૦

હિંદનો ઇતિહાસ—૧૦ ક્લાસના તમામ વિદ્યાર્થીઓ આ ઇતિહાસનો ઉપયોગ કરી પામ ચાક છે. તેમાં આજ સુધીના ૧૦ ક્લાસ પરીક્ષાના પ્રશ્નો તથા તેના ઉત્તરો આપેલા છે ધોરણ ૬ થી સાત સુધીના તમામ વિદ્યાર્થીઓને આ ઇતિહાસ અતિ પ્રિય થયેલો છે કિં. ૬૬૧ ૦-૬-૬.

નીતિ સંવાદો—નીતિનું શિક્ષણ આપી શકાય તેવા મંવાદોની શુદ્ધ તૈયાર છે આ મંવાદો શાળાઓમાં નીતિપાઠો તરીકે ચક્રાવી શકાય તથા શાળાઓને લગતા તમામ જનના ઉત્સવોમાં લગવી શકાય તેવા છે. કિં. ૦-૨-૦

નીતિ વાચનમાળા કિંમત ૦-૫-૦ નીતિની શિખામણો, કિંમત ૦-૨-૦ અને તેવાજ નીતિને લગતા બાળશિક્ષણ ઉપયોગી પુસ્તકો લાયકેરી માટે મંજુર થયેલાં પુસ્તકો અમારે ત્યાંથી મળશે.

ઉપરનાં પુસ્તકો ઉપરાંત શુજરાતી, અંગ્રેજી ઉર્દૂ અને મરઠ્ઠા શાળાઓમાં ચાલતા તમામ પુસ્તકો, ગણિતના ખુલાસા, શુજરાત-મંજાર્થ, હિંદુસ્તાન અને એશિયાની ભૂગોળની વીગતવાર નોટો, પ્રાવેશિકનો શિક્ષક, ધોરણની નોટો, મેગઝીનરી, કાગળોનાં રીમ, મારી અને ચિત્રવાળાં ડ્રોઇંગ શુકો, એક્સરસાઇઝો, ડાવરીઓ, નવા ધારા મુજબ ધર્મવેત્તા ગણેત પટા, અશુકો છાપવાની ડ્રાઇંગ વગેરે મળશે. બીજા વેપારીઓ કરતાં અમારે ત્યાંથી માલ કિંદાયત લાવે મળશે, રૂ. ૨૫) નો ઓર્ડર આપનારને કમીશન ઉપરાંત મુફ ભેટ આપવામાં આવે છે.

નીતિનું શિક્ષણ આપવા માટે આમ તૈયાર કરેલા પુસ્તકો વિદ્યાર્થીના હયા અભિપ્રાયવાળાં.

નીતિવાચનમાળા.

કર્તા—ડાહ્યાલાલ વૃજલાલ પંડિત.

પુસ્તક ૧ હું (ઇ. લા. માટે મંજુર) ૦-૧-૬

પુસ્તક ૨ જુ (") ૦-૨-૬

પુસ્તક ૩ જુ (" શ્રીયુત છ હ પંડ્યાની અસ્તાવનાસહિત ૦ ૫-૦

પુસ્તક ૪ યુ (") ૦-૬-૦

નીતિ સમાધા (બારે શુભા) ૦-૨-૦

સરનામું—

ધી સરસ્વતી શુક ડેપો-નાડિઆલ

શિક્ષકો તેમજ શિષ્યવર્ગમાં પ્રિય થઈ પડેલ.

સૃષ્ટિજ્ઞાન. (ત્રીજી આવૃત્તિ)

ધોરણ ૧-૨-૩-૪-૫-૬ ની વાચનમાળાના ત્રીજા ભાગના વિદ્યાર્થી સહોત્તર પ્રશ્નોત્તર રૂપે સંપૂર્ણ વિવેચન, પ્રે. રા. દે. કે. ના શિક્ષણનો મુખ્ય મેળવેલા એ સિનેચર માન્યતા પાસે તૈયાર કરાવેલા ઘણા ઉપયોગી અને પ્રશંસાપાત્ર થયા છે જેની ખાતરી હું સમયમાં ત્રીજી આવૃત્તિ પકાર પડી તે છે, તેમજ વ. કા. અને પ્રાવેશિક પરીક્ષાના બિમેદનારની ઉપરાઉપરી માગણી થયાથી અમોએ

સૃષ્ટિજ્ઞાન થા વિદ્યાના પાઠો.

ઉદનાજ શિક્ષકો પામે મરજ ભાષામાં પ્રશ્નોત્તર રૂપે તૈયાર કરાવી પકાર પાડ્યા છે. જેમાં સાતમી ચોપડીના વિદ્યાના પાઠોનું સંપૂર્ણ વિવેચન કરામાં આપ્યું છે તથા પરીક્ષામાં પુછતા સવાલોનો, પણ સચ્ચ દેવામાં આવ્યો છે, જેથી એના અભ્યાસ પછી ઉપર જણાવેલી શ્રીક્ષાઓમાં આ નિષયમાં નાપાસ થવાનો ખીનકુચ સભવ છેજ નહિ. જોઈ પ્રશંસાની જરૂર નથી. શુક મંગારી જોવાથી ખાતરી થશે. કેમત ૩ ૪-૬ જમ્યા બંધ લેનારને સારૂ કમિશન. ધોરણવાર કિંમત રીચે મુજબ--

બાળાપર્યાયી પ્રશ્નોત્તર રૂપે મરજ સૃષ્ટિજ્ઞાન ધો. ૧ હું.

(આ. ૧) કિંમત રૂ. ૦-૧-૬

" ધોરણ ૨ હું (આ. ૩) રૂ. ૦-૧-૦

" ધોરણ ૩ હું (આ. ૩) રૂ. ૦-૨-૦

" ધોરણ ૪ હું (આ. ૩) રૂ. ૦-૨-૦

" ધોરણ ૫ હું (આ. ૨) રૂ. ૦-૨-૬

" ધોરણ ૬ હું (આ. ૨) રૂ. ૦-૨-૬

" ધોરણ ૭ હું (આ. ૧) રૂ. ૦-૪-૬

પ્રશ્નોત્તરરૂપે લેખકબંધનો સરજ ઇતિહાસ (ધો. ૫) રૂ. ૦-૨-૦

" " (ધો. ૬) રૂ. ૦-૨-૦

કમિશન ટકા રૂપ આપવામાં આવશે.

પત્રવ્યવહાર નીચેને મરનામે કરો - મળિ નાલ મુળાજીભાઈ ઉપાધ્યાય

શુક્રમેર એન્ડ પબ્લિશર મુ. ધેરલાલ (વાળા આજુકા)

તા. ૬-૭-૭૭ ઉપરાંત ધોરણવાર નોંધે પણ અગોએ પ્રગટ કરી છે.

એન એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની લુકસેતર્જી-હાલખાદેવીરોડ-કુશમ્બી.
 સુપ્રી કાઢેલાં ઉપયોગી પુસ્તકો.
 ગુજરાતી પ્રાથમિક શાળાઓમાં ટેકસ્ટ બુક્સ તરીકે મંજૂર થયેલ,
 ચોથા ધોરણની ભૂગોળ.

૨૦ નકશા સાથેની બીજી આવૃત્તિ.

લખનાર—સા. હિંમતલાલ મહેશાજી અંબારીયા
 એમ એ. એલ. એલ બી.

મૂલ્ય ૦-૮-૦

પ્રતિબદ્ધતા સતીઓ.

૨૪ સુદર ચિત્રો સહિત આવૃત્તિ ત્રીજી. મૂલ્ય ૩-૦-૦

રાજા હોળ અને કવિ કાલિદાસ.

બોધક અને આનંદલાલ વાતાઓનો સંગ્રહ.

૧૦ સુદર ચિત્રો સહિત દ્વિતિયાવૃત્તિ હિંમત ૨ ૪-૦-૦

શ. આ.	શ. આ.
સરસ્વતીચંડ, જ્ઞાન ૧, ૧, ૩, ૪ ૬-૮	પ્રેક્ષીકલ એરોસોલ (હોમી
નાથમ માધિક વાગ ૧ થી ૮ ૧૦-૦	બાર ફૂટ) ૩-૦-૦
ગાડી માધ, ૧-૧ (સચિત ૩-૦-૦	અદ્વનિવ ૧-૦-૦
દેશ વિજ્ઞાનચક્ર, વાહ્યપુસ્તક ૧-૨ ૧૫-૦	તેજપ્રભા (નવલ કથા) ... ૧-૧-૨
ગુજરાત સર્વ સમક... ૬-૦-૦	કરણપેશા... .. ૧-૧-૨
ગ્રામીની શાળા. ... ૨-૦-૦	ઈ. લારીના ઉત્તિહાસ ... ૧-૦-૦
ગુજરાતની ગુણી વાર્તા ... ૧-૦-૦	વનસ્તિયાસ ૧૦-૦-૦
કમરોચિય કેલેન્ડર ચલે દી હી	દ્રવ્યપીઠા ૧-૦-૦
વેપારી પચાન ... ૨-૦-૦	કેસુમકલા (નવલ) ... ૨-૦-૦
મુખર્મી ચાલતા કચા પાક	ગાંધી વિષ (સચિત નવલકથા) ૨-૦-૦
તોળના દિશાળની ચોપડી ૨-૦-૦	માનસરાજ, અથવા મસ્તક વિદ્યા
એન્ડ્રેસીયરગુલિક ગાર્ડ ... ૧-૦-૦	અને મુખ સામુદ્રિક સામ્રાજ્ય... ૫-૦-૦
પોરેલ ગુજરાતી ઇંગ્લીશ ડિક્શનરી ૨-૦-૦	પ્રેક્ષીકલ સાઈકોલોજી (હોમી
રેશન ઇંગ્લીશ ગુજરાતી ... ૦-૧-૨	આઈ ફૂટ) ૩-૦-૦
વનને રીપ્રામલ ... ૧-૦-૦	મુખર્મી પુ સાસ ... ૬-૦-૦
હીરાંઝ માદાલ માને તોળ	કુચમખાના... .. ૦-૧-૦
(ગદ્ય સમસ્યા નવલકથા)	કવિના પ્રવેશ ... ૧-૦-૦
(કવિ નવલકથા ગદ્યકથા) ૨-૦-૦	કાચ આયુષ ... ૨-૧-૨
સામસાલ ૨-૦-૦	રસીઓની સદગત ... ૧-૦-૦
હીરાંઝની મુખનાર સતીવાચનમ ૨-૦-૦	મટી અને મોલન અથવા
પ્રથમ સમસ્યા ૧-૦-૦	વાચ્યીન વાઈ બેલ ... ૧-૦-૦

એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની લુકસેતર્જી-હાલખાદેવી રોડ-કુશમ્બી

પ્રસ્તુત પદ્ધતિ.]

[આક ૬-૭

Gujarat School Paper.

ગુજરાત શાળાપત્ર.

શૂન્ય, જુલાઈ, સને ૧૯૨૦.

અનુક્રમણિકા

ક્રમ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
૧	ગો.૨	૧૦૧
૨	ગિ.૨	૧૦૨
૩	વા.૧૫ ગિ.૧૫	૧૦૩
૪	બા.૧૦૧ તરફ માતાની કામ	૧૦૪
૫	બા.૧૦૧ લેખણ	૧૦૫
૬	ગો.૨૧૦૧	૧૦૬
૭	ગો.૨૧૦૧ વિષય	૧૦૭
૮	ગો.૨૧૦૧ ગા.૨૧૦૧ ગા.૨૧૦૧ ગા.૨૧૦૧	૧૦૮
૯	ગો.૨૧૦૧ ગા.૨૧૦૧ ગા.૨૧૦૧ ગા.૨૧૦૧	૧૦૯
૧૦	ગો.૨૧૦૧ ગા.૨૧૦૧ ગા.૨૧૦૧ ગા.૨૧૦૧	૧૧૦
૧૧	ગો.૨૧૦૧ ગા.૨૧૦૧ ગા.૨૧૦૧ ગા.૨૧૦૧	૧૧૧
૧૨	ગો.૨૧૦૧ ગા.૨૧૦૧ ગા.૨૧૦૧ ગા.૨૧૦૧	૧૧૨
૧૩	ગો.૨૧૦૧ ગા.૨૧૦૧ ગા.૨૧૦૧ ગા.૨૧૦૧	૧૧૩
૧૪	ગો.૨૧૦૧ ગા.૨૧૦૧ ગા.૨૧૦૧ ગા.૨૧૦૧	૧૧૪
૧૫	ગો.૨૧૦૧ ગા.૨૧૦૧ ગા.૨૧૦૧ ગા.૨૧૦૧	૧૧૫
૧૬	ગો.૨૧૦૧ ગા.૨૧૦૧ ગા.૨૧૦૧ ગા.૨૧૦૧	૧૧૬
૧૭	ગો.૨૧૦૧ ગા.૨૧૦૧ ગા.૨૧૦૧ ગા.૨૧૦૧	૧૧૭

કેળવણી ખાતાના નુક્રમણી

તંત્રી અને પ્રકાશક (જોડાયા ૧૯૧૪ થી)

ગિ. કેળવણી અરદેશર ખાતા, બી. જી.

પ્રિન્સિપલ, મે. રા. ફિગિ કોલેજ—અમદાવાદ

(મવ. ૧૫૫ રા.૧૧૧૧ ૧૫૫૫ ૭)

શ્રી મનનારાયણ દિ. પ્રેમણી દે. મેળીનામ કાગીલામે હાથે
પ્રિન્સિપલ સામે પાનાખાધનીનાડીમાં—અમદાવાદ.

સૂચના.

૧. પત્ર સંબંધી લખાણ—એડિટર તરફ મોકલેલું. મોકલવાનું લખાણ કાગળની એક બાજુએ મોકલે અક્ષરે લખવું. યોગ્ય લાગશે તો છપાશે, નહિ પર્ગદ કરેલો લેખ ટિપ્પિટ મોકલી દેવો તો પાછો મોકલવામાં આવશે.

૨. લેખકને હિસોબ—વિષયો લખી મોકલનારની પૈમા લેવોન ખુશી હશે તો પ્રયત્નથી જાણ આપેલી દર છપેલે પાને યોગ્ય પ્રમાણે રૂ. ૧) સુધી આપવામાં આવશે. ચર્ચાપત્ર માટે કંઈ આપવામાં નહિ આવે.

૩. લવાજમ—વરસ એકનો રૂ. ૧-૨-૦ ટપાલ ખર્ચ સાથે આગાહી. વિદ્યાર્થીઓ માટે ૦-૧૦-૦. છુટક આકાશ રૂ. ૦-૨-૦ પોસ્ટેજ રૂ. ૦-૦-૬ બુક.

૪. અનિચ્છાઈ—કૃપન પર ગાગ કે શહેરનું ઠેકાણું અપાવું તેમજ ત્યાં એકથી વધારે નિશાળો હોય તો નિશાળનો નમ્બર તથા શાળાપત્ર આદિસ તરફથી આપાઓમાં સરનામા ત લેખક ઉપરનો નંબર લખવો.

જાહેરખબરના લાવ.

સુદત.	પેજ.		
આખું પા.	આખું.	અર્ધ.	પા.
	રૂ. ૬૫	રૂ. ૩૪	રૂ. ૨૦
છ માંસ	૩ ૩૫	૧ ૮	૧૨
ત્રણ માસ.	૩ ૨૦	૧ ૦	૩ ૭

છુટક છપાવવાનો દર.

દર ત્રણ લીટીઓ રૂ. ૧-૨-૦

શખ્યા છે.

આ પત્ર સાથે કોઈ પણ હિસાબીલ વહે ચવામાં આવશે નહિ.

૫. શાળાપત્રમાં આપેલી ખાનગી જાહેરખબરોમાં જાણવેલી ચોપડીઓ ખાતાએ મળુર કરેલીજ હોય એમ હમેશ હોવું નથી, માટે દરેકને મળુર કરેલી તરીકે ગણવી નહિ.

૬. દરેક માસના શાળાપત્રનો એક તે માસની તા. ૨૫ થી સુધીમાં ન મળે તો તે માસની આખર તારીખ સુધીમાં અમને ખબર આપવી કે જેવી તે એક મોકલવા મોકલવું થાય માસ આખર પછી એક સદિ મળ્યાની ખબર આપનારને જે એક સિલકમાં હશે તો છુટક એક પ્રમાણે કિમતે લઈ મોકલવામાં આવશે.

૭. શાળા ત્રણ વરસ જાન્યુઆરિથી ડિસેમ્બર સુધી ગણવામાં આવે છે માટે વગસની વચમાં જે આદક મધ ચંદ્ર મંગળા હશે તેમની પામેથી જેટલા આઠ નેમને મળ્યા હશે તેટલાની છુટક એક લેખે કિમત લવામાં આવશે.

તત્તી.

ઈએ છે—પાલનપુર સ્ટેટની સ્કૂલો માટે ગુજરાતી તથા ઉર્દૂ ટ્રેન્ડ શિક્ષકો ફર્સ્ટ મેકન્ડ અને થર્ડ ઇઅર પાસ થયેલા પગાર ખાલસાના ઓડ મુજબ મળશે. સર્ટિફિકેટની નકલ સાથે લખો નીચે મંદી કરનારને:
છાટાલાલ મગનભાઈ એજ્યુકેશનલ એજિમર, પાલનપુર.

જોઈએ છે—એક પંદેસ વર્ષનો ટ્રેન્ડ શિક્ષક પગાર રૂ. વીસ હાંતરસે યોગ્ય પ્રોમોશન. સર્ટિફિકેટ સાથે નીચેને શિરનામે અરજી કરો.
લાલજી હરજીવન મહેતા

મેનેજર જયરાજ નાગરદાસ, શુ મુલ બંદરોડ કરાંચી.

જોઈએ છે—કાગળા સ્ટેટની સ્કૂલો માટે રૂ. ૧૫ થી ફર્સ્ટ ઇઅર, રૂ. ૨૦ થી સેકન્ડ ઇઅર, અને રૂ. ૨૫ થી થર્ડ ઇઅર ટ્રેન્ડ શિક્ષકો. પહેલા અને મોનાઈ રૂ. ૪, ત્રીજાને રૂ. ૩૩ મળે એજ્યુ. સુપરિન્ડેન્ડન્ટને લખો.

જોઈએ છે—ટ્રેન્ડ, અનુભવી સ્ત્રી તથા પુરુષ શિક્ષકો પગાર લાયકાત મુજબ મારો. સર્ટિફિકેટ સાથે લખો. મેનેજર ઈ. ઈ. જોગજીભાઈ સ્કૂલ જોગજીભાઈ ખાતા, ખડક, સુબર્ક.

જોઈએ છે—ટ્રેન્ડ હુ શિક્ષક, તથા ગુજરાતી શિક્ષક, ને ટ્રેન્ડ ગુજરાતી સ્ત્રીશિક્ષકો, પગાર લાયકાત પ્રમાણે.

હેડ મા મનમુખલાલ પ્રભુદાસ.

મ. શા મો તા ૬૫૭૫૭૭

જાહેર ખબર.

અત્રેની ગુજરાતી પ્રાથમિક શાળાઓ માટે ટ્રેનિંગ કોલેજમાં પસાર થયેલા શિક્ષકોની જરૂર ને, માટે ઉમેદવારોએ અસલ સર્ટિફિકેટની નકલ સાથે જાત, ઊમર, રહેવાનું મામ મળતા પગારના આંકડા સાથે અરજી કરવી.
તા. ૨૧-૭-૨૦૨૦

દીવાન સંગ્રહાન દેવગઢ બારીયા.

શુકરોત્તર લલ્લુભાઈ નારણદાસ રાહ, લીમડાચોક-મુસ્ત.
અમારી દુકાને માળખાં ચાલતી તમામ શુકા તથા સ્ટેશનરી કાગળા વગેરે, આજે ભાવથી આપવામાં આવશે માટે અમારી દુકાનેથી ખરીદવાની કૃપા કરવી.

સહેલાઈથી અંગ્રેજી શીખવું છે

જો થોડા ખર્ચે અને પંદરતિસર અંગ્રેજી શીખવા માગતા હો તો
૧૩૨ 'અંગ્રેજી શિક્ષક' ખરીદો. કિંમત પોરબેન સાથે ફક્ત આઠાંઆના છે.

લખો—દયારાંકર લાઈરાંકર શુક્લ,

૬ મોનીફળીઆ—મુરત.

ખાળકોનું દિવિ વિચારશો ?

જો ખરેખરે ખાળકોનું દિવિ વિચારતા હો, તો આધ્યાત્માની દ્રષ્ટિ
ખીડી ખુલાસો મંગાવો શિક્ષકોને અને બુદ્ધિસેવકોને વિગેય લાલ મરો
તેમ છે લખો—

ખાલસાદિવિપ્રકાશ મંદિર.—મોનીફળીઆ—મુરત.

શંકા તજીને વાપરો—દેશીનામું..

શંકાશીલ શિક્ષકોની જાણ માટે લખવાનું કે મુખ્ય સર. ની આ.
ખ નં. ૧૪૯૭ તા. ૨-૯-૧૯૦૦ લગત ઉત્તર વિ. એ. ઇ. નં. ૪૪૮૮
તા. ૧૧-૧-૦૧ થી દેશીનામું નવી ટેકસ્ટ બુકોમાં મંજૂર છે. તે
કાયમ છે.

સૌથી પ્રથમ નામા વિષે ચર્ચા કરનાર સ્વતંત્ર પ્રસંગ છે.
બાવદારિક મિલ્કિતોની રચના નવા ધોરણે; ભાષા ઉત્તમ અને સરળ
માળો ટકાઉ ગ્લેજ છતાં સૌ કરતાં સસ્તું છે. કી. ૦-૪-૦ પે. ૦)~
૬ રો. ૩૦.

છગનલાલ લલિતુભાઈ સાહ દેશીનામાવાળા—વડોદરા.

શિક્ષણ તથા શિક્ષકોની જરૂરિયાત પુરી પાડનાર એક જ રચણ છે
તે તમે જાણો છો કે નવા સ્ક્રીપ્સ, ડિપ્લોમાટિક, મોન્ટેસોરી
મેથડ, બૂગો, ખગોળ, પલ્લવેપાક, ફ્રાઈગ તથા અવાજ, પ્રકાશ, ગરમી,
આકર્ષણ, વિદ્યુત તથા વિજ્ઞાનને સમતા સાદિયો કેમીકલ્સ એસીડ, લોહવાના
ક્રીસ્ટ, ક્રિકેટ, ટેનીસ, હોકી, ફુટ બોલ વગેરે મળી શકે છે. તે સરનામું
નોંધી લો.

રાસ્ટ્રી એન્ડ કં. મુરત.

તૈયાર છે.

‘ગુજરાતી ભાષાનું બૃહદ્ વ્યાકરણ’

૧—૨૧ બે. કમળાચંદ્ર પ્રાણચંદ્ર વિવેકી.

ન.સે.દ્વ.કર્તા—મેસર્સ મેકમિલન અને કંપની, હોર્ન-બિ રોડ, મુંબઈ.

કિંમત રૂ. ૨-૮-૦

પૃષ્ઠ-લગભગ ૬૦૦, ૪૦ પ્રકરણમાં ભાષા-તેનો વિકાસ, ઐતિહાસિક અને અન્ય રીતે તેના વિભાગ, ભાષાનો પ્રતિપાદક, વ્યાકરણના તમામ વિષયોનું શાસ્ત્રીય વિવરણ, વ્યુત્પત્તિ, શબ્દસિદ્ધિ, ગુજરાતી સાથે અન્ય દેશી ભાષાઓનો મુકાબલો, ભાષા સૈદ્ધાંત, બોલણી, પ્રાચીન, ગુરુ અંગકાર વગેરે, વિચાર વગેરેનું મંપૂર્ણ વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે.

ગુજરાતી ભાષાના શાસ્ત્રીય વ્યાકરણની ખામી દૂર કરનાર આ અથમ પ્રસ્તુત છે. શિષ્ય શિક્ષક વર્ગને, સાહિત્ય પ્રેમીઓને અને શુદ્ધ ભાષા જાણનારી ઇચ્છા ધરાવનારોને તે અત્યંત ઉપયોગી મધ્ય પડશે.

“શિક્ષણ સાહિત્યો.”

આ કાર્યાલયમાં શાળાઓ અને કોલેજોને ઉપયોગી જુનેસ્કી, ખગોળ, પદાર્થ વિજ્ઞાન, રસાયણ, ગણિત, કમરત, ક્ષતિયત્વ, રમત, કિ-ડરગાર્ડન ગ્રાન્ટેસરી અને સ્ટોઈક સિસ્ટમ વગેરે તમામ પ્રકારના સાહિત્ય, જેવા કે સૂર્યમાળા, પૃથ્વીના ગોળા, ચંદ્રની કક્ષાવૃત્તિ, નક્ષત્ર, રીડીંગ, મેપ્સ, યત્ર, રાક્ષિઓનો મેટ, અગ્રહ-સ્થાનનાં ધોરણવાર બોર્ડિંગ, આજીવકેટ લેસન બોર્ડિંગ, ધધાના હુચિયારની પેટીઓ, પંચલ બોક્સીંગ વગેરે વેચવામાં આવે છે. વિશેષ દલીલત માટે અમારું પ્રાથમ લિસ્ટ મફત મેંબર્સ નામી કારખાનું દહેગામ (રેલવે સ્ટેશન) ના સામે બદલ્યું છે. અમદાવાદથી રેલવે ભાડુ ૦-૩-૦ છે.

કાશિભાઈ હગનદાસ પટેલ.

શિક્ષણસાહિત્ય કાર્યાલય.

દહેગામ, અમદાવાદ પ્રાંતીય રેલવે.

નીશાળમાં આવતી સઘળી જાતની જુકો,
 એશનરી મળવાનું જાણીતું ને જુવું
 કે. ગુજરાત એરીએન્ટલ જુક ડીપો.

રતનપોળના નાકે-અમદાવાદ.

વી. પી. થી મોકલવામાં આવશે.

૧. સરળ દેશીનામાની પદ્ધતિ—ટેકસ્ટ જુક આ. ૨૯ મી. ૦-૪-૬, સરલ ગુજરાતી બાળ વ્યાકરણ-લાઇઠ જુક, ઘણે ઠેકાણે ટેકસ્ટ, આ. ૨૩ મી. ૦-૪-૬, ૩ સરલ બ્યુત્પત્તિ જ્ઞાનપ્રકાશ (૫-૬-૭ મી. ચોપડીના પાંચાર સંદોના કોષ સહિત) લા. પ્રા. જુક, આ. બીજી ૦-૬-૦; ટ્રે. કો. પ્રા. ૫ ના ઉમેદવારોને ખામ ઉપયોગી; ૪. નવું સરળ મુખગણિત (જાળવર્ગથી ધો. ૫ સુધી એકજ જુકમાં) ઘણે ઠેકાણે ટેકસ્ટ, આ. ૯ મી. ૦-૨-૩; ગુજરાત પ્રાંતની જૂગાળ-વિધા—આ. ૮ મી. ૦-૧-૩ કમિયન સાઈ મળતો મુખ્ય એજન્ટ અમદાવાદ, એસ. બી. સાહની કંપની, રાજકોટ, બહેચરભાઈ મેથલ. ભાવનગર, અમદુલેદુસેન આદમજી ધોરાજી, એલ. ટી. વાદર જામનગર, હેમરાજ બેદરજી. જુનાગઢ, જુ. દાવન દામોદર. મુંબઈ, એન. એમ. ત્રિપાઠી. કચ્છ-મોડવી લાલજી ચંકરલાલ ગોંડળ, ચુનીલાલ ટોકરશી દોઢારી છત્તાદિ. મૈમચંદ કરમચંદ શાહ.

માજ. એ. ઇ. ગેડિય સ્ટેટ, મુ. કપડવણ.

ગુજરાત શાઝાપત્ર

પુસ્તક ૫૬ સુ.

જૂન-જુલાઈ સને ૧૯૨૦

અંક ૬-૭ એ.

નોંધ.

મુખર્ષી ડેલેગેશન અને આરોગ્ય.

મિ. ડેમોલાઈ ઈ લર્યા નામના એક ગૃહસ્થે મ્યુનિસિપલ કારપોરેશનને ૧૯૧૬ના ઓગસ્ટ માસમાં એક પત્ર લખ્યો હતો. તેમાં લખ્યું હતું કે મુખર્ષી શહેરની અંદર દરરોજ મોટા જથ્થામાં “હેરટીંગ સલૂન” નીકળતાં જાય છે. જો બ્રથ તથા બીજી બીજી જેની સવૂનોમાં વપરાશ છે, તે ઉપર પુરતું ધ્યાન નહિ આપવામાં આવે તો એવી રાગનો ફેલાવો થવાનો લાયક છે. તે રાગીમની એક “હજમની ખસ” એ નામનો છે. જો એકનાં એકજ ઓળરો દરેક માણસને માટે વાપરવામાં આવે તો બીજા એવી રાગી એક માણસથી બીજા માણસને વગર. યુરોપ અને અમેરિકામાં વાળ કાપનારાઓને સરકારે ઓળરો તથા બ્રથ વપરાયા પછી તરતજ ડિસઈન્ફેક્ટ (જન્ટુનો નાશ) કરવાની ફરજ પાડી છે. મિ. ડેમોલાઈ એમ લાલામથુ કર છે કે યુરોપ અને અમેરિકામાં ચાલના કાપના પ્રમાણે આ લોકોને પણ કંઈક કરવાની ફરજ પાડવી જોઈએ, અને દરેક વાળ કાપનારે મ્યુનિસિપાલિટીનો પરવાનો મેળવવો જોઈએ.

આ બાબતમાં મ્યુનિસિપલ કમિશનર રિપોર્ટ કરતાં જણાવે છે કે શહેરમાં હજમોની બે જાતની દુકાનો છે

(૧) વાળ કાપવાની અને હજમની મલ્લનો.

(૨) હમામખાના કે જેમાં બિના તથા લાલ પાણીથી નાહવાનું સાધન હોય છે.

આમાંનાં ફક્ત થોડાંજ સારી રિયતિમાં હોય છે. બાકીનાં બધાં સલૂનો અજીબ ખરાબ છે અને લગતો સુધારાઈ ખાતાનો રિપોર્ટ સંગ્રહે છે કે મ્યુનિસિપાલિટીએ એ ઉપર ધ્યાન રાખવો, અને દરેક બીજા સાફ રાખવો.

મ્યુનિસિપાલિટીએ ફરજ પાડવી. સુધાર્થ ખાતાની તપાસ પ્રમાણે ધૂળ સલુનો ધૂળ તથા ગંદકીવાળા જણાય છે. દળમતના બચ તથા સાફ રૂમાલ તેમજ કાંસડા ધણીજી સ્વચ્છ તથા ગંદા હોય છે, અને તે માણસોના ઉપયોગ માટે વપરાય છે; દમામખાનાના માલીક મુસલમાન હોય છે. આમા બે કે વધુ નાકવાના વાસણ હોય છે. દિવાલ ગંદી હોય તથા નાકવાની ગોઠવણ તદુરસ્તીને બગાડે એવી જણાય તો મ્યુનિસિપલ એક્ટની અમુક કલમથી તેના માલીક સામે કામ ચલાવવું. પાણીની વાડકામા પણ ગંદવાડ હોય છે. ગદી કોલમા તે પાણી નાખે છે, અને તે પાણીને ગટર સાથે કંઈ પણ સંબંધ હોતો નથી. બેજ સાફ કરવાની વ્યવસ્થા હોતી નથી. વાળ પણ એકઠા કરી રાખવાનું સ્થળ હોતું નથી. માટે આને કાયદાથી અકુશમાં ચૂકવાની જરૂર છે. પરવાનાની, તેમજ દવા, હિન્નસ, સ્વચ્છતા (કપડાની અને દુવાલની) તેમજ યત્રોને, જંતુવિનાશક દવા લગાડવી વગેરેની ફરજ પાડવી જોઈએ.

આ ઉપરાંત બીજા ફરીઆ દળમો છે, આ લોકો રાહદારી રસ્તાઓ ઉપર બેઠેલા માલમ પડે છે, અથવા તો ઘેર ઘેર ફરે છે. આ લોકો જે રૂમાલ તથા કકડા વાપરે છે તે ધોએલા હોતા નથી; અને એક નો એકજ કકડો મહિનાના મહિના સુધી એમનો એમ ધોયા વગર વાપરવામાં આવે છે. આ લોકોને પણ દરેક બીજા સાફ રાખવાની ફરજ પાડવાની જરૂર છે. તેમને સ્વચ્છ દુવાલ, તથા બચ વગેરે વાપરવાની ફરજ પાડવી.

પારિસ શહેરમાં નીચેના કાયદાઓ દળમોને પાળવાની ફરજ પાડેલી છે. વાળ કાપવાના ચાંધેનો એક ટકા કાળ ન તથા સોડાના મિશ્રણમાં ધોવા પડે છે, અને પછીથી સાફ કોરા કપડાએ લહેવા પડે છે. બચ, કાંસડા અને દળમત કરતી વખતે વપરાતા બીજા જોખમીને તેમના ઉપર આખા દિવસમાં જે (ગ્રીક) તેલી પદાર્થ ચેરેલો હોય તે દૂર કરવા સાંજે એમોનીયાવાળા સાબુના પાણીમાં ધોવા પડે છે, અને ચંદ્રબીવાળા પદાર્થ કાઢી નાખવો પડે છે; ધાતુનાં જોખમી વાપરતાં પહેલાં અગ્નિના લાકડામાં (જાળમાં) ધરી તરતજ કાઢી લેવા, બચ અને કાંસડાઓ ૪૦ ટકા ફોર્મેલીન જેમા હોય તેવી રકાબીમાં મૂકી સત્તજ બંધ કરેલી પેટીમાં રાખવાં જોઈએ. તેને ચોખ્ખાંદ ધોઈને બૂકા રેટ્ટીલાદગ્ગ કાઢતી પુલ્કથી લગાડવો ને પછી કાઢી નાખવો. દળમોને ખોતાની દબેલી ઉપર અસ્થાઓને ધાર કાઢતા અટકાવવા. હમેશ-

જના ધરદાએ પોતાને મારેજ ખાસ પોતાના જીવનરો રાખવા; ચામડીની ધણી રોગો હળમની દુકાનેથ જ બીજાઓને થાય છે.

મુળધના મ્યુનિસિપલ કમિશ્નરે હળમ લોકોનો ધધો મ્યુનિસિપલિટીની દેખરેખ નીચે આલે તેવી સરકારને વિનંતિ કરવા કારપોરેશનને બલા-મણુ કરી છે.

(૨) લાટડાના છુચ.

છુચ—જો જૂમમ્ય સમુદ્રના પ્રદેશોમાં પુષ્કળ ઉગતા એક જાડની છાલનો જાગ છે. ખાસ કરીને રપેન તથા પોર્ટુગલમાં તે જાડ નજરે પડે છે. ત્યાં જાડની જાલ ઉખેડવાનો પ્રયોગ એક મોટા ઉદ્યોગ થઈ પડ્યો છે. આ કામને માટે ખાસ તૈયાર કરેલી ધારવાળી કુદાડીની મદદથી ઉલા અને આડ કાપ જાડમાં કરવામાં આવે છે, અને તે કામ પુર થાય એટલે વાંકા ચપ્પુથી છાલ ઉખાડી લેવામાં આવે છે. આ ચપ્પુઓ બે બાજુએ હાથાવાળાં રોય છે, જેથી કામ એકધારે થઈ રહે. કામે લાગેલાં માણસો પછી જાડોમાંથી પુષ્કળ છાલો ઉતારે છે, અને માલ જરી રાખવાની ગોદીમાં—ખર્જમાં—તેના દગલા કરે છે આ કામ ઉછરેલાં જાડોમાંથી સુમારે આઠ વર્ગે એકવાર કરી શકાય છે. દાલની રીત જુદી છે. છાલ છુટી પાડ્યા પછી જાડ ઉપર કેટલોક સમય તેના રક્ષણ અર્થે રહેવા દે છે નવી છાલ સર્પમે તાપ ખમવા લાયક બને ત્યાંસુધી, અગર હવડાથી ખવાઈ ન જાય તેવી સખત જનતા સુધી, જુની છાલને જાડ ઉપર રાખે છે. ઉપરે ઉખાડે છે; તેજ છાલના કકડા તે રીસીને લગાડવાના છુચ છે.

(૩) જણવાલાયક દુદીકત.

(૧) મહાન યુરોપીય વિગ્રહમાં વપરાએલા તાર બંધા એકલા કરી કારખાનામાં મોકલી, ગાળી નવા બનાવાય છે. રેતીનો કાચળા તથા ચિંચ-રાં (ડાળીના) કાચળ બનાવવામાં વપરાય છે, લાગેલા કાચના કકડાનો સન્ડપેપર થાય છે. હર્ણુ હાડકાને વાટી સુરો કરી એક પદાર્થ બનાવવામાં આવે છે જે કાચની જૂસીને કાચળ ઉપર ચોરાડવાના કામમાં લેવાય છે. કોઈ પણ વસ્તુ આજે નકામી નથી. તેમાંથી કંઈને કંઈ થાય છે.

(૨) અમેરિકાના ખેતીખાતાના એક પ્રવીણ પૂરને એની ગણતરી કરી છે. કે જગતમાં જંતુઓથી ખેતીને થતું વાર્ષિક નુકસાન ૧૬૦,૦૦૦,૦૦૦ પૌડ સુધી પહોંચતું હશે.

(૪) કાગળપરની શાદી કેવી રીતે સુકાર્ધ જાય છે ?

ત્યારે આપણે શાદીથી કંઈ લખી રહીએ, અથવા તે કાગળના કકડા ઉપર શાદીનો કપડો પાડીએ છીએ, ત્યારે તે શાદી હવામાં સુકાર્ધ જાય છે. શાદી ખરે જોતા પાણીના ઝીણા અણુઓની બનેલી હોય છે, તેમાં કાગળ રંગના પદાર્થનાં રંગકણો મિશ્રિત થયાં હોય છે; બન્ને તોંવો એવા બારીક હોય છે કે સદ્મદ્યસક પત્રની મદદથી જોવા પશ્ય મુશ્કેલ પડે છે શાદી જેવી કાગળના મોંઘામાં આવે છે કે તરતજ પાણીના ઉપરનાં અણુઓ સંકુળિત થીજીના પગોલા માફક પુડે છે, અને વરાળરૂપે ઉડી જાય છે. શાદીમાંનું પાણી તદ્દન ઉડી જઈ છેડે રંગનાં અણુઓ કાગળ ઉપર છપાયેલા રહે છે. (અનુવાદ.)

ધૈર્ય રતવન.

(કર્તા—રા. કાચીસમ લાલજી બાસ)

(એ. ગુજગની રકૂલ, પાવડી. (કાઠિયાવાડ)

(રાગ અદ્ભુત રચના સી ..)

અધમ એધારજી તુ નથીએ. જાપીએ...હે અધિનાયી (૨) ટેક.

ચૌદ જુવનનો તું...જય ભવનાધારજી કારજી તું

જેનો જન્મમાં નરિ આધાર, તે સાનો છે. તુંજ આધાર...અધમ એ.

સકળ સર્જનો તુંજ કરતાર, સકળ સર્જનો તુંજ બરતાર...અધમ એ.

સદ્વિદ્યાનો તુંજ હંધાર, દયા રાખતી દે અવાર... અધમ એ.

પૂજ્ય પિતાજી તારા બાજ, પ્રજામ કરે છે વારંવાર... અધમ એ.

પાપપુજનો કરી મંદાર, સદ્વર્તન દે અપરંપાર... અધમ એ.

વિદ્યા ભજવે પ્રતિ વધાર, અતિશાનગય જીવન જનાવ... અધમ એ.

કરી આરાધન બાનુ ઉન્નતિ તું ઉગરાવ... અધમ એ.

“બાલગીત.”

(ભગવાનલાલ રંજીએ ૧૭ મહેતા, જેન પાકયાળા-મુ'બધ.)

ઓ પવિત્ર પ્રેમના ઝરા ?
: શક્તિમાન હૃદયો...પવિત્ર.

હવનાધાર સૃષ્ટિપાલ હે દયાનિધે !
રસિકવર. શાન્તિકર, ઓ મૃદુલકરા:—
તું જગદ્દરા...પવિત્ર

ગંજન રંજન ભજન કરી શાન્તિ દે રિયરા
રાત્રુ મિત્ર વિપત્ત સર્થ હે દયાકરા !
તું કલ્યાણકરા.....પવિત્ર.

* “બાળ પ્રાર્થના”

(મિ. “બાપ્તિ”કર હબાઈ શુકવ, આ. માસ્તર તાલુકા મૃદુલ ગજકોટ.)

(પદ-રાગ કલ્યાણ ત્રિતાલ.)

વિભુ મદ્યુદિ નિત આપજો,		
શુભ કરવા સકટ કાપજો. (૨)...	...	વિભુ
માત પિતાની મેવા કરવા;		
અંતર ઉરમિ લાવજો. (૧) ..	...	વિભુ
વિદ્યા લેવા વિદ્યન લગી જો;		
ચિત્તગુરુ ચરણ રખાવજો. (૨) ..	...	વિભુ
મન વાણી કાયાથી સરવે;		
દુર્મતિ દૂર કરાવજો. (૨)...	...	વિભુ
નીતિ નિર્મળ શક્તિ કરી અમ;		
દુષ્ટ કરમથી બચાવજો. (૧)...	...	વિભુ
આર અસાર સમજવા સાહે;		
બાળની વિનતિ રીકારજો. (૨)...	...	વિભુ

શ્લોક માળીને (મિ. ૨. લ. પાઠક) (મંદાકીન્તા.)

માળી વહાલા ! તું જ ઉપવને દિવ્ય જે, પુષ્પગેષા,
સોખ્યા તુંને, બહુ હરખથી, તેહને બૂલતો ના;
સીંચી દેજે, ફરજ સમજી, નેઈતુ વારિ તેને,
ફેકી દેજે, અવર કચરો, રીળવે જેહ એને,
લાગેલા જે, મધુર રસને, ચૂસવા જીવ ભાર્મ
નાખી દેજે, નજર પડતા, તેહને દૂર નાઈ,
જો છુદે તું, સલિત કુમળા, રમ્ય એ મોડવાને,
સૂકારે એ, ફરજ ચૂકશે, મારશે ઉગતાને.
જોજે જ્યારે, કુમળાં કર્ણાઓ, આવતી ધાંઈ એને,
ખીસે ત્યારે, કુસમ બનશે, રીઝજે નેઈ તેને;
ફેલાવે એ, પરિમળ રૂડો, ઈશની સૃષ્ટિ મહિ,
ત્યારે વહાલા, સફળ મજુજે, તું જ એ જીવવાને
માળી બન્યો, પરમ ઉમંગે, દિવ્ય એ વાટિકાનો,
લીધો ધણી, સુખદ વિમળા, છેડે ગીચવાનો;
તો તો વહાલા, કદી ન મૂકજે, ઉજવણા કાર્યને એ,
એથી વહાલા, જરૂર નહીં, મુક્તિનું દારૂ તુંને

વહાલાં બાલ !

(લેખક-શ્રી. મનસુખલાલ દયાળજી મેઈન રફૂલ, મોડાસા.)

- બાલ ! તે તો બાલ ! જગમાં બાલપર સૌ વહાલ !
માત-તાત દાર્પે દિવસાંયા, ચુમ્બી-ચુમ્બી ગાલ !— ૧
- જગમાંનું જીવન બાલુડાં, દેવાની હીરમાળા !
ઠાણું કાણું બોલે દેવ, મીઠાં મધુરો બાલ !— ૨
- મદ્દ મજનું બદન રસીલું, કામળ કામળ બાલ !
વેરીના દેવામાં વાસે, તે તો રૂડાં બાલ !— ૩
- અતરમાં ઉપાધિ ઈર્ષ ના, સાચે સાચાં બાલ !
ધારેથી વન્દન તો દેવાં, દેવદૂત એ બાલ !— ૪

* શબ્દોની જોડણી ગ્રાસ માટે બદલી છે.

* પ્રાવશિકાળના ચિત્રકર.

* સત્કારગીત.

(લેખક — રા. સાકરલાલ પુરુષોત્તમ, શુક્લ ગોધરા.)

કલ્યાણ.

‘પધારો અમારા મેધિરા મેમાન, (૨)

ભાવભર્યા દંધએ અનેરા સન્માન.

પુનિત ચરણ આપનાથી, પુનિત યેચું સ્થાન આ;

સન્મનના મગયુક્ત, લલ્લઅધાળી સ્થાન આ.

દર્શનથી હર્ષપૂર્ણ, દૈયાં છલકાય આ,

દોષરહિત શુદ્ધ સ્નેહ, નયને ઉભરાય આ

સત્કારે, છે સ્નેહે, તે નયને, જણાયે—

સ્વીકારો અમાર સાચું એ સન્માન,

ભાવનાના બૂખ્યા પધારો મેમાન.

પધારો.

† મેમાનને સન્માન.

(લેખક — રા. સાકરલાલ પુરુષોત્તમ, શુક્લ ગોધરા.)

સેરવી

આવાં મીઠડાં મેમાન,

કરીએ આપના સન્માન. (૨)

દૈયામાં વમેલું વહાલ,

ધરીએ આપને મેમાન.

આવો

પ્રેમ વિનાનાં માન નકામાં, લૂણવિદોષ્યાં ધાન;

પ્રેમયુક્ત સન્માન મળનાં, તે દંધએ મેમાન;

બૂખ્યાં ભાવનાં મેમાન,

કરીએ સ્નેહનાં સન્માન

આવો.

* પ્રેમચંદ્રસાચવદ દ્રેનિંગ કોલેજમાં તા. ૨૧-૧૧-૧૯ ને રોજ યજ્ઞેલા ૧૦૦૯ મેનાવડાને પ્રસન્ન મે ગવાએલું સત્કારગીત.

† ગોધરા અવર્મેન્ટ દ્રેનિંગ સ્કૂલ, તા. ૨૪-૧-૧૯૨૦ ને રોજ પ્રવીણ મુકાઈ તે વખતે ગવાએલું સત્કાર ગીત.

ગરબો-સ્રી શૃંગાર.

(રમનાર — રા. ધનેશ્વર દરગોવિંદ જોશી-ગોધરા.)
 (“ પુનમ ચાંદની ખાલી પુરી અંહીરે ” — એ રાગ.)
 બેની, આવોને ગરબો ગાઈ એ સ્નેહથી રે;
 સજવા સદ્ગુણના સુદર શણુગાર,
 સખીઓ મદૈવ એને ચિત્તમાં વિચારજો રે.—ટેક.

સાખી.

સાડી સદ્ગુણની ધરી, શીલરૂપ કિનાર,
 જાલચંદ્ર દીપાવજો, પાતિવ્રત્ય એક તાર,
 પ્રીતિ પહોરો દહે વચનમુદ્દના દારને રે;
 એથી મળશે સુહૃદિર્તિની દ્વાણ,
 દ્વાણુ લઈ ને સદા મુન્ત સલાજો રે,—બેની. (૧)

કુલીનતારૂપ કકણો, પવિત્ર કરમાં ધાર;
 કરાંશુભિમાં મુદ્રિકા, શાંતિરૂપજ સાર.
 સારાસારનો વિવેક સદા ચિત્ત ધારજો રે;
 કાંઈ કરજો જનહિતકારી કર્મ,
 કર્મો કરીને ઉભય કુળ દીપાવજો રે — બેની. (૨)

નપુર નીનિરૂપ ધરી, ચાર ચર્ણુ ગોઝાર;
 પતિને પ્રેમે રીઝવી. યા શાશ્વી સદકાર.
 સદકારી યઈ ને વામા ધર્મ જળાવજો રે;
 શ્વશુર પશુમાં વધારી મુસંપ,
 જીવનયાત્રાના મૂલી મત્ર વિચારજો રે.—બેની (૩)

ગુણ આશુપણુ વિશ્વમાં, સદા સુંદર ગળકાર્પ;
 મણિમુક્તાદિ તે વિના, ગાંખાં જડ જણામ.
 ઈશ્વર ભક્તિમાં બેની ચિત્ત લગાડતાં રે;
 જીવન દીપદે કૃદન મણિ જડિત,
 આર્યાવર્તની આર્યા અનુપમ વિશ્વે દ્વાવજો રે.—બેની (૪)

વાર્તાનું શિક્ષણ.

(અનુમંધાન પુ. ૫૬, ૫૭ ૧૧૧ થી.)

(રા. નારણભાઈ વાઘજીભાઈ-પ્રે. રક્ષ-અર્મદાવાદ.)

હવે આપણે બાળવર્ગ અને પહેલા ધોરણના બાળક વિદ્યાર્થીઓ સમક્ષ કહેવા માટે કઈ વાર્તાઓ પસંદ કરવી તે બાબત વિચાર કરીએ. એટલું તો ખરું છે કે એકનો એક જ વિષય હોવા નીચા કાર્ષ પછી ધોરણમાં શીખવી શકાય છે. 'ચોરસ' આકારનું જ્ઞાન બાળવર્ગના છોકરાઓને કરાવવામાં આવે છે, અને એ જ બાબતનું જ્ઞાન છઠ્ઠા-સાતમા ધોરણના વિદ્યાર્થીઓને પણ આપવામાં આવે છે. તેમજ 'વરસાદ' વિષય ઉપર પહેલા ધોરણના બાળકોને શીખવાય છે; અને તે જ વિષય ઉપર સાતમા ધોરણમાં પણ શીખવાય છે. આમાં નીચલા વર્ગોમાં શીખવતાં તદ્દન અલગ બાબતો તરફ બાળકોનું ધ્યાન ખેંચવામાં આવે છે, અને આગળ વધતાં સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિએ અને છેક ઉપલા ધોરણોમાં સૂક્ષ્મતર દૃષ્ટિથી વિષય રજૂ થાય છે. પણ આમ કરવામાં શિક્ષકમાં વિષયના સારા અને વ્યવસ્થિત જ્ઞાન ઉપરાંત બાળકોનો અધિકાર સમજવાની શક્તિની જરૂર છે. વાર્તાના સંબંધમાં પણ એમ જ છે જે વાર્તાઓ પહેલા ધોરણ માટે પસંદ કરીએ, તે જ વાર્તાઓ બાળવર્ગ માટે પણ પસંદ કરી શકાય; પરંતુ બાળવર્ગમાં શીખવતાં વાર્તામાંની કેટલોક કઠિન ભાગ છોડી દેવો પડે છે, અને કાપકૃપ કરીને વાર્તા જરા મંદિસ્ટ કરવી પડે છે; કઈ વાર્તામાં કેટલી કાપકૃપ કરવી એ બાબત તે તે વર્ગ શીખવવાના અનુભવ વાળા શિક્ષકને સહેલાઈથી સમજાય તેવી છે.

હવે વાર્તાનું શિક્ષણ આપતાં અનુભવ ઉપરથી મને જે કઈ વિચારો આવ્યા છે તે અત્રે નોંધી શિક્ષકવર્ગનું ધ્યાન ખેંચવું યુક્ત ધાર છું.

૧. એકની એક વાર્તા વારંવાર કહેતાં શિક્ષકના મનને કદાચ કંટાળા આવવાનો અંશ છે, પરંતુ તેમ નહિ થવા દેતાં વર્ગનાં ધર્ણાખરાં બાળકોને તે વાર્તા સારી રીતે આવડે ત્યાંસુધી વખતોવખત એકની એક જ દબમાં અને લગભગ સરખી જ વાક્યરચનામાં તે વાર્તા કહેવી જરૂરની છે. એમ કરવાથી બધાં બાળકોને જોલવાની હિંમત આવશે. વર્ગના ગણ્યાગાંઠ્યા એ ચાર છોકરાંઓને વાર્તા આવડે એટલે તે

છોડી દઈને બીજી વાર્તા કહેવી એ રીત ઈજિપ્ત નથી. એમ કરવાથી તે ક્રેટલાક છોકરાઓ વાર્તા, નહિ આવડવાથી છેક નાહિમેદ થઈ “નથી આવડતી” કહી માન બેસી જ રહે છે.

૨. વાર્તામિતિ મંવાદરૂપ ભાગ નાના બાળકોને સહેલાઈથી સમજાયામાં રહી જતો નથી, અને વાર્તા આવડતી હોવા છતાં મેટિ કહી જતાં ગુચવાય છે. માટે બાળવર્ગ માટે પસંદ કરવાની વાર્તાઓમાં જેમ અને તેમ એવી રચનાવાળો ભાગ સરળ હોય તે જ પસંદ કરવો.
૩. સરળ રીતે કહી જવાની વાર્તા, કર્તા વાર્તામિતિ એટલેયુક્ત. ભાગે બાળકોને વધારે રુચિકર થઈ પડે છે, માટે એવા ભાગની વાક્યરચના જેમ અને તેમ આવામક કરવા, અને વાર્તા કહેતાં એ એટલે યોગ્ય રીતે કરી બતાવવા શિક્ષકે ચૂકવું નહિ.
૪. વાર્તામાં એકના એક વિચારની બીજી વાક્યમાં પુનરુક્તિ થતી હોય છે, ત્યારે બાળકો વાર્તાના રસમાં ખેંચાઈને પંખીનું વાક્ય છોડી દે છે, કાખવા તરીકે “શિઆળ અને દ્રાક્ષ” એ વાર્તામાં “શિઆળે ઘણા એકઠા માર્યા પણ દ્રાક્ષને પહોંચાડુ નહિ” એ વાક્ય પછી “ઘણાએ કહ્યાં માર્યા પણ દ્રાક્ષ લેવાઈ નહિ ત્યારે.....” બોલીએ તો “ઘણાએ કહ્યાં માર્યા” એ વાક્ય ખરેખર અર્થસૂચક હોવા છતાં અગાહિતા વાક્યમાં વિચાર એમાં પુનરુક્તિ થએલો હોવાથી બોલવાની ઉતાવળમાં બાળકો તે છોડી દે છે. માટે શિક્ષક બદલ મલાળપૂર્વક રચના કરવાની જરૂર છે.

રસની લહેરમાં ને લહેરમાં વાર્તા કરી જતાં ક્રેટલાક છોકરાઓ ઘણું અશુદ્ધ બોલે છે, ને તરફ સિદ્ધિ પુરતું લક્ષ રાખી આગળથી જ શુદ્ધ અને પુરેપુરાં વાક્યોમાં બોલવાની ટેવ પાડવી જોઈએ.

ક્રેટલાક વખતે બોલતાં વાક્યો અને એટલેનો સંબંધ બાળકો બરાબર સામ્ય સમજતાં નથી, અને બોલતાં હોય તેનાથી કઈક ભુલી જ (આગળ પાછળનાં વાક્યોમાંના ભાગની) એટલે કરે છે. આતું ન અને તેટલા સાથે જરા ધીમેથી અને સ્પષ્ટ રીતે બોલવા તરફ વારંવાર લક્ષ ખેંચતા રહેવું જોઈએ.

ઘણીક વાર સારી રીતે વાર્તા કહેનાર બાળકો પણ તેમાંનું એકાદ વાક્ય વીસરી જતાથી વચ્ચે અટકા પડે છે. આને પ્રસન્ને સિદ્ધિ

જાતેજ તેને યાદ દેવડાવવું જોઈએ. બીજા બાળકને પૂછતાં ઘણી વખત એકમાથી અનેક પ્રશ્નો ઉત્પન્ન થઈ વાર્તાનો સંબંધ વહે છે.

અનુભવી અને વિચારક શિક્ષકને ઉપરના વિચારોમા ખાસ નોંધવું જોઈએ. પરંતુ સમાનધર્મી અન્યના વિચાર અને પોતાના વિચારોનું તાત્ત્વ્ય કાઢવાનું બની આવે એવા હેતુથી લેખકે આવા માધ્યમથી વિચાર પણ પ્રદર્શિત કરવાનું યોગ્ય માયું છે.

હવે વાર્તાની શિક્ષણના વિષે વિચાર કરીએ. હાલ આપણી શાળાઓમાં વાર્તાનું શિક્ષણ નાપવાની જે પદ્ધતિ પ્રચાર પામી છે, અને જે સ્વભાવે અને ઈચ્છવાજોગ પણ છે, તેના મુખ્ય મુદ્દા નીચે પ્રમાણે છે.

૧. પ્રથમ તો બાળકને કહેવા માટે જે વાર્તા નક્કી કરી હોય તેમાં આવતા-પડાઈઓનું અને તેમાંના પાત્રોનું ચિત્ર, મોડેલ, પ્રદર્શન વગેરે સાધનોવડે જોખખાણ કરાવવું. તેમજ બાળકને અપરિચિત હોય એવા જે જે સંજ્ઞા વાર્તામાં વપરાવાના હોય તેનું સ્વચ્છપ્રતો અથવા જે કોઈ રીત કળપ્રદ નીવડે તેવી હોય તેના વડે લખાન કરાવવું. આ પ્રમાણે પાઠના આરંભમાં પાત્રપરિચય કરાવવામાં, અને જિજ્ઞાસા જાગૃત કરવામાં ઘણી વખત વાર્તાને લગતુ ભાવાત્મક ચિત્ર વધારે ઉપયોગી થઈ પડે છે એ ચિત્ર ડ્રોઇંગપેપર ઉપર તૈયાર કરેલું હોય, તો તે શિક્ષકને મંમદ નરીકે રાખવાને ઉપયોગી થઈ પડે; પરંતુ મહેલાઈથી અને થેડા વખતમાં દોરી સકાય એવ ચિત્રો રંગીન પેનો વડે બોર્ડપર દોરીને તેનો ઉપયોગ કરવામાં પણ અડચણ નથી. આ પ્રમાણે અગાઉથી તૈયાર કરેલું ચિત્ર બાળકો સમક્ષ રજુ કરી તેને લગતી કેટલીક વાતચીતથી બાળકને પાત્ર અને વાર્તાના વસ્તુનો પરિચય સહેલાઈથી કરાવી શકાય છે. માટે શિક્ષકે પોતાની વિવેક-શક્તિથી, જ્યાં જે ઘટે તેનો યથાવ્યવસ્થિત ઉપયોગ કરીને બાળકોની જિજ્ઞાસાવૃત્તિ જાગૃત કરવાને ચૂકવું નહિ.

૨. તૈયારપણી સરળપણે અને વાર્તાનો ભાવ જણાવ તેવી અંજયેષ્ટ સાથે વાર્તા કહી જવી. વાર્તા કહેતાં ખાસ જરૂર વ ર બાળકને પ્રશ્ન ન પૂછવા, કેમકે પ્રશ્નો પૂછવાથી કેટલીક વખત એકમાથી અનેક પ્રશ્નો ઉત્પન્ન થઈ વાર્તાસમાં ક્ષતિ થાય છે.

૩. વાર્તા કહેવાઈ રહી પછી તેને લગતા પ્રશ્નો પૂછી તેના સંસ્કાર દઢ કરવા. પ્રશ્ન પૂછવામાં કેટલીક વખત વાર્તાના મધ્ય ભાગના કે અંત ભાગના એમ આરાધવળા અને તેમ સવાલો પૂછવામાં આવે છે, એમ કરવાથી વાર્તા ક્રમ પ્રમાણે બાળકોને યાદ રહેતી નથી, માટે વાર્તાની હકીકતના અનુક્રમ પ્રમાણેજ પ્રશ્નો પૂછવા કદાચ પ્રશ્ન પૂછવાથી, બાળકોને વાર્તા બરાબર લક્ષમાં રહી નથી એવું જણાઈ આવે, તો તેજ વાર્તા, બીજી વખત મૂળનાજ વાક્યોમાં કહી જઈ, ફરીથી પ્રશ્નો પૂછવામાં વાધો નથી.

૪. આ પ્રમાણે વાર્તા બાળકોના ગામમાં બરાબર કસાવ્યા પછી તેમની પાસે કહેવરાવવી. વાર્તા લાખી હોય તો એક હોકરા પાસે આખી વાર્તા ન કહેવરાવતાં અધુરેથી બીજા પાસે પણ કહેવરાવી શકાય.
૫. તથા ચાર હોકરાઓ પાસે વાર્તા કહેવરાવી આવડ્યાની ખાતરી કર્યા પછી તેમાં કુળી કદાવવા માટે કેટલાક સવાલો પૂછવા.

“ *બાળકો તરફ માતાની ફરજ”

બાળકોની કેળવણીનો મુખ્ય આધાર તેઓનો માતાઓ ઉપર છે. તેટલા માટે માતા સારી રીતે કેળવાયતા અને મદદગારી હોવી જોઈએ. હવે બાળકોને સારી રીતે કેળવવા, અને સફળતાથી બનાવવા માટે શારીરિક એટલે શરીરને લગતી, માનસિક એટલે મનને લગતી, અને નીતિક એટલે નીતિને લગતી કેળવણીની ખાસ જરૂર છે. માટે એ ત્રણ પ્રકારની કેળવણી લેવાની દરેક માતાની ફરજ છે. જો પોતે એ જ્ઞાન ધરાવતી હશે, તોજ પોતાના બાળકોને સારી રીતે કેળવી શકશે, નહીં પોતાનું કર્તવ્ય બજાવવામાં ક્ષતિદાયક નીવડી શકશે.

૧. હવે એ ત્રણ પ્રકારની કેળવણીમાંથી પ્રથમ શારીરિક કેળવણી વિશે થોડુંક કહીશ — દરેક માતાએ પોતાના બાળકોની જાતે સલામત લેવી જોઈએ. એ કામ ચાકર નોકર તથા આપા-પાપાને નહિ મોપતા ખરી કાળજીથી પોતેજ કરવું જોઈએ. બાળકોને બગાડવા નવડાવવાં ધોવડાવવાં,

* જલસારા દયુશન કલાચ ‘મુળ’માં હાસ નાનમાય કરદુનજ અસ્તરે આપેલુ લાખણ.

સ્વચ્છ કપડાં પહેરાવવાં, તથા પુરતો પુષ્ટિકારક ને હલકો ખોરાક આપવો; તથા દિવસમાં એકવાર બહાર ખુલ્લી હવામાં રૂંવા લઈ જવાં. બાળકોને કરવા હર્ષ જવાનું કમ પણ નોકરને ન સોંપનાં માતાએ પોતેજ કરવું, કારણ કે નોકર માણસો બાઈ જેટલી ગૈરદાનરીમાં ગમે તેમ અપશબ્દો બોલે, તેનું અનુકરણ એટલે નરક બાળક કરે છે, તેથી તે દુર્ગુણી નીવડે છે. તે મિવાય અંગને નિયમિત કરવું મળે તેવી રમત-ગમતો, આરામ, હોંઘ વગેરે બાળકોમાં પોતે જાતની કાળજીથી દેખરેખ રાખી પોતાના બાળકોની તંદુરસ્તી સુધારવા તરફ લડાપૂર્વક જોવું જોઈએ બીજી બધી કેળવણી કરતાં શારીરિક કેળવણી ઉપર વિશેષ લક્ષ આપવાની જરૂર છે; કાન્યુ કે જો શારીરિક સુખ હોય, તેજ બીજી બધું સુખ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે, પણ શારીરિક સુખ વગરનું બીજી બધું સુખ નકામું છે.

૨. હવે માનસિક કેળવણી વિષેની થોડીક હકીકત જણાવીશ—એ કેળવણીને માટે બાળસ્વભાવના જાનતી વિરોધ જરૂર છે બાળસ્વભાવનું જ્ઞાન તે શું હશે? ઈશ્વરે બાળકોની અદર જન્મથીજ માનસિક શક્તિઓ બીજરૂપે મૂકેલી છે. તે માનસિક શક્તિઓને કેવી રીતે કેળવવી, તથા બાળકોનો કુદરતી સ્વભાવ કેવો છે, અને તેમની શી ખાસિયતો છે, તે જાણી માહિતગાર બનવું, નેને બાળસ્વભાવનું જ્ઞાન કહે છે. માળીશી, માતા, બાગ રૂપી ઘરમાં, હોડવા રૂપી બાળકોને ઉછેરીને મોટાં કરે છે. એટલે કે એક માળી જમીનમાં બી ગેખ્યા પછી હોડવાને કાંઈ પોતે ઉગાડતો નથી, પણ કુદરતની મદદથી તે પોતાની મેળેજ ઉગ્યા કરે છે, તેમ એક માતા ઈશ્વરે બાળકમાં મૂકેલી બીજરૂપ માનસિક શક્તિઓને કેળવીને તેમને સદગુણી બનાવે છે.

હવે માનસિક શક્તિઓ કઈ કઈ છે, અને તેને કેવી રીતે કેળવવી જોઈએ? બાળકોમાં સૌથી ઉત્તમ શક્તિ તે અનુકરણ એટલે નરક કરવાની છે. બાળકોનો સ્વભાવજ એવો હોય છે, કે જેવું જુએ છે તેવું કરવા મંડી જાય છે; અને તેના મંબધમાં જે જે માણસો આવે છે, તેનું તે અનુકરણ કરે છે. હવે ખાસ કરીને બાળકના ઘાડા મંબધમાં ઘણો વખત સુધી તેની માતાજી હોય છે, તેથી તે હમેશાં પોતાની માતાનું અનુકરણ કરે છે. તેટલા માટે માતાનું વર્તન ઉત્તમમાં ઉત્તમ અનુકરણ કરના લામક હોવું જોઈએ. ઉપદેશ કરતાં દાખલો ઉત્તમ છે, એટલે બાળકને સિખામણ

દેવા કરતાં જો પોતાનો ખરેખરો દાખલો બાળકની સામે રજુ કર્યામાં આવે, તો તેથી બાળકના મનજ ઉપર જે અસર થાય છે, તે લાંબો વખત ટકી શકે એવી હોય છે. માતા પોતાના બાળકને આમો વખત એમ કહે કે “તારે સાચું જોવાનું જોઈએ, પ્રમાણિક થવું જોઈએ,” વગેરે શિષ્યામય કહ્યાં કરે, તેના કરતાં પોતે સાચું જોઈ અને પ્રમાણિક રહી પોતાનો જ દાખલો આપે, તો તેની અસર ઘણીજ ઉત્તમ હોય છે. દરેક દેટલીક માતાઓ પોતાના બાળકને હમેશાં અથવા દેટલીક વખત મુખી આયાઓના દવાલામાં મોંપે છે તેથી ઘણુંજ માઠું પરિણામ આવે છે; કેમકે બાળક આયાનું અનુકરણ કરે છે, અને આપણે સાધારણ રીતે જાણીએ છીએ, તેમ આયા કંઈ કેળવાયેલી હોતી નથી, તેથી આયાના દુર્ગુણ બાળકમાં એવે યર્ષ બાળક દુર્ગુણી નીવડે છે.

દરે બાળકોમાં બીજી શક્તિ જિજ્ઞાસાની છે — બાળકને હમેશાં નવું નવું જાણવાની ઇચ્છા હોય છે, તે ઇચ્છાને સંતોષવી જોઈએ. બાળક પોતાની માતાને કંઈ વસ્તુ વિષે પૂછવા જાય, તો તે વેળાએ તેનો સરળેષ્ટ જવાબો કરી બાળકને સમજાવવું જોઈએ. તેને બદલે દેટલીક માતાઓ ન્યારે તેઓનાં બાળકો કંઈ પૂછવા જાય છે, ત્યારે તેઓને તોડી પાડે છે, ને કહે છે કે, “શા માટે માયુ ખાયાં કરે છે? તને તે જાણવાની જરૂર નથી. મુંઝું મુંઝું બેસી રહે” આમ કરવાથી બાળક જિજ્ઞાસુ નિરાશ થઈ જાય છે, અને તેથી તેની ઈશ્વરે બક્ષેલી જિજ્ઞાસાની વૃત્તિ મંદ પડી જાય છે.

બીજી શક્તિ અવરોધકનની છે. માટે માતાએ બાળક પાસે કંઈ પણ વસ્તુનું ખારીડાથી અવલોકન કરાવવું; અને તે વસ્તુ વિષેનું જ્ઞાન માતાએ પોતે કહી દેવું નહિ; પણ બાળકને માર્ગ બતાવી, તેની પાસેજ ગ્રાધી કરાવવું. આથી તેની શોધકવૃત્તિને ઉત્તેજન મળશે. કંઈ જોવાનું હોય, તો એમાં શું જોવાનું છે એમ નહિ, પણ છટથી જોવા દેવું, કારણ કે વેધ જ્ઞાન ને અક્ષત હોશિઆરીમાં વધારો થાય છે.

૩. દરેક નૈતિક એટલે નીતિને લગતી કેળવણીનો જુલાસો કરીશ— સત્ય, ઉદારતા, ન્યાય, પ્રેમ, પ્રમાણિકપણ, ખત, એપ, ઉદ્યોગ, સદનસીના, ધીરજ, હિમત, નમનતાઈ, દયાળુપણું, દુઃખ અથવા મહેનતની વખતે, ટાળવું નહિ, બધાં કામ તરફ માનની નજરથી જોવું, તથા શુરને ધીકા-

રવું, સંભારમા પોતાની ફરજ સારી રીતે બજાવવી, કાઢના ઓશિયાળા રહેવું નહિ, વગેરે નીતિના નિયમો પ્રમાણે ચાલતા બાળકોને શીખવવું જોઈએ. પણ તે કાંઈ કાઢના દાખલાઓથી, કે બોધ દર્શને નહિ, પણ માતાએ પોતાના આબેહુલ દાખલાઓ બાળકની સામે તે પ્રમાણે વર્તીને રજુ કર્યા; નીતિના નિયમમાં વાણી અને વર્તન બંને એક બીજાને મળતાં હોવાં જોઈએ. એટલે બોલવું કાંઈ, અને કરવું કાંઈ, આગ કરવાથી બાળકો માતાની આગ પાળી શકતાં નથી હવે આ ત્રણે પ્રકારની જગવણી આપનામાં લય કરતાં થેમનો ઉપયોગ વિશેષ કરવો જોઈએ. એટલે કે તેને ધમકી આપીને, અથવા મારફત કરીને શીખવવા કરતાં, પડાવીને અથવા સમજાવી દેસતાવીને, માયા મમતાથી અથવા રમત-ગમત મારફતે શીખવવું જોઈએ.

૪ હવે એ વિષયને લગતી પરચુરણ હકીકત આપીશ — કેટલીક માતાઓ એવું ધારે છે, કે હજી તે બાળક નાનું છે. મોટું થશે ત્યારે શીખ્યા કરશે. આ વિચાર ખૂબ ભરેલો છે, કારણ કે બચપણમાં પડેલી કુરોબો એવી જડ થઈ બેઠેલી હોય છે, કે મોટપણમાં તે ક્રમે કરી સુધારી શકાતી નથી. વળી અંગ્રેજીમાં દેવત છે કે “habit is second nature” એટલે કે ૨૧ એ કુદરતી લક્ષણ છે. માટે ખૂલો પાછળથી સુધારવા કરતાં, પ્રથમથીજ ખૂલો કરતાં અટકાવવાં, એ જગવણીનો હેતુ લક્ષમાં રાખવો જોઈએ. જે માતાએ પોતાના બાળકોને દરેક રીતની સારી જગવણી આપી હોય છે, તેમના બાળકો મોટપણમાં પોતાની ગતિએ હિંમતથી રજનો સારો બદલો આપ્યા વગર રહેશે નહિ. (આપણે ખચીકવાર જોઈએ છીએ, કે નેક, ચચગ, તથા અર્ધગમક માતાના બાળકો કુદરતી રીતેજ ઘણાં તે લાપકીચળાં નીવડે છે; કેમકે તેમને કેટલાક હિંમત સદગણો વારસામાં મળેલા હોય છે.) એથી ઉલટું અજ્ઞાન માતાના બાળકો અર્ધ અને ડુંગળી નીવડે છે. માતાએ જો પોતાના બાળકના લક્ષિયનું મુખ ધ્રુવવું હોય, તો તેઓ તરફ અચુપટલો લાડ બતાવવો નહિ, કારણ કે લાડમાં હિંમતનાં બાળકોની ઉપર ન્યારે પાછળથી સંકોચ આવી પડે છે, ત્યારે તેઓ ધજાન નક્કરઈ જઈ ફુગ્ગી થાય છે. પણ જો બાળકો મદનન અને પ્રકોચ સદન કરતાં હિંમત છે, તો તેઓ ઉપર ન્યારે આકૃષ્ટ આવે છે, ત્યારે તેઓ ગણસાઈ ન જતાં તે ધીરજથી સદન કરે છે. વળી એ

કાર્ધને એકનું એક જ બાળક હોય છે તો તેની માતા તેને લાડ લડાવવામાં કાર્ધજ બાકી રાખતી નથી. જો તે બચ્ચાને કાર્ધ જરાક ધમકાવે, કે મારી શિખામણુ કહે તો તેની માતા તેની સાથે ગુસ્સો કરે છે, ને કહે છે કે “મારું એક પુરું બચ્ચું છે, તેને ધમકાવવાની તને શી જરૂર પડી?” એને લોહીનું પાણી કરી મોટું કયું, તે તારા બોલ મમજવા કે?” વગેરે અજાનતાને લીધે આવું બોલી, બાળકનું બવિધ્ય બગાડે છે, આથી જાળક વધારે હેઠલ બને છે, અને કાર્ધ વેળાએ ન મેળવી શકાય, એવી વસ્તુ મેળવવાને દરેક લર્ધ એસે છે, કે જ્યારે માતા અને બાળક બન્ને દુખી થાય છે.

ઉપલી સવળી બાબત ઉપરથી એવું સિદ્ધ થાય છે, કે એક બાળકને સંગીન કેળવણી આપવા માટે દરેક માતા શારીરિક, માનસિક, અને નૈતિક કેળવણીથી માહિતગાર હોવી જોઈએ. બાળકને કેળવવાની જવાબદારી સિદ્ધ કરતાં માતાને ઘણી વધારે છે કારણ કે બાળક ૭ વર્ષ સુધી માતાની કેળવણીમાં હોય છે, અને પ્રથમથીજ બીજ મારા રોપવાં, એ માતાની ફરજ છે. તેટલા માટે ઘરની કેળવણી ઘણીજ મંગીન હોવી જોઈએ, કે પાછળથી તે ઉપર રચાયત્રી પ્રમાણે પણ સંગીન નીવડે.

પીંછાની લેખણ.

(લેખક—ડા. મહીપતરામ દરજીવન ગુરુદ્વ. મહેતાજી,

ખાડીઆ, બોઈકા-કાડીઆવાડ)

ગુજરાતી અક્ષર—જુની દક્ષતરની કાષ્ઠો, જુના ચોપડા અને ગાન્ધી જુનાં લખાણોનો તથા નવા લખાણોનો મુદ્રામલો કરતાં માલમ પડે છે કે, જુના ગુજરાતી લઢીઆઓના અક્ષરો દોઢાચમાન જણાય છે. યુરોપીય ફેશનને અવધાનીને દાલના ઘણાખરા ગુજરાતી લખનારા પણ સ્ટીલ પેનથી ગુજરાતી લખાણુ કરે છે. ઇંગ્લિશ લખાણુ સ્ટીલ પેનથી લખાણુ હોય તો વધુ દીપે છે એ ખરું છે, પરંતુ ગુજરાતી લખાણુમાં તો ખાસ લેખણુ વપરાય તોજ અક્ષરની ઉત્તિ થાય તેમ છે, ઘણાક સ્ટીલ પેનના અભ્યાસ લેખણુ લર્ધ લખવા એસે છે, તો તરત લેખણુનો કુચો કરે છે અંતે તો તેને બાંગી એસે છે આથી તેઓ મરોડદાર અક્ષરો લખવા માટે

લેખણ-જેવી, કાપિયુક ન. ૭-૮ માં વપરાતી સ્ટીલ પેન વાપરે છે; પરંતુ અત્યુક્ત મરોડ લાવવા માટે હાથે ધોડેવી લેખણ ઉત્તમ સાધન છે. વાંસી, બર અને કાંડાંની કલમ બને છે, પરંતુ કેટલીક સાહીમાં તે છટ્ટી ચાલી શકતી નથી, અને ચોમાસામાં તો તેની લેખણ ઘડાયા પેઠી તરત તેના પર કુચો વળી જાય છે; આ બધી મુમીખતોને દૂર કરે એવી એક ચીજ છે, કે જેની લેખણ મરજી મુજબ મરોડવાળી વધી શકાય છે. ગમે તે ક્ષણે હાથ પણ તેનો કુચો થતો નથી. ધણેખરે ઠેકાણે તે ચીજ વિના મૂઠ્યે મળી શકે છે. આ ચીજ મોરનાં પીછાં છે. મોરના પિચ્છલેખનીયે પાખની અડોચાડ બદામી રંગનાં, જાડી દાંડીના, લગોલગ અમાનતર, રવાંટી વાળા, વાંકાં અને દોઢ વેત લાંબાં પીછાં થાય છે તેનો જે ભાગ મોના સરીર સાથે મળ્ય ધરાવે છે તે ભાગ પર મરજી મુજબ કલમ ધરી શકાય છે તે ભાગ એવો ચીકટ હોય છે કે લેખણ લાંગી જતી નથી કે તેનો કુચો થતો નથી જેવી ખારીક લેખણ બનાવતી હોય તેવી તે પીછાંની બની શકે છે. રવાંટી (બદામી ભાગ-જાડા રેમા) પમદ ન પડે તો તેને ચપ્પુથી ઢોલી નાખતાં ધોળા મૂત્રા રંગતી દાંડી રહે છે. ઉપર ચોડે રવાંટીનો મુઠ્ઠો રાખવો હોય તો રાખી શકાય છે. આવી છોલેલી લેખણને ગુલાબી, લીલા, જાશ્વડીયા કે ગમે તે પાકા રંગમાં બોળી સુગોળિત બનાવી શકાય છે, અથવા પેની ધોડેવી કલમનો દોઢ ઇંચ ભાગ (કે જે પોલો તે અર્ધ પાર-દશક જેવો હોય છે તે) કાપી લઈ દોઢડરના રેખી દાયામાં સરેરાશ વા ચુંદરથી સંજોડ બેસાડી તેનું સંધુ દોઢડર બનાવી શકાય છે. પેન્સિલની અછીના સામા છડા પર તે પોલો કકડો બેસાડી દુતા લેખણ તથા પેન્સિલ એકત બનાવી શકાય છે. પીછાના ઘાટની કલાઈની, રવાંટી કે બીજી ધાતુની કલમો બબરમાં મળે છે. તેના કરતા વગર પૈસે પ્રાપ્ત થતી આ પિચ્છલેખિની કાંઈ ખોટી નથી. માદેમ લોકો પીછાંની કિલ્લ વાપરે છે. આપણે પણ તેનું અત્યુક્ત કરી દેશી પિચ્છલેખિની વાપરીએ તો કાંઈ ખોટું નથી.

નવેચ્છર-ડિસેચ્છરમાં મોરનાં પીછાં આપોઆપ ખરી પડે છે. આ સમયે જાડાં બદામી પીછાં ઠેર ઠેર મળી આવે છે ગામડામાં તો જેટલાં જોઈએ તેટલાં મેળવી શકાય છે. કેટલાક લોકો સાહુડીનાં સિસોળોવાંની લેખણ બનાવે છે તેને પણ પિચ્છલેખિની ઠીકી શકાય. સાહુડીનાં સિસોળોવાંની લેખણ કરતાં આ લેખણ પણ દરજ્જે સારી થાય છે, રહેજ લાવે,

વગર પૈસે, અને સાફ સાધન મળે તો તેનો ઉપયોગ કરવો એ આર્થિક દૃષ્ટિએ એક લાભ ગણાય છે. આ મોંઘવારીના વખતમાં ઘણે ઠેકાણે હવે ગામી લેખણો જોવામાં આવે છે, છતાં કેટલેક રથળે પીંછાના આ ઉપયોગ તરફ જનસમાજનું લક્ષ દોરવાયુ નથી. તેથી લાગતાવળગતાની ખાસ જાણને માટે આ લેખ પ્રકટ કરવાની અત્યંત જરૂરી છે. શહેરી સંસ્કૃત્યોને કદાચ આ લેખ નિરુપયોગી લાગશે, પરંતુ ગ્રામ્યજનોને અને ઘણાક શિક્ષકગ્રંથુને આભારી, કાર્ષિક પ્રદર્શ કરવાનું અવસ્ય મળશે, અને તેથી ઘણાક શિક્ષકગ્રંથુઓ આ દુષ્કર અજમાવવાની ઇચ્છા કરી તેને અમલમાં મૂકશે તો કાર્ષિક અશે મારા લેખનું સાર્થક થયું ગણાશે.

સ્વચ્છતા.

(જેનનાઈ બીખાભાઈ પટેલ, મ્યુ ગુ મોડર્ની દેવ્યાશાળા—મુંબઈ.)
મહેતીજી—(વર્ગમાં આવીને) બેસી જાઓ. શાંત થાઓ ચાલો હવે ક્યો વિષય છે.

રતન—જેન, ગણિત છે, અને ધરતું લેસન તપાસવાનું છે, તેમજ ચાલ્સા, ચોટલા, રમાલ, નખ વગેરેના માક પણ આપવાના છે.

મહેતીજી—ચાલો વારાફરતી બતાવો. જેન માણેક, તમે કેમ ચાલ્યો નથી ક્યો ?

માણેક—જેન, મારે સૂતક છે માટે.

મહેતીજી—ઠીક. તોપણ બધી બેનો ખ્યાનમાં રાખો કે ચાલ્યો ખાસ યાદ રાખી કરવોજ નોઈએ. ચાલ્યો સૌભાગ્યનું ચિહ્ન છે. વર્ગમાં તે હિંદુ યાત્રિ દર્શાવે છે, તેમજ મુખ પણ શોભે છે. માટે સરારે માયું જોળી તુર્ત ચાલ્યો કરવો. મેણીજેન તમે કેમ માયું નથી જોળાવું ?

મણી—જેન, વખત ધઈ ગયો, તેથી હિતાવગે રહી ગયું.

મહેતીજી—રહી ગયું તે કેમ ચાલે ! સરારે પ્રથમ માયું જોળવું નોઈએ તમે જાણો છો, કે માયું મેયું રહે તો જૂ પડે; લોક ગંદી કરે.

માથું વાસ માટે, ને ખરાબ દેખાય. તેથી વાળ પણ કુંકા રહે. (સ્વચ્છતાથી વાળ લાંબા થાય છે) માટે દરેકે માથું સાફ રાખવું જોઈએ અતુરલક્ષ્મી, તમેએ શું કર્યું?

અતુરલક્ષ્મી—કાંઈ નહિ એન.

મહેતીજી—તમે કાંઈ બૂવ કાઢ્યો? મેં વારંવાર મુચના આપી છે માટે કહો જોઈએ? અતુરલક્ષ્મીએ થી બૂવ કરી?

અતુ—(ઉભી થઈને) એન, તેમણે રમાલનો ઉપયોગ ન કર્યો, અને છેડાથી મોઢું લુછ્યું.

મહેતીજી—ચાખાશ. રમાલ રાખવો જોઈએ, છેડેથી બધું લુંછીએ તો કપડાં મેલાં થાય. કદી છેડામાં ખરાબ ઠાથ પડી જાય છે તો તે જતા નથી, ને ખરાબ દેખાય છે. છેડે લુછવાની ટેવ હોવાને લીધે વાસણ, રહેટ, શરીર, ચીમની તેમજ કંઈપણ પરતુ એ બધું છેડેથી જ લુછાઈ જાય છે. પછી તેજ છેડા મેઢિ દેરવીએ તો મોઢે મેસ ને આંખે મરચું લાગે છે. માટે એ કુટેવ તજો. રમાલનો છૂટથી ઉપયોગ કરો.

રમાલ એટલે કાંઈ પણ સ્વચ્છ કપડાનો કટકો હોય તોપણ ચાલે. હવે અમૃત, પાસે આવો જુઓ તમારા નખ. અરે! આ શું, જાણે અચોરી જાયો.

અમૃત—એન, મારાં મારાંને જરા ઠીક ન હતું તેથી નથી લીધા.

મહેતીજી—ખોટી વાત છે. તમે આવી મોટી બાળકીઓ યઈ હજી બીજા પર બેસાડો રાખો છો. તમારે તો જાતે સ્વચ્છ રહેવું જોઈએ. આ નખ કાંઈને વાગે તો? વળી તેમા બરાઈ રહેલો મેલ જમશે. ત્યારે પેટમાં જાય કે નહિ? તેમજ આ કેટલું ખરાબ દેખાય છે? જાઓ કપાટમાંથી ચપ્પુ લાવીને સાફ કરો.

સડીનાખાઈ, તમારી વાત રહી જાય તે ઠીક નહિ તમારી કુડતી ને ઓઢણી તો જુઓ, વળી શરીરપર પડેલા મેલના ડાઘાં ઓગરાળાં? તમે ક્યારે ત્રાસાં હતાં?

સડીના—એન અમારે તો દિંદુ માફક રોજ નાહવાનો રિવાજ નહિ. અમે જુમાન રોજ નાહીને કપડાં બદલીએ છીએ.

મહેતીજી—મેનો, સહીનાણુની વાત ખરી - છે ૨ મનુ, તમે સહીનાણુને સમજાવી શકો ?

મનુ—મેન મહીનાણુ, હિંદુનો રોજ નાહવાનો રિવાજ છે એમ તમારું માનવું જોડું છે. દરેક માણુએ દિવસમાં એકવાર તો નાહવું જ નિર્ધર્યે રોજ નોહવાથી શરીર દલકુ રહે છે. તેમજ આમહીનાં છિદ્રો ખુલ્લો રહેવાથી શરીર માહેતો મેલ છિદ્રવાટે બહાર કાઢે છે.

મહેતીજી—મનુ પછી આગળ સાકરમેન સમજાવશે.

સાકર—કપડાં મેલાં પહેરવાથી બધા આવે છે, જૂ પડે છે, શરીર પણ બેચેન લાગે છે તેમજ ખીજા આપણી સોજતમાં રહેતાં મેલે ચામ છે. શરીર તેમજ કપડાં મેલાં રહેવાથી ખમ, ગુમડાં, દાદર વગેરે આમહીના મેલો ચામ છે તેથી કાઈ વખત ઘણું ખમવું પડે છે. માટે જાતે નાહી ધોઈ રહેવું નિર્ધર્યે.

મહેતીજી—ફક્ત બાળાએ જાતે સ્વચ્છ રહેતા શીખવું. અને પોતાની નાની બેતોને પણ માફ રાખવી કેટલોક બાળાઓ આંખે મેસના લપેડા ફરી શાળામાં આવે છે તે પણ જોડું છે. માટે એ પ્રમાણે મો ન બગડવું.

હવે વખત જરા વધુ થયો છે માટે આપણા કામગા ગુંથા-ઈએ. આજની વાત બધાં યાદ રાખો. ફરી કાઈ વખત સ્વચ્છતા માટે વધુ વાત કરીશું.

“ ત્રીજો અધ્યાયન વિગ્રહ. ”

(લેખક.—ના મહીલાલ બાપુજી ગાંધી. તેલંગ દા સૂક્લ, ગોધરા.)

અધ્યાનિસ્તાનમાંથી પ્રિટિશ લશ્કર ઈ. સ. ૧૮૮૦ માં પાછું ખેતી લેવામાં આવ્યું ત્યારથી હિંદુસ્તાન અને અધ્યાનિસ્તાન વચ્ચે મિત્રાચારાં બંધાઈ હતી. હિંદુસ્તાનના વાયવ્ય કોણી સરહદ ઉપર પરદેથી હુમલા કદાપિ થાય તો તેની સહાયે યવાને અધ્યાનિસ્તાનને આપણી સરહદ તરફથી દર વર્ષે ૧૨ લાખ રૂપીઆની ખચણી મળતી. મર્ચ બર્મર યુરો-પીઆન વિગ્રહ દરમિયાન આ રકમ લગભગ બમણી કરવામાં આવી. બધા

સુધી અમીર હબીબુલ્લાખાન સંભળ કરતો હતો ત્યાં સુધી તેણે કુટ જર્મનોના કાવાદાવા છતાં પોતાના દેશને તે વિગ્રહમાંથી તટસ્થ રાખ્યો. કિંતુ આ વર્ષની રાજઆતમા આ ભક્ષા અમીરનું ખૂન થયું, અને તેનો છોકરો અમન-હલા તખ્તનશીન થયો તેના વખતમાં સર્વત્ર અસાતિ અને અંધાધુંધી ચાલી અને તે અટકાવવાને નવો અમીર અસક્ત નીવડ્યો એવામાં મે માસની ૩૭ તારીખે આપણને એવા સમાચાર મળ્યા કે પેશાવરની પશ્ચિમે લંડી કોટાલની નજીકની બ્રિટિશ સરદાર અધ્યાનોએ ઓળંગી

ત્રીજો અધ્યાયન વિગ્રહ આ પ્રમાણે શરૂ થયો. હિંદુસ્તાન સરકાર તો આ સમાચાર સામ્બળતાજ આશ્ચર્ય પામી, પણ આ ચડી આવેલા અધ્યાનોને ફાટી કાઢવા મત્તર દુકમો કાઢ્યા મે માસની ૬મી અને ૧૧મી તારીખે બે પક્ષ વચ્ચે કેટલીક લઘાઈઓ થઈ, અને પરિણામે શત્રુને લંડીકોટાલ-માંથી દાબી કાઢવામાં આવ્યા. ૧૩મી મે ને દીવમે બ્રિટિશ લશ્કરે ૩૬૬ સર હથું. તા. ૧૬ અને ૧૭ મી મે ના દિવસોએ ૩૬૬ની પાસેની ટેક-રીઓમાં કેટલાંક યુદ્ધ થયા, બ્રિટિશ સેનાની છતનો ૩ કો વાગ્યો; અને અને અધ્યાનો દાખા અને બીખરાઈ ગયા.

આપણા દુગર્ધ વિમાનોએ પણ આ લઘાઈમાં સાગે ભાગ લીધો; જલાલાબાદમાં બેઠા ગોળા નાખ્યા, અને પરિણામે લોહાએ શહેર ખાલી કર્યું કેટલાક વિમાનોએ હાથુલ શહેર ઉપર પણ દેખા દીધી. અધ્યાયન સરકારને હવે લાગ્યું કે જે બ્રિટિશના આવા જગ આગળ લઘાઈ ચાલુ રાખીયું તો તેનાં પરિણામ પણ જાણીર નીવડશે. છેલ્લે લઘાઈ ખંડ રાખવાને અમીરે જાતે વાઇસરોયને અરજ કરી. તદ્દનુમાર જુનાઈની ૮ મી તારીખે મુદ્દિઆની થઈ. સુવંદની ચરતો કરવા માટે રાવજખીંડીમાં એક પગિદ મળી જેમાં હિંદુસ્તાન સરકારે પોતાના તરફથી સર હેમિલ્ટન માન્ટને નીમ્યા હતા. અધ્યાયન પ્રતિનિધિઓને પણ આ સભામાં નોતરવામાં આવ્યા હતા.

સુવંદની, ચરતો:—

૧. જન્મે દેશની મરદમો કોઈ પ્રકારનો ફેરફાર કરવો નહિં.
૨. આપણા મરકાં તમ્બૂચી દર વર્ષે અખાની ખંડપૂરી હમેશને માટે બંધ

અર્ધ. સુરોપીઅન વિગ્રહમાં રૂઢીચાતું રાજ્ય વસ્તુતઃ પાપમાવ થવાથી હવે તે દિશામાંથી દોર્ધ પશુ બળવાન સત્તા હુમલો કરી શકે એમ નથી; તેમજ અધ્યાનોએ દોર્ધ પશુ સબળ કારણ શિવાય પોતાનું વચન તોડ્યું. તો હવે ખડણી ગંધ થતીજ જોઈએ.

૩ છ માસ પછી મિત્રાચારીની સુલેહ અધ્યાનિસ્તાન માથે કરવી; દરમિયાન અધ્યાનોની વર્તણૂક મંતોપકારક હોવી જોઈએ.

આ પ્રમાણે ત્રીજા અધ્યાયન વિગ્રહનો અંત આવ્યો. હિંદુસ્તાન સરકાર સાથે ભાર્થચારે રાખવાથી અધ્યાનિસ્તાનને અનેક લાભ મળ્યા છે અને મળશે. આપણા દેશમાં આવી તેઓ વેપાર કરવા લાગ્યા છે, અને કેટલાક તો ધનાઢ્ય બન્યા છે. તેઓએ પોતાના દેશને બ્રિટિશની મદદથી આપણ બનાવ્યો તે દેશની પૂર્વ બાજુએ વસતી કેટલીક તોફાની ટોળાઓ / તરફથી અધ્યાનોને શાંતિ છે તે રૂકત બ્રિટિશ લશ્કરને આભારીજ છે.

સુરોપીઅન વિગ્રહે આપણને બ્રિટિશ રાજ્ય તરફ વફાદારી બનાવવાનો અગ્રમ પ્રમંગ આવ્યો હતો. આ વખતે હિંદુસ્તાનને બીજો પ્રમંગ પ્રાપ્ત થયો જે તેણે વધાવી લીધો. અનેક રાજ્યોએ અને સરદારોએ પોતાનાં લશ્કર સરકારને મોકલાવી દીધાં. કેટલાકે લડાઈમાં અગ્ર ભાગ લીધો હતો. પતિ-આશા, ધોળપુર, રતલામ, અને બારીઆના રાજ્યોએ ખૂબ લડાઈમાં ભોગ લેવા પોતાની મરજી બતાવી, અને બિન્ન બિન્ન પ્રકારની મેવા તેઓએ બાંધવી.

ત્યારે વિગ્રહ શરૂ થયો ત્યારે સખ્ત ગરમીના દિવસો હતા. અધ્યાનિસ્તાનમાં ઉનાળાનો તાપ સખ્ત હોય છે. મહાન વિગ્રહમાંથી વિજયમાળા પહેરી બ્રિટિશ સૈનિકો હમણાંજ પાછા આવ્યા હતા; અને આરામ ભોમવાને સ્વદેશ પ્રતિ પ્રયાણ કરવાની તૈયારીમાં હતા, એટલામાં તો તેમને આ નવા યુદ્ધમાં જોડાવાનો હુકમ થયો, જે તેમણે એક શબ્દ પણ ઉચ્ચાર્યા વિના હર્ષથી સ્વીકાર્યો, અને ત્યાં બહાદુરીથી પોતાની ફરજ બજાવી બીજા વિજયમાળા પહેરી. હિન્દી લશ્કરને માટે પણ આમજ કહેવાય!

સંસ્કૃત પ્રાચીન ગ્રંથોમાં આવેલા દેશ, પર્વત, નદીઓ, નગર, ગામ વગેરેની હકીકત.

(લેખક—રા. ઇન્દુલાલ વિદ્યારામ રાવળ.)

ભરતખડના પ્રાચીન ઇતિહાસમાં ઘણી વાર જુનાં શહેર, નદીઓ, અને પર્વતો વગેરેનાં નામ આવે છે, પણ તે હાલ છે કે નહીં, અને છે તો કયા પ્રાંતમાં કઈ જગ્યાએ છે, ને નથી તો પૂરે કયા પ્રાંતમાં ને કઈ જગ્યાએ હતાં, વગેરે જાણવા માટે પુસ્તક સાધન જણાતાં નથી, તેથી કેટલીક વાર શિક્ષકને તે જાણવા માટે અડચણ પડે છે,* અને તેથી વખતે વિદ્યાર્થીઓમાંથી કાઈ તે વિષે પ્રશ્ન કરે છે, તો તેનો મનમાનતી રીતે જુતાસો આપી શકાતો નથી, અને તેથી (વિદ્યાર્થીના પ્રશ્નનો ઉત્તર ન આપવાથી) તેના મનમાં શિક્ષકના જ્ઞાન માટે કંઈક શંકાશીલ રહેવું પડે છે. તેથી આવી અડચણો ખસેડવા માટે આ નીચે તેનો એક ન્હાનો લેખ આપવામાં આવ્યો છે.

હરકોઈ ટુકી બાબતને લખાવીને કહેતાં, તેમ હરકોઈ લાખી બાબતને ટુક રૂપ આપીને કહેતાં જેકે શિક્ષકને આવડવું જોઈએ, જો તેમનામાં આ શક્તિ નહિ હોય તો શીખવવાનો વિષય, તેમનાથી મંત્રોષકારક રીતે શીખવી શકાશે નહિ, અને તેથી શીખનાર વિદ્યાર્થીઓને તેમાં રસ પડશે નહિ શીખવેલું ક્યારે ગણાય, કે શીખવેની બાબત ધેર ધાંચ્યા વગર પણ યાદ રહી, બીજે દહાડે કલાસમાં આવડે કે ધેર બહુ વાર વાંચવી ન પડે એટલુંજ નહિ, પણ સ્કૂલ છોડ્યા પછી પણ ઘણી મુદત સુધી તેમના મગજમાં રમી રહે આ કારણથી શીખવવાના વિષયને પદ્ધતિસર ગોઠવવો પડે છે, એટલુંજ નહિ, પણ તેને રસિક કરવા માટે તેને હળતા વિષયનાં બીજાં પુસ્તકો, શિક્ષકને આગલે દહાડે થેરથી વાંચી જવા પડે છે, ને તેમ ચાલે છે ત્યારેજ બાળકોને તે શીખવામાં રસ પડે છે.

કનાસમાં ટાઈમટેબલ પ્રમાણે શીખવવાના વિષયમાં બાળકને રમુજ પડે છે કે નહિ, તે સહેલથી સમજાય તેવું છે આખો વર્ગ કઈ પણ ગડ-

* દાખલા તરીકે ઇતિહાસમાં આવેલાં કોસન, રાજગૃહ, ચોલે ને પાંડવ વગેરે કયાં આવ્યાં, તેની વીગતવાર હકીકત જોઈએ તેથી જાણવામાં આવતી નથી.

અંત ક્યાં વગર ધ્યાનપૂર્વક શિક્ષકના સામુ જોઈ રહે, ત્યારે જાણવું કે તેમને તે વિષયમાં મારી રમુજ થડે છે, ત્યારે તેમ નથી હોતું, ત્યારે તેનાથી ઉલટું બને છે, એટલે કે, જાણતારે ધાક (દહેશત) ના માર્યા છાંડરાઓ, શિક્ષકના સામુ જુએ છે ખરા, પણ તે વખતે તેમનામાંથી કેટલાકનું ચિત્ત ઘેર રમવામાં, કે ખાવા પીવામાં ગયેલું હોય છે, ને દેહલાક, જાણી જોઈને શિક્ષકને ગુમચવા માટે નકામા પ્રશ્નો પૂછી પૂછી વખત પુરો થઈ જવાની વાટ જોતા હોય છે. તે વખતે તેમનામાંથી દોષને પ્રશ્ન પૂછનાં, શુ પૂછ્યું તે જાણતા નથી, ને તેથી ગણરાઈ જાય છે.

આ પ્રમાણે ન બને તેટલા સારે દરેક શિક્ષકમાં સીખવવાના વિષયનું બહુ બહોળું જ્ઞાન હોવું જોઈએ, ને તેથી લાજવાવાના દરેક દરેક વિષયનાં ચાલતાં શાલોપયોગી પુસ્તકો સિવાય, બીજા તો તે વિષયનાં બહારનાં પુસ્તકો પણ વાંચવાની તેમને ખાસ જરૂર છે, તેથી આ આવેશો લેખ તેમને પ્રાચીન ઇતિહાસના કામમાં કંઈક બૂગોળના કામમાં કંઈક મદદગાર થઈ પડશે, એવી આશા છે.

અમરાવતી—મદ્રાસ હલાકમાં ગુરુ જિલ્લામાં કૃષ્ણના કાંઠે આવેલું એક ગામ, તેની પાસે આંધ્ર દેશની ધાનપકટક નામની ગળધાની હતી. છુદ્ધું એક પ્રસિદ્ધ જૂપ અમરાવતીમાં હતું, તેમાંથી કંઈક મંગેશ્વરના પત્થરનું ચિત્ર કામ, મદ્રાસના પદાર્થોના અગ્રહમાં જોડાવેલું છે.

અયોધ્યા—લોઝા (સરયુ) નદીના કાંઠે ઉપર, ફેગાદ જિલ્લામાં, કોસલ રાજ્યની રાજધાનીનું સહર, દશરથ રાજનું સ્થાન. બૌદ્ધ મથોમાં સંકિત એ કામવ રાજ્યોની રાજધાની હોવાનું જણાવેલું છે, અયોધ્યા અને સંકિત એ એકજ છે.

અવંતી—પશ્ચિમ માલવ ઉર્ધ્વ માળવા દેશની રાજધાની. એનેજ ઉજ્જયિની અથવા ઉજ્જનો કહે છે. એ પ્રસિદ્ધ સત્યપુરી, પૈટ્ટની અને પુરી ગણાય છે.

અંગ—ઉત્તર બંગાળામાં મોંગીર અને લોગલપુર પ્રાંત. એની રાજધાની ચંપા (ભાગલપુર પાસે).

આર્ધાવર્ત—દિમાતય અને વિંધ્ય પર્વતની વચ્ચેનો, પૂર્વ સમુદ્રથી પશ્ચિમ સમુદ્ર સુધીનો દેશ.

આદ્રિ—કૃષ્ણા અને ગોદાવરી નદી વચ્ચેના ભાગમાં આ લોક રહેતા હતા. ઐતરેય બ્રાહ્મણમાં તેમનું નામ મળી આવે છે. આદ્રિ રાજ્ય અશોક રાજાનું મહાલિક રાજ્ય હતું. તે રાજાના મરણ પછી, ત્યાંની સત્તા વધી, તે પશ્ચિમ દિશા ભણી નાશિક સુધી પહોંચી. તે રાજ્યનો શાસિવાહન વશ ધણો પ્રસિદ્ધ હતો, અને તે વસના રાજાઓ બધા શાસકો હોવાતા હતા આ રાજ્ય ઈ. સ. પૂ. ૨૨૦ થી ઈ. સ. ૨૪૦ સુધી આધ્ય. અને તેટલા વખતમાં વીપ રાજા થયા.

એક શાખા આદ્રભૂત્ય નામે હતી. તેનાથી આદ્ર રાજ્યની મત્તા કમી થવા લાગી, આદ્રભૂત્ય રાજ્યની પશ્ચિમ દિશાનો ભાગ અલીપ્પ લોકના હાથમાં ગયો, અને દક્ષિણ પશ્ચિમ તરફનો ભાગ કદંબ લોકના કબજામાં આવ્યો. આદ્ર રાજાઓનું મુખ્ય શહેર અમરાવતી, પ્રતિષ્ઠાન અને વૈજયતી હતાં.

ધરાવતી—પરબ્રહ્મા (નગ્વેદ) હૈડાઓટિજ (ગ્રીક) ધરાવતી, (સરકૂત) હાલનું નામ રાચી

દિગ્ગજની—કિમ્બા નદીને કાંઠે છે. અવંતી, પશ્ચિમ માલવાની રાજધાની. આ માર્ગ અને સુપ્ત માત્રાત્મ્યના સરદારોની રાજધાની હતું શર્પારક (સોપાન) લૂચકચ (ભર્ય) અને શ્રાવરતી તરફથી આવનારા મોટા રસ્તાઓ આ ઠેકાણે એકઠા મળતા હતા, તે ઉપરથી તે મોટું વ્યાપારનું શહેર હતું; તેમ વિદ્યા અને શાસ્ત્રનું એક મોટું ધામ હતું. હિંદુ જ્યોતિષીઓ પહેલુ રેખાશ અદિતીજ ગણતા હતા. (હાલ પહેલુ રેખાશ, લંડન પાસેના ગ્રીનીચ ગામ આગળથી ગણાય છે) અપૂર્ણ.

ભૂગોળ સંબંધી જાણવાળેમ હકીકત.

(લેખક — મિ. ધનેશ્વર હરગોવિંદ જોશી-ગોધરા)

દુનીયામાં ત્રીયેની જાણતોમાં જે સર્વ-ગ્રંથ માલમ પડ્યા, તે ભૂગોળના પુનરાવર્તન વખતે શાળામાં ઉપયોગી થાય, એવા હેતુથી આ લેખ અત્રે આપવાનું ઉચિત ધાર્યું છે.

સંભારત—હિંદી ભારત ન્યુયોર્ક શહેરમાં “વુલવર્થ બિલ્ડિંગ” છે, જેની ઉંચાઇ ૭૫૦ ફૂટ છે, અને ૫૭ માળ છે.

ઉચ્ચપ્રદેશ—આખી દુનીઆમાં સર્વથી ઉચ્ચ પ્રદેશ તિબેટ છે.

એરો—પારિસમાં ઓપેરા હાઉસ (નાટકશાળા) ૫૬૬ વિધાં નેટલું છે.

ખાણ—કાલસાની ઉડામાં ઉડી ખાણ “લેમ્બર્ટ” ખેડેલ્યમમાં છે, તેની ઉડાઈ ૨૪૦૦ ફૂટ છે.

ગુફા—અમેરિકામાં “મે મોય” ગુફા સર્વથી મોટી છે, તેમાં આંધળાં માછલાં છે.

જૂટ—રશિયાના મોસ્કો શહેરનો “ક્રેમલીન” ઘેટ ૬૮ ફૂટ ગોળ અને ૨૧ ફૂટ ઉચો છે, તે વજનમાં ૨૦૦ ટન છે.

જુનામાં જુની પાઠશાળા—સર્વથી જુની પાઠશાળા ઓક્સફર્ડની છે, તે ઈ. સ ૮૭૨ માં સ્થાપવામાં આવી છે.

ઝાલ—સર્વથી ઊંચાં ઝાલ ઓસ્ટ્રેલિયામાં યુકલિપ્ટસનાં છે. તેની ઉડાઈ ૪૮૦ ફૂટ ને વ્યાસ ૨૦૦ ફૂટ જેવામાં આવેલ છે.

ઝૂલતો પૂલ—ન્યુયોર્ક અને બ્રુક્લીન વચ્ચે ૬,૦૦૦ ફૂટ લાંબો ને ૮૫ ફૂટ પહોળો છે.

ઝડામાં ઠકુ શહેર—દુનીઆમાં અતિ ઠકુ શહેર “વર્ઝાયાન્સ્ક” છે.

ધોધ—નિઆગરા ધોધ સર્વ કરતાં મોટો છે અને તેની શક્તિનો સારો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. ૩૦-૪૦ માઇલ ધોધનો અવાજ સંભળાય છે.

નદી—સર્વ કરતા વધારે પાણી મહાસાગરમાં લાવનારી નદી આમાઝોન છે, તેમાં દરરોજ પૂર આવે છે મહાસાગરને તે નદી મળ્યા પછી ૨૦૦ માઇલ તેનો પ્રવાહ જોવામાં આવે છે, લંબાઈમાં મોટી મિસુરી નદી છે, તેની કુલ લંબાઈ ૪૨૦૦ માઇલ છે.

નહેરની લંબાઈ—અમેરિકાની “ઈરીકેનલ નહેર” ૩૮૧ માઇલ લાંબી છે.

ન્યુસપેપર—દુનીઆમાં અર્ધ કરતા વધારે ન્યુસપેપર અંગ્રેજી ભાષામાં છપાય છે.

ન્યર્વતનું શિખર—દુનીઆમાં સર્વથી ઉચું શિખર હિમાલયનું ગૌરીશંકર કે એવરેસ્ટ છે, તેની ઉડાઈ ૨૯,૦૦૨ ફૂટ છે.

પિરામિડ—કેરા શહેરમાં ૧૨ એકર જમીનપર બાંધેલ ને ૪૮૦ ફૂટ ઉચો છે.

પુસ્તકાલય-પારીસમાં “બિબ્લીઓથિક નેશનલ” પુસ્તકાલયમાં ૨૦ લાખ પુસ્તકો, ૩ લાખ ચોપાનીઓ, ૧૧૧ લાખ હસ્તલેખો, ૩ લાખ નકશા, ૧૧ લાખ સિક્કા, ૧૭ લાખ પિકચરો છે.

મહાસાગર-મોટામાં મોટા પાસિફિક મહાસાગર છે.

શહેર-મોટામાં મોટું શહેર લંડન છે, તેની કુલ વસ્તી ૭૦ લાખ નેટથી છે, ને તે શહેર ૧૨૧ ચો. માઇલ જમીનપર છે.

મીઠાપાણીનું સરોવર.—સર્પથી મોટું સુપીરિયર છે, તેનું ક્ષેત્રફળ ૪,૦૦૦ ચો. માઇલ છે.

રણ-સર્પ કરતા વધારે વિસ્તારવાળું સહરાનું રણ છે. તેનું ક્ષેત્રફળ ૨૦,૦૦,૦૦૦ માઇલ છે તેની વધારેમાં વધારે લગભગ ૩૦૦૦, માઇલ ને પહોળાઈ ૯૦૦ માઇલ છે.

ઝેલવે-સૌ વસ્તી લાખી-કેનેડામાં “કેનેડીયન પાસિફિક” રેલવે છે.

વરસાદ-સર્પ કરતા વધારે વરસાદ હિંદુસ્તાનમાં મેરાપુછમાં ૫૨૫ ઈંચ પડે છે. અમુદ્રની ઉગાધ-મખાનના કાંઠા પાસે અમુદ્ર ૨,૯૧,૧૦૦ ફૂટ ઉડે છે.

ગણિત શિક્ષણના કેટલાક પ્રશ્નો.

(૫ પદના ૧ લા અંકથી ચાલુ.)

(૨૧ ના ગોળીલાલ કેશવલાલ પટવા)

૬૪) લઘુત્તમની દુકી રીત.

૧૨, ૧૫, ૧૮, ૨૪, ૪૫, ૭૨, ૯૦ આ સંખ્યોના લઘુત્તમ સામાન્ય લાભક દહાડો.

ચાલુ રીત .

૩	૧૦,	૧૫,	૧૮,	૨૪,	૪૫,	૭૨,	૯૦
૨	૪,	૫,	૬,	૮,	૧૫,	૨૪,	૩૦
૩	૨,	૫,	૩,	૪,	૧૫,	૧૨,	૧૫
૫	૨,	૫,	૧,	૪,	૫,	૪,	૫
૨	૨,	૧,	૧,	૪,	૧,	૪,	૧
૨	૧,	૧,	૧,	૨,	૧,	૨,	૧
	૧,	૧,	૧	૧,	૧,	૧,	૧

૩ x ૨ x ૩ x ૫ x ૨ x ૨ = ૩૬૦ લગભગ.

ગણિત શિક્ષણમાં રીત સરળ, દુકી, અને યદ યદ અને સમજાવે એવી નેઈએ. એક પણ ચાંદ કે અક્ષર નકામી લખી કામ વધારતું નહિ.

આ નિયમથી આ રીત તપાસીએ તો આ રીતમાં ૧૭ એકઠા ન-
કામાં દાખલા પડ્યા છે અને રીત પણ ઘણી લાંબી થઈ ગઈ છે તેથી
નીચેની રીત સચવુ છું.

રીત.

સમજુતી.

$$\begin{array}{r}
 ૧૮ \quad ૨૪, ૨૪, ૨૬, ૨૪, ૨૪, ૭૨, ૬૦ \\
 \quad \quad \quad ૪, ૫ \\
 \hline
 ૧૮ \times ૪ \times ૫ = ૩૬૦ \text{ જવાબ.}
 \end{array}
 \left. \begin{array}{l}
 \text{આપેલી રકમમાંથી ૧૨, ૨૪માં} \\
 \text{સમાઈ જાય છે એટલે ૭૪ નો} \\
 \text{લઘુત્તમ કાઢીએ તેમાં ૧૨ નો}
 \end{array} \right\}$$

આવીજ ગયો, માટે ૧૨ ને હિસાબમાં ગણવાની જરૂર નથી. તેજ મુજબ
૧૫ તથા ૨૫, ૬૦ માં અને ૧૮ તથા ૨૪, ૭૨ માં સમાઈ જાય છે માટે
દાખલો કરવા માંડ્યા પહેલાં જ જે જે રકમો બીજી રકમમાં જરાબર
સમાઈ જાય છે તે રકમો ઉપર છઠ્ઠા માર્યા એટલે હવે ફક્ત ૭૨ અને ૬૦
જ રહ્યાં. તેમાંથી સામાન્ય ભાજક ૧૮ બહાર લેતાં ૪ અને ૫ અનુક્રમે
રહ્યાં. ૪ અને ૫ નો દર્શ સામાન્ય ભાજક નથી, માટે હવે આગળ કર-
વાની જરૂર નથી. અને તેથી ૧૮ તથા ૪ અને ૫નો ગુણાકાર કરી નાખ્યો
તો જવાબ આંગો: આ રીત ઘણીજ ટુંકી તેમજ સમજ છે.

બીજા દાખલા ૧૫, ૨૭, ૩૬, ૫૪, ૬૦ નો લઘુત્તમ કાઢો.

$$\begin{array}{r}
 ૧ \quad ૨૪, ૨૭, ૩૬, ૫૪, ૬૦ \\
 ૩ \quad \quad \quad ૬, ૯, ૧૦ \\
 \quad \quad \quad ૨, ૩, ૧૦ \\
 \hline
 ૬ \times ૩ \times ૨ \times ૩ \times ૫ = ૫૪૦ \text{ જવાબ}
 \end{array}$$

$$૬૦, ૧૦૫, ૨૪, ૨૬, ૧૪૦, ૮૪, ૨૪$$

$$૨૪, ૧૦૫, \quad \quad \quad ૨૪, ૨૪,$$

$$૪ \times ૧૦૫ = ૪૨૦ \text{ જવાબ}$$

આ દાખલામાં ૪ બહાર કાઢ્યા પછી બીજી લીંબી નો રકમેજ
આવે છે તેને પણ ઉપરનો સમાઈ જતાં એક ઉઘાડી દેવાનો નિયમ લાગુ
પાડ્યો છે. આ મુજબ દાખલા કરવામાં જ્યારે પણ એક રકમ ઉઘી જતી
હોય તો તે રકમ ઉઘાડી દેવાથી હિસાબ સહેલો થઈ જાય છે.

$$\begin{array}{r}
 ૪ \quad ૪૦, ૨૭, ૩૬, ૨૫, ૬૦ \\
 ૬ \quad ૧૦, ૨૭, ૬, ૪૫, ૨૪ \\
 \quad \quad ૧૦, ૩, \quad \quad ૪
 \end{array}$$

$$૪ \times ૬ \times ૧૦ \times ૩ = ૧૦૮૦ \text{ જવાબ.}$$

આંકડાઓની એક રમત.

(લેખક—કાનહીલાલ ખોડાલાલ આયર—વીરમગામ.)

કુરસદની વખતે બેઠા હોઈ એ ત્યારે સામા માણસને કોઈ પણ મોટામાં મોટી અથવા નાનામાં નાની રકમ ધારવા કહેવું, ને પછી તેના અંકોનો સરવાળો કરાવી તે સરવાળો ધારેલી રકમમાંથી બાદ કરાવવો. જે જવાબ આવે તેમાંથી ગમે તે એક આંકડો ધારવા કહેવું, ને બાકી વધે તે આપણને કહે. હવે આપણે તેનો મનમાં ધારેલો આંકડો શોધી કાઢવા માટે આવેલી રકમને ૯ વડે લાગવા ને ભાગ ચલાવતા પુરો ભાગ ચલાવી શેષમાં શૂન્ય લાવવા માટે જે નવો આંકડો જોડવો પડે તે ધારેલી જાણવો. તે નીચેની રીતથી સ્પષ્ટ મમજશે.

ધારો કે સામા માણસને કોઈ પણ રકમ ધારવા કહી, તો તેણે ૯૪૩૭૬૭૨ ધાર્યા, ને તેના આંકડાઓનો સરવાળો કરવા કહ્યું તો $૯+૪+૩+૭+૬+૭+૨=૩૮$ સરવાળો આવ્યો. તે બાદ ક્યો. તો ૯૪૩૭૬૭૨-૩૮, ૯૪૩૭૬૩૪ આવ્યા, તેમાંથી સામા માણસે ૭ મનમાં રાખી બાકીના ૯૪૩૬૩૪ રહ્યા તે આપણને કહ્યા પછી આપણે ધારેલો આંકડો શોધી કાઢવા માટે ૯૪૩૬૩૪-૯ કર્યા ૯૪૩૬૩૪ને નવ વડે ભાગતાં વાગે ભાગે માટે ૯૪૩૬૩૪ માંથી હુકામાં હુકી રકમ કાઢવા માટે સરવાળો કર્યો તો $૯+૪+૩+૬+૩+૪=૨૯$ આવ્યા તેના પણ આંકડાઓનો સરવાળો કર્યો $૨+૯=૧૧$ ને તેનો સરવાળો $૧+૧=૨$ હુકામાં હુકી રકમ આવી, તેને ૯ વડે ભાગવાથી ૯) ૨૭ (૨ ૭ નવો આંકડો જોડવાથી પુરો ભાગ

૨૭
૦૦

ચાલી રહ્યો માટે ૭ નવો આંકડો તે ધારેલો આંકડો જાણવો. ઉપરની રીતમાં કાદ પણ ગમે તેટલી મોટામાં મોટી રકમમાંથી છુપાવેલો આંકડો શોધી કાઢાય છે. શિક્ષકોએ સાતમા ધોરણના છોકરાઓને ઉપરની રીત સીખવાડવાથી છોકરાઓને વિશેષ આનંદ થશે.

મિ. એ. ઈ. સાહેબનો તા. ૧૩-૫-૨૦ ના હુકમ નં. ૧૯૮૭ ઉપરથી જે
કરોબ નં. ૧૨૭૯૬

દિદી સરકાર વેપાર અને ઉદ્યોગખાતાનો

જાહેરખાતો.

નં. ૨૫૦ હ મુ દિદી તા. ૨૨-૧૧-૧૯

૧૮૭૮ ની સાલનો અને ૧૯૧૪ ની માસમાં મુધારેલો સી કર્ટમ્સ
એક્ટ-દરીઆઈ જાહેરખાતોની ક્રમ ૧૯ થી મળેલી સત્તાને આધારે નામદાર
ગવર્નર જનરલ ઈન-કો-નીન ફરમાવે છે કે એકવડ જોમન્સ નામના
માણને સાન-ક્રાન્સીમોકો નામના સહેરમાં પ્રસિદ્ધ કરેલા "ધી ફ્રેન્ચી
ઓફ ઈન્ડીઆ" નામના નવા ચોપાનીઆની એક પણ નકલ પ્રિટીશ હિંદુ-
સ્તાનમાં રચણ કે જગ મળે લાવવાની મના કરવામાં આવે છે.

(સહી) એ. એચ. લે-
સેક્રેટરિ નિરખા સરકાર.

મ. એ. ઈ. સાહેબનો હુકમ નં ૨૭૮૨ તા. ૨-૬-૨૦

મેસર્સ કરમનદાસ નારાયણદાસ એન્ડ સન્સ બ્રુકમેનર મુરત.

મિ. એ. એચ. દેસાઈ કૃત "ધરમાં રમવાની રમતો" અને "નીતિ-
શાસ્ત્રના મૂળ તત્ત્વો ભાગ ૧ લો" જે બન્ને ઈનામ તથા પુસ્તકાલય યાદે
મળુર છે. તેની કિંમત આના ચારને બદલે પાંચ આના કરવાની મંજુરી
માગી છે આ મંજુરી માત્ર નવી આવૃત્તિ માટે છે.

જાહેરખબર.

નં. ૩૧૨૦

મ ડિરેક્ટર સાહેબ ખોતાના તા ૪-૬-૨૦ ના નં. ઇ ૨૧૬૬ના
કાગળથી જાહેર કરે છે કે નડિયાદ યુનિવર્સિટી મેઇન વર્નોકલ્ચર સ્કૂલના
અંકેશ દાદાખાવા નામના એક વિદ્યાર્થીએ નડિયાદની સરકારી લાઈસેન્સમાં
નામન થવા ખોતાને મળેલા ઉપરની રકૂવના લીલીચ સર્ટિફિકેટમાં ખોતાની
જામ તારીખમાં ફેરફાર કર્યો છે. આ કરવાની તેને સત્તા ન હતી, તેથી
મ ડિરેક્ટર સાહેબના હુકમ નંબરની તારીખના દિવસથી એક વર્ષ મુધી સરકારે
મળુર કરેલી લાઈસેન્સ રાખામાં તેને દાખલ કરવાની મના કરવામાં આવી છે.

અમદાવાદ તા. ૧૦-૬-૨૦

સહી એ. એમ. કાદરી.

એડ્યુકેશનલ ઈન્સ્પેક્ટર

ઉત્તર વિભાગ

હુકમ નં ૩૧૩૧.

કેળવણીખાતાની જાહેર ખબરો

(મ. એ ઈ સાહેબનો તા. ૩૦-૩-૨૦ નો હુકમ નં. ૧૭૬૯૫)

મેસર્સ કરસનદાસ નારણદાસ એન્ડ સન્સ, બુકબોલર્સ એન્ડ પબ્લિશર્સ રતનાએ જાપેલી "બુદ્ધોગવિદ્યાના મૂળતત્ત્વો ભાગ ૧ ભા" ની આઠમી ભવિત મ ડિરેક્ટર સાહેબે ખોતાના તા. ૨૫-૩-૨૦ ના હુકમ નંબર ૧૮૮૨૩ થી મળુર કરી છે હવે તે નિશાનો તથા લોકને વેચવા માટે છૂટ છે.

જાહેર ખબર.

(મ. એ ઈ સાહેબનો તા. ૨૬-૫-૨૦ ના હુકમ નં ૨૫૮૭ ને આધારે)

આથી જાહેર કરવામા આવે છે કે સંવારેલી ગુજરાતી વાચનમાળાના સંપાદક મેસર્સ એકમિનન અને કપનિ, મુખર્ષ, પાસેથી લેવાતી રકમમાં તા. ૧ લી એપ્રિલ સન ૧૮૨૦ થી લેવાનું બધ કરવાનું સરકારે નક્કી કરેલું હોવાથી તે તારીખથી બાળપોથી તથા ૧ લીથી ૭ મી સુધીની ચોપડીઓની કિંમત નીચેના કે ટકમાં બતાવ્યા મુજબ મરાડવામા આવી છે -

બાળપોથી કે ચોપડી તથા પુકાનો પ્રકાર.	વાચનમાળાની જે આ-વૃત્તિઓ દાલ છે તેગની તા ૧લી એપ્રિલ સન ૧૮૨૦થી લેવાની કિંમત	તા ૧લી એપ્રિલ સન ૧૮૨૦ પછી પ્રસિદ્ધ થએલી નવી આવૃત્તિઓની લેવાની કિંમત.
બાળપોથી, કાગળનું પાત્ર ૬૫૬	૩ આ પા. ૦-૧-૬	૩ આ પા. ૦-૧-૦
પરેલી ચોપડી "	૦-૩-૩	૦-૨-૩
બીજી " "	૦-૩-૩	૦-૨-૩
ત્રીજી " કાગળનું બાકુ પુકું	૦-૪-૬	૦-૩-૦
ચોથી " "	૦-૫-૧	૦-૪-૦
પાંચમી " "	૦-૬-૮	૦-૪-૧
છઠ્ઠી " "	૦-૭-૦	૦-૫-૧
સાતમી " "	૦-૮-૦	૦-૬-૬

ડિરેક્ટર જોવ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શન

" " એડિસ પુના. તા. ૨૩
મે સન ૧૯૨૦. હુકમ નં.

(સહી) એ. જી. કેલવર્નિટલ.

ડિરેક્ટર જોવ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શન

નવરોજી પેસ્તનજી વકીલ રહેલરશિખર.

આથી ખખર આપવામાં આવે છે કે અમદાવાદ શહેરમાં અગર તેના પગલોમાં આવેલી મરકારે મંજુર કરેલી કોઈ પણ શાળાની દેશી કન્યાઓને નવરોજી પેસ્તનજી વકીલની ચાર રોકાવરશિખરે આપવા માટે સને ૧૯૨૦ ના ઓગસ્ટ માસની ૧૧ મી તારીખને જીલ્લાવારે તેમજ તે પછીના દિવનોએ સવારના ૧૧ થી તે સાંજના ૫ વાગતા સુધી અમદાવાદની “છાકરીઓ માટેની હાઈરિફલ” ના મકાનમાં ફરિશ્તીના પરીક્ષા લેવામાં આવશે.

૨ પરીક્ષા ઉત્તર વિભાગના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર લેગે પરીક્ષામાં એસવા માટેની આજીઓ ઉત્તર વિભાગના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટરને સરનામે મોકલવી, અને ૧૧મી જુલાઈ ૧૯૨૦ તારીખે અથવા તે પહેલાં તેમને પહોંચાડવી નહીં એ. તે તારીખ પછી કોઈ પણ અરજી સ્વીકારવામાં આવશે નહિ.

૩ ઉમેદવારની ઉમર, પરીક્ષાના વિષયો, રોકાવરશિખરી રકમ તથા તે કટલો વખત આજી મળે તે વગેરે દલીલ તેને લગતા ધારાઓમાથી મળશે.

ઉ. વિ. ના એ. ઇ. ની ઓશીમ.	}	સહી જે. એસ. કાદરી
અમદાવાદ.		એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર
તા. ૧૧ મી. મે. ૧૯૨૦		ઉત્તર વિભાગ.

બહારખખર.

રાવનાદેવ માધવલાલ દગિયાવ અન્ન ફંડની.

કોઈ નહીં કરેલા વિષય ઉપર સાંથી સરસ પાક આપવા માટે તરત અને સુગત જિલ્લા તથા સરત એજન્સિની કામ જો શિક્ષકને માધવનાલ દગિયાવ રમાગક ધનામ તરીકે રૂ. ૩૦૦નાં પુનઃમંત્ર અથવા શિક્ષણના સહિનો આપવાની ગુજરાત વનોડ્યુવર મોમાઈટિએ ઓકવજી કરી છે.

પરીક્ષા તારીખ ૪ થી ઓક્ટોબર સને ૧૯૨૦ને સોમવારને દિવસે મદાલદ્દી ટ્રેનિંગ કોલેજ અમદાવાદની પ્રેક્ટિસિંગ સ્કૂલમાં, કોલેજના લેડિ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટ અને પ્રેમચંદ કામચંદ ટ્રેનિંગ કોલેજના પ્રિન્સિપલ લેગે.

પાઠો વિષય અને તે જે વર્ગમાં આપવાનો હશે, તે એક કલાક અગાઉ કહેવામાં આવશે.

મળળી અરજીઓ તારીખ ૧૯ મી સપ્ટેમ્બર અને ૧૯૨૦ સુધીમાં પોતાના જમાના ઉપરુટિ એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાટેજ મારફત મદાલદ્દી ટ્રેનિંગ કોલેજના લેડિ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટ તરફ ઓકવજી.

પાંચ વર્ષ ઉપરની અને પંદર વર્ષની અંદરની નોકરીવાળા સ્ત્રી શિક્ષિકા આ ઇનામ માટે લાયક ગણાશે.

મદ્રાસકી ટ્રેનિંગ કોલેજ, કોરવીમેન, } M. E. Chubb.
અમદાવાદ તા. ૧૬-૪-૨૦ } લેડિ સુપરિન્ટેન્ડન્ટ.

જાહેર ખબર.

રાજકોટ ખાતેન ફીમેલ ટ્રેનિંગ કોલેજની સને ૧૯૨૦ ની સાલની પ્રાવેશિક પરીક્ષા.

૧. તમામ નિશાળના માસ્તરો, આસિસ્ટન્ટ અને સ્ટીડિયોફોને ખબર આપવામાં આવે છે કે આ કોલેજમાં દાખલ થવાને જે બાઇઓ ઉમેદ, રાખતી હોય, તેમની ઉંમર, અભ્યાસ વગેરે હકીકતનું પત્રક અને ૧૮૯૩ ની સાલના ગુજરાતસાળાપત્રના પૃષ્ઠ ૨૬૪ મે છાપેલા નમુના પ્રમાણે બનાવી તેમાં માગેલી હકીકત બરાબર પુરી આ જાહેરખબર પરથી કે જેમ અને તેમ તાલીમી અમારી તરફ મોકલવું. તા. ૨૦ મી માટે ઓગસ્ટ સને ૧૯૨૦ પછી આવતા પત્રકો લેવામાં આવશે નહિ.

૨. પ્રાવેશિક પરીક્ષા દરકામ ઉંમરની બાઇ આપી શકશે; પરંતુ જેમની ઉંમર પંદર વર્ષથી ઓછી નહિ હોય, તેમજ ૨૫ વર્ષથી વધારે નહિ હોય, તેમને સ્કોલરશિપ મળી શકશે.

૩ પ્રાવેશિક પરીક્ષા દન્યાસાળાના સને ૧૯૦૨ ના જન્યુઆરિ માસમાં પ્રગટ થએલા ધોરણ પમા પુરાની લેવામાં આવશે. જેઓએ છઠ્ઠા ધોરણનું સર્ટિફિકેટ મેળવ્યું હોય તેમને પણ આ પરીક્ષામાં બેસવું પડશે.

૪ દાખલ થવા ઉમેદ રાખનાર બાઇઓએ સારી ચાલનું સર્ટિફિકેટ રૂબ રૂમિટના મેન્નરોનું વ્યવસ્થા માગ જણાવતા ગૃહસ્થોનું ઉપરના પત્રક સાથે મોકલવું. ઉમેદવારમાં સ્ત્રીર મુખર્ધી કોઈ પણ જાતની ખોડ હોવી ન જોઈએ.

૫. પ્રાવેશિક પરીક્ષા તારીખ ૬મી સપ્ટેમ્બર મને ૧૯૨૦ ને સોમવારને દિવસે સવારના અગિયાર વાગે કોલેજના મકાનમાં શરૂ થશે.

૬. કોલેજમાં દાખલ કરવા યોગ્ય જે બાઇઓ માલમ પડશે, તેમની તનદુરસ્તી બાબતની ખાતરી દરસાવ મુજબ કરવામાં આવશે.

રાજકોટ,
૧૧. ૦૮ ઓગસ્ટ
સને ૧૯૨૦

H. M. Fielding,
લેડિ સુપરિન્ટેન્ડન્ટ કાઉન્સિલર ખાતેન
ફીમેલ ટ્રેનિંગ કોલેજ—રાજકોટ.

જાહેર ખબર.

આથી ખબર આપવામાં આવે છે, કે આ કોલેજમાં દાખલ થનાર સ્ત્રીઓની પ્રાવેશિક પરીક્ષા તારીખ ૨૬ મી માહે નવેમ્બર સને ૧૯૨૦ ને. સોમવાર ને રોજ સદ્દુ કોલેજના મકાનમાં સવારના ૧૧ વાગેથી લેવામાં આવશે.

પરીક્ષા કન્યાશાળાના નવા છઠ્ઠા ધોરણ પ્રમાણે લેવામાં આવશે. ૧૫ વર્ષથી ઓછી અને ૨૫ વયથી વધારે ઉંમરની સ્ત્રીઓને દાખલ કરવામાં આવશે નહિ.

ઉમેદવારોએ પોતાની અરજ જાપેલા ફોર્મ ઉપર કરી મોકલવી. જાપેલા ફોર્મ માગેથી અહીંથી મોકલવામાં આવશે.

ઉમેદવારોએ પોતાની અરજ અમને તારીખ ૨૬ મી માહે ઓક્ટોબર સને ૧૯૨૦ સુધીમાં પહોંચે એવી રીતે મોકલવી.

ફોર્મમાં સાપકાત ને ઉમર મળવી હકીકત છે, તે ઉછી નિશાળનાં મહેતીજ કે મહેતાજીએ પૂરી ત્યાં પોતાની સહી કરવી.

જે ઉમેદવારના ધણી ટ્રેનિંગ કોલેજમાં ભણતા હોય, અથવા દાખલ થવા માગના હોય, તેમણે તે બાબતની હકીકત જણાવવી.

દર્મના વચલા ભાગમાં આવનાર વિદ્યાર્થીને રહેણાંક ઓટલુ ઇન્ટરમેડિયેટની પરવાનગી વગર દાખલ કરવામાં આવશે નહિ.

મહાશક્તી ટ્રેનિંગ કોલેજ, ફારવીમેન, } M. E. Chubb
અમદાવાદ તા. ૧૬-૪-૨૦ } સહી સુપરિન્ટેન્ડન્ટ.

જાહેર ખબર.

હટર મેલ ટ્રેનિંગ કોલેજની પ્રાવેશિક પરીક્ષા.

૧ આથી ખબર આપવામાં આવે છે, કે હટર મેલ ટ્રેનિંગ કોલેજની આલ્ફ સાલ્વની પ્રાવેશિક પરીક્ષા તા. ૧૩ માહે મપ્ટેમ્બર સને ૧૯૨૦ સોમવારે સવારના અગિયાર વાગે, અને તે પછીના દિવસોએ રાજકોટ મેલ ટ્રેનિંગ કોલેજના મકાનમાં લેવામાં આવશે. આ પરીક્ષા સાતમા ધોરણમાં થશે, માટે જેમણે સાતમા ધોરણનો અભ્યાસ કર્યો હોય, તેવા વિદ્યાર્થીઓએ હાજર થવું.

૨. મને ૧૮૮૦ ના સપ્ટેમ્બર માસના શાળાપત્રમાં નમુનો જાણાયે છે, તે મુજબ મહેતાજીઓએ સર્ટિફિકેટ આપતાં જણાવવું કે ઉમેદવારની ઉંમર ૧૭ વર્ષથી વધારે. અને ૨૨ વર્ષથી ઓછી છે. તેમ કંઈ ખોડખાપણું નથી, ને ચાલચલગત સારી છે. ચાલચલગતની બાબતમાં ખાસ તપાસ કરી પેતાની ખાત્રી કરીનેજ મહેતાજીઓએ સર્ટિફિકેટ આપવું.

૩. સર્ટિફિકેટમાં ઉમ્મરનાં વર્ષ, માસ અને દિવસ લખવાની સાથે અગ્રેજી અને ગુજરાતી જન્મતિથિ લખવા રૂકવું નહિ.

૪ સત્તર વર્ષ કરતાં નાની ઉમરના ઉમેદવારોને પરીક્ષા આપવા સારું મજૂરી મેળવવાની જરૂર નથી તે પાસ થયે તોપણ તેને કોલેજમાં દાખલ કરવામાં નહિ આવે

૫ બાવીસ વર્ષ કરતાં ઓટી ઉમરના વિદ્યાર્થીઓએ પરીક્ષા આપવા મારે, તેમ પાસ થયા પછી કોલેજમાં દાખલ થવા સારું, કાઠિયાવાડ એજન્સિના મહેરમાન એલ્યુકેશનલ ઓફિસર સાહેબ બહાદુરની ખાસ પરવાનગી મેળવવી પડશે

૬. જે ઉમેદવારે પરીક્ષા પહેલાં બાર માસમાં એક કરતા વધારે મહેતાજી પાસે અભ્યાસ કર્યો હોય, તેમણે તે સવળાનાં સર્ટિફિકેટ લાવવા ચાલચલગતની બાબતમાં તો પરીક્ષા પહેલાં એક માસ અગાઉનું સર્ટિફિકેટ ખાત્રી લાયક મળવું જોઈ.

૭ પરીક્ષા થઈ રહ્યા બાદ લાયક જણાયેલા ઉમેદવારોને શરીર સજવી તપાસ માટે મહેરબાન દાકતર સાહેબ પાસે મોકલવામાં આવશે. માટે તેઓને અહીં વધારે વખત રોકાવું પડશે.

૮ દર વર્ષે પ્રાવેશિક પરીક્ષાની જાહેર ખજાને જનતાં મુખી શાળાપત્રમાં પ્રગટ કે વામાં આવશે, પણ પરીક્ષાની તારીખ હિતાવશે જણવાની જેની આતુરતા હશે, તેને રાજકોટમાં રહેતા તેના લાગતા વળગતા તરફથી અગ્રર સલાહરો તરફથી તે મળી શકશે, કારણ કે, તારીખ મુકરર થયેથી તુર્ત કોલેજના નોટિસ બોર્ડ ઉપર તે જાહેર કરવાનો રિવાજ છે.

રાજકોટ.
તા. ૨૮ માહે એપ્રિલ }
સને ૧૯૨૦ }
B. K. Katrecha.
એ. પ્રિ. હટર ટ્રેનિંગ કોલેજ.
રાજકોટ.

ધન મેળવવાનું ઉત્તમ સાધન

હુન્નર પ્રકાશ.

આ અતિ ઉપયોગી પુસ્તકમાં ૧૦૦૦ હુન્નરો દરેક દરદેના અમલગિફ ઈલાને, સેન્ટો વિશ્વાયતી સાબુઓ, દરેક જાતના રંગ રોગાનો, અત્તરો, અઠ્ઠા વગેરે વગેરે બનાવવાની ક્ષણીજ સહેલી રીતો છે. વિગેષ ખાત્રી વાચવાથી યજે. કિમત રૂ. ૧, પાછેજ લુકું.

મુલક મશહુર જામનગરનો પ્રખ્યાત

શુદ્ધ સાચા મોતીનો સુરમો.

આખોના નામાકિન ડાકટરો, હામો અને વેદોએ અમારા સુરમાને પબ્લીક હોસ્પિટલો, ડિસ્પેન્સરીઓ અને દેલી દવાખાનાઓમાં આખના લુદી લુદી જાતનાં અમંખ્ય દરદીઓ ઉપર ઘસીજ ફત્તેહ મદીથી વાપરી ઉત્તમ સર્ટીફિકેટો આપેલાં છે.

આ સુરમો વાપરવાથી આખતા અમંખ્ય દરદીઓ ફત્તેહમંદ થવા છે. એક વખત ખાત્રી કરવા અરજ છે.

કિમત નંબર ૧. તોલા ૧ ના રૂ. ૪) નંબર ૨, ૩. ૧૧૮. નંબર ૩ ૩. ૧) અને નંબર ૪ રૂ. ૧૦.

ફાન્સ અને અમેરિકાના મહાન ડાકટરોની નવી શોધ.

નામદાર બ્રીટીશ સરકારમાં રજીસ્ટર કરાવેલ.

યુનીવર્સલ બામ.

(નમુનાની ડબીના એ આના.)

ફક્ત બહાર લગાડવાથીજ દરેક જાતનાં દરદો મટી જાય છે.

ગરમી અગર ગરદીનો સખત માર્યાનો દુખાવો, આઢાશીશી, માથાનો કઢાપે ચકરી, અને હંદામાં ગરીરના કોઈપણ ભાગના દુખાવા અને દરદો ઉપર લગાડવાથી ફક્ત પાંચ મિનિટમાં આરામ કરી આપે છે.

કિમત શીશી ૧ નો રૂ. ૧-૦-૦

ગુરભાઈ ઈસમાલજી અતરીઆ

ફુલખખર-જામનગર.

લેખનકળા કોપીબુકો.

ગુજરાતી અને બાળબોધ છ નંબરમાં

દરેક નંબરની કિંમત અઢી આના.

કેળવણીખાતાના મે ડિરેક્ટર સાહેબે મુખ્ય ઈલાકાની ગુજરાતી નિશાળોમાં ચલાવવાને મંજૂર કરી છે.

રૂપ૦ અને તે ઉપરાંત કોપી ખરીદનારને મેકડે ૧૫ ટકા કમિશન આપવામાં આવશે પેકિંગ અને રેલવે ખર્ચ પણ આપવામાં આવશે, પણ પોસ્ટ માન્ડેટનું કે રેશનથી આનગનું ખર્ચ આપવામાં આવશે નહિ.

કોપીઓ સાથે બીજા પુસ્તકો મંગાવનારને મેકડે એક ટકા હકમાઈ લઈ મોકલી આપના ગોઠવણ રાખી છે મળવાનું ઠેકાણું—હાથાલાઈ જગલ્લવનદારા એન્ડ સન્સ લેખનકળા કોપીબુકની ઓફિસ—બુની કાળકાદેવી પોસ્ટ ઓફિસ સામે નંબર ૨૧૭—મુખ્ય.

દરેકત શિક્ષક કોપી બુકો.

ગુજરાતી અને બાળબોધ આઠ નંબરમાં, કેળવણી ખાતાના મે ડિરેક્ટર સાહેબે મુખ્ય ઈલાકાની દરેક ગુજરાતી નિશાળોમાં ચલાવવાને મંજૂર કરી છે. લડાઈને લીધે કાગળના ભાવ મેહન વધી જવાથી મે ડિરેક્ટર માહેમના, નં ૧૧૨૪૫ ૧૯૧૭-૧૮ ની સાબના, હુકમથી હાલ થોડા વખત માટે અઢી આના દરેક નંબરની કિંમત રાખી છે ૨૩૦ અને તેથી વધુ કોપી ખરીદનારને હામાં સેંકડે (૧૫) ટકા કમિશન ઉપરાંત પેકિંગ અને રેલવે ખર્ચ આપવામાં આવશે પણ પોસ્ટ માન્ડેટનું કે રેશનથી આનગનું ખર્ચ આપવામાં આવશે નહિ દરેક શિક્ષક કોપી બુકની રટીન પેના દરેક નંબરને બધ બેન્ટી, ૧ થી ૮ નંબરની, દરેક ગોક્સમાં એકજ જાતની, દા. ૬ કિંમત રૂ. ૦૧ નહી.

મળવાનું ઠેકાણું :-

આદરજી કાવસજી માસ્તર.

દે. નં ૧૦ ધોળી તલાત-મુખ્ય

શાળોપયોગી પુસ્તકો.

અમારે ત્યાંથી શાળામાં વાંચતી-તમામ જનની શુદ્ધ તથા તેને સગતો સર્વે સામાન, વાંચ તથા જલુજ્યેક સાહીતી ટીકડીઓ વગેરે પ્રશાન્ન ફાયદાથી મળે છે. માટે જલ્દી ઓર્ડર આપો.

શાહ જેઠાભાઈ રત્નલિંગ મોનાયા પુસ્તકેલર,

ઠે. માંડવી મસજીદ પૂવ ઉપર

મુબઈ પોસ્ટ નં. ૩

જાહેર ખબર.

નીચે ક્રમેનાં પુસ્તકોનો કાપીરામટ અમે લીધો છે, માટે તે જઈ કુશળતા અમારી પામેથી મળી શકશે, માટે ઓર્ડર મોકલવો.

કિંમત.

રૂ. આ. પા.

મૃદાન્વયગ્રંથા	૦-૧૨-૦	ટેકસ્ટ શુદ્ધ તરીકે મંજૂર છે.
આગમચલાવ	૦-૩-૦	
આગતાર્તા	૦-૩-૦	ક્રનામ અને લાઘવેરિ માટે મંજૂર
અગ્નિ વાર્તા વિનોદ	૦-૩-૦	" "
નનીન આરોગ્ય વિજ્ઞાન	૦-૧-૦	" "

ઉપર લખેલા પુસ્તકો કેટલાક ગ્રંથો તથા ક્રનામ અને લાઘવેરી માટે મંજૂર થયેલ છે.

ઉપા અથવા એક સૃજન જૂની વાર્તા

કર્તા-રા. ન્હાનાલાલ દક્ષિણતરણ, કુવિ ૧-૪-૦

તે મિત્રાય દરેક જનનાં અગ્રેણ શુભગતી ઘણા મંસ્કૃત પુસ્તકો અને નમામ પ્રકરતી ગોષ્ઠગ શુદ્ધ તથા દોષગને લગતો સામાન અમારે ત્યાંથી કિંમત લાવે મળી શકશે.

કિંમત રૂ. ૦-૨-૦

શુદ્ધપુટીઆ અને રાજાકૃત } નવુંદેશીનામું ધિરજી ૬ અને ૭ માટે ધિરજીવાર બનાવેલું.

નામદાર સરકારે ટેકસ્ટ શુદ્ધ તરીકે મંજૂર કર્યું છે. તદ્દન નવીન અને મરલ પદ્ધતિએ લખાયેલું હોવાથી વિદ્યાર્થીઓને અત્યંત ઉપયોગી થઈ પડેલ છે.

પાવીક-

ગીરજાસાંકર કલ્યાણજી
ઓઝા.

} પુસ્તકેલર. એલ. પુ. માસતરની કં.
પુરા ખબર-રાજકોટ

એત. એ પં ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની જુલૈયાઈ-કાલગાદીવીરોડ સુબે.
 સુદી કાલેલાં ઉપયોગી પુસ્તકો.
 ગુજરાતી પ્રાચીનિક શાળાઓમાં ટેકસ્ટ તરીકે મંજુર થયેલ

ચોથા ધોરણની ભૂગોળ.

૨૦ નકશા સાથેની બીજી આવૃત્તિ.

લખનાર—રા દિગ્ગતલાલ મણેગણ અબજીયા
 એમ એ એલ. ગેવ બી.

મથ ૦-૮-૦

પ્રતિવ્રતા સતીઓ.

૨૪ મુદર ચિત્રો સહિત આવૃત્તિ ત્રીજી મથ ૩-૦-૦

૧ સબ્જ ભોજ અને કવિ કાલિદાસ.

બોધક અને આનંદાચાર્ય વાર્તાઓનો મેચક.

૧૦ મુદર ચિત્રો સહિત દ્વિતિયાર્જિત કિંમત રૂ. ૪-૮-૦

ક્રમ	શા	શા	ક્રમ	શા	શા
સરસ્વતીચંદ્ર, બાળ ૧, ૨, ૩, ૪	૧-૮	પ્રેમીશ્વર ચેટ્ટોપાધ્યાય (હોમી-	૧	૧-૮	૧-૮
ની ૧મ નાનિક ભાગ ૧ થી ૮	૧૦-૦	ધાર કવ)	૨	૨-૦	૨-૦
મુગ્ધી ભાગ, ૧-૨ (અચિત)	૧-૦	મદુરગિત	૩	૧-૦	૧-૦
વૈદ્ય વિજ્ઞાનચંદ્ર, વૈદ્યગુપ્ત ૧-૨	૧૫-૦	લેખક (નવન કથા)	૪	૧-૮	૧-૮
ગુજરાત સર્વ સંદર્ભ	૨-૦	કરણચો	૫	૧-૮	૧-૮
અશ્વિની રાત્રી	૧-૦	ઇતિહાસ	૬	૧-૮	૧-૮
ગુજરાતની નુની વાર્તા	૧-૦	વનસતિગાર	૭	૧-૮	૧-૮
કમળીચંદ્ર - સંસ્કૃત ચાંદી	૧-૦	કેટલીક	૮	૧-૮	૧-૮
વેળાની પુણ્ય	૨-૮	કેટલીક (મોનેલ)	૯	૨-૮	૨-૮
ગુણર્થના ચાલના કાવ્ય પાઠ	૨-૦	અન્ય વિષ (સચિત્ર નવલકથા)	૧૦	૨-૮	૨-૮
તોળના દિગ્ગતલાલ નાપક	૨-૦	માનસરાગ્ર અથવા મસ્તક વિદ્યા	૧૧	૫-૦	૫-૦
એસેસરીયર ગુણિક માર્ગ	૧-૮	અને મુખ કામુદિ-સાગ્ર	૧૨	૫-૦	૫-૦
પોકેટ ગુણાદી ૬-૧૧૨ યક્ષ્મરી	૨-૦	પ્રેમીકલ સાઈમોન (હોમી-	૧૩	૩-૦	૩-૦
રહસ્ય ૬-૧૧૨ ગુણાદી	૨-૦	આગુદી)	૧૪	૨-૦	૨-૦
રહસ્ય ૬-૧૧૨ ગુણાદી	૨-૦	મુખકલ્પ ગાંધી	૧૫	૨-૦	૨-૦
રહસ્ય ૬-૧૧૨ ગુણાદી	૨-૦	બામમાતા	૧૬	૦-૧૦	૦-૧૦
રહસ્ય ૬-૧૧૨ ગુણાદી	૨-૦	કવિતા પ્રવેશ	૧૭	૧-૦	૧-૦
રહસ્ય ૬-૧૧૨ ગુણાદી	૨-૦	અન્ય માનુષી	૧૮	૧-૮	૧-૮
રહસ્ય ૬-૧૧૨ ગુણાદી	૨-૦	અભિજ્ઞાની મુદ્રતા	૧૯	૧-૮	૧-૮
રહસ્ય ૬-૧૧૨ ગુણાદી	૨-૦	મુદ્રતા અને મોહન અચાર્ય	૨૦	૧-૮	૧-૮
રહસ્ય ૬-૧૧૨ ગુણાદી	૨-૦	મા વર્ણન વાઈ બેન	૨૧	૧-૮	૧-૮
રહસ્ય ૬-૧૧૨ ગુણાદી	૨-૦				

પુસ્તક પદ્ય સું.]

[અંક ૮ મા]

Gujarat School Paper.

ગુજરાત શાળાપત્ર.

ઓગસ્ટ સને ૧૯૨૦.

અતુલભણિકા.

વિષય.

પૃષ્ઠ.

૧. નોંધ ૧૧૬

૨. વાચનશીલ્પે વિચાર ૧૭૧

- (મિ. જમશાદ કલ્યાણજી પારખ—ભાવાવર)

૩. લાગ્ય (મિ. કસનજી મણિલાલ દેશાઈ, મુરત) ૧૭૨

૪. પદાર્થપાઠની નોંધ (જેન શીરીનવાઈ પે. સખીદામ
મુંબાઈ) .. ૧૭૩

૫. ટ્રેનિંગ ઇન્સ્ટીટ્યુટસ ફોર મેન માટેનો

અભ્યાસક્રમ . . . ૧૭૮

જેનવાળી ખાતાના લુકમથી

તંત્રી અને પ્રકાશક (ઓક્ટોબર ૧૯૧૪ થી)

મિ. કેપ્પુશાહ અરહેસર બાલા, બી. એ.

પ્રિન્સિપલ, મે રા ટ્રેનિંગ કોલેજ—અમદાવાદ.

(મર્ફે દક્ષ રાધીન રાખ્યા છે)

શ્રી મત્યનારાયણ પ્રિ. પ્રેસમાં પ્રેસ થોલીવાલ કાગીદારો બાધુ
સિનિલ હરિવાલ સામે પાનાલાસનીરાસીયા—અમદાવાદ.

સૂચના

૧. પત્ર સંબંધી લખાણ—એડિટર તરફ મોકલવું. જા મોકલવાનું લખાણ કાગળની એક બાજુએ આકળે બંધવું. ચોક્કસ ભાગને તો છપાશે નહીં પણ કહેલો લેખ રિક્કટ મોકલી તો પાછો મોકલવામાં આવશે.

૨. લેખકને ઉત્તેજન—વિષયો લખી મોકલનારની પૈસા ની ખુદી દશે તો પ્રથમથીજ ખમર આપેલી દર છાપેલે પાને ચોક્કસ પ્રમાણે રૂ. ૧) સુધી આપવામાં આવશે. ચરખાવત માટે કંઈ આપવામાં નહિ આવે.

૩. લવાજમ—વરસ એકતો રૂ. ૧-૩-૦ ટપાલ ખર્ચ સાથે અગાઉથી. વિદ્યાર્થીઓ માટે ૦-૧૦-૦, છુટક અંકના રૂ. ૦-૨-૦; પોસ્ટેજ રૂ. ૦-૦-૬ લુદ્.

૪ મનિઓર્ડર—રૂપન પર ગામ કે શહેરનું ફેંકાણું સ્પષ્ટ લખવું. તેમજ ત્યાં એકથી વધારે નિશાળો હોય તો નિશાળનો નંબર તથા શાળાપત્ર એડિટર તરફથી અપાએલા સરનામાના લેખક હિપરનો નંબર લખવો.

જાહેરખબરના ભાવ.

કુદત	પેન		
આખું વર્ષ.	આખું અર્ધ.	પા.	
	રૂ. ૬૫ રૂ. ૩૪	રૂ. ૨૦	
૬ માસ	રૂ. ૩૪ રૂ. ૧૮	રૂ. ૧૨	
ત્રણ માસ.	રૂ. ૨૦ રૂ. ૧૦	રૂ. ૭	

છુટક છપાવવાનો દર.

દર ગણ લીટીએ રૂ. ૧-૨-૦

સાખ્યા છે.

આ પત્ર સાથે ફોર્મ પણ છે. બીલ વહેંચવામાં આવશે નહિ.

૫. શાળાપત્રમાં આપેલી ખાનગી જાહેરખબરોમાં જણાવેલો મોખ ડીએ ખાતાએ મંજૂર કરેલીજ હાથ એમ હમેશા ફોર્મ નથી. માટે દરેકને મંજૂર કરેલી તરીકે ગણવી નહીં.

૬. દરેક માસના શાળાપત્રનો અંક તે માસની તા. ૨૫ થી સુધીમાં ન થો તો તે માસની આખર તારીખ સુધીમાં અમને ખમર આપવી કે જેની તે અંક મોકલવા ગોઠવણ થાય. માસ આખર પછી અંક નહિ મળ્યાની ખમર આપનારને જે અંક સચકમાં હશે તો છુટક અંક પ્રમાણે કિંમત લઈ મોકલવામાં આવશે.

૭. શાળાપત્રનું વરસ જનનુઆરિયા ડિમેન્સર સુધી ગણવામાં આવે છે. માટે વાંચની વચમાં જે ગ્રાહક બંધ થવા માગતા દશે તેમજ પાસેથી જેટલા અંક તેમને મળ્યા દશે તેટલાની છુટક અંક લેખે કિંમત લવામાં આવશે.

તત્તી

જોઇએ છે—પાનપુર સ્ટેટની સફલા માટે ગુજરાતી તથા ઉર્દુ
ટ્રેન્ડ, શિક્ષકો, ફર્સ્ટ એન્ડ અને ચર્ચિંગર પાસ થયેલા; પગાર ખાવસાના
૬૩ મુજબ મળશે. સર્ટિફિકેટની નકલ સાથે બપો નીચે સહો કરનારને.
છાટાલાલ મગનભાઈ એલ્યુકેશનલ એજિમર. પાનપુર.

જોઈએ છે—એક પદલા વર્ષનો ટ્રેન્ડ શિક્ષક, પગાર રૂ. વીસે.
દર વરસે યોગ્ય પ્રોમોશન. સર્ટિફિકેટ સાથે નીચેને શિરનામે અરજ કરે.
લાલજી દરજવન મહેતા.
મેનેજર, જસરાજ નાગરાસ ગુ. સ્કુલ બેરનાડે રાંચી.

જોઈએ છે—ટ્રેન્ડ ઉર્દુ શિક્ષક, તથા ગુજરાતી શિક્ષક, ને ટ્રેન્ડ
ગુજરાતી સીશિક્ષકો, પગાર લાયકાત પ્રમાણે
હેડ મા. મનસુખલાલ પ્રભુદાસ
મ. શા. મો. તા ૩૫૩૫૫૫૫

જાહેરખબર.

અત્રેની ગુજરાતી પ્રાથમિક શાળાઓ માટે ટ્રેનિંગ કોલેજમા પસાર
થયેલા શિક્ષકોની જરૂર છે, માટે ઉમેદવારોએ અસલ સર્ટિફિકેટની નકલ
સાથે જાત, ઉમર, રહેવાનું ગામ માળતા પગાગના આકાશ માથે બરજી કરી
તા ૨૧-૨-૨૦.

દીવાન સંસ્થાન દેવગઢ જારીયા

જુકરોલર લલુભાઈ નારણદાસ શાહ, લીમડાચોક-સુરત

અમારી દુકાને શાળામા ચાલતી તમામ છુકા તથા નેશનરી
કાગળો વગેરે, ઓછે લાવથી ગ્રાપવામાં આવશે માટે અમારી દુકાનેથી
ખરીદવાની કૃપા કરવી.

જાહેર ખબર

દેવગઢ બાંસિયા સરચાનની ગુજરાતી શાળાઓ વાગતે શિક્ષક અને
શિક્ષિકાઓ ને હાંમે છે પગાર તથા મુદતી વધાના નીચે મુજબ —

(૧) નવનામુલક કાદનલ પરીક્ષા પામ થયેલા માટે રૂ. ૧૬ થી
રૂ. ૨૨.

(૨) ટ્રેનિંગ કે લેનની પદની, પદની, પદની, અને જન
વર્ધની પરીક્ષા પાસ થયેલા માટે અનુક્રમે રૂ. ૨૦ થી રૂ.
૩૦) રૂ. ૨૫ થી ૪૦, રૂ. ૨૦ થી રૂ. ૫૦.

સૂચના.

૧. પત્ર સંબંધી લખાણ—એકિટર તરફ મોકલવું. મોકલવાનું લખાણ કાગળની એક બાજુએ-આકળે અક્ષરે લખવું. એવ્ય લાગશે તો છપાશે નહિ પસંદ કરેલો લેખ ટિકિટ મોકલી તો પાછો મોકલવામાં આવશે.

૨. લેખકને ઉત્તેજન—વિષયો સખી મોકલનારની પૈસા લેવા ખુદી દરો તો પ્રથમથીજ ખબર આપેલી દર છાપેલે પાને પ્રમાણે રૂ. ૧) સુધી આપવામાં આવશે. અચાપન માટે કંઈ નહિ આવે.

૩ લવાજમ—વરસ એકનો રૂ. ૧-૩-૦ ટપાલ ખર્ચ અગાઉથી. વિદ્યાર્થીઓ માટે ૦-૧૦-૦. છુટક અંકના રૂ. પોસ્ટેજ રૂ. ૦-૦-૬ જુદું.

૪ મનિઓર્ડર—રૂપન પર ગામ કે શહેરનું ઠેકાણું રપ૫ તેમજ ત્યાં એકથી વધારે નિશાળો હોય તો નિશાળનો નંબર તથા શાળાજી એકિટર તરફથી અપાએલા સરનામ્મના લેખક ઉપરનો નંબર લખવો.

જાહેરખબરના ભાવ.

સુદત	પેજ		
આખું વર્ષ.	આખું અર્ધ.	પા.	
	રૂ. ૬૫ રૂ. ૩૪.	૧. ૨.	
૭ માસ.	રૂ. ૩૧ રૂ. ૧૮.	૧. ૧૨.	
ત્રણ માસ.	રૂ. ૨૦ રૂ. ૧૦.	૧. ૭.	

છુટક છપાવવાનો દર.

દર ત્રણ લીટીએ રૂ. ૧-૨-૦

રાખ્યા છે.

આ પત્ર સાથે કોઈ પણ લેખ બીલ વહેંચવામાં આવશે નહિ.

૫ શાળાપત્રમાં આવેલી ખાનગી જાહેરખબરોમાં જાણાવેલી એક લીટી ખાતાએ મંજૂર કરેલીજ હાય એમ હમેશા હોતું નથી. માટે દરેકને મંજૂર કરેલી તરીકે ગણવી નહિ.

૬. દરેક માસના શાળાપત્રનો અંક તે માસની તા. ૨૫ મી સુધીમાં ન રહે તો તે માસની આખર તારીખ સુધીમાં અમને ખબર આપવી કે જેથી તે અંક મોકલવા ગોઠવણ થાય. માસ આખર પછી અંક નહિ મળ્યાની ખબર આપનારને જો અંક સહકર્મ દામે તો છુટક અંક પ્રમાણે કિંમત લઈ મોકલવામાં આવશે.

૭ શાળાપત્રનું વરસ જાન્યુઆરિથી ડિસેમ્બર સુધી ગણવામાં આવે માટે. વરસની વચમાં જે ગ્રાહક બંધ થયા માગતા દરો તેમજ પામેલી જરૂરતા એટલે તેમને મળ્યા દરો તેટલાની છુટક અંક લેખે કિંમતમાં આવશે.

તત્તી

જોઈએ છે—પાનપુર સ્ટેટની રફલો માટે ગુજરાતી તથા ઉર્દૂ, ટ્રેન્ડ, શિક્ષકો, ફર્સ્ટ ગ્રેન્ડ અને થર્ડગ્રેન્ડ પાસ થયેલા; પગાર ખાનસાના પિંડ મુજબ મળશે. સર્ટિફિકેટની નકલ સાથે લખો નીચે સહી કરનારને.
છોટાલાલ મગનભાઈ એન્યુકેશનલ ઓફિસર, પાનપુર.

જોઈએ છે—એક પદલા વર્ષનો ટ્રેન્ડ શિક્ષક, પગાર રૂ. વીસ હર વરસે ગોઝ્ય પ્રોમોશન સર્ટિફિકેટ સાથે નીચેને શિરનામે અરજ કરે.
લાલજી દરજવન મહેતા.

મેનેજર, જસરાજ નાગરાસ. ગુ રકુલ બંદરનાં કરાંચી.

જોઈએ છે—ટ્રેન્ડ ઉર્દૂ શિક્ષક, તથા ગુજરાતી શિક્ષક, ને ટ્રેન્ડ ગુજરાતી શીશિક્ષકો, પગાર લાયકાત પ્રમાણે.

હું મા મનમુખલાલ પ્રભુદાસ.

મ. શા મો. તા કપડવણજ

જાહેરખબર.

અત્રેની ગુજરાતી પ્રાથમિક શાળાઓ માટે ટ્રેનિંગ કોલેજમાં પસાર થયેલા શિક્ષિકાની જરૂર છે, માટે ઉમેદવારોએ અસલ સર્ટિફિકેટની નકલ સાથે જાત, ઉંમર, રહેવાનું ગામ મળતા પગાના આંકડા સાથે અરજ કરવી તા ૨૧-૨-૨૦.

દીવાન સંસ્થાન દેવગઢ જારીયા

બુકસેલર લલિતુભાઈ નારણદાસ શાહ, લીમડાચાક-સુરત

અમારી દુકાને શાળામાં ચાલતી તમામ બુકો તથા સ્ટેશનરી કાગળો વગેરે, ઓછે ભાવથી આપવામાં આવશે, માટે અમારી દુકાનેથી ખરીદવાની કૃપા કરવી.

જાહેર ખબર.

દેવગઢ બારિયા સરચાનની ગુજરાતી શાળાઓ વાગે શિક્ષક અને શિક્ષિકાઓ બેઈએ છે પગાર તથા મુદતી વધા નીચે મુજબ—

- (૧) વર્નાક્યુલર ફાઈનલ પરીક્ષા પાસ થયેલા માટે રૂ. ૧૬ થી રૂ. ૨૦.
- (૨) ટ્રેનિંગ કે હેન્ડની પ્રેક્ટિસ વર્ધની, બેન્ચ વર્ધની, અને વેન્ચ વર્ધની પરીક્ષા પાસ થયેલા માટે અનુક્રમે રૂ. ૨૦ થી રૂ. ૩૦ થી રૂ. ૩૫ થી રૂ. ૪૦, રૂ. ૩૦ થી રૂ. ૫૦.

વર્નાક્યુલર કાર્મનલ પરીક્ષા પાસ કરેના શિક્ષકોને દર વર્ષે નોકરી કર્યા પછી વીસ ટકા સુધી ટ્રેનિંગ કોલેજના પહેલા વર્ષની પરીક્ષા પસાર કરેલાની પાપરીમા મુજબમા આવશે અને ટ્રેનિંગ કોલેજની પહેલા વર્ષની, બીજા વર્ષની અને ત્રીજા વર્ષની પરીક્ષા પાસ કરેલા શિક્ષકોને વીસ વર્ષ નોકરી કર્યા પછી દર ટકા સુધી પસંદગીની અનુક્રમે રૂ. ૩૫) ૫૦) ૫૫) સુધી લઇ જવામા આવશે.

સદરુ નોકરી અર્જાવિત હશે તો પોસ્ટન મળવાને યોગ્ય ગણાશે. ઉમેદવારોએ સર્ટિફિકેટની કોપી સાથે અલગથી તાગદે મોકલવી.

દેવગઢખારિઆ.

તા ૨૦-૭-૧૦

B. L. Kaji

ઈન્સપેક્ટર એડ્વ રેટ રૂફર.

જોડ્યો છે—હું દેવ અને અનુભવી શિક્ષકો પસાર અનુભવ અને નામકાત મુજબ ઇન્ડરગાર્ડનના અનુભવીઓને સારો ચાન્સ આપવામા આવશે. પ્રમોશન મારા આપવામા આર છે પ્રોવિડન્સ ફંડ પણ જોનવામાં આવ્યું છે. શિક્ષકો માટે મકાન નૈવાર થાય છે જે ચાર મહિનામાં નૈવાર થએથી ને ૫૫ ફી મળને જેઓની ઇન્જ હોય તેમજ પોતાની લાયકાતના સર્ટિફિકેટ સાથે તમા પોતાના અનુભવની દલીલત મદિન તીએના મરનામે ગરજ કરવી. હું માસ્તર

મદ્રમએ શોકતે ઈસ્લામ

વયલી (મોન્ડ) (કાકોઆવાડ.)

જોડ્યો છે—પાળાની મદ્રાસ માટે હું ટ્રેનિંગ પામ અને અનુભવી સાડ મજુનાર અનુભવી ફેડ મામત અને જોડકો સર્ટિફિકેટ માથે અનુભવીએ ગરજ કરવી પસાર લાયકાત મુજબ

લખો—અનુભવ અનવાડલ ઈ. મ. રેટરી

ધાનાથ (કાલીવાવાડ.)

સહેલાઈથી અંગ્રેજી શીખવું છે ?

તો યોગ્ય ખચે અને પદ્ધતિસર અંગ્રેજી શીખવા માગતા હો તો નરર 'અંગ્રેજી શિક્ષક' ખરીદો. કિમત પોસ્ટેજ સાથે ફક્ત દસઆના છે.

લખો—દયારાંકર લાઈસંકર શુક્લ.

દે. સોનીકળાઆ—સુરત.

ખાળકોનું હિત વિચારશો?

જો ખરેખર ખાળકોનું હિત વિચારતા હો, તો અર્ધાઆનાની ટિકિટ વીડી ખુલાસો મગાવો. શિક્ષકોને અને યુક્તસેવકોને વિશેષ લાભ મળે તેમ છે. લખો:—

ખાલસાહિત્યપ્રકાશ મંદિર.—સોનીકળાઆ—મુરત

શંકા તંબુને વાંપરો—દેશીનામું.

શંકાશીલ શિક્ષકોની જામી માટે લખવાનું કે તુમાઈ સર. ની બા. ખ. નં. ૧૪૬૭ તા. ૨-૯-૧૯૦૦ લગત ઉત્તર વિ એ. ઇ. નં. ૪૪૪૮ તા. ૧-૧-૦૧ થી દેશીનામું નવી ટકસ્ટ બુકોમાં મંજૂર છે. લે. કાયમ છે.

ઐથી પ્રથમ નામા વિવે ચર્ચા કરનાર સ્વતંત્ર પુસ્તક ઇ. આવકારિક સિદ્ધાંતોની રચના નવા ધોરણે; ભાષા ઉત્તમ અને સરળે આગળો દક્ષિણે જ છતાં સૌ કરતા મસ્તુ છે. ડા. ૦-૩-૦ પો. ૦) ૬ સો. ૩૦

છગનદાસ લલિતુઆઈ શાહ દેશીનામાવાળા—વડોદરા.

“શિક્ષણ સાહિત્યો.”

આ કાર્યાલયમાં ચાળાઓ અને કાવેજોને ઉપયોગી ભૂગોળ, ખગોળ, પદાર્થ વિજ્ઞાન, રસાયણ, ગણિત, કસરત, કસાયત, રમત, કિન્ડરગાર્ટન ગ્રાન્ટેયરી અને સ્કોર્ડ્સ સિસ્ટમ વગેરે તમામ પ્રકારનાં સાહિત્ય જેમ કે મયમાળા, પૃથ્વીના ગોળા, ચંદ્રની લયવૃદ્ધિ, નજીબ, રાસીક, મેંચે, યત્ર, શક્તિઓના એટ સંગ્રહ-સ્થાનનાં ધોરણવાર બોર્ડ્સ, આજેક્ટ લેસન બોર્ડ્સ, બંધાન હથિયારની પેટીઓ, પછલ બોક્સીઝ વગેરે વેચવામાં આવે છે, વિશેષ હકીકત માટે અમારૂં પ્રાપ્ત સિસ્ટ મફત મંગારી વચ્ચે. કારખાનું દેહગામ (રેલવે સ્ટેશન) ના સામે બંધાયું છે. આમનવાદથી રેલવે ભાડુ ૦-૪-૦ છે.

કાશિભાઈ છગનદાસ પટેલ.

શ્રી નાંદાસ શિક્ષણસાહિત્ય કાર્યાલય કંપની લિમિટેડ.

દેહગામ, વાયા અમદાવાદ પ્રાંતીય રેલવે.

નીશાળમાં ચાલતી સઘળી 'જાતની છુકો,
 એશનરી મળવાનું જાણીતું ને જાણું
 કે. ગુજરાત ઓરીએન્ટલ બુક ડીપો.

રતનપોળના નાકે-અમદાવાદ.

વી. પી. થી મોકલવામાં આવશે.

૧. સરળ દર્શનામાની પદ્ધતિ—ટેકસ્ટ બુક આ. :

૦-૪-૬, સરલ ગુજરાતી બાળ વ્યાકરણ-લાઇઠ બુક, ઘણે ઠેકાણે
 ટેકસ્ટ, આ ૨૩ મી ૦-૪-૬; ૩ સરલ વ્યુત્પત્તિ જ્ઞાનપ્રકાશ
 (૫-૬-૭ મી ચોપડીના પાંચવાર શબ્દોના કાપ સહિત) લા. પ્રા. બુક,
 આ બીજી ૦-૬-૦, ટ્રેલિંગ પ્રા. ૫. ના ઉમેદવારોને ખાસ ઉપયોગી;
 ૬. નવું સરળ મુખ્યગણિત (બાળવર્જીય ધો. ૫ સુધી એકજ બુકમાં)
 ઘણે ઠેકાણે ટેકસ્ટ, આ. ૮ મી. ૦-૨-૭; ગુજરાત પ્રાંતની બ્રૂગાળ-
 વિદ્યા—આ. ૮ મી, ૦-૧-૭. કમિશન સાફ મળજે મુખ્ય એજન્ટ
 અમદાવાદ, એસ. બી. શાહની કંપની, ગાજકોટ, ખરેખરભાઈ મેત્રજી
 લાવનગર, અખટુલેદુમેન આદમજી. ધોરાજી, એવ ટી વાદેર. જામનગર,
 રેમરજી જાલવજી. વલુનાગઢ, ૨ દાવન દામોદર. સુભજી, એન એમ ત્રિપાઠી
 કમ્પ્-માંડેવી લાલજી શંકરલાલ ગોંડલ, ચુનીલાલ રોકરશી દોહારી ઇત્યાદિ.

એમચંદ કરમચંદ શાહ.

માજી એ ઇ. ગેવિજ સ્ટેટ, મુ. કપડવજી.

ગુજરાત શાળાપત્ર.

પુસ્તક ૫૨ મું.

ઓગસ્ટ સને ૧૯૨૦

અંક ૮/૧૦.

નોંધ.

(૧) ઉચ્ચતર કેળવણીમાં ગુજરાતીને સ્થાન

અત્યારસુધી કેળવણીના વિષયમાં ગુજરાતી ભાષાના વિષયજિજ્ઞાસુ સ્થાન ગૌણપદે હતું પ્રાય મિકથન નું ચિહ્ન ગુજરાતીમાંજ અપાય છે. માત્ર મિક સાળાઓમાં ગુજરાતી ગીખાત એ, પરંતુ તે વિષયને સ્કૂલ લોડી ગ પરીક્ષાનો વિષય ન ગણાવી તેવું પરિપૂર્ણ જ્ઞાન મેળવના આદે વક્ષ દેશમાં વિદ્યાર્થીઓ કેટલેક અંશે કાગળ ન રાખે એ સ્વાભાવિક છે. ઉચ્ચતર એટલે કોલેજની કેળવણીમાં માત્ર એમ એ. ની પરીક્ષામાંજ ગુજરાતી વિષયની આવશ્યકતા સ્વીકારાઈ છે. મહંમ જન્ટિલ રાનાડેના સતત પ્રયત્નોને પરિણામે આખરી શક્ય હતું તે પછી મુનાઈ યુનિવર્સિટિ સમક્ષ ગુજરાતી ભાષા માધ્યમિક શાળાઓમાં વિશેષ શીખાવ તેવા હેતુથી વારંવાર દેટથી સૂચનાઓ અને દરખાસ્તો રજુ થએલી હતી પરંતુ તેનો સ્વીકાર થયો નથી. છેલ્લે થોડા સમય હપર મુનાઈ યુનિવર્સિટિએ એક અગત્યનો ઠરાવ પસાર કરી ગુજરાતી ભાષાના વિષયને બી. એ ની પરીક્ષાના વિષયોની માદીમાં સ્થાન આપ્યું છે. આ યોગના ખરેખર સ્તુત્ય છે. ગુજરાતી ભાષા અને તેના સાહિત્યનું જ્ઞાન બી. એ. પાસ થઈ નીકળતા વિદ્યાર્થીઓને આજ સુધી નહિ મેળુજ મળતું. તેનો પરિચય કે રસિ પશુ ભાગ્યેજ માત્રમ પડી આવતા. આશા છે કે આથી ગુજરાતી ભાષાના શિક્ષણ માટે યોગ્ય અભ્યાસકો કોલેજોમાં નિમાશે, અને ગુજરાતી સાહિત્ય પ્રતિ પ્રેમ અને ભક્તિ વિશેષ ખોલશે. અને મગલી ગુજરાતી સાહિત્યપરિષદે એક ગુજરાતી કોલેજ સ્થાપનાને ઠરાવ પસાર કર્યો છે તે કોલેજના પશુ મુખ્ય હેતુ ગુજરાતી ભાષા તથા સાહિત્યનું જ્ઞાન અને વૃદ્ધિ છે. તે કોલેજ કેવા સ્વરૂપની હોઈ જોઈએ તે વિષે કેટલીક ચર્ચા જૂન માસની આખરે પ્રિ. આનંદલાલ-

ટીપ્પ:—સપ્ટેમ્બર ઓક્ટોબરનો અંક લેજો પ્રસિદ્ધ થશે.

જાઈએ અને બીજા સભ્યોએ અહિં કરી હતી મુખ્ય ઉદ્દેશ આદર્શમય શુભસતી કોલેજ સ્થાપવાનો છે. શુભસતી વાક-મયની અભિવૃદ્ધિનો વિચાર તેના સંચાલકો રાખે છે. આ કોલેજ સત્વર મૂલ સ્વરૂપ ધારણ કરે અને જ્યાં શુભસતી સાદિત્યનું ઉગાન વિશેષ ફળદ્રુપ અને સુંદર બને એવા જગે પુષ્ટિએ છીએ.

(૨) હિંદી સ્ત્રીઓની યુનિવર્સિટી. (શારદાપીઠ)

શ્રીજીવણીની અગત્ય વિશે હવે મતભેદ છે નહિ. માત્ર મુદતને યતભેદ જીવણીના સ્વરૂપ વિશે પ્રવર્તે છે. આપણા ધંધાકાર્મા શ્રીશિક્ષક માટે સરકારી નિયતો ઉપરાંત કેટલેક સ્થળે મહિલાવિદ્યાલય અને વનિ-દ્યાવિશ્રામ જેવા સંસ્થાઓ પણ છે આમાં પ્રો ફર્વે નામના એક સ્વાયં-ત્વચી પરિતૃષ્ઠિત સંસ્થાને પુનર્મા એક વિધવાગ્રમ સ્થાપી વિધવાઓનાં શુભ ઉગાત તેમજ સ્થિતકર અને એવા પ્રયત્નો આદર્યા છે. તેમજે પોતા વર્ષો ઉપર એક શ્રીવિધવાની વિદ્યાપીઠની સ્થાપના કરી છે. તેને જામે એક સ્વતંત્ર રીતની તેમજ સ્ત્રીઓને અનુકૂળ વિધો જેમાં શીખરી સદાય એવં એક પાઠશાળા પણ સ્થાપી છે. આજના સમયમાં કોઈ પણ સંસ્થા પુષ્ટિ પૈસા વિના નભાવવી બહુ કાવતી નથી. આ સંસ્થાની ઉપ-યોગિતા બંધ તેમજ સ્ત્રીઓ ઉચ્ચતર જીવણી માટે અધિકારી છે એમ સમજ એક હદાર ધનાઢ્ય પુરમ સર. વિદ્યુદયસ હાકરજીએ પદર લાખ રૂપીઆ તે શુનિવર્સિટીને ધારીસ કર્યા છે. આ હિમતી મદદ કરનાર સર. વિદ્યુદયસનું અનુક.જી અન્ન ધનાઢ્ય પુરવો કરે અને સ્ત્રીજીવણીની જો મરદાઓ માગ આર્થિક કારણથી નિર્બળ રિયાતમાં હોય તેનો સત્વર પુનરુદ્ધાર કરશે સર. વિદ્યુદયસનું મરદાઓ આ રહેના લાભ અર્થે મળ્યો છે એ આન-નની વાત છે અમદાવાદમાં પણ જે કન્યાઓ કે સ્ત્રીઓ સરકારની દેખરેખ નીચે અદતી મોટી પાઠશાળામાં જવા નારાજ હશે તેમને આ પાઠશાળામાં સ્થાપના લાભ મળશે. આમ અમદાવાદ પણ સર. વિદ્યુદયસનો જોડેલો ઉપકાર અને તેટલો જોડેલો છે સ્ત્રીજીવણીની સગાઓ અને જાણાઓ આમ સત્વર વિદ્યુદય પામે અને સ્ત્રીઓ પોતાને આવસ્થક જીવણી મેળવી શકે. ઉચ્ચતર, સરકારી અને ઉપયોગી બનાવે એવી વિશેષ છટ શું હોઈ શકે ?

શાળાપત્ર એકદિસ.

બહેર અખર—પ્રે. રા. ટે. કોલેજની વાર્ષિક પરિક્ષા તા. ૧૩ મી
.. સંનિવર્સી કોલેજના મકાનમાં શરૂ થશે. તંત્રી.

વાચન વિષે વિશેષ વિચાર.

(લેખક મિ. વૃન્દલાલ કલ્યાણજી પારેખ લામાવદર-કાઠિઆવાડ.)

- (૧) ચોપડીની પ્રસ્તાવના અને તે વિષે સરકબુલર થયા હોય તે ધ્યાનમાં રાખી તે પ્રમાણે વર્તવું
- (૨) શીખવવાના પાઠ શિક્ષકે તૈયાર કરવા જોઈએ, એટલે તેમાં કંઈ કંઈ વસ્તુ બતાવવાની છે; કયો પ્રયોગ કરાવવો છે; તેના વિષે શી સમજણ પાડવાની છે, અને છોકરાઓને અધર થું થું લાગશે તે પ્રથમ વિચારી જવું જોઈએ.

- (૩) વાચનપાઠમાં વાચવું, સમજવું, અને યાદ રાખવું, એ ત્રણ કામ છે. જ્યાં ધોરણમાં એ ત્રણે બાબત ઉપર વધતું ઓછું નીચે પ્રમાણે ધ્યાન આપવાનું છે.

પ્રથમ ધોરણમાં વાચનપર ધ્યાન, સમજણપર સહેજ, અને યાદ રાખવાપર બીજકુળ નહિ બીજા ધોરણમાં વાચનપર ધ્યાન, સમજણપર સરખું અને યાદ રાખવાપર થોડું, મતલબ બોલી જ એમ છોકરાઓને કહેવું નહી, પણ પ્રથમ પૂરી મતલબ કઢાવવી. ત્રીજા ધોરણમાં વાચન ને મતલબપર સરખું અને સમજપર વધારે. ચોથા ધોરણમાં સમજપર અને મતલબ યાદ રાખવાપર સરખું ને વાચનપર વધારે. પાંચમા છઠ્ઠા ને સાતમા ધોરણમાં મતલબ યાદ રાખવાપર ધ્યાન ને વાચનપર સહેજ

- (૪) વાચન શુદ્ધ, સ લ, અને રસભર્યું જોઈએ.

(૧) શિક્ષકે દબ મારે વાચી બતાવવું (૨) રાખવાન બરાબર થાય, અને ઉચ્ચાર સુધર્યા હોય તો શુદ્ધ વંચાપ સ્થાપનો, અર્થનો કે વાણી-સ્થાપનો, એ ત્રણમાંથી જે દોષ જણાય તે દૂર કરવા પ્રયત્ન કરવા (૩) વિરામચિહ્ન મૂક્યા હોય તે પ્રમાણે વિરામ લઈ વાંચે તો મરહતાથી વંચાય હતાવળે કે અચકાતા વાંચે તો તે સરલ ન કહેવાય, સંખંબ પ્રમાણે વાંચના ભાગ પાડી બોલીએ તેમ વાંચવું જોઈએ. (૪) લખાણમાં જેવો ભાવ હોય, તેવો ભાવ પાતાને તથા સાંભળનારને ઉત્પન્ન થાય તેનું નામ રસભર્યું વાંચું કહેવાય, રાગડો કાઢીને કે, ડાળ ખાલીને વાંચે એ રસ-ભર્યું ન કહેવાય.

(૫) શબ્દો, વ્યુત્પત્તિ, ગ્રામ્યા, પદો, અને વાક્યનું વિવેચન કરતે ઠેકાણે કરવાથી વાચનપાઠ સમગ્રાય છે. વાંચેતુ મોટા ભાગે તે સમજણ નહિ કરેવાય.

(૬) વારે વારે મતલબ પૂછવાથી તે ઝલેટમાં લખાવી જોવાથી મતલબ યાદ રહે છે. વગર સમજણે ગોળી જવાથી યાદ રહેતું નથી વર્ગની આમાન્ય પરીક્ષા કર્યા પછી હોકરાવાર પરીક્ષા લેતી. જે પાઠની પરીક્ષા કરવાની હોય તેમાંના અન્ય શબ્દો, શાક્ય, અને ગ્રામ્ય પાઠનો સાર વર્ગમાં પૂછી જોવાથી શીખવેલું દેટલુ આવડ્યું તે સારી રીતે જાણી શકાય છે નગજા હોકરાંની પ્રથમ પરીક્ષા, વખત બચે તો બાંધીનાની, વચ્ચે વચ્ચે સરાલ બધાને પૂછના રહેતું. જેમ નહિ યામ તો ખીનત હોકરા ડાળજો, તે શીખના મન ધાવી તમને હરકત કરો.

લામા ૪

(મિ. કમનંદ મણિમાર્ગ દેશર્ષ નાણાવટ રદ્દ ન ૨૨ સુરત)

લામા એક વિચિત્ર જાનવર છે. એની જન્મભૂમિ દક્ષિણ અમેરિકા છે દુનીઆના ખીજ દેશોમાં એ જોવામા આવતા નથી દક્ષિણ અમેરિકાના રોવાસી પટેલાં એ જાનવરને પાળતા હતા, કારણ કે ત્યાં કાર્મ એવું જાનવર ન હતું કે જેને પાળી લોકો પોતાનું કામ ચલાવે. થોડા, જગદ વગેરે જે જાનવર પગાડતા ત્યાં જોવામા આવે છે તે તો હાલ ખીજ દેશોમાથી તેઓ લાખા છે એ દેશમાં મુખ્ય પગાડુ જાનવર કેવળ લામા જ છે.

એ જાનવરમા વિચિત્રતા એ છે કે એના શરીરની બનાવટમાં ખીજ જાનવરોના (દેહના) આકારની મેળવણી છે. એનું માથું અને પગ ઊંટના જેવા છે. મરદન પણ જીટના જેવી છે, પગ દેહ હજીના શરીરને મજબી આવે છે. એ સિવાય એના શરીરના વાળ પેટાંના લીન જેવા હોય છે. તથા એ લોડાંની પેઠે હજીરો છે.

લામાની ચાર જાત છે. લામા, આલપાકા, ગુઆનોકા, તે વીકુના. લામાને દક્ષિણ અમેરિકાના નિવાસી પુરાણ સમયથી પાળતા આવે છે. એ લોકો એને ભાર લાદવા તથા સવારીના કામમાં લેતા હતા. લામાની

મદિદી ઉપરથી.

સાચામાં

મતારતા બિઝાના પડતી હિચા પડી આપી રહેતી હોય અને આજ-સને દૂર કરવા માટે આપણે સી ગી ચોખના કરીએ છીએ તે પુટી બાળાઓ પામે જુદી જુદી ગરમ પીવાની ચીજોનાં નામ કઢાવવા (ચા, કોફી, કોકો) સુધી આ અને કાશીનો જુકા પરખાવવો.

શીખવવાની બાબત.

શીખવવાની પદ્ધતિ.

મુખ્ય વિષય.

હોય અને આજસને દૂર કરવા સાથે શરીરમાં તેજ, કૌવત અને ગરમી લાવવાને માટે, તથા દરદીનો નોવ અટકાવવા માટે કોફી ઉપયોગી છે.

કોફી એ એક જાતના છોડના બીજાને સુકવી રોજીને તૈયાર કરીલાં બીજાનો જુકા છે.

મેકવાં બીજાનો રંગ ઘેરા તપખીરીઓ છે, અને તેનો આકાર લંબગોળ ઇંડાના જેવો છે. આ બીજાને આપણે જુદાંજુદાં કદોએ છીએ.

એના છોડવા બારે માસ સીલા રહે છે.

બાળાઓના હાથમાં થોડોક કોફીનો જુકા આપી તેના જુલુ કઢાવવા.

આ સાથે કાશીની સરખાંમણી.

કાશીનો છોક બતાવવો. ચિત્રની ઓળખ કઢાવવી

આજકાના હાથમાં સેકેલા તથા સેકયા વગરના જુદાંજુદાં આપી બન્ને વચ્ચેનો ફરક કઢાવવો, અને આપણે ને જુકા નોંધો તે સેકેલા દાણાનો તૈયાર કરીલો જુકા છે, જેનો આપણે કાશીનું પીતું તૈયાર કરતી વેળા ઉપયોગ કરીએ છીએ તે કઢાવવું.

દાણાને મળતા આકારનું ચિત્ર માંવી બતાવવા કહેવું, અને તેઓ પામે કઢાવવું કે આ દાણા તે કાડનાં બીજાં છે, જેને રોપવાથી બારે માસ સીલા રહે એવા છોડવા હોય છે.

હોડનું વર્ણન—

સુદદાણાના હોડ ગરમ દેશોમાં હોય છે; તેઓ આસરે ૬ થી ૮ ફુટ ઊંચા હોય છે. તેના પાંદડાં લાંબા, અસીદાર, ચળકતા શીશા રંગના હોય છે, અને ફૂલ અપેક્ષીના જેવાં સફેદ હોય છે. ફૂલના સુમખા દારી પુરેલી. હોડ છે તેની નજીકમાં હોય છે. ફૂલો એકી વેળા જથ્થાબંધ ઊગનાથી દેખાવ પુરાનુમા લાગે છે. એનાં ફૂલ-જોડકાં અડપથી હોય છે નેટલી અડપથી મુકાર્ષ ને તે ખરી પડે છે. પાંખડી ખરી પડ્યા પછી ફૂલોની જગાએ નાના ઘેરા લાલ રંગના ફૂલો સુમખામાં નજરે પડે છે.

દરેક ફળમાં માવાદાર ભાગની વચ્ચે બે બીઆ એકેકને વળગીને પડેલાં છે; આ બીઆં તો છે કે જેને આપણે કાચા સુદદાણા કહીએ છીએ. કાચા સુદદાણામાં સ્વાદ કે સોડમ જેવું કંઈ નથી.

સુદદાણાનો હોડ ધણું કરીને ચાના હોડની માફક ફુંગરના દોળાવ પર રોપવામાં આવે છે.

કાંચીના હોડ માટે નવાઈ જેવું છે કે જે તેને સપાટ જિનાચવાળા જમીનપર રોપવામાં આવે તો તેના પર ફળ ધણું મોટા જથ્થામાં ઉમેરે.

સુદદાણાનો હોડ ચા ચિત્ર બત્ત-વી બાળાઓ પામે તેનાં પાંદડાં તથા ફૂલનું વર્ણન કઢાવવું.

હોડની ઉંચાઈની સરખામણી બાળાઓની પોતાની ઉંચાઈ સાથે કરાવવી, અથવા તો તેટલી ઉંચાઈ લીતપર મપાવવી.

ફૂલ ખરી પડ્યા પછી ફળ હોય છે એ બાળાઓ પાસે કઢાવવું.

ચિત્રમાંથી ફળ અને બીઆં દેખાડાવવા કહેવું.

બાળાઓને કાચા રોકવા વગર અને રોકવા સુદદાણા આપી કઢાવવા (અખાડીને) કાચા દાણા જે રોકતા નથી સાથે સરખામણી કરાવવી.

સુદદાણાના હોડ દોળાવવાળા જગામાં ઉમાડવામાં આવે છે ને કહેવું, અને તેનું કારણ કઢાવવું. આજ હોડ માટે પણુ એવીજ જગ્યા પસંદ કરવામાં આવે છે તે જણાવવું.

સપાટ જગામાં ઉગાડેલા હોડ વિશે કંઈક જણાવવું.

ખર્ચ, પણ ગુણમાં તેઓ ઉત્તમ હોય છે. જ્યારે ટાળાવવાળી જમીન પર રોપવાથી જો કે ફળોનો જથ્થો ઓછો થાય છે તોપણ ગુણમાં તે વધારે અદિયાતો છે.

નાના છોડવાને સદ્ગુણાત્મક ધર્મીન કાળજીથી વારંવાર પાણી આપવામાં આવે છે. એ વર્ષના છોડ ચૂકા પછી ફળ આપે છે, અને લગભગ અઠાસથી વીસ વર્ષ સુધી ફળ આપવાનું ચાલુ રાખે છે. ધણુ કરી મેં માસમાં એના ફળ પાકી તૈયાર થાય છે; ફળની બહારની છાલ જ્યારે પાકીને ચીમરાવવા મળે છે, ત્યારે ખેડુતો છોડની નીચે કપડું પાથરી ધોમેથી છોડને હીલવે છે તેથી તૈયાર થએલા ફળો નીચે કપડાં પર ખરી પડે છે આ ફળોને કેટલાક દિવસ તડકામાં સૂક્યાને પછી તેને ચરણવડે છાંતીને બચવા ચર આમાં પીવીને છોડરા ઉમેરે છે.

શું દાણા ચેકવાની રીત.

આવી રીતે મેળવેલાં ખીઆને કેટલાક દિવસ તડકામાં સૂકવો, સહેજ થી લગાડી લટીમાં ભૂંજે છે. ચેકતી વેળા તેને વારંવાર ફેરવવાની તથા તેઓ બળી ન જાય તેની ખાસ સંભાળ રાખવાની ધર્મી જરૂર છે.

નાના છોડવા પર ધણી કાળજી સા માટે રાખવામાં આવે છે તેનું કારણ કહ્યું વસુ.

છોડ એ વર્ષના ચૂકા પછી ફળ આપે છે અને લગભગ અઠાસથી વીસ વર્ષ સુધી ફળ આપવાનું ચાલુ રાખે છે, અને મેં માસમાં ફળ પાકી તૈયાર થાય છે એ બાળાઓને જણાવવું.

છોડપરથી ફળ મેળવવાની વીગત સમજાવવી

બની ગઈ તો કાકી ચેકવાની વર્ષ માં તો ચિત્ર બતાવી વીગત સમજાવવી અને બાળાઓના મન પર કમાવડું કે મેકુયા પછીનું બુદ્ધિભાગમાં આપણે જોયો તેવો જ્ઞાન અને મોડમ આવે છે.

ગોશીને તૈયાર કરેલા દાણાને
દગવાથી આપણે વાપરીએ છીએ
નેવો ભુકા બન છે જેને હમેશા
મંડ દાળડામાં રાખવાની જરૂર છે.

કોશીના તૈયાર કીધેલા ભુકામાં
ચીકરી નામે એક છોડના ખૂનીયાને
ચુકવી તેનો બારીક ભુકા બેળવવામાં
આવે છે. આ ભુકા બેળવવાથી
કોશી વધારે રંગદાર થાય છે; અને
વળી કિમતમાં પણ મસ્તી પડે છે.

હિંદુસ્તાનમાં કોશીની પેદાશ.

હિંદુસ્તાનમાં કોશી હિમાલયની
તંજેરીમાં, મધસિરે, મદ્રાસ, મદમાર
અને મિલાનમાં ઉગાડવામાં આવે છે.
પ્રથમ કોશીનો છોડવો અરબસ્તાન-
માંથી લાવીને મદ્રાસ ધંધાકારમાં
રોપવામાં આવ્યો હતો.

જોરદારપદ

દગવાને બદલે આખાં મેકવા
જુદાથા વાપરવાથી શા ગેરફાયદાં
થાય તે બાબતો પાસે કદાવવું.

ચિત્રમાંથી દગવાની ધંડી બતા-
વવી, દલેરી કોશીને શા માટે બંધન-
કારમાં રાખવામાં આવે છે તે કદાવવું.
બીજી શકે તો ગોશીનું મુળીકંદ યા
તો તેનું ચિત્ર દેખાડી રીમત સમજ-
વવી અને તે શા માટે બેળવવામાં
આવે છે તેનું કારણ કદાવવું.

હિંદુસ્તાન દેશમાં કોશી કયા કયા
ભાગમાં ઉગાડવામાં આવે છે તે નક-
શામાંથી જણાવવું.

તથા પ્રથમ કોશી હિંદમાં કેમ
આવી તે બાબતોને જણાવવું.

કોઈ પણ વસ્તુનો હદ બદલાર ઉપ-
યોગ કરવાથી તે નુકસાન કરે છે
તેમ કોશીનો પણ અતિશય ઉપયોગ
કરવાથી તે પાચનશક્તિને નબળા કરે છે
તે બાબતોને જણાવવું.

પુનરાવર્તન—ગોખેલી બાજતોનું પુનરાવર્તન કરાવી મુખ્ય વીગનો
કાળા પાટીઆપર લખવી.

ટ્રેનિંગ ઇન્સ્ટીટ્યુટસ ફોર મેન માટેનો અભ્યાસક્રમ.

કાળા પાટીઆની નોંધ.

ક્રાફ્ટી એ ઇંગ્લેન્ડ બીચાં છે. એના પાંદડા લાંબા, અણીદાર, અગ્રકુન્ડા-
લીલા રંગના હોય છે. ફૂલ સુમધીદાર સફેદ-અંધેરી જેવાં છે. કાચા બીચાંને
સુકવી રોકાંને જાવામાં આવે છે. ક્રાફ્ટીના જુકામાં ચીકરીના છોડનું ચૂંચીક
સુકવી તેનો જુમ ભેળવવામાં આવે છે.

(“એપર્લાકેસન”);—બીજી વખતે નવો પાક આપતી, વખતે ક્રાફ્ટીનું
ચીનું તૈયાર કરતા ચીખવવું.

ક્રાફ્ટીના છોડનું ચિત્ર દોરતા ચીખવવું, તથા ક્રાફ્ટી તૈયાર કરવાનું
કારણાનું જેવા માટે બાળાઓને લઈ જવું.

ટ્રેનિંગ ઇન્સ્ટીટ્યુટસ ફોર મેન માટેનો અભ્યાસક્રમ.

ગ. ડિરેક્ટર સાહેબના કાગળ નં ૪૭૫૭, તા. ૨-૭-૨૦

૧૭૦ વર્ષ.

વિષય—(૧) શિક્ષણપદ્ધતિ અને નિશાળવ્યવસ્થા

(અ) બાળકોના માનસિક તથા શારીરિક વિકાસને લગતા નિષ્ક્રોશના
અભ્યાસ હપ્તયાં નીકળતા કેળવણીને લગતા સામાન્ય સિદ્ધાંતો,
તથા પ્રારંભિક શાળાનાં ધોરણ ૪ સુધી (૪થુ, ૫થુ) ના શિક્ષણ
તથા વ્યવસ્થાને લગતું મવિસ્તર પ્રાયોગિક જ્ઞાન મહેતાજીએનો
ધાનર્સમદ તથા સરકારી દફતર અને પત્રો.

(બ) પરીક્ષકની રૂબરૂમાં કથિતપાઠ આપવો.

(ક) વર્ગમાં શિક્ષણ. (આખા વર્ષનું કામ.)

(૨) ભાષા—

(અ) સરકારી વાચનમાળા પુસ્તક ૧ થી ૫ સુધીના સામાન્ય વિષ-
યોના પાઠો (અથ તથા પઠના); પાઠોની હકીકતના જ્ઞાન સાથે-
જબ્દા અને જબ્દસમૂહની સમજુતી તથા અર્થ. કવિતાની ૨૦૦
લીનીનો મુખપાઠ.

(બ) કાષ્ટ શિષ્ટ લેખકના સરેલા અનુસમાંથી ગદ્યનાં ૫૦૦ પાનાં.

(ક) બાકરજીનાં મુજતરવો, અને વ્યુત્પત્તિ.

(ઢ) નિબંધ (અક્ષર ઉપર ધ્યાન દેવામાં આવશે.)

(૩) ગણિત—વર્ગકયુલર કાર્કનલ પરીક્ષા મારે નિર્ણયિત થએલો આ-
સિદ્ધાન્ત સાથે.

(૨) ઇતિહાસ—હિંદુસ્તાનનો ઇતિહાસ; મરાઠા સમય પુરો થાય ત્યાં સુધીનો.
પ્રાંતના ઇતિહાસના ખાસ જ્ઞાન સાથે.

(૫) ભૂગોળ:—

(અ) હિંદુસ્તાન અને એશિયાતી ભૂગોળ.

(ચ) રાજકીય વિભાગો સહિત હિંદુસ્તાનનો નકશો દોરવો.

(ઘ) પ્રાકૃતિક ભૂગોળ—પૃથ્વી. તેનું કદ, આકાર, અને ગતિ.

(૬) વિદ્યા:—

(અ) ૧ વાચનમાળા પુસ્તક ૧ થી ૨ માંના પદાર્થખાંડો.

૨. વાચનમાળા પુસ્તક ૫, ૬, ૭ માંના નીચે લખેલા વિદ્યાનાં વિષયોને લગતા ખાંડો.

(૧) પદાર્થ, પદાર્થના રૂપ, પદાર્થનાં લક્ષણ હવા, વાયુ અને વરાળ હવાનું દળાણ, પાણી ખેંચવાનો ગુણ, અને વાયુમારમાપક યત્ર, ગરમી અને ઠંડી પારો અને ઉત્પ્લુતામાપક યત્ર (થર્મોમીટર), ગરમીનું વહન, અને નયન, કિરણરૂપે ફેલાવો.

(૨) તત્વો અને મિશ્રણો. હવા શેની બનેલી છે? હવામાંના પદાર્થોના ગુણ, પાણીનું ખંધારણ.

(૩) માધ્યમનાં પાસેનાં સર્ગા. માણસનો સુધારો.

(ક) આરોગ્ય અને તાત્કાલિક ઉપાય —

(૧) શરીરની સામાન્ય રચના; અસ્થિ, સંધિ, આયુર્જ્યો, હૃદય અને લોહીનું કુવુ, લીમ્ફેટિક સિસ્ટમ, લીમ્ફ નામના રક્તની નળીઓ) આરોગ્યવાસની ક્રિયા, એલિમેન્ટરિ સીસ્ટમ (ખોરાક નળી), એક્સક્રીટરી સીસ્ટમ (મલોત્સર્જક્રિયા), નર્વસ સિસ્ટમ (મજબૂતતાનું); આમડી, કાન, આંખ અને હાંત.

(૨) તફરતી, તથા કસરત. આરોગ્યના ચિહ્નો, આરોગ્ય, કામ, આરામ, જીવ તથા કસરતના મુખ્ય નિયમો, કેફસાં, લોહીનું પ્રમાણ, આયુ અને નસો ઉપર ચતી કસરતની અસર, કસરત કરવાનું પ્રમાણ.

- (૩) ખોરાક, ખોરાકના સામાન્ય સિદ્ધાંત જુગી જુગી જાતના ખોરાક અને તેની ઉપયોગિતા વનસ્પતિનો ખોરાક, માસાદ્યનું દૂધ, દૂધની ડહાણા મગ, અને દૂધ ઉકાળવા ના લાભ, દૂધમાં લેણ, તે સ્ત્રી રીતે પારખવો?

ખોરાક રાંધવાના હેતુ રાંધવાની એટલે ઉપગ્રવાની, તગવાની, શેકવાની વગેરે રીતથી પાચનને થતા લાભ

દરેક માણસ સ્ત્રી તથા બાળકને રોજ બેઈતો ખોરાક, ખોરાક કમી અમર વગેરે લેવાથી તદુરસ્તીને થતી અપરો.

ખોરાક લેવાનો વખત અને તેની નિયમિતતા

૪૨ આયુષ્ય ખોરાકનું માખીઓ ગઢી વગેરેથી રક્ષણ કરવું આરોગ્ય અને ખગમ ખોરાકથી થતા રોગ મિથ ખોરાક

- (૪) પીવાની ચીજો — પાણી તેન મૂળ (વરમાદ, ઝરા, મરોવર, રવા, તગાન) બાદ તથા હાલ પાણી (નરમ અને કઠણ) પાણીનો ઉપયોગ, તેની અસ્વચ્છતા, અસ્વચ્છતાની અસર, પીવાનું પાણી, અને તેને સ્વચ્છ કરવાની રીત રોજ પીવાના પાણીનું પ્રમાણ પાણી દ્વારા દેતાતા રાજ સ્થિર પાણીની માડી અસરો, પાણી દેતી રીતે બેરી રાખવું ટાકીના પાણીને રોગ દેતાનું કારણ બનવામાંથી દેતી રીતે રોકવું ? /

પુર પાણી ન મગવાથી થતી અસર.

નિલાળમાં છાકરોને માટે ખાસ સવડ

ખીન્ન પ્રવાહી—ચરા, કોશી, કોકો, આલેકાલ (દાર)

તેનાં લક્ષણ તથા ખરામ અસરો.

- (૫) જાતનું આરોગ્ય — સ્વચ્છતા.

આમડી, દમ્બ, મો અને દાંતનો દૈનિક પરત્વે આપવાનું ધ્યાન.

સાથુનો ઉપયોગ અને હેતુ

ધોણું, નદાણું, વાસ, રહેઠાણ.

માનસિક સ્થિતિ, અજીત દેવો, મીઠી પીવી, પાન ચાવવું.

તાત્કાલિક મદદ.

- (અ) રક્તજાવ, ધોરી નાડીઓ અને શિગઓ, બધ (Ligatures) અને ગાદી વાળા બધ (Tourniquets)
- (બ) હાડકાનું ભાગવું, સાફ અને સધુક્ત; પાટીઆં (Splints)
- (ક) માપનું કડકું ચીંગ કરી દવા મૂકી, ઘાને બાળી નાખવો; પરમેન્ગેનેટ.
- (દ) ઝેર ચઢવું, દોષલઢ અને અસોલક ઝેર ઉતરી કરાવનાર ચીંગે (વામક.)
- (ઈ) ફુખી જવું, ફૂનિમ જામોરડ્યાસ.
- (ક) દાઝવું, પાટા.

૭ ચિત્રકામ (ટ્રેઇનિંગ)

- (અ) કુદરત અને બીજા સાધારણ પદાર્થોને કાળા પાટીઆ ઉપર ચીતરવા
- (બ) સીમાપેન કે કલમથી ચીતરવું, રંગ પુરવો; ઉપરના જેવાજ પદાર્થોના ચિત્રો સીમાપેન કે કલમથી કાગળ ઉપર પાડવાં અને રંગ પુરવો.
- (ક) પદાર્થોના માપના પ્રમાણોની નજરથી અટકાવ કરવામાં, તથા સાદા પદાર્થોનું ખરેખરે માપ લેવાની કુશલતામાં સાદો ટ્રેઇનિંગના સાદિયો વાપરવાની કેળવણી.

ટીપ — અ તથા વ માં સ્વયંસેવા વિષયોમાં સ્મૃતિથી ચિત્ર કાઢવાનો ચારવાર મહાવરો પાડવો.

૮ સૃષ્ટિજ્ઞાન અને નિશાળમાં બાગકામ.

પ્રાથમિક શાળાઓ માટે નક્કી કરેલા અભ્યાસક્રમમાં દર્શાવેલો નિશાળનો ખગીયો તૈયાર કરવા માટે શિક્ષકો કેગરી લાપક બનાવવા માટે, અને અભ્યાસક્રમની સમજૂતી અર્થે ઉપયોગમાં લેવાય એવું આ વિષયનું શિક્ષણ અને પ્રયોગને સર્જતું કામકાજ હોવાં જોઈએ.

(૧) વનસ્પતિ જ્ઞાન.

(અ) છોરાના અંગ અને તેના ઉપયોગ. મૂળ, જુદા જુદા આકાર અને કર્તવ્ય.

ચક્ર; જુદા જુદા આકાર અને કર્તવ્ય.

પાન, સાદા અને સંયુક્ત સાદા પાનના આધાર અને નમોની રચના અને પાનના કર્તવ્ય.

(વ) ફૂલ: ભાગ અને કર્તવ્ય.

ફલીકન્થ

ફળની રચના.

(ક) બી: રચના અને બીજાંદ્વલવ ક્રિયા.

(૨) પ્રાથમિક શાળાના ચાર ધોરણના અભ્યાસક્રમ શીખવવા પુરતું પ્રાથ્મિક જ્ઞાન

(૩) પ્રાથમિક શાળાના ચાર ધોરણના અભ્યાસક્રમ શીખવવા પુરતું આકાર, સૂર્ય, ચંદ્ર, તારા, વરસાદ, ખડક અને જમીન વગેરેનું જ્ઞાન.

૯ કસરત દિદી મજદળની સાદી કસરતો, ઢોડણ, ફેંટણ, અને દેશી રમતો, નિયાળની ઉપ, જેમાં (૧) વ્યાજ આપવી, (૨) સદાખ્યાયીને શીખવવું, અને (૩) બાળકોના વર્તનને શીખવવું તથા દેશી રમતો શીખવવાની રીતતો સમાવેશ કરવો.

૧૦ સ્લોઈડ હસ્તકલા શિક્ષણ (અર્થિક)- (કામચલાઉ-અભ્યાસક્રમ)

(અ) સિદ્ધાંત ભાગ-સ્લોઈડનો ઉદ્દેશ અને પ્રાથમિક શાળાના શિક્ષણના અભ્યાસકર્તા સ્લોઈડની અગત્ય, સિદ્ધાંતો અને પેપર (કાગળનું) સ્લોઈડ પદ્ધતિ અને તેનો પ્રાથમિક શાળાના બીજા વિષયો સાથે કેવી રીતે સંબંધ જોડવો તે.

(બ) પ્રાયોગિક - "એન રીચ" ના "પેપર સ્લોઈડ ફોર પ્રાયમરી ટ્રેઇનિંગ" (પ્રાથમિક ધોરણ માટે સ્લોઈડના કાગળના નમુનાને લગતું પુસ્તક) એ નામના પુસ્તકમાં બતાવેલો 'ક્રમિક અભ્યાસક્રમ અનુસરવો

ટીપ્સ-દરેક ૮૦ મિનિટનો એવા ૩૨ પીરિઅડ, અથવા દરેક ૪૦ કે ૪૫ મિનિટનો હોય તો ૬૪ પીરિઅડ આખા વર્ષમાં આ વિષય શીખવવા માટે જોઈતાં જોડા મળ્યા જોઈએ; અને ૮૦ મિનિટનો એક અથવા ૪૦

કે ૪૫ મિનિટના બે પીરિયડ લઈ સરસરી એક સાદો નમુનો પુરો થવો જોઈએ. વિસ્તારપૂર્વક લખાણુવાળી નમુનાની સમજૂતીની મેંધોની જરૂર નથી.

બીજું વર્ષ.

૧ શિક્ષણ—શિક્ષણપદ્ધતિ અને નિયામન્યવરથા.

પહેલા વર્ષના અભ્યાસક્રમના ૩ વિભાગમાં સૂચવ્યા ઉપરાંત કેળવણીને લગતા સિદ્ધાંતો વધારે વિસ્તૃત જ્ઞાન, પ્રાયમિક શાળાના પાંચમા ધોરણ સુધીના શિક્ષણ અને વ્યવસ્થાનું સવિસ્તર પ્રાયોગિક જ્ઞાન.

(બ) પરીક્ષક રૂબરૂ પાઠ આપવો.

(ક) વર્ગમાં શીખવવું. (આખા વર્ષનું કામ.)

સાધા—

(અ) ગુજરાતી વાચનમાળા ૬ ક્લી અને ૭ મીના સામાન્ય વિષયોના પાઠો (મઘ તથા પઘને લગતા) વિષયના જ્ઞાન સહિત. રાખ્દો અને ચખ્દસમૂહના અર્થ તથા સમજૂતી.

(બ) ઠાઈ શિષ્ટ લેખકના અન્યમાંથી ગદ્યનાં ૭૫ પાનાં, તેવાજ અન્યમાંથી ૫૦૦ લીટીની કવિતા, અને ૨૦૦ લીટીઓના મુખપાઠ.

(ક) વ્યાકરણ:—વિશેષ જ્ઞાન. પિત્ર તથા વ્યુત્પત્તિ.

(દ) નિબંધ—(અક્ષર ઉપર ધ્યાન દેવામાં આવશે)

(૩) ગણિત:—

(અ) અંગગણિત.—પુનરોવર્તન.

(બ) ભૂમિતિ.—વર્નાકુલર ફ્રાક્શનલ પેરીક્ષા મોટે મંજૂર કરેલો અભ્યાસક્રમ.

(ક) દેશીનામુ. રાજમેળ અને ખાતાવહી લખનાની રીત.

(દ) ઇતિહાસ.—હિંદુસ્તાનનો ઇતિહાસ—પુનરાવર્તન, અને ઇતિહાસ સમય.

(૫) ભૂગોળ—

(અ) યુરોપ અને અફ્રિકાની ભૂગોળ.

(બ) હિંદુસ્તાનનો નકશો દોરવો, જમીનનો આકાર, વરસાદ, પેદાશ ખતાવવો.

(ક) પ્રાકૃતિક ભૂગોળ—જમીન અને પાણી.

વિધા:—

(અ) વાચનમાળાનાં પુસ્તક ૫, ૬, ૭ મંના નીચે બતાવેલા વિજ્ઞાનને લગતા પાઠો.

(૧) ન્યૂટનનો ગુરુત્વાકર્ષણનો નિયમ ગુરુત્વમધ્યમિન્દુ પ્રવાહીનું દબાણ, અને પ્રવારો આર્કિમિડિસનો નિયમ. કેપ્લરનાં કર્પણ ગ્રહ ગરબી. દવામાનો ભેજ. ગરબીનો સિદ્ધાંત વાયુનું પ્રસરણ.

(૨) કાર્ય અને કાર્યલક્ષિ ઉચ્ચાલન. ગરમી અને રેડ. બળ તથા બળોનું મમતોલપણ. ટેન્શન (તાણ), ક્ષાયર અને પેચ. બળ અને યાનિક ક્ષયદો.

(૩) ગ્રાવિટી. પહેલવાર વસ્તુઓ. ગ્લાયન પ્રોતિ, રસાયન આકર્ષણ. તેજમ, અવસ્થી, ક્ષાર. કાર્બન અને કાર્બોનિક એસિડ. દહન અને શ્વામી-હવામ ક્રાંતિઓ અને ક્રાંતિગેમ. ફોસ્ફરમ અને દિવાલગી.

(વ) આરોગ્ય:—

૧ કપડાં, (વસ્ત્રો) —મધ્યમ તરફનાં વસ્ત્રો માટે વપરાતી ચીજોનાં શુભ, સુતર, ફેલેનત, શય, હાત આરોગ્યની દૃષ્ટિએ દરેકની ઉપયોગિતા, બીનજરૂરી કપડાંની નુકસાનકારક અસર: રમત, તથા કસરત માટેનાં કપડાં, કપડાંની સ્વચ્છતા, તેને લગતી સૂચના.

૨ રહેવાનાં મકાનો માટેનાં ધરની ગિયનિ, (હિયાર્થ, દેખાન). ભેજનાં કારણો તથા અટકાવ. રહેવાના મકાનની પર્મદગી, ઓરડાનું માપ, સુવાના ઓરડા, ધરની માફસુફ, માખીઓ તથા મચ્છરાથી રક્ષણ; નિશાળની સાફસુફ, આરોગ્યની સગવડ.

૩ હવા અને હિલસ-હવાનું બંધારણ, દરેક પુરુષને જોઈતી તાજી હવા. ધનપુટ જગા; હવા બગડતી (બગડું, પદાર્થનું ઢાઢું, ધૂળ અને જલુઓ). બગડેલી અથવા દુર્બંધ હવા શ્વાસમાર્ગ લેવાથી થતી અસર, હવાના સામાન્ય નિયમો. ગીચ વખતીની અસર, રહેવાનાં મકાનોની હવા, નિશાળમાંની હવા. મકાનો તથા શાળાના ખાતો ઉભસ.

ઝાડો તથા એલા પાણીનો નિકાસ, કચરો તથા અસ્વચ્છ વસ્તુઓ
અમેડની; ધરનો કચરો એકઠો કરવા તથા અમેડવાં વિશે.

૫ સામાન્ય જાતના, એક ધીજીને લાગુ પડે એવા રોગનો અટકાવ.
જેવા કે કાલેરા, ક્ષય વગેરે રોગનાં જીવુઓ, માખી, મચ્છર ચાચ.

૭ ક્રોઇંગ:—

(સ) વિશેષ અધરા દાખલા સાથે પહેલા વર્ષના વિષયો જારી રાખવા.

(ચ) કુદરતી અને ખીજા પદાર્થોનું ચાક અથવા પીછી વડે રચકામ.

(ક) રકેલ (માપ) પ્રમાણે ચીતરવું.

ટીપ:—૧ લા વર્ષના અભ્યાસ પ્રમાણે સ્મૃતિથી ચિત્ર પાડવું.

૮ સૃષ્ટિજ્ઞાન અને નિશાળમાં બાગકામ.

૧ વનસ્પતિ જ્ઞાન:—

(સ) એકદળ અને દ્વિદળ વનસ્પતિનાં મૂળ, શરૂ, પાન અને

ફૂલમાં તફાવત,

(ચ) ખીનો દેલાવો.

(ક) અપુષ્પ વનસ્પતિનું નિરીક્ષણ.

(ઙ) જુદા જુદા સ્થાન પ્રમાણે વનસ્પતિનો અભ્યાસ.

(ડ) વનસ્પતિના વર્ગીકરણના સિદ્ધાન્ત

(ફ) ન એના હોડના વર્જની વનસ્પતિનો અભ્યાસ:—

વાલ, કપામ, રાષ્ટ્ર, ચૂર્ચુખી, કાકડી, રીંગણી, નારંગી,

તાડ, કેળ, દાડમ, જુર્મ.

૨. પ્રાથમિક શાળાનાં પાંચ ધોરણોનો અભ્યાસક્રમ સીખવવા પુરતું
પ્રાણિજ્ઞાન

૩. પહેલા વર્ષના અભ્યાસક્રમ ઉપરાંત, પ્રથમિક શાળાના સૃષ્ટિજ્ઞાનનો
અભ્યાસક્રમ સીખવવા પુરતું આકાશી પદાર્થો, પુસ્તક, આકળ,
કરૂં, વરસદ અને હવામાં નના માપ સંબંધી જ્ઞાન

૧ લા તથા, બીજા વર્ષ માટે ટીપ:—કોલેજના વિદ્યાર્થી એકસ

અને અર્ધ જ્ઞાન મેળવે એ જરૂરતું છે કેમકે તેથી પોતાના શિક્ષક તરીકેના
જીવનના જીવનમાં વિદ્યાર્થીને જોડુ જ્ઞાન ન આપે એવું જોતા રહે; આથી
આ જ્ઞાન પાયારૂપે માની લેવાનું છે. ટ્રેનિંગ કોલેજના સૃષ્ટિજ્ઞાનના વિષયના

૧૮૬ ટ્રેનિંગ ઇન્ટરીટ્યુટમ ફોર મેન માટેનો અભ્યાસક્રમ.

શિક્ષકનું મુખ્ય કર્તવ્ય એ છે કે પ્રાથમિકશાળાને લગતા અભ્યાસક્રમનું શિક્ષણ આપવામાં અનુસરનારી શિક્ષણપદ્ધતિનું જ્ઞાન આપવું આ અભ્યાસક્રમનો ખાસ અભ્યાસ અને પુષ્ટિ મપ્રયોગ પાઠો ઉપર ધ્યાન દેવામાં આવશે બધા અભ્યાસક્રમનું જ્ઞાન જે વર્ષમાં પુરૂ કરવું જોઈએ.

૧ લા તથા ઈીબ વર્ષ માટે ટીપ — વાર્ષિક પરીક્ષા માટેના પ્રશ્નપત્રો હુકમ આવશે વિષયના મુદ્દાને બદલે તે શીખવવાની પદ્ધતિ ઉપર વિરોધ ધ્યાન આપવામાં આવશે. પરીક્ષાનું પરિણામ નક્કી કરવામાં આખા વર્ષની દરેક વિદ્યાર્થીના કામની નોંધ ધ્યાનમાં લેવાશે.

૯ કસરત — સ્ટુડન્ટોને વિસ્તૃતક્રમ. (૧) આઠા આપવી, (૨) સદાધ્યાયીને રીખવવું, (૩) હોકરાઓના વર્ગને શિખવવું અને દેસાં રમતોનો અભાવેશ આમાં કરવો.

૧૦ સ્લોઈડ-હસ્ટકળા શિક્ષણ — (એન્ટ્રીક, કામચલાઉ, અભ્યાસક્રમ)

(અ) સિદ્ધાંતભાગ, પુઃ સ્લોઈડને લગતા લાઇઝના વિભાગ માટે જોઈતા સાધનો, ઓળખો, અરિથ્મેટિક વગેરે, અને પ્રાયમિક શાળાના બીજા વિષયો માટે તેને સંબંધ કેવી રીતે જોડવો તે.

બ) પ્રાયોગિક :— ગુસ્તાફ લાસનનું “ સ્લોઈડ ફોર ઓ પ્રાયમરી એડસ ” (જેણે ઉપલા પ્રાયમિક શાળાના ધોરણો માટે સ્લોઈડ) નામના પુસ્તકમાં બતાવેલી સામાન્ય પદ્ધતિ પ્રમાણે નીચેના નમુના બનાવવા.

(૧) પેન્સીલ ચાર્જનર — (પેન્સીલને ધમી અણીદાર બનાવવાનું પાટીલ)

(૨) પાંચડી લટાવવાનું ખીટીલ

૩) કબોઈ — કુચીઓ, લટકાવવાની પટ્ટી.

(૪) પેન હોલ્ડર

(૫) હથિયાર મૂકવાની મેઈનિંગી ઝાળકી

(૬) પાટલો

(૭) સાર્પન બોર્ડ (નામ ચીતરવાનું પાત્ર)

(૮) ખાનાવાળી પેની

ત્રીજું વર્ષ.

૧ શિક્ષણપદ્ધતિ અને નિશાળની વ્યવસ્થા.

(અ) પદ્ધતિ અને ત્રીજા વર્ષનાં અ વિભાગમાં દસોવેલા કેન્દ્રરજીના મિલ્કતોનું પરિપૂર્ણ જ્ઞાન. પ્રાથમિક શાળાના સાત ધોરણ સુધીના શિક્ષણ અને વ્યવસ્થા પરત્વે મવિસ્તર પ્રાયોગિક જ્ઞાન.

(બ) પરીક્ષકોની રૂબરૂ પાઠ આપવેલ.

(ક) વર્ગમાં શીખવવું. (આખા વર્ષનું કામ.)

ટીપ્.—ત્રીજા વર્ષમાં નીચેની બાબતો પરત્વે ખ્યાન ખ્યાન દેવું.

(ક) બાળવર્ગમાં નાનાં બાળકોને શીખવવાની રીત.

(દ) બાળવર્ગમાં શિક્ષણ આપવા માટે જરૂરી સાદા સાધનો તૈયાર કરવાની અને બનાવવાની ચતુરાઈ.

(ક) છેક ઉપલા ધોરણો માટે કાળા, પાટીઆ ઉપર લખાણ, અને ચિત્રકામ.

માપા:—

(અ) ગણના પ્રમાણભૂત કાર્ડ અન્યના ૧૦૦ પાનાં; તેરાજ કાગળના અન્યમાંથી ૫૦૦ લીટીની કવિતા, ૨૦૦ લીટીની કવિતાનો મુખપાઠ.

(બ) વ્યાકરણ—વ્યુત્પત્તિ અને પિંગળનું અંપૂર્ણ જ્ઞાન.

(ક) નિર્મલ (અક્ષર ઉપર ખ્યાન દેવામાં આવેલો.)

(૩) ગણિત —

(અ) અંકગણિત તથા શૂનમિતિનું પુનરાવર્તન.

(બ) દેશીનામું

(૪) ઇતિહાસ.—

હિંદુસ્તાનનો ઇતિહાસ પુનરાવર્તન, (સિંધ સિરાય) મધ્યે રચેલો પ્રાચીન સમયની હકીકત પરત્વે ખાસ લક્ષ આપવું. બ્રિટિશ હિંદની સંસ્કૃત વ્યવસ્થાની હકીકત સીધે બ્રિટિશ સામ્રાજ્યના ઇતિહાસનો હોદ્દા અહેવાલ.

(૫) ભૂગોળ:—

- (અ) ફિઝિયોગ્રાફી સામાન્ય ભૂગોળ, ઇસ્ટિશ સામાન્યના ખાસ રાજ સહિત.
- (બ) ઈન્ડિયા અને વેલ્સનો નકશો દોરવેલ.
- (ક) સામાન્ય પ્રાકૃતિક ભૂગોળ.

(૬) નિહા:—

- (અ) (૧) વાચનમાળા પુસ્તક ૫, ૬, ૭ માંથી વિદ્યાને લગતા નીચેના વિષયો.
  - (૧) પ્રકાશ અને તેનો ફેલાવો. પ્રકાશનું પરાવર્તન અને વક્રીભવન પ્રમથના ગુણ અવાજ અને તેનો ફેલાવો; પડધો. ફોનોગ્રાફ (સ્વરભવાદક યંત્ર) વિદ્યુત અને વીજળી. લોટ્યુઅક અને હોક્સાન્ટ. ટેલિગ્રાફ (તાર) ને.
  - (૨) સૂર્ય અને ચંદ્ર અદ્વના ગતિ. બ્રહ્માના ગ્રહો નિહાનિકા અને નિહારિકાવાદ.

(૨) કૃત્ત્રીનો ઇતિહાસ

(બ) આરોગ્ય

- (૧) શરીરનો પ્રતિરોધ—અલગ રહેવું એવી તથા ફેલાય તેવા સામાન્ય રોગો; તેના કારણો તથા અટકાવ.

એવી રોગવાળાને અલગ રાખવા, રોગની અસર દૂર કરવાની વ્યવહાર રીતો.

શરીરની શુદ્ધતા, શુદ્ધતાવાળાં માથાં અને શુદ્ધતાવાળાં કપડાં ખાઈવું, દાગળ, અને બીજા ચામડીના રોગ.

- (૨) નિશાળનું આરોગ્ય—નિશાળ માટે જગા, ઉજાસ, હવા, પાણી પુર પાડવું, આરોગ્યને લગતી વ્યવસ્થા અને સહિત્ય, સ્વચ્છતા, આરોગ્ય માટે નમુનારૂપ (યદ્યપિ પાઠની ગરજ સાતનાર) નિશાળના ખર્ચ, બેસવાની, રીયલિટી, શારીરિક કસરત, નિશાળનું કામ, ઘેર કરવાઈ કામ. માર્નિંગ યાક વગેરે.

(૭) ફેલોશીપ—

(અ) પરલા તથા બીજા વર્ષ કરતા વધારે મુશ્કેલ નમુનાઓ લઈ કાળા પાત્રીઆ ઉપર આકર્ષી અને કાગળપર પેનસીન દે પેનથી ચિત્ર પાડવાનો અભ્યાસ જારી રાખવો.

(બ) નિયામોના પાઠમાં આવતા સાદા દેખાવો તથા બનાવો સજ્જતારનાર સાદું ચિત્ર પાડવું.

ટીપ્સ—આજળ મુજબ સ્મૃતિથી ચિત્ર પાડવું.

(૮) શારીરિક દેખાવગ્રી—સ્કૂલ ક્લિને લખવો વિશેષ વિસ્તૃત અભ્યાસક્રમ, (૧) આઘા આપરી, (૨) સદાધ્યાયીઓને શીખવવું અને છોકરાઓના વર્તનને સીખવવાના કામ ઉપરાંત દેશી રમતો.

ટીપ્સ—વિદ્યાર્થીની કમ્પાઈ અને તે કસરત વધારાના વિષય તરીકે શીખશે, સાચે કુત્તી અને મલખમના ઉપયોગને ઉત્તેજન આપવું.

૬ સ્લોન—દરનકળાસિદ્ધિ (અનિશ્ચિત) (કામચનાક અભ્યાસક્રમ).

(અ) મિદ્ધાન ભાગ બીજા વર્ષ માટે કસો છે તે;

(બ) પ્રયોગ વિભાગ—ગુસ્તાફ હાર્સેનના આધારિક શાળાનાં ગ્રન્થ

ઉપલાં ધોગ્ય માટે સ્પેર્મીક નામના પુસ્તકમાં બતાવેલી સામ્ય પદ્ધતિ પ્રમાણે નીચેના નમુના તૈયાર કરાવા.

(૧) એડ બોર્ડ (આડખો)

(૨) ડાટ ભરાવવા માટે વાંકીઉ (ખાંડી)

(૩) પેનરેક (કલમદાન)

(૪) બે કરતાં વધારે ખાનાવાળી પેટી.

(૫) કલમ અને ખડીઓ મૂકવાની સોંધવાળી પાટલી.

(૬) છમીવું ચોક્ક.

(૭) કામગીર કાપવાની લાકડાની છરી.

(૮) કામગીર મૂકવાનું બોર્ડ.

૧૬૦. દ્રુનિંગ ઇન્સ્ટીટ્યુટસ ફોર મેન માટેનો અભ્યાસક્રમ.

(ટીપ્સ—મધ્યાહ્ન ઉપરના નમુના.)

(૯) આંકણી.

(૧૦) મનસ નાખવાનો હાથો.

(૧૧) ચેમીઆનો હાથો.

(૧૨) ફન્ક્શનો હાથો.

(૧૩) મેલેટ—ગ્રામરી

(૧૪) દેલી મગદળીઆ.

સામાન્ય ટીપ્સ:—વાર્ષિક પરીક્ષાને માટેના પ્રશ્નપત્રો દુધા હોવાં જોઈએ વિષયના મુદ્દા કરતાં વિષય શીખવાનો રીત સાથે વધારે મંત્રે મર્યાદા હોવા જોઈએ પ્રાયોગિક પરીક્ષા લેવામાં આવશે, અને પરીક્ષાનું પરિણામ નક્કી કરતી વખતે દરેક વિદ્યાર્થીએ કરેલા આખા વર્ષના કામની નોંધ ધ્યાનમાં લેવામાં આવશે.

પહેલું બીજું અને ત્રીજું વર્ષ.

૧૧ માદીના નમુના. (ઐતિહાસિક) જૂગોળ ચિત્રકામ, પદાર્થપાઠ, સ્થિતિજ્ઞાન વગેરે વિષયોમાં આવતા પદાર્થોના માદીના બતાવેલા નમુના.

* બાધા—ત્રણ વર્ષમાં નિર્ધારિત કરેલાં પાનાની સંખ્યા જોાજોમાં જોાજો વિભાગની સમજવી. ટ્રેનિંગ કોલેજોના અધિકારી ડિસ્ટ્રિક્ટ ટ્રેનિંગ સુપરિન્ટેન્ડન્ટ અધિકારીની સમતિથી પાનાની સંખ્યામાં વધારો કરી શકશે, પણ કહેલા શિષ્ટ ગ્રંથોની કઠિનતા ઉપર આધાર રાખીને આમ કરશે.

ટીપ્સ:—શુભરાતી સાહિત્યના પાઠો અને વ્યાકરણ, સ્તુતિપત્રિ, પિંગળને લગતા શિક્ષણમાં શુભરાતી જાપાના સંસ્કૃત કે ફારસી ભાષા સાથેના સંબંધ ઉપર યોગ્ય ધ્યાન આપવું.

ઐતિહાસિક અને જૂગોળ.

ટીપ્સ:—સરકારી વાચનમાળામાં આપેલા ઇતિહાસના પાઠો દરેક વર્ગમાં ઉપલા અભ્યાસક્રમમાંના ઇતિહાસના વિષયમાં શીખવવા.

સરકારી વાચનમાળામાં આપેલા જૂગોળના પાઠો દરેક વર્ગમાં ઉપર આપેલા અભ્યાસક્રમમાં જૂગોળના નિબંધ સાથે શીખવવા.

પરીક્ષાના વિષયો	સેબી પરીક્ષા.		સોદાની અથવા પ્રગોગની પરીક્ષા.			
	૧ હુ વર્ષ	૨ હુ વર્ષ.	૩ હુ વર્ષ.	૧ હુ વર્ષ.	૨ હુ વર્ષ.	૩ હુ વર્ષ.
કેરિયરિયાત વિષયો	૧૦૦	૧૦	૧૦૦			
				૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦
				૧૦૦	૧૦૦	૧૦૦
(૨) ભાષા.	૫૦	૫૦	૫૦			
	૧૨૫	૧૨૫	૧૨૫			
				૨૫	૨૫	૨૫
૩. ગણિત.	૧૦૦	૫૦	૫૦	૫૦	૨૫	૨૫

કેરિયરિયાત વિષયો

- (૧) પદ્ધતિ અને સામાની વ્યવસ્થા.
 (ક) શિક્ષણના સિદ્ધાંત અને પ્રયોગ
 (ચ) પરીક્ષાની પ્રક્રિયા અને વર્ગ શીખવતો.
 (જ) આખા વર્ષનું નિયામનું કામ

(૨) ભાષા.

- (ક) નિબંધ
 (ચ) સાદિત્ય વ્યાકરણ વગેરે.
 (જ) વાચન અને મુખપાઠ

૩. ગણિત.

- (ક) અંકગણિત.
 (ચ) ભૂમિતિ.
 (જ) દેશીનામું

ધન મેળવવાનું ઉત્તમ સાધન

હુન્નર પ્રકાશ.

આ અતિ ઉપયોગી પુસ્તકમાં ૧૦૦૦ હુન્નરો દરેક દંદેના અમલદારિક ઈલાખે, મેન્ટો વિદ્યાવતી સાથુઓ, દરેક જાતના રંગ રાગાનો, અતરો, અર્ધો વગેરે વગેરે જનાવવાની બધીજ સહેલી રીતો છે. વિશેષ ખાત્રી વાંચવાથી થશે કિંમત રૂ. ૧, પોષ્ટેજ ભુદું.

મુલક મશહુર જામનગરનો પ્રખ્યાત

શુદ્ધ સાચા મોતીનો સુરમો.

આંખોના નાશકિત ડાકટરો, હામો અને વૈદ્યોએ અમારા મુગ માને પખ્તીક હોમિપટલો, ડિસ્પેન્સરીઓ અને દેશી દવાખાનાઓમાં આંખના જુદી જુદી જાતનાં અમખ્ય દરદીઓ ઉપર ઘણીજ ફતેહ મદદથી વાપરી ઉત્તમ સદીશીકો આપેલાં છે.

આ સુરમો વાપવાથી આંખના અસંખ્ય દરદીઓ ફતેહમદ થયા છે. એક વખત ખાત્રી કરવા અરજ છે.

કિંમત નંબર ૧. તોલા ૧ ના રૂ. ૪) નંબર ૨, રૂ. ૧૥ નંબર ૩ રૂ. ૧) અને નંબર ૪ રૂ. ૧૦.

ફાન્સ અને અમેરીકાના મહાન ડાકટરોની નવી જાણ.

નામદાર બ્રિટિશ સર્ગકારમાં રજીસ્ટર કરાવેલ

યુનીવર્સલ ઝામ.

(નમુનાની રૂબીના બે આના)

ફક્ત બહાર લગાડવાથીજ દરેક જાતનાં દરદો મટી જાય છે.

ગરમી ઝગર ગરદીનો સખત માથાનો દુખાવો, આંધારીશી, માથાનો કઠાપે ચકરી, અને ફેંકામાં શરીરના કોઈપણ ભાગના દુખાવા અને દરદો ઉપર લગાડવાથી ફક્ત પાંચ મિનિટમાં આરામ કરી આપે છે.

કિંમત શીશી ૧ નો રૂ. ૧-૦-૦

સુરભાઈ ઈરામાલજી અતરીઆ.

મુલખજાર—જામનગર.

લેખનકળા કોપીબુકો.

ગુજરાતી અને વ્યાજબોધ છ નંબરમાં

દરેક નંબરની કિંમત અઢી આના.

કેળવણીખાતાના મે. ડિરેક્ટર સારેખે મુંબઈ ઈલાકાની ગુજરાતી નિશાળોમાં ચલાવવાને મંજૂર કરી છે.

૨૫૦ અને તે ઉપરાંત કોપી ખરીદનારને મેંકેડે ૧૫ ટકા કમિશન આપવામાં આવશે પેકિંગ અને રેલવે ખર્ચ પણ આપવામાં આવશે, પણ પોસ્ટ મારફતનું કે સ્ટેશનથી આગળનું ખર્ચ આપવામાં આવશે નહિ.

કોપીઓ સાથે ખીજાં પુસ્તકો મંગાવનારને મેંકેડે એક ટકા સહસાઈ લઈ મોકલી આપવા ગોઠવણ રાખી છે. મળવાનું ઠેકાણું—કાલ્યાણાઈ જગજીવનદાસ એન્ડ સન્સ. લેખનકળા કોપીબુકની ઓફિસ—ગુની કાળકાદેવી પોસ્ટ ઓફિસ સામે નંબર ૨૧૭—મુંબઈ.

દસ્કત શિક્ષક કોપી બુકો.

ગુજરાતી અને વ્યાજબોધ આઠ નંબરમાં, કેળવણી ખાતાના મે. ડિરેક્ટર સારેખે મુંબઈ ઈલાકાની દરેક ગુજરાતી નિશાળોમાં ચલાવવાને મંજૂર કરી છે. લગાધને લીધે કામજના ભાગ એકદ વધી જવાથી મે. ડિરેક્ટર સારેખના, ૧૦ ૧૧૨૮૫ ૧૯૧૭-૧૮ ની સાલના, દુકમથી હાલિ યોગ્ય વખત મારે અઢી આના દરેક નંબરની કિંમત રાખી છે. ૨૦૦ અને તેથી વધુ કોપી ખરીદનારને હાલમાં મેંકેડે (૧૫) ટકા કમિશન ઉપરાંત પેકિંગ અને રેલવે ખર્ચ આપવામાં આવશે, પણ પોસ્ટ મારફતનું કે સ્ટેશનથી આગળનું ખર્ચ આપવામાં આવશે નહિ. દસ્કત શિક્ષક કોપી બુકોની સ્વીચ પેના દરેક નંબરે ૧૫ મેંકેડી, ૧ થી ૮ નંબરની, દરેક મોકલના એન્ડ જગજીવન, ના. ૬ કિંમત રૂ. ૦૫ નક્કી.

મળવાનું ઠેકાણું:-

આદરજી કાવસજી માસ્તર.

દે. નં. ૧૦ ધોળી તલાવ-મુંબઈ

શિક્ષણ તથા શિક્ષકાની જરૂરિયાત પુરી પાડનાર એક જ સ્થળ છે તે તમે જાણો છો, કે જ્યાં પછાત બોક્ષ, કિન્ડરગાર્ટન, મોન્ટેસરી-મેથડ, બુગોળ, ખગોળ, પદાર્થપાઠ, ફોર્મિગ તથા અનાજ, પ્રકાશ, ગરમી, આર્થશાસ્ત્ર, વિદ્યુત તથા વિજ્ઞાનને લગતા સાહિત્યો, ક્રીમીક્સ, એસીડ, લોલચાના કાટા, ક્રિકેટ, ટનીસ, હોકી, કુટબોલ વગેરે મળી શકે છે તે સરનામું નીચે લેા.

શાસ્ત્રો એન્ડ કું. મુરત.

જાહેરખબર.

નીચે લખેલાં પુસ્તકોનો કોપીરાઇટ અને લીવો છે, માટે તે બધાં પુસ્તકો અમારી પાસેથી મળી શકશે માટે ઓર્ડર મોકલજા.

ક્રિ.મ.નં.

૩. આ. પા.

શૃંગવ્યવસ્થા	૦-૧૨-૦	ટેક્સ્ટ બુક તરીકે મંજૂર છે.
આજ્ઞાસ્વરૂપ	૦-૮-૦	
ગાળવાનાં	૦-૩-૦	ધનામ અને લાઇસેન્સ માટે મંજૂર.
સચિત્ર વાર્તા વિનોદ	૦-૩-૦	" "
નવીન આત્મચરિત્ર વિજ્ઞાન	૦-૪-૦	" "

ઉપર લખેલાં પુસ્તકો ફેટલાક સ્ટોર તથા ધનામ અને લાઇસેન્સ માટે મળુ થયેલ છે.

રાજકોટી નયુરામકૃત તમામ પુસ્તકો મળશે

ઉપા અથવા એક સુખન જૂની વાર્તા.

કર્તા—રા. જ્ઞાનાનાલ દલપતરાય કાંચે ૧-૪-૦

તે સિવાય દરેક જાતનાં અંગ્રીજી મુજબની તથા ગુજરાતી પુસ્તકો અને તમામ પ્રકારની ડોર્મિંગ બુકો તથા ગ્રીમને લગતો સામાન અમારે તપાસી કિનાયત બાબે મળી શકશે.

કિંમત રૂ. ૦-૩-૦ } નવુદેશીનામું { વિરજી દ અને ૭ મહિને જુડખુડીઆ અને રાણાકૃત } વિરજીનાર ખનાવેલું.

નામંદાર સરકારે ટેક્સ્ટ બુક તરીકે મંજૂર કર્યું છે. તદ્વન નવીન અને સરલ પદ્ધતિએ લખાયેલું હોવાથી વિદ્યાર્થીઓને અત્યંત ઉપયોગી થઈ પડેલ છે.

માત્રીક—

ગીરજાશંકર કલ્યાણજી } બુકસેલર એલ યુ માસ્ટરની હં. ઓઝા. } પુરા ખબર—રાજકોટ

શિક્ષકો અને વિદ્યાર્થીઓને થોડા શ્રમે થાયું જ્ઞાન મળે એવાં પુસ્તકો.

સમૃદ્ધ નવી ભૂમિતિના શિક્ષક-તેમાં બાળકોની રીતો, વિદ્યાર્થીઓને પ્રશ્નોના 'ક્રમ' આકૃતિઓ સાથે મેપ્યુર પ્રવાસો વગેરે આપ્યા છે. આ પુસ્તક ધોરણ ૭, સાત ને ૧૦ ક્લાસના વિદ્યાર્થીઓને અતિ ઉપયોગી છે. પ્રિન્સ ટ્રાલેગના પહેલા વર્ષના વિદ્યાર્થીઓને પણ ખાસ ઉપયોગી છે. કિં. ક્રમ ૦-૧૪-૦

હિંદનો ઇતિહાસ — ૧૦ ક્લાસના તમામ વિદ્યાર્થીઓ આ ઇતિહાસને ઉપયોગ કરી પામી શકે. તેમાં આજ સુધીના ૧૦ ક્લાસની પ્રશ્નો તથા તેના ઉત્તરો આપેલા છે. ધોરણ ૬ થી સાત સુધીના તમામ વિદ્યાર્થીઓને આ ઇતિહાસ અતિ પ્રિય થએલો છે. કિં. ક્રમ ૦-૬-૬.

નીતિ સંવદ્ધ — નીતિનું શિક્ષણ આપી શકાય તેવા મનારોની શુદ્ધ તૈયાર છે. આ મનારો શાળાઓમાં નીતિપાઠો તરીકે અથવા શિક્ષકોના શાળાઓને લગતા તમામ જનના હિતસેવામાં બજારી શકાય તેવા છે. કિં. ૦-૨-૦

નીતિ વાચનમાળા કિંમત ૦-૫-૦ નીતિની શિખામણો, કિંમત ૦-૨-૦ અને તેવાં નીતિને લગતાં બાળશિક્ષણ ઉપયોગી ધનામ લાયકેરી માટે મજૂર થયેલાં પુસ્તકો અમારે ત્યાંથી મળશે.

ઉપરનાં પુસ્તકો ઉપરાંત મુજબતી, અંગ્રેજી હર્ડ અને અંકુશ શાળાઓમાં આપતા તમામ પુસ્તકો, મશિનના પ્રલાભો, મુજબત-મુખાષ, રિફ્રેશન અને એરિથ્મીની ભૂગણની વીગતવાર મોડો, પ્રાથેશિકનો શિક્ષક, ધોરણની મોડો, રોસનરી મગજોનાં રીમ, ડારી અને ચિત્રવાળી ડોઈંગ કુટો, એક્સસાઈઝ, ડારીઓ, નવાં બાળકોનાં છપાવેલાં મણોત પટા, અંગ્રેજી છાપવાની કળાઓ વગેરે મળશે. બંધત વેપારીઓ કરતાં અમારે ત્યાંથી માલ દિધાવત કાલે મળશે. રૂ. ૨૫) નાં બોર્ડર બોયનાંને કમીસન/ઉપરાંત મુજબત એટ આપવામાં આવે છે.

નીતિનું શિક્ષણ આપવા માટે ખાસ તૈયાર કરેલા પુસ્તકો

વિદ્યાર્થીના દિવા અભિપ્રાયશાળા

નીતિવાચનમાળા.

કર્તા—પ્રજાલાલ વૃજલાલ પંડિત.

પુસ્તક ૧ શુ (પ્ર. લા. માટે મજૂર) ૦-૧-૬

પુસ્તક ૨ શુ (") ૦-૨-૬

પુસ્તક ૩ શુ (" શ્રીપુત્ર ૬ પંડ્યાની પ્રતાપનાસહિન) ૦-૫-૦

પુસ્તક ૪ શુ (") ૦-૬-૦

નીતિ સંવદ્ધ (બારે મગજો) ૦-૨-૦

ચલોયુ —

ધી સરસ્વતી શુદ્ધ ઉપા-નિર્દેશ

સૃષ્ટિજ્ઞાન. (ત્રીજી આવૃત્તિ)

ધોરણુ ૧-૨-૩-૪-૫-૬ ની વાચનમાળાના ત્રીજા ભાગના વિદ્યાના પાઠોનું પ્રશ્નોત્તર રૂપે મપૂર્ણ વિવેચન, પ્રે. તા. ટ્રે. કો. ના શિક્ષણુનો મેડલ મેળવેલા બે સિનિયર માસ્ટરો પાસે તૈયાર કરાવેના ધણા ઉપયોગી અને પ્રશ્નશાપાત્ર થયા છે. જેની ખાતરી કુદ સમયમાં ત્રીજી આવૃત્તિ બદલાર પડી તે છે, તેમજ વ કા. અને પ્રાવેશિક પરીક્ષાના ઉમેદવારો ઉપગઉપરી માગણી થવાથી અમોએ

સૃષ્ટિજ્ઞાન યા વિદ્યાના પાઠો.

ઉપરનાજ શિક્ષકો પાસે સરળ ભાષામાં પ્રશ્નોત્તર રૂપે તૈયાર કરાવી બદલાર પડ્યા છે. જેમાં સાતમી ચોપડીના વિદ્યાના પાઠોનું સંપૂર્ણ વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે તથા પરીક્ષામાં પુછાતા મનાલોનો પણ સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો છે, જેથી એના અભ્યાસ પછી ઉપર જણાવેલી પરીક્ષાઓમાં આ વિષયમાં નાપાસ થવાનો ખીસકુલ મંભવ છેજ નહિ. વધારે પ્રથ્માંની જરૂર નથી શુદ્ધ મંગાવી જોવાથી ખાતરી થશે કિમત રૂ. ૪-૬ જરૂરબાબત લેનારને સાફ કમિશન ધોરણુવાર કિમત નીચે મુજબ—

બાળોપયોગી પ્રશ્નોત્તર રૂપે સરળ સૃષ્ટિજ્ઞાન ધો. ૧ હું.

(આ ૧) કિમત રૂ. ૦-૧-૬

ધોરણુ ૨ હું (આ. ૩) રૂ. ૦-૧-૦

ધોરણુ ૩ હું (આ. ૩) રૂ. ૦-૨-૦

ધોરણુ ૪ હું (આ. ૩) રૂ. ૦-૨-૦

ધોરણુ ૫ મુ (આ. ૨) રૂ. ૦-૨-૬

ધોરણુ ૬ હું (આ. ૨) રૂ. ૦-૨-૬

ધોરણુ ૭ મુ (આ. ૧) રૂ. ૦-૪-૬

પ્રશ્નોત્તરરૂપ બરતખંડનો મરજી ઇતિહાસ (ધો. ૫) રૂ. ૦-૨-૦

(ધો. ૬) રૂ. ૦-૩-૦

કમિશન ટકા રૂપે આપવામાં આવશે

પત્રબદલાર નીચેને સરનામે કરો—મહિસાલ મુળજીભાઈ ઉપાધ્યાય,

શુક્રમેતર એન્ડ પબ્લિશર, મુ. પે. લાહ (વાયા આણંદ)

તા. ક.—આ ઉપરાંત ધોરણુવાર નોંધે પણ અમોએ પ્રગટ કરી છે.

પુસ્તક-૫૭ હ.]

[અંક ૬-૧૦ મે]

Gujarat School Paper.

ગુજરાત શાળાપત્ર.

—વર્ષ—

સપ્ટેમ્બર-ઓક્ટોબર સને ૧૯૨૦.

અનુક્રમણિકા.

વિષય.	પૃષ્ઠ.
૧. અમેનપ્ત	૧૬૩
૨. કથિતપાક આપતી વખતે લક્ષમાં રાખવા યોગ્ય ...	૧૬૮
૩. શુભાકાંક્ષી એક નવાઈ જેવી રીત ..	૨૦૦
૪. યાત્રામાં આવનાવિઘાના પાઠોના પ્રયોગના સાધનોની યાદી.	૨૦૨
૫. કેળવણીમાં નવી ભરોશાગરો	૨૦૧
૬. પિતાનું પત્ર	૨૦૮
૭. શુદ્ધિપત્ર	૨૪૦

કેળવણી ખાતાના હુકમથી.

તત્ત્વી અને પ્રકાશક (ઓક્ટોબર ૧૯૧૪ થી)

મિ કેપ્પુગર અન્ડેગર ખાસા, બી. એ,

પ્રાન્સપલ, મે સ રેનિંગ કોલેજ—અમદાવાદ

(સા ૧૬૨ સમીન ગણ્ય છે).

શ્રી મત્યસનાન પ્રિ. મેસર્સ પત્રો મોતીના કાગીદારો હોયું,
મિલિંગ હરિપત્ર સ્થાને પાલિકાની સીડીમાં—અમદાવાદ

નિશાળમાં ચાલતી સઘળી જાતની છોકરા,
સ્કેશનરી મળવાનું જાણીતું ને જીવું
ઠે. ગુજરાત ઓરીએન્ટલ બુક ડીપો

રતનપોળના નાકે-અમદાવાદ.

વી. પી. થી મોકલવામાં આવશે.

૧. સરળ દેશીનામાની પદ્ધતિ—ટેકસ્ટ બુક આ. ૨૯ મી ૦-૪-૬, સરલ ગુજરાતી બાળ વ્યાકરણ-લાઇ ૦ બુક, ઘણે ઠેકાણે ટેકસ્ટ, આ. ૨૩ મી ૦-૪-૬; ૩ સરલ વ્યુત્પત્તિ જ્ઞાનપ્રકાશ (૫-૬-૭ મી ચોપડીના પાંચવાર અબ્જોના કાપ સહિત) લા. પ્રા. બુક, આ. બીજી ૦-૧-૦; દ્રે. જો પ્રા. પ. ના ઉમેદવારોને ખામ ઉપયોગી. ૪. નવું સરળ મુખ્યગણિત (બાળવર્ગથી ધો. ૫ સુધી એકજ બુકમાં) ઘણે ઠેકાણે ટેકસ્ટ, આ. ૯ મી ૦-૨-૩; ગુજરાત પ્રાંતની બુગોળ-વિદ્યા—આ. ૮ મી, ૦-૧-૩ કમિશન સાઈ મળશે મુખ્ય એજન્ટ, અમદાવાદ, એસ. બી. શાહની કંપની, રાજકોટ, ગદ્યદર્શનાર્થ મેથલ જાવનગર, અબ્જોલેન્સેન આદમજી. ધોરાજી, એસ. ટી. વાહેર જામનગર. દેમરાજ બદવજી. ધુનાગઢ, વૃંદાવન દામોદર. મુખ્ય, એન. એમ. ત્રિપાઠી કમ્પ્લેક્સ—મોડી લાલજી શક્તિલાલ ગોંડલ, રૂર્ન લાલ રોકરસી દોહરી દત્તાત્રય.

મેમ્બર્સ કંદમથ દ શાહ.

માજી એ. ઇ. ગોંડલ સ્ટેટ, મુ. કપડવણજી.

ગુજરાત શાળાપત્ર.

પુસ્તક ૫૬ મું. ૨૧૪૮ મર-ઓક્ટોબર સુને ૧૯૨૦ અંક ૬-૨૦ મો.

૧ અગ્રલેખ.

(૧) હિંદુસ્તાન અને કેળવણી.

અમારો ઓગસ્ટ માસમા મુખર્ષી યુનિવર્સિટી તરફથી મેન્સુએટને વિજિ-
ટનાયન કરતી વખતે વાર્ષિક રિપોર્ટ મર યોગનવાન સેનકવાડે, ઉપર
વિષયને લગતું એક વિસ્તૃત, વિદ્વાતભર્યું લાપણ આપ્યું હતું કેવળતા યુનિ-
વર્સિટી કમિટી કમિટી પ્રસિદ્ધ થયેલા મેડર રિપોર્ટમાંની ઘણી અગત્યની
આખતો રિપે તેમજી ઉદ્દેશ્ય કયો દતો. તે રિપોર્ટ બંગાળની કેળવણીને
લગતો હોવાથી ત્યાની અને મુમાઈ સનાસની કેળવણીની લાક્ષણિક સ્થિતિ
કે તેનું મુખ્ય મોડ્ય હોવાથી આ સ્થાને મોધ લઈએ છીએ.

લાપણગતોના કહેના મુજબ બંગાળમાં ૧૯૧૭ માં યુનિવર્સિટીના
વિષયોઓની મળ્યા ૨૬૦૦૦ ની હતી; જેમાંના ૨૨૦૦૦ થી. એ. તથા

આલોકને વિસ્તરિત.

ચાલુ વર્ષમાં અમારો માસિક વાર્ષિક લક્ષ્યમ રૂ. ૧-૩-૦ કરી
જસાવી ગોતો જણાયું છે કે લાપણના દર વધતા 'લક્ષ્ય' છે અને કાગળોની
આગને લીધે તેની કિંમત પણ અનિવાર્ય વધી છે, તેથી ૪૧ આખર આ માસિકને
આર્થિક નુકસાન વેકાનો સંભવ છે. આથી લાચારીથી અમે અમારો
માસિક વાર્ષિક લક્ષ્યમ તા. ૧-૧-૧૧ થી રૂ. ૧-૩-૦ ને બદલે રૂ. ૧-૮-૦
(દોઢ રૂપીઓ) દપાન ખર્ચ સાથે સપ્તાનું નક્કી કર્યું છે. ઉત્તરે લાગતા
એડ્યુકેશનલ મેન્સુએટર સાહેબે તા. ૨૬-૬-૨૦ ના લુકસ નંબર ૮૧૫૦ થી
તે વધારો કરવાની મંજૂરી આપી છે. અમારો આલોક જે મદદ આપતો
આવ્યા છે તે બરી સખરો એવી આશા છે. તંત્રી.

ટીપ્સ:—વેબા ટીમેંમરનો બંક બેગો પ્રસિદ્ધ થતો.

બી. એલ. સી. ના વર્ગોમાં ભણવા હતા. મુળાર્થ હવાકામાં ચાલુ વર્ષે
 બ્રહેત્તેમાં ભણતા વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા ૮૦૦૦ થી ઘટીક વધારે છે.
 સંખ્યાની દૃષ્ટિએ કલકત્તા યુનિવર્સિટીને પ્રથમ સ્થાને મૂકી શકાય કુલ ૩૬
 બ્રહેત્તે તે સંસ્થામાં અધ્યક્ષ છે, જેમાંની ૧૧ એકલા કલકત્તામાં જ અને
 ૨૫ બીજા સ્થળોએ છે; બહુ દાલેને ખાનગી દેખરેખથી ચલાવવામાં
 આવે છે. કલકત્તામાં ખાનગી સ્વદસથી ચાલતી દાલેતેના અધ્યાપકોને
 સમસરી પમાર પ્રમિટ ૨-૧૪૦ નો હોલ છે. પમારો પણા જોખ
 છે, અને કમિશનને રિપોર્ટ વાંચતાં બચ્ચા છે કે ૨. ૫૦.૬૦
 અને ૭૫ ના આંશિક પમારોથી કલકત્તા દાલેતેમાં અધ્યાપકો કામ કરે
 છે. આ પમાર ખૂબ હાજર છે અને નિયમિત કે પુરેપુરે ન મળવાથી
 બંધાવની બ્રહેત્તેમાં વિદ્યાર્થીઓને સંગીન યાન ન મળે એ સ્વાભાવિક છે.

મંમળા હવાકામાં ૮૫૪ દાર્શનિકો છે, જેનું પ્રમાણ બ્રિટિશ હિંદુ-
 સ્તાનની દાર્શનિકોની સંખ્યાના બડા ભાગ નેટલું છે. દેવ રિક્ષકોની
 સંખ્યા પ્રમાણમાં બહુ જોખી છે, અને સંસ્કારની દેખરેખ નીચેની ઉત્તમ
 દાર્શનિકોમાં પમારનું પ્રમાણ ૩. ૨૫ થી ૨૦૦ સુધીનું માલમ પડે છે.
 ખાનગી શાળાઓમાં તે પ્રમાણ ૩. ૫ થી ૭૮ સુધીનું છે. હાકરા દીક
 વાર્ષિક ખર્ચ ૨. ૧૮ પડે છે, ખમારે મુળાર્થ હવાકામાં ૩. ૪૮ છે.
 કમિશન સામ્રા એક સાક્ષીએ કહ્યું હતું કે, "મંમળાની શાળાઓમાં અપાતી
 જગલ્લી રોલી છે કેમકે તે ખરાબ છે, અને ખરાબ છે કેમકે તે સોલી
 છે." એ વાસ્તવિક છે, મંમળાઓમાં મોટા ભાગ વેપારી યુતિવાળા ન
 રોવાથી નોકરી વરદ લેવા સગે છે, અને તેથી જ ત્યાં જગલ્લી લેનારની
 સંખ્યા બહુ છે. સર ચીમનલાલે આગળ બોલતાં દર્શાવ્યું હતું કે આપણી
 જગલ્લીની આમીતું મૂળ કારણ સેડલર રિપોર્ટમાં દર્શાવ્યું છે તે જ છે.
 કમિશન સચવે છે કે જગલ્લી વિશાળ અને નિર્મીત સ્વરૂપની નેઈએ.
 અકિત પરત્વેની રાકિઓને અનુકૂળ, તેમજ વધતી જતી રાષ્ટ્રીય માન-
 યાઓને પણ અનુકૂળ હોવી નેઈએ જગલ્લીનો એવો અભ્યાસક્રમ નક્કી
 કરવો કે જેથી અત્યેક માનસિક રાકિતો વિહાર થાય. હુંકામાં તે ખાળ-
 સ્વાભાવની ખાળત સાથે સખધ ધરાવતી નેઈએ; તેના દરેક અનુભવને
 જીતે, અને જીવનનો રેલુ હિંમત સ્વરૂપનો અને તે માર્ગે દોસ્ત્રારી નેઈએ.
 જીવનનું અરિત સુધારનાર પણ હોવી નેઈએ. કમિશન માને છે કે હાલની

કેળવણીથી વિદ્યાર્થી ઉત્પન્ન થાય છે. આજુબ નર્દિ, માત્ર પરીક્ષા પસાર કરાવવી એજ પ્રણી શાળાઓનો, હેતુ છે; દાક્ષતા જીવનની જરૂરિયાતો કે કુતંગે માટે બાપક બનાવવા તરફ લક્ષ્ય મુખ્યત્વે નથી. દાર્ઝિલેની કેળવણી આવી, દોઢાથી શેમેજને પણ તુડસાન પ્રદેશિ છે. પરિણામે શેમેજ-માંથી મનુષ્યત્વ જન્મું રહ્યું છે અને માત્ર-ભાષણો કરવાનાં સ્થળ તે બન્યાં છે. આથી કમિશન સૂચવે છે કે શેમેજની સ્થિતિ સુધારવા દાર્ઝિલેના સુધારણી જોઈએ. તેને વારંતે કમિશન ક્રેટશીક બચકાર યોજનાઓ રજુ કરે છે, અને એક અગત્યની બાબત એ સૂચવે છે કે શિક્ષકો ટ્રેન્ડ-કેમવાળેલા જોઈએ.

શિક્ષકો પોતાનો ધંધો ઉત્સાહથી કરે, તેને વળગી રહે, અને પોતાના કાર્ય-માટે પુરતું જ્ઞાન અને સામકાત મેળવે તેને માટે પણ સૂચનાઓ કરી છે. આમ શિક્ષકો, પરીક્ષાઓ અને શાળાઓ વિષે વિચારો દર્શાવી નવાં મિશ્નુઓને ઉત્પન્નના ઉપદેશના બોધ કદી ભાષણ સમાપ્ત કર્યું હતું. જ્યાં બાપણુ કેળવણીના વિષય પરત્વે બદલુ ઉપયોગી હતું. આધુનિક કેળવણી કેવી છે, ક્યા દોષો છે, તે કેવી જોઈએ અને શાસ્ત્રપીડની તેને અંગે શી ફરતો છે એ બધી વીગતોથી બાપણુ પરિપૂર્ણ હતું. કેળવણી લેનારની અંખ્યા પ્રણી વધે તેના કરતાં કેળવણી ગોઝ સ્વરૂપની અને ગોઝ હેતુવાળી અપામ તો તે વિગેજ ફગદાયક નીવડશે એમ અંગે માનીએ છીએ.

મહાદલા પાઠશાળાની સ્થાપના.

અમદાવાદમાં એક મદિલા પાઠશાળા સ્થાપેવાની યોજનાનું સૂચન મયા અંકમાં અંગે કર્યું છે. મર વિશ્વદામ કાઠગી તરફથી મંગેલી પત્ર લાખ રૂપીઆની બેટનો અમુક ભાગ પુનાની ભારતવર્ષીય શાસ્ત્રપીડના સંચાલક પ્રો. કવે પામેથી મેળવવા અહીંનો ગુજરાત કેળવણીમંડળ નામની મંત્રયાલયશાળા નીવડી છે. આ મંડળ કેળવણીના પ્રસોજ વિચારે છે, ઉદ્યે છે અને બચકાર રૂપમાં મૂળી પ્રમેજો પણ કરે છે; તેની સાખાશ્પે એક સ્ત્રીકેળવણી મંડળ પણ છે, જે સંજોની કેળવણીના પ્રસો સ્ત્રી કરવા પ્રયાસ કરે છે. એ મંડળ તરફથી એક “મદિલા પાઠશાળા” યોજવાનો સમારંજ મયા ગાસની આખરે આ શહેરમાં વડોદરાના દિવન આદેશ રા. મનુવર્ધ નન્દસંકર મહેતાના પ્રમુખપણા દેડળ યગો હતો. શહેરના સુપ્રતિષ્ઠિત સ્ત્રીઓ તેમાં દાખરી

આપી હતી મંગળ ગીત ગવાયા બાદ કેટલાક સદાનુભૂતિના મંદિરા વાંચી
 બતાવવામાં આ-યા હતા બાદ તે શાળાના અધિકારી સૌ સારદા એને
 મરથની દર્શકતાવાળું તથા સ્ત્રી ઉત્તરણીને ઉપયોગી લાપચુ વાંચી મેલાળાલું
 હતું સ્ત્રી ઉત્તરણી દેલા પચાસ વર્ષથી ઘણન દર્શક છે, તેમ જ તેના
 ફલ કે લખનારની મપયાના પ્રમાણુર્ણ બહુ સતોપ નક વધારે નજરે પડતો
 નથી એમ કહી જનસમાજની રૂઢિ આગ દોષપાત્ર છે એમ ન સીકારના
 ઉત્તરણુર્ણ આપણી પાંચિયતિને અનુકૂળ નથી એવું દર્શાવ્યું હતું યુરુષો
 અને સ્ત્રીઓનો કર્તવ્યપ્રદેશ લખન છે માટે ઉત્તરણુર્ણ સ્વરૂપ તથા તેના
 સાધનો પણ તનાવ વેધએ સ્ત્રીઓને ઉપયોગી નીવડે એવું માન
 પ્રાપ્ત હતા નિરવાહકો નોર્મો કે રિલ્ડા ક્યા છે એમ કહી લાપચુ
 કર્તવ્ય રૂઢિ રૂઢોર્મ અને સુદર્શક ઉત્તરણીને પ્રશ્ન આપણે ઉઠવવાનો છે.
 આ વાત અને પણ ખરી માનીએ છીએ સ્ત્રીકળના નવનર દેખરેખમાં
 રૂઢાથી જલ્દી સ્ત્રીઓ વિનય ભલે અને પોતાની જરૂરિયાતો પોતેજ
 પુરી પાડે એ ગર્જે કેવળી માનવી વેધએ આ દર્શિયા એમ મહિમા
 નિઘાવય અને બહુ ગુ નર્મ સ્થપાર્થા ન અદીની શાળાની પરી-
 શાગીની પણ જાગાઓ ઉત્તરોર્મ થઈ છે અને તે આ પાકરાળમાં જોડાશે
 હાલ તો ના મન્યા પુનાની જિલ્લાની માથે વતરેલી છે અભ્યાસક્રમ પણ
 તપાના લે હોત જા માનને આ કેટલીક દળીકત વર્ણુઆ પછી સૌ સારદા
 જેને દર્શાવું હતું કે પોતાનું લાખા મમ્યનું આરી પાકરાળા આ રહેરમાં
 સ્થપાર એવું વ્યવ મૂર્ણ સ્વરૂપ આજે ધાળુ કહે છે એ એક અતિ
 નોર્મો પ્રમગ કે માન ખાનજા સ્વરૂપ તેથી મનોપ ન માનતાં અને
 દર્શક એ છએ કે તે શાળામાં જલ્દારી ગળાઓની મંપ્યા વર્વ, અને
 ગર્વિયગા નજરાત પોતાની નિઘાવીક રૂઢાથી અન્ય સ્થળએ પાકરાળાઓ
 સ્થપાય એવી નમ્ય ચિતિસ્તવર પ્રાપ્ત કરે સો આ માથેન મહિના વિઘા-
 વયકું મર્થ નિગમગ નિર્મી કહે છે એમ અન્ય નિશિત મેનો કરના
 પ્રગત ક્રમે. એમનું લાપજ પડે માર ખરી ઉત્તરણીમળગના મરીએ પણ
 આ પા રા ગા હવા નેરુગોમા સ્થાપવાનું પ્રાપ્ત થયું છે તે દર્શાવ્યું હતું પછી
 પ્રમુખ માણે એક લાંબુ, મનન દર્શા પોતે અને વિદતાવાળુ લાપજ
 અગ્રેષ્ઠમાં વાંચ્યું હતું જાપાનમાં સ્ત્રીઉત્તરણીનો ફલાવો કેવી રીતે થયો, તે
 નમા પોદરા રાજ્યમાં કેવળીનું પ્રમાણ ૫૦ ટકા છે તે વાત સ્વચી

હિંદુસ્તાનના પ્રાચીન આર્ય મમય'ની શરૂ કરી અથાર સુત્રીની ઓ કેળવળીનો ઇતિહાસ આપ્યો હતો. શારીરિક નિર્મળતા શોચની. છે એમ દર્શાવી ઓ કેળવળી આ બાબત તરફ પણ લક્ષ આપશે એમ સુગરી બાપણ પુરૂ કર્યું હતું. છેવટમાં એ'પુજ કદીએ છીએ કે 'આનો પાશ્ચાત્યની સ્થાપના 'અમદાવાદમાં થાય છે એ આનન્દની વાત છે. અમદાવાદનો ધનાઢ્ય તથા શિક્ષિત વર્ગ આ મંસ્થ તે આથર આપશે તોજ તે કાળક્રમે વૃદ્ધિ પામશે.

વાવઢ સમાચાર.

(૧) પ્રાચીન યાહુદીઓમાં કેળવળી તથા ઉત્તમ વ્યવસ્થાની અપાતી. જાણનાં મદાનો 'ઉચાર્ધનાળા અને હવા ઉગ્રસની છૂટનાળાં રાખવામાં આવેતાં. વર્ગમાં લજુના સિંચેલી સખ્યા વધારેમાં વધારે રથ રાખવામાં આવતી, સમત માટે વિશાળ ખુદ્દી જમા માટે તેમજ નદાના અને તરવાની મજા માટે જલાશયો બધાવવાની ફરજ સરકારની મળતી. છોકરાં રોજ નહાય અને શરીર સ્વચ્છ રાખે એ ફરજ માતાને શિર હતી. પોતાનાં બાળકો મેર અદ્યપન કરે અને નિશાળમાં નિયમિત હાજરી આપે તે તરફ પિતાને લક્ષ હેલુ પડતું આની રીત પ્રાચીન મમયમાં યાહુદી બાળકોને કેળવળી અપાતી.

અમરખ.

આ પદાર્થનો ઉપયોગ ઘણી બાબતોમાં થાય છે. તેનો બૂકા કલિકા (એક જાતનું ફાપડ) બનાવવામાં વપરાય છે. ધોમીઓ તે બૂકા કપડાંને ચગકાટ આપાતા કામમાં લે છે. ફાનસના કાચને બદલે અથવા કેટલીક વસ્તુઓમાં જાગીરી મરજ મારના માટે તેનો ઉપયોગ પણ થાય છે. ખારી-ઓના કાચ કેટલોક વખતે અતિશય ગમ્મી અથવા સામસાગી અવસ્થાથી ખુદી બાય છે, તે તુકશાન દૂર કરવા તેને બદલે અમરખ વપરાય છે ચિત્રકામ, માટીકામ અને આરમીના કાચ પોછળ ચોટગમાં પણ તે કામમાં લેવાય છે. હિંદમાં વેદો તેને દવાના ઉપયોગમાં લે છે. તે કિમતી છે, પોષ્ટિક છે.

૨૬૮ કચિતપાઠ આપતી વખતે, કહ્યુંમાં રાખવા યોગ્ય બાબતો.

કચિતપાઠ આપતી વખતે કહ્યુંમાં રાખવા યોગ્ય બાબતો.
લેખક:-જેન મુકતાબેરી મમળજી સિનિઅર રફાવર ટ્રેનિંગ કોલેજ રાજકોટ.

૧ તૈયારી. ક્લાસમાં પાઠ આપતાં પહેલાં પાઠની તૈયારી કરવાની જરૂર પડે છે. તે વિના કોઈ પણ સાચા પાઠ આપી શકાતો નથી. જ્યાં સિદ્ધક પણ જો તૈયારી કરે તો તેમનો પાઠ ઉમદા થાય છે. શિષ્યાક સિદ્ધક તો તૈયારી કર્યા વિના કોઈ પણ રહેવું ન જોઈએ. તૈયારી વિના તેનો પાઠ તદ્દન નકામો ને નીરસ નીવડે. છોકરાઓને જો જ્ઞાન આપવું હોય તે કરતાં ધણું વધારે જ્ઞાન પાઠ આપનાર શિક્ષકમાં હોય, તોજ તે પોતાના પાઠમાં અભ્યાસ પાડી શકે છે, અને છોકરાઓનાં ચિત્તમાં વિષયને બરાબર ઇતારી શકે છે તૈયારી કરવાથી નબળાં શિક્ષકોમાં પણ પાઠ આપવાની શક્તિ આવે છે. તેમનામાં પાઠ આપવાની દિગ્ભત વધે છે, અને તેમના પાઠનો દેખાવ પણ ઠીક થાય છે. જેમ જેમ તે વધારે તૈયારી કરતા જાય છે, તેમ તેમ તેઓનામાં પાઠ આપવાની શક્તિ વધી પામે છે.

૨ સાધનો. પાઠમાં જોઈતાં સાધનો એકઠાં કરવાં તે પણ એક તૈયારીનો પેટા ભાગ છે. સાધનો વગર કોઈ પણ પાઠ સફળ થતો નથી. વસ્તુ સાથે જ્ઞાન આપવાથી બાળકોના અંતઃકરણમાં જો અસર થાય છે તે સારી વખત ટકી શકે છે. વસ્તુઓ, નમુના, ચિત્રો વગેરે સાહિત્યો પાઠ આપવામાં બહુજ લાભકારક થાય છે. છોકરાઓને તે જોવા અને તપાસવાં ગમે છે. પાઠની સાથે તેઓનું મન એકાકાર કરવાને એ સાધનો ધણું ફાયદાકારક પડે છે. ૮

૩ પાઠ આપનાર શિક્ષકનો પોશાક. પોશાક સ્વચ્છ અને મોભાદાર હોવો જોઈએ, એટલે કે શિક્ષકને જો તેવો હોવો જોઈએ. શિક્ષકના પોશાક પરથીજ શિષ્યોમાં પણ સ્વચ્છ અને જોવા જોઈએ તેવો પોશાક પહેરવાની રીત પડે છે.

૪. શિક્ષકનો દેખાવ બાળકો તરફના પ્રેમભાવથી અને આનંદથી સાથે ક્લાસમાં પાઠ આપવાને ઉદ્ધેષ રહેતો જોઈએ. બાળકો શિક્ષકને આજે તેવો તેનો દેખાવ હોવો જોઈએ. શિક્ષક તેનું કદ્દમ કરનાર છે એવો ભાસ તેઓના મનમાં થવો જોઈએ. તેનો ચહેરો દસતોય ને સ્વભાવ આનંદી જોઈએ.

૫. પાઠની શરૂઆત. પાઠનો પ્રારંભજ પ્રકૃષ્ટિત ચિત્તેથી મને જોઈએ. જો સાવધાનીથી અથવા તો ઉદાસ ચહેરાથી શરૂઆત કરી દેશે તો શિષ્યો પણ સાવ તેવા ઉદાસ દેખાશે. શિક્ષક તેવા શિષ્યો—જેવા શિક્ષક તેવા પોતાના શિષ્યો દેખાય છે. જો શિક્ષક આનંદી હશે તો શિષ્યો પણ તેવા દેખાશે. વળી બહુ મારા કાઠીને બોલવું નહિ, કારણ કે શિક્ષક પોતાના વર્તનને સંભળાવવાની જરૂર છે. માટે તેવી બાટી હંમેશાં રાખવી. ઉત્સાહથી શરૂ કરેલો પાઠ ઉત્સાહથી પૂર્ણ કરેલો જોઈએ. પાઠનું કળ વખાણવડ સામક આવે તે વાત નિઃસંશય છે.

૬. શિક્ષકની દૃષ્ટિ. શિક્ષકની નજર તમામ શિષ્યો પર પડે એવી હોવી જોઈએ. દરેક શિષ્ય એમ જાણે કે માત્ર પર શિક્ષકની નજર છે. આપણામાં ઠાકદણી રજૂતિ કરેલી છે. શિક્ષકની દૃષ્ટિ પણ તેવી હોવી જોઈએ. પાઠીઆનો ઉપયોગ કરતી વખતે દરેક શિષ્ય પર ધ્યાન આપવું જોઈએ. એક શિષ્ય સારું વાત કરતા હોઈએ ત્યારે તેની પર ધ્યાન દોર. અને બીજા શિષ્યો ગમે તેમ કરે તોપણ તે તરફ ધ્યાન ન દેવ એમ ન જોઈએ. શિક્ષકમાં દૃષ્ટિની અચળાઈ જાવસ્ય હોવી જોઈએ.

૭. પ્રશ્ન પૂછવાની અવગતિ. શિષ્યોને પ્રશ્ન પૂછવી વખતે પ્રશ્નો સાવ ચોક્કસ અને સ્પષ્ટ બોલવા. વળી દ્વિઅર્થ પ્રશ્નો પૂછવા ન જોઈએ. શિક્ષકમાં સ્વચ્છ રીતે પ્રશ્ન પૂછવાની શક્તિ હોવી જોઈએ. વળી પ્રશ્નો પૂછવી વખતે વાક્યો શિષ્યોની ઉંમર અને જ્ઞાન પ્રમાણે વાપરવા. બાળવર્મના શિષ્યો હોય તો મોટા મોટા વાક્યો વાપરી પ્રશ્ન પૂછવાથી કદી લાભ થવાનો નથી. વળી પ્રશ્નો એકદમ ઉતાવળથી ન બોલી જવા જોઈએ. આમ કરવાથી શિષ્યો કંઈ સમજ્યા નહિ હોય તેથી તેનો બવાન શિક્ષકને મળી શકવાનો નથી. પ્રશ્નો નખરવાર નહિ પણ ગમે તે નમસ્કને પૂછવા. એટલુંજ નહિ પણ નખળા શિષ્યોને વધારે પૂછવા. આથી બાળકોનું ધ્યાન ખેંચી શકાય છે, અને પાઠમાં કાયમ રખાવી શકાય છે.

૮ પાઠીઆનો ઉપયોગ. સારા શિક્ષક હંમેશાં પાઠીઆનો ઉપયોગ કરે છે. મુદ્દાની વાતો પાઠીઆમાં લખતીજ જોઈએ. ગણિતના ઘગલા પાઠીઆમાં ગણાવ્યા વગર કોઈ દિવસ શિષ્યોને આવડતા નથી. દરેક દરેક વિષયમાં પાઠીઆનો યોગ્યવત્તે ઉપયોગ કરી શકાય છે. પાઠીઆના ઉપયોગથી

શિષ્યોને શીખવાના વિષયો આખા આગળ તરી રહે છે, અને તેમનાથી તે જુલાતા નથી. પાટિઆમાં જે કખાણુ લખવું તે સ્પષ્ટ અને ચોક્કસ મોટા અક્ષરથી લખેલું હોવું જોઈએ.

૯ રસ મોટા માણસો પણ જે જાળતમાં પોતાને રસ પડે છે, તેમાં ધ્યાન આવે છે, તો પછી નાના જાળદાને પાકમાં રસ ન પડે તો કદી તેમનું ધ્યાન પાકમાં રહેવું નથી ને ધ્યાન પાકમાં ન રહે તો તે પાક નિષ્ફળ જાય છે. પાકમાં ખાસ રમ લાવવાની શિક્ષાને અગત્ય છે. રસિક શિક્ષક હમેશાં પોતાના તાકતે રમમય બનાવે છે રસ હિતપત્ર થવાથી શિક્ષકનું કામ ઘણું અથો સરળ થયેલું સમજવું.

ગુણાકારની એક નવાઈ જેવી રીત.

લેખક-ડા. બી. કે. પટવા બી. એ. અમદાવાદ

જો રકમનો ગુણાકાર કરવો હોય તો તે બેમાંની એકને બે એ ભાગો, અને જે જવાબ આવે તે નીચે મૂકા જે સ્થળે એક વધે તો એવું દિસાખમાં નહિ ગણના કરતા જાણાકારજ લખવો. એજ મુજબ આવેલા જવાબને પાછા બે વડે ભાગી નીચે મૂકતા જાઓ આ પ્રમાણે છેવટે ૧ આવે ત્યાં સુધી કરો પછી બીજી રકમ હોય તેને બેએ ગુણો, અને પહેલી રકમના જવાબની સામે લખતા જાઓ. એ પ્રમાણે દરેક પહેલી રકમના જવાબ સામે બીજી રકમના જવાબ લખતા જાઓ. પછી પહેલી રકમમાં બેડી રકમો હોય તેની આગેની બીજી રકમના જવાબો છેડી નાખો અને બાકી રહેલી રકમોનો સરનાવો કરો એટલે જવાબ આવશે.

આ રીતમાં ફક્ત બેએ મુખ્યતા અને ભાગતા આવડતું જોઈએ. વધુ, આંક કે આવડતની જરૂર નથી.

રીતનો મુદ્દાસો

(૧) ૪૬ × ૬૪

$$\begin{array}{r}
 ૬૪ \times ૨ = ૧૨૮ \\
 ૬૪ \times ૪ = ૨૫૬ \\
 ૬૪ \times ૮ = ૫૧૨ \\
 ૬૪ \times ૩૨ = ૨૦૪૮ \\
 \hline
 ૬૪ \times ૪૬ = ૨૯૪૪
 \end{array}$$

(૨) ૨૭ × ૩૫

$$\begin{array}{r}
 ૩૫ = ૩૫ \times ૧ \\
 ૭૦ = ૩૫ \times ૨ \\
 ૨૮૦ = ૩૫ \times ૮ \\
 ૫૬૦ = ૩૫ \times ૧૬ \\
 \hline
 ૯૪૫ = ૩૫ \times ૨૭ \\
 \hline
 \end{array}$$

સાળાપત્રના જાન લુણાઈના અંકમાં મુદ્દાસો.

પત્ર ૧૪૮

બીજા દાખલો.

$$\left. \begin{array}{l}
 \text{ચોથી લીટી} \quad ૨: ૩,૧૦ \\
 \text{પાંચમી લીટી} \quad ૧ \times ૩૫ \times ૧૦ = ૫૪૦
 \end{array} \right\} \text{જમણા બોલોએ}$$

૧-૮-૦

લીટમસ કાગળ, મરોખાર, કળી-
સુતો, લિફ્ટ એસેમ્બલિયા, અણુ કા-
ચના પ્યાલા.

વાદળી લીટમસ રંગ ધોળો સાલી-
ચૂમ કાગળ, (ધોળા માલીચૂસ કાગ-
ળની કા લીઓ દરી તેને વાદળી
લીટમસ રંગનું પાણી દરી તેમાં
બોળવી અંતે સુકવવી. આ વાદળી
લીટમસ કાગળ તરીકે વાસશે) આ
વાદળી કાપલોઓને માર્ક પથ્ય એસિ-
ડની વરાળમાં ધરવાથી અથવા તેના
પાણી બોળવી નમળા બનાવેલા મિથ-
લ્યમાં બોળવાથી લાલ રંગની બનશે.
લાલ, આંખલી (કાકમ), કાદમતો રસ,
તથા દહી, જાસ, સોડા કાબેનિટ,
કાચાં પ્પાટાં ફળ અને કળીચૂના, આ
બધાં એસિડ તે એકબીની ઉદાહરણ
તરીકે વાપરી શકાશે.

મેગરીની ક્યૂમબ, ઉપર લીલુના
રસની અસર પથ્ય બતાવાશે.

[illegible]

૫	૭૯	પાણી નેટથી ઉંચાઈ- થી આવે છે તેટલીજ ઉંચાઈએ ચઢે છે,	૧	પ્રકારનાં ખાનું ફાવડું. આ પ્રયોગમાં બેઈટી ધાકાઈવાળા રંગના કાચ મળી ચઢતા નંદી તેથી આ પ્રયોગમાં નિષ્ફળ થવાય છે.	૨૦૦-૦	૦-૮-૦
		" "	૧ અ.	હાઈડ્રોસ્ટેટિક્સ (જળચલન)		૦-૧-૦
		" "	૨ ધ.	પિત્તળની ફિનારીવાળો કાચનો પુવારો.	૨૦૦-૦	
		" "	૧ ફ.	બાલુમાં ઊંચળાવાળો પતરાનો ફ્લોરો રખરતી નળી, આછીવાળો કાચનો સળી.		
		" "	૨	માટીની પૂતળી. પાટણમાં વેમાય છે તે જોઈ જીને માથે બેસાં મેલ્યાં દેવા છે તે આકાશી.	૧-૪-૦	
૫	૭૯	" હવાના દબાવણી ડોનો પુવારો.	૧ ફ.	પુવારો ન ૧ તે (નાઈલ)	૨-૦-૦	
"	"	હવાનું દબાવણ બતા- વતો ચંબુ.	૨ અ.	પુવારો ન ૨ (નાઈલ)	૦-૮-૦	
"	"	" "	૨ વ.	હવાના દબાવણો ચંબુ (નાઈલ)		
"	"	જળી ચામી	૩	પાટણમાં દેવાય છે તે માટીના ચંબુ.	૧-૪-૦	
				જળચલકી, (નાઈલ.)		

ક્રમ	વર્ણન	પાનાં	પાનાં	પાનાં
૪	આમ દોલતવાના બંધાની રચના, દવાનું દવાખાનું બતાવેલા વાળે પાણી આપેલા દવાખાનું વધુ ચહે છે પ્રાણીની સરનામ પ્રાણી બતાવેલી.	૫૫	૫૫	૫૫
૫	પ્રાણીનું દવાખાનું સ-પ્રાણીના પ્રમાણમાં વાળે	૫૬	૫૬	૫૬
૬	શાસ્ત્રીન (પાનનગી)	૫૭	૫૭	૫૭
૭	"	૫૮	૫૮	૫૮
૮	"	૫૯	૫૯	૫૯
૯	વાસુદેવ શ્યામલ	૬૦	૬૦	૬૦

૫૫-૫૬ ૫૫-૫૬ ૫૫-૫૬

૪ અ.

૫

૬

૭ અ.

૮

૯ અ.

૧૦

૧૧ અ.

૧૨

વાસુદેવ શ્યામલ દોલતા પત-
સો ૫૫. એકથી પ્રવાહિતિ ઉચે
વાસુદેવ. નંબુતે

૨ વાકાનું સંપાદિત્વક ૫૪ (નંદિયા.)

લાકડાની પેટીમાં જડેલી એ બંધ
કરેલી નાની કસોટીની નળી.

એ રજરની દડોઓ લેધો. એકમા એક
કાણું અને બીજામાં લુદા લુદા ૬-

દત્ત મળ્યા રહ્યાર પાડયા.

લાલો જળસંધાયનનું નમુનેલ,
એક છેડે વાળેલી સાંખી દુગા છે-

કાતી ૨૦ હંચની કાચનો નળી.

બધ નળી. સામાન્ય કાચની
નળીને મવાકના દીવા ઉપર તપાવી

પ્રતિષ્ઠાએ વાળી. રજરની નળીથી પથ્થ
આ કાચમર્દ સકમે, એ રંગ અથવા પરે.

આનંદપાંદડાનું ડીક પથ્થ કાચમાં આવશે.

આટીના કાચમાં નમુનેલ પાટલમાં
વેચાણ છે તે.

ક્રિયાત માટે.	૯-૪-૦	ક્રિયાત માટે.	૧-૮-૦	૫-૦-૦ ૧૮- -૦
ફિલિપ્પીની ગેનીકન નામની ચોપડી આઈ અને ઉચું કાપેલું મગજ,	યંત્રશાસ્ત્ર.	ચાજડું (દાડી, નાના દંડ, ચઢાના દુધાના દોડાણાના બનાવેલા પંદરના.)	૧૨-૬-૦	
	૧ અ	વજન યાત્રિકશક્તિઓનો એક જથ્થો. જેમાં બધી જાતનાં સાધનો હોય છે. છુટી છુટી યાત્રિક શક્તિઓ.		
	૧ વ.	લોહચુબકશક્તિ.		
		લોહચુબકના ચુષવાળા પથરા. લોહચુબકનો સળીઓ. લોહચુબકની સોય. લોહચુંબક.	૩-૮-૦ ૨-૪-૦ ૧-૮-૦ ૧-૮-૦ ૨-૧-૦	
		ઉપરના બધાની ગરજ એક વધારે શક્તિવાળા મોટા લોહચુબકથી સરશે.		

દુધચાસનનો નિયમ મા-
ગીત કરે છે
જુદી જુદી યાત્રિક શ-
ક્તિઓ મામ કરે છે.

૩ ૭૨

૫ ૧૭
૬ ૬૮
૭ ૭૬
૮ ૮૦

૧ ૧

૬ ૮૩

૨	નાળયાવાળી નળીઓ કાચની	૧-૮-૦
૬	નાના મોટા માખના કાચના પ્યાલા.	૦-૬-૦
૬	સાધારણ કાચની ચીચીઓ	૦-૧૨-૦
૧	પાણીની ગીરી, નાની એનેમલ્ડ.	૦-૧૦-૦
	ચાક ૧ પૌડ, (૦-૧-૦) પોટેશિયમ	
	ક્રોમેટ ના ઝેર (૩ ૨-૦-૦) મેગ્નેશિયમ કાર્બ	
	ઓક્સાઇડ ના ઝેર. (૦-૬-૦) ગાંડીના દો-	૪-૧-૦
	લસા ઝેર ૫ (૦-૨-૦), કળીચુનાના દંડરા	
	(૦-૦-૬)	
	પોટાશ બાઈક્રોમેટ ઝેર ના (૧-૧૨-૬)	

ટીપ

ચુનસલી વાગવાળા પુસ્તક ૪, ૫, ૬, અને ૭મા માના નિઠાનું પાઠોને સમજાવવાના ગરબના પ્રયોગોના ખર્ચા નાંખે, તેના નેની માટે મળાય ધરાવના ખર્ચા પ્રયોગો જે વાંચુઆ સારો દિવસ નાંખે મામાન્ય વપરાશની ચીજો. જે અને કંઈકની યાદી છેડે આવેલી છે. દીનારાના આસનમાં જે વાંચુઆ માટે કિમતી રાખેલા લખ્યા હોય તે મામાનવી નહિ.

મ. એ. ૬ સાહેબને તા. ૧૪-૮-૨૦ નો દુકમ નં. ૭૫૨૬.

નૂતન લુખાઈનો ૫૦ અશુદ્ધ ૩૬

અંક ૧૬૩ વ્યક્તેશ વખતસીમ.

દાદામાવા દાદામાવા.

દાથે બનાવી શકાય અથવા દેશી બનાવટમાં તૈયાર મળી શકે તેવી વસ્તુઓની યાદી. આ માદીના ત્રીજા આસનમાં આપેલા આકાશ માટે યાદી નં. અઠ્ઠાસ ચોથા આસન બેઠક લેવું.

વાચનમાળાનું પુસ્તક તથા પાઠ.	શાને વિશે હે	પ્રાણ અર્થે આપ્યા મુજબ અ પ્રયોગનો નંબર.	પ્રયોગનું વર્ણન.
૧મી ૬૪૭૦.	ગોક્ષિપ્ત તૈયાર કરવા વિશે.	૪ અ	<p>રસાયન.</p> <p>નામચાલણ માટીનું વાચક (અરી) લે. તેની અંદર કસીલ કો ૩ અને મનઝો ૨ નું મિશ્ર ૧ નાખી મો ઉપર દાડી ૨ દાડી મુજબન ચોક્ક વાપરે છે તેવી લેખને લગાડવાની વાળી સકાય તેવી નળીતો જોડે છે. નાળચાની અંદર બેસાડે. અરીનું કો અને નળીતો અરીમાં નાખેલા છેડાને નીચેના ત્રિશ્લુ વડે બીડી લે. દેશી પ્લાસ્ટર નં. ૧</p> <p> { ૧ ગોક્ષિપ્ત ૨ ગોક્ષિપ્ત ૩ ગોક્ષિપ્ત ૪ ગોક્ષિપ્ત </p>

કેવળ એક છ ત વડ બીડી હો એક કવાક તેને સુકાવા હર્ષ
વાસણને દેવતામાં મુદા ન્યુમેટિક દેકને બદલે અ યાદીમાં બતાવેલી
ગીડી (કુડી કે તપેલું) ચાલસ,

૧

૫ મી ૭૮. દોમ ગેમ તૈયાર કરવા
ગાટે.

૨ થ.

૬ ફી. ૫૪ } શોર્ટનિંગ ઓસિડ
૫ મી ૬૩ } ગેસ બતાવવાની
રીત.

૬ ફી. ૫૭મે

શૂર્ણજનની બનાવટ.

ઓકિસજન ગાટ ઉપર બતાવેલી રીતે આને તૈયાર કરો.
વાસણમાં દોલસાનો ભુદા નાખો, જેમાં તેલી ભાગ વધારે દોમ
તેવા ગાડીના દાલસામાંથી દોમ ગેસ વધારે નીકળે છે.

એક માટીની ઝારીમાં ૦ા દોર ચાકનો થુદા નાખવો, મો
ઉપર એક દોડીઉં દોઢા, અને નાળચામાં વાળી સંકામ તેવી
દોઢાની નળી, અથવા રમરની નળી જોસો. ઝારીનું મો અને
નાળસુ બન્ને જગાએ ફવાને રોકવા ન. ૧ નો સેપ લગાડી દો,
અને નળીનો બીજા છેડા ચોક્કસ ચૂર્ણજન નાખેલી માચતી થોળી
રીશીમાં પાણીમાં છુટે તેમ મુદો.

કળીચુનાનો ગાંગડો પાણી ભરેલા વાસણમાં નાખી ૦ા દલાક
મુધી રહેવા દો. પછી એક વખત બધું પાણી ડોળી નાખી ચાર
પાંચ કલાક સુધી વાસણને દોળી રાખો. ત્યાર બાદ નીતરું પાણી
કાઢી કાઢવાની ચરણીએ થળીને-છાયાળાં રીશામાં ભરી રાખવું.

ઢાપડીના આકારમાં બાંધેા. લીટમસ નામે રંગના ગાંઠા દેવાર
 વચ્ચે છે તેને પાખીમાં એકાગ્રી બંધું" મિશ્રણ બનાવે. તેમાં
 ધોળા કાગળની એક નાની ઢાપડીને આમાં કલાક સુધી બોળા
 રાખી પછી તરફ સુકવે. આ ઢાપડી વાદળા લીટમસ કાગળ
 તરીકે ખપમાં આવે. આવી ઢાપડીક ઢાપડીઓ તૈયાર કરી
 કે ચૂંતણાના બજારિય તેમજ આયવા લીંસુના રસના પાખીમાં
 બોળી કાંદો વાદળીને બદલે રત્નો રંગ થઈ જાય આ ઢાપડી
 રંગતા લીટમસ કાગળ તરીકે ખપાયે.

વીન્ટગી.

સમજીના પીછા દેગા કરી તડકામાં સુકવે, જગે તે પછીનું
 પીડુ પણ આવશે. કાગળની ઝીંતી કરશે કરી તડકામાં સુકવે.
 મુઠા પીંઝીને માથાના વાળ સાથે જુગ પછીને કદાચી થોડે
 ઉંચે મઠા કાગળના કદા ઉઠી ઉઠીને એટલે આકારમાં તેને
 ખાસગે બને પાછા મુકે.

ધોળા કાગળના સળીખાને અંગવા લાંબી કાગળી કીરીતને

તડકે તપાવી સર્દફ ગળ્યાણોના સુકા કડકા ઉપર અથવા ઢા
પણ સુકા રેશમી કડકા ઉપર ધસવાથી કાચ ઉપર પોલીટીવ
વીજળી ઉત્પન્ન થએલી દેખાશે. તેજ ડમાણે લાખના સળીઆને
સુકા બિનના કડકા ઉપર ધસવાથી લાખ ઉપર નેજેટીવ વિદ્યુત
ઉત્પન્ન થએલી ગલતમ પડશે. બાજરી અથવા બનાના ભાગ સુકા
સાંધના ગલતના કડકાને ગોળ ધસીને "પોયેબોલ્ડ" તરીકે વાપરવા.

આરયુથાની બેટરી નીચેની રીતે હાથે બનાવી શકાય. તેને
સાર બહારનું વાસથુ ચીનાઈ માટીનું, જસત અને તાંબાના ગોળ
કડકા, લાકડાનો બ્લેક, તાંબાનો ભડો સળીઆ અને વાળા,
આટલા સાધનો ભેષશે ચીનાઈ વાસથુને તળીએ તાંબાનો ગોળ
કડકા મૂકો. તેના ઉપર આરયુથાનો ભુકા પાયરો તેના ઉપર ગોળ
ચાહીયૂસ કાગળ મૂકો, પછી તે વાસથુને કાનાથી ત્રણ હંચ નીચેના
ભાગ સુધી લાકડાના બ્લેકથી ભરો. તેના ઉપર જસતનો ગોળ
કડકા મૂકો. ઉક નીચેના તાંબાના કડકાની સાથે પ્રથમથી તાંબાનો
સળીઆ એક બાજુએ જડી દો. તે સળીઆનો બીજો છેડો વાસ-
થુના કાના સુધી બહાર રહે એટલો લાંબો રાખો. પછી તે
આખા વાસથુને પાણીથી ભરી કાઢો. ૧૪ દિવસ પછે તેમાં
વીજળી ઉત્પન્ન થતી માલમ પડશે. પણ ભે જસતી ઉત્પન્ન કરવી
ટોચ તો ગંધકના થોડો તેજળ પાણીમાં ઉમેરવો.

૪મી હપ્તે.

સન પદાર્થો નર-
મીધી કુલે છે.

૧ લ

"

પ્રવાહી પદાર્થો અ-
રમીધી કુલે છે.

૨

"

"

૨ અ.

૪મી હપ્તે

ગરમીધી વાયુરૂપ
પદાર્થો કુલે છે.

૩ અ

"

"

૩ અ.

૫મી હપ્તે.

પ્રકાશ સીની લી-
દીમાં જાય છે.

૧ અ.

ઉપસૂતી.

લોહના ૩ ગોળાના એ ૫૮ લાંબા, ૬ ઇંચ જડા સર્પ-
આને દેવતામાં લાક્ષ્યોળ તપાવવાથી તરતજ તપાસતા બંધાઈમાં
૬ ઇંચ વધેલા જણાશે.

પાણીથી અર્ધા બરેલી કસોડીની નળાને મઘાકંના, ફીવા
ઉપર તપાવવાથી એ મિનિટ જેટલા વખતમાં પાણીનું ૬૬ વધેલું
જણાશે.

ટોષ પૃથ્વિ ઉત્થાતામાપક યત્રને તક્રમાં મુકવાથી પારો
મઠતો આતમ પડશે.

ટોષ પૃથ્વિ પ્રાણીની જિંદગી એક ટોચની બનાવવી. આનો
૬ ભાગ જેટલો લાગ કરવાથી ભરો, અને પછી તેનું એ દોરી-
વતી સખત બાધી દેવું.

મેળામાં હાકરાંઓને માટે વેચાય છે તેવા રમરના કુકાને
ઉપરની આંધ્ર કરીને તૈયાર કરવાથી એજ પ્રયોગ કરી બતાવાશે.

પ્રકાશ.

નંદા ડુંચ લાંબી, એક ઇંચ પડોળી અને એક ઇંચ જડા
લાકડાની એક પરી દો. તેની મધ્યમાં એક સીધી લીટી ચેન્સીલ

વતી દોરો. લાકડાની ધરોગામેમાં તથુ તથુ ઇચ્છતે છેડે અર્ધો ઈમ
હી ગાર બોલસો પાડો. ચાર સરખા કદના કાગળના પત્તા લઈ
તેમાંના ત્રણમાં મધ ભાગે ટાંકણીમતી ઝીણા સ્વાર પાડો. બધા
પત્તાને બોલણમાં ગાંઠો, વગર સ્વાદલાને છેદી બોલણમાં મૂકો.
પહેલા સ્વારમાંથી વચલા જેની આરપાર છેલા પત્તાનો રંગ જીએ.
તથુના રંગ દસ્તાં ચોથું પત્તુ જીદા રંગનું રાખવું. તે જીદો રંગ
પહેલા સ્વારમાંથી આરપાર દેખાશે.

અર્ધવર્તુલ આકારની કાંપિડની પેટી બનાવો બાસની
બાજુના મધ્યમાં આસીના કાચનો એક નાનો કડો ગાંઠવો.
અર્ધ વર્તુલ બાજુના મધ્યગિન્દુથી સરખે અંતરે બંને બાજુએ
કાચી સ્વાદો મધ્યમાંથી શરૂ કરી બંને બાજુએ જીદા જીદા
રંગની શાહીથી કાચીની અદરની એને બહારની બંને બાજુએ
નખર લાગે એક નખરના કાળા કાચામાંથી આસામાં ભેંતાં તેની
અદર રાતા રંગનો એક નંખર વંચાશે. આથી સાળીત થાય છે
જે બંને જીદા સમાન છે.

પ્રકાશ અને રંગ

મધ્યમ કદની તથુ લાકડાની ભમરીઓ લો. તેમાંની દરેક
છપર બે જીદા જીદા રંગના કાગળો ચોડી દેવતા (૧) રાતો અને
પીળા રંગ નારંગી દેખાશે (૨) રાતો અને વાદળી બંધુડીઓ દેખાશે
અને (૩) પીંગા અને વાદળી લોલો દેખાશે.

૨ જ.

પરાવર્તન પતન
અને પરાવર્તન જીદા
સમાન થાય છે તે
બતાવવાને માટે.

૧૧૬૮૨૦.

૧, ૨, ૩.

મિશ્ર રંગોની બનાવટ.

૨૭. પદ્મો.

”

”

(૮) લાક, પીળો, અને વાદળી ગતિમાં હોય ત્યારે રાજોડી ઘોળો રંગ દેખાડે છે.

ઉપલા એક, બે, ત્રણ પ્રયોગમાં વપરાયેલા મૂળ રંગોના કાચ લાવો. એક બીજાને સાથે ભેડી અંકરથી ભોંટા ઉપરની આંક (૧, ૨, ૩ માં લખ્યા મુજબ) દેખાશે. પણ ત્રણે જુદા જુદા કાચને ભેગા કરી આરપાર ભેવાથી કાળો રંગ દેખાશે. કારણકે નં. ૪ ની વીચત પ્રગણે તે ગતિમાં નથી.

એક સાધારણ કાનસ બનાવો તેની ત્રણ બાજુએ ટીનડું પતર જડી દો. ચોથી બાજુમાં એક વખતે જે કાચ દાખવ કરી શકાય એવી બે બોક્ષો કરાવો. મખમા મીજુખતી મૂકવાનું બાંધુ જગાવો. બધારમાં એનો પ્રયોગ કરી જુઓ.

ટીપ.—આ પ્રયોગમાં કાચના રંગોનું જોણુ વડું થેસપજું હોય ત્યારેજ પ્રયોગ થઈ શકે, પણ તેવા કાચ મેળવવાની મુશ્કેલી દેવાથી પ્રયોગ થઈ શકતો નથી.

હાઈડ્રોજેનકલર—જળચક્ષુ વિધા.

બાજુમાં સુંગળીબાંધો એક નાનો પતરાનો કડળો બનાવી તેમાં પાણી ભરો. તેમાં બાજુની સુંગળીમાં રખરની નળી બાંધો. રખરની નળીને બીજે છેડે અધીવાળો કાચનો અધીવો અથવા

ખાટપુમાં ચુલ્હીના આકારનું માટીનું ઓક રમકક વેચાય છે. પુતળીને માથે જે પોર્લા વાસણ દોાય છે, અને તેના પર આગળ સીસા વેર વાળી નજી હોય છે. એકાગા એકકમ રૂઠું પાણી નીચેની નળીમાંથી ઉંચું ઉડે છે.

ખાટપુમાં ઓક માટીના ચંચુ વેચાય છે તેને એક કાણું દોાય છે, તે નીમ કસી ઉંધા વાળવા છતાં પાણી ટાળાવું નથી.

વાસતેલના રબાગાથી ફેરાસીન તેલ કાઢવાના પંપનો નમૂનો

રજરની જે કસી છે, લઈ એકમાં એક કાણું અને બીજામાં લૂંટા લૂંટા કના વર્ગ કાણું પાડે. રજરના દરાને પાણીની અંદર લઈ જઈ કાળીને મરી દેવાથી તેમાં પાણી ભરાશે. પછી તેને બહાર કાઢી નજવાથી લૂંટા જુદા બેની સપાટીના પ્રમાણમાં પાણીની ધોરે બહાર આવે છે.

આશરે વીસ થીંચ સળી કાનની નળીને એક છેડેથી ૭ થીંચે છેડે મતારીના દીવા ઉપર મેગ. કાચ જોગળે ત્યારે કુંદા છેપને નજાળ કાટપૂજી જેડે વાળે. આ બધ નળીનું કામ કરશે.

પરી ૭૯	પરી ૮૧	પરી ૭૮	૮૨
કાફી કમરક. (ચંચુ)	જળખેતી-મોટકા પ	પાણી સપાટીના પ્ર	સામકેત, (૭૫૬ નળી)
કાનું રબાળ		માખમાં દખાળ કરે છે.	

રજારની નળી ગળથલા દિવેલી કે પપૈયાના પાંદડાના ડોંટાથી પણ
(તીવ્ર દેવ ત્યારે) સાધકનિતે પ્રયોગ કરી બતાવશે.

પાટખુર્ગા વેચાય છે તે માટીનો હાથી.

બકનળીનાં મળતરવો બતાવનાર ખાલો, પાટખુર્ગા વેચાતો
માટીનો ખાલો. (વાસુદેવ ખાલો.)

આકિમિડિકના નિયમોનાં મળતરવો સામ્રીત કરવામાં વિલા-
યતી નાજર્વા અને કાટલા કિમતમાં ભારે હોય છે, માટે સોની
અને ચોકરીઓ વાપરે છે તેવા સાધારણ કાટા અને કાટકાથી
પણ પ્રયોગ યદ્ય શક્ય.

અવાજ—(ગોલેલું દર મંબળાય તેવું યંત્ર.)

ટેન્કોનનાં મળતરવો બતાવવા માટે કાટબોર્ડની બે ભુંગ-
ળીઓ પનાવે. તેના એક એક મેનિં કાગળ તરે બંધ કરી લેો.
એક તામ્બી નેળીને એક છેડે બે બુગળીઓના કાગળમાં આર-
પાર પડેલી ગાંધી-તંબો ભુંગળીઓને વ્યાસ આશરે ત્રણ ઇંચ
અંતે ફચાઈ છે તેવા મંબળાવી,

૮ નં.

”

વાસુદેવ ખાલો બક-
નળીનાં મળ તરવો
બતાવના માટે.

૮ ફ.

”

૮ ફ

આકિમિડિકના નિ-
યતો

૭મી ૭૬મો

૬મી ૮૦મો

૨.

યુનેદિદસ અને વાહુ
 મદ મેં કદના એક કાચના પ્યાલાને છગાછગ પાણીથી ભરેા.
 એક કાચગતા દડકાને પ્યાલાના ત્રો ઉપર મૂગી તેના ઉપર મથેલી
 દાણા દાંણોને ખાયાને ઉઘો વાળેા. પછી ધાંચેથી મથેલી ખમેડી,
 લેા. કાચળ પડી ન જતા પાણીનું વજન ખમે છે કારણ કે
 કાચળ ઉપર નીચેની હેવા દમાયુ કરે છે

દાંતની ઉધી પાડવાનો પ્રયોગ હુગડાના કકડામાં થોડી રેત
કે ધુળ નાખી તેની ચોટકી આધે, ગાંઠના છોડાઓને - તેનમાં
ભોળા સળગાવો, અને પેટ ઉપર મૂકા કાચના મોટા ખાંણને
દીવા ઉપર હોધો થોડીવાર ધરો. તેની અડરની હવા તપીને
પાતળી ઘમે, ત્યાર પછી તેને પેટ ઉપર મુકી દો. પેટ ઉપર તે
થોડી જરો

મહાજાણ લેવી, તેમજ કાનાની દાર ધારવાળી ન હોવી જોઈએ

એક કાચની નળીને છોડે સ્ટોપકાક બેસાડો. આ કામ પ્લાસ્ટર ઓફ પારિસ અથવા ફટકડીના રસધી કરવું. તે નળીનો કોઈ છેડો પાગની આદર મૂકો. સ્ટોપકાકને ઉંચાડો અને મોં વડે તેમની દવા ચુસી લો. પાંચ ઉઝો ચઢે છે, પણ મોં કાઢી લેતાં પાંચે પડી જાય છે. ફરીથી હવા ટોપી લો, અને પાંચે ઉઝો

१५। नु विपक्षी तरेक-
नुं दगाण्य जतायरा
भाः

નળીમાર્થી હવા ચૂસી
સર્પજો તો બદારની
હવા પ્રવાહીને ઉપ-
ખડે છે.

ਪ੍ਰਮੀ ਪ੍ਰਮੋ

ચાલે એટલે રોપટાક નષ્ટ કરી દે, તો પારો નળામાંથી નળાને બહાર કાઢી લેવા છતાં નીચળા પડશે નહિ.

૮.

અરમ યજ્ઞેલી હવા
જુની ચડે છે.

૭મી ૧૧મી

રસાનિક બનાવટના કાગળનું બન્યુંત અંદરની હવા અરમ કરવાથી ઉચું ચડે છે. તેની કિંમત ચાંચી છ આના સુધી પડે છે.

૮. સ.

૧૧

૧૧

મગમતી ગીમની ઉપર ઘણાની ઝીંગી કરશે હવેથી નાળો, તો તે કરશે અંદર પડવાને બદલે બહાર ઉડી જશે.

જીવન' યંત્ર.

૨. અ.

વરસાદ માપવાના યંત્રની નીચે.

એક સાધારણ શીસો લો જ્યાં ત્રે નીચલા પતરાંનું એક નાળયુ પ્રમાણ્યૂત થએલા વરસાદ માપવાના યંત્રના નાળાના બાસ નેચ્યૂન જતાવરેલો. (અંદરની વ્યાખ્યા પાચ હંચ.) અને શીંગડાની ઉપર મોડા ને પ્રમાણ્યૂત ખાલો મળી શકે તેમ ન હોય તો તે ન હંચ વ્યાખ્યાની એક સરખી પહોળાઈની દસોટીની નળા ને ત્રીશીમા જગ્યાને રાખી તેલા પાણી એક થીશીમા રેડો અને તેની ઉંચાઈના ઉપર પ્રમાણ્યૂ સરખા મો ભાગ પાડો.

વરસાદ માપવાના ખ્યાલાને માટે બધેથી સરખી પહોળાઈની પહોળા મોની કચોટીની નળી અથવા સીકડી શીસાં લો. તેમાં પ્રમાણ્યૂત માપના ખ્યાલામાં આપોને એક હંચ પાણી તેમાં મેડો,

અને તે પાણીની હંનાઈના સરખા સા જાળ રહે.

બધેથી સરખી પહેળાઈના પતરાના વાસણુમાં. તળીઓ એક છુલ્ય મોઢા. તેમાં મધ્ય જિલ્ડમાં દસકી બરની સળી ખોસો. વાળકના ઠાના સુધી સળીનો જે લાગ આવે ત્યાં શ્વેત્ય લખો. તે વાસણુમાં એક ઈંચની ઉંડાઈનું પાણી રેડો. ઉપરનો સળીનો શ્વેત્ય સળો લાગ કાનાની સગાટીથી કટકો પાડો. પછી એક કદી તેના મરખા પાડી શકાય તેટલા લાગ પાડો. અને ગળીના ઉપર એક ઇંચ પાળી વાસણુમાં વધારતા ભજીઓ. અને ગળીના વરસાદ વધારે વધારે લાગ પાડતા ભજીઓ. આમાં વાસણુ ને વરસાદ આપવાનું યત્ન અને સળી તે ખાવાની નરજ સારી. આ માપ અમરું નીકળશે.

અસ્થિશ્વેત્ય અને શરીરશાસ્ત્ર

નિશ્ચાની નિમિત્ત પ્રશ્નિતાયેનો લાગી મરજ દાવાનું કામ ને જે તેની ગારફન મનુષ્ય શરીરના સ્થળ દાહકાં શ્વેત્ય ક- નોના મગાને આ દાહકાં ગુમારે જે ફીઆમાં મળશે.

યંત્રગારો ત્રણર એક પુટ લઈ દુક છેડે એક એક દુક, આગાનો ત્રણર એક ઇંચને છેડે બીજા જે એ દુક લગાડો. લગાડો ત્યાં જ એક એક ઇંચને છેડે બીજા સામાન્ય જાતના પક્ષા વાપરો, અથવા મધ્યમાં શરીર બધો સામાન્ય જાતના પક્ષા વાપરો, અથવા જાતના અને તે વડે જોડો.

૨. નં.

રત્નગેજ-નરગાદ મા.

પ વાનું યંત્ર

આદિયજ્ઞેષ કીર્ણન-
વા રાહકાઓના ગે

૪૬

દોહદાડીનું વાળવું રા
ગળવવાનો પ્રયોગ

૨૭ ૭૨ મે

(જે હિંદુસ્તાનમાં પાંચીસ હજારરૂપિયાના વસ્તુ ૧૦-૫-૨૦ તથા

જે એક હજાર સાતસીસ વસ્તુ ૧૦-૫-૨૦ તથા ૧૦-૫-૨૦ હિંદુસ્તાનમાં)

પ્રાથમિક - જાણીએ માટે મળુર કરેલી ચોપડીઓ નીચેની યાદી સાંચી જાણ માટે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે.

નંબર	ચોપડીનું નામ	જે બાબતમાં જાણ દોરવા તે	સાચે માટે પુસ્તક છપાવ્યું છે	કિંમત.
૧	હાદીસ ચક્રદેવદીન.			
	હિંદુઓના રમીયા પ્રસંગ બાકાર			
૨	મોલની અભિનયના પ્રસંગ			
૩	હિંદુની પદ્ધતિ જિનાન,	હિંદુ	હિંદુ જિનાનમાં પાંચ પુસ્તક તરીકે તરફ દેવામાં આવેલા વાચકોના	૬
૪	હિંદુની પદ્ધતિ	હિંદુ	હિંદુ જિનાનમાં પાંચ પુસ્તક તરીકે	૬
૫	હિંદુની પદ્ધતિ	હિંદુ	હિંદુ જિનાનમાં પાંચ પુસ્તક તરીકે	૬
૬	હિંદુની પદ્ધતિ	હિંદુ	હિંદુ જિનાનમાં પાંચ પુસ્તક તરીકે	૬

જોમ. મેહટી, દિલ્હી. તેહરીરલ-અસવાત	ઉદ્ધું	ઉદ્ધું નિયાજોમાં પ્રનામ તથા સાપ્તેહિક માટે	૦૧૫
કર્ણાટક-તેહરીરલ-અસવાત મુનશી ગુલામ હુસૈન ચાહેજી હુસૈન, ઉદ્ધું મુનિસિપલ રફલ, કરાંચી.	ઉદ્ધું	"	૭
તમારીજો પ્રત્યક્ષાપાતે સિધ, ૧૯૧૫ સુરજપાલી સાવ વર્ગો પરગલે કર્તા, અદલાનાક.	ઉદ્ધું	"	૦૧૦
ભૈરવ-જો-હુમારીઆ	ઉદ્ધું	ઉદ્ધું નિયાજોમાં સાપ્તેહિક માટે.	૦૩

સુદ/ B. N. Desai.
ડિરેક્ટર જોમ પબ્લિક હન્ડલિંગની વતી,
પના ૧૩-૫-૨૦

(મે. ઉ. બા. એ. ઈ. સાહેબના તા. ૧૩-૭-૨૦ ના
દુકમ નં. ૪૬૧૭ ઉપરથી.)

મુંબાઈ સરકાર.

મહેસુલ ખાતું દુકમ નં. ૧૨૦૬

જન્મિરે મુંબાઈ તા. ૧૫-૪-૨૦

લીન. એ. ઈ. ગેરવે મેનિસક્રમો પ્રસિદ્ધ કરેલું માસિક “Globe's
Journal of Revolutionary Communism” ની કોઈ પણ
નકલ દરિયા માર્ગે કે સ્થળ માર્ગે બ્રિટિશ હિંદુસ્તાનમાં લાવવાની દરીઆઈ
જાહેરના ૧૮૭૮ નો કાયદો જેમાં ૧૯૧૪ ના કાયદા પ્રમાણે સુધારો
કરવામાં આવ્યો છે તેની રૂબરૂ હિંદુસ્તાનની સરકારે મનાઈ કરી છે.

(સહી) એચ. એફ. નાઈટ.

મુંબાઈ સરકાર.

ન્યાય ખાતું દુકમ નં. ૪૫૬૭

જન્મિરે મુંબાઈ તા. ૧૮-૫-૨૦

મેયુક્ત પ્રાન્તોના તા. ૨૬-૪-૨૦ ના દુકમ નં. ૬૮૫-૮-૧૩૮ મુજબ
તા. ૧૯ મી માર્ચ ૧૯૨૦ ને રોજ લખનૌની મસિદમાં ખિલાફત માટે
કરવામાં આવેલી પ્રાર્થનાની બંધી નકલો, ઉર્દુમાં છપેલી અગત્ય તેના
અરજીમાં ન્યાય મળી આવે ત્યાં જમ કરવાનું નહેરુ કચ્છામાં આવે છે.

(સહી) એ. એફ. કિંગ્સલી.

એ. ડી. સી. ટુ ગવર્નમેન્ટ.

મુંબાઈ સરકાર.

ન્યાયખાતું દુકમ નં. ૪૭૨૭

જન્મિરે મુંબાઈ તા. ૨૨-૫-૨૦

કોઈ મુલેમાન તરીર નામના પુરુષના તંત્રીપણા નીચે ઉર્દુમાં છપાતું
“નીલાએ ધરેન” નામના છાપાતી બંધી નકલો કે તેમાંની થોડી કે બંધી
હકીકતવાળા ખીજાં લખાણો ઈન્ડીઅન પ્રેમ એકેડમી રૂબરૂ દિલ્હીના ચિદ
કમિશનર સાહેબ પોતાના તા. ૧૧-૫-૨૦ ના દુકમ નં. ૨૯૭૮ થી જમ
જાહેર કરે છે.

(સહી) W. Wilberforce Bell

સે. નિસખત સરકાર

મુંબાઈ સરકાર.

ન્યાયખાતું હુકમ નં. ૪૯૭૭.

જાનિરે મુંબાઈ તા. ૨૯-૧-૨૦

સમુદાય પ્રતિની સરકારે તા. ૧૯-૫-૨૦ના નહેરનામા નં. ૯૧૯-૮-૧૮૨ પ્રમાણે મુનઘી એક્સનરિસ હોટ પ્રસિદ્ધ કરેલી, જૈનીલાલ ધાપખાનામાં ઉદ્ધમાં જાપેતા “ઐશ્વર્યી ખલીશત” ની ખધી નકલો પ્રેમ એકઠની હુકમે જપ્ત કરી છે.

(સદી) એ. કમલ્યુ. વીલ પદ્માર્મ-એલ

મુંબાઈ સરકાર.

ન્યાયખાતું હુકમ નં. ૫૨૭૦

જાનિરે મુંબાઈ તા. ૯-૬-૨૦

૧ હી મે. ૧૯૨૦ ને રોજ પ્રેમાખાદમાં મળેલી ખિવાકત પરિપદમાં રાખ મુશીર દુમેન કીડવાઈ, નડીઆવા તાલુકાદારે ઉદ્ધમાં કરેલા લાખગુની ખધી નકલો કે ભાગો અને તરલુમા ન્યા મળી આવે ત્યાં પ્રેસ એકઠની હુકમે સંયુક્ત પ્રતિની સરકાર તા. ૨૦-૫-૨૦ ના હુકમ નં. ૯૨૮-૮-૧૯૧થી જપ્ત નહેર કરે છે.

(સદી) એચ. વીનમન્કાર્મ.

મુંબાઈ સરકાર.

ન્યાયખાતું.

હુકમ. નં. ૧૯૭૦ તા. ૨૬-૨-૧૯૨૦.

હિંદુસ્તાનની સરકારના વેપાર અને ઉદ્યોગ ખાતાના તા. ૨૧-૧-૨૦ હુકમ નં. ૪૦૬ હ ઉપરથી હિંદુસ્તાનમાં પરદેશથી આવતા વાંધા ભરેલા સાહિત્ય ઉપર નાખેલા રાખવાનો આ ખાતાનો તા. ૧૬-૧૧-૧૪ નો દનાવ નં. ૮૫૬-૮૬૧-૪૪ પ્રાણે રદ કરવામાં આવે છે.

(સદી) એ. મોન્તગોમરી

મુખાઈ સરકાર.

ન્યાય ખાલુ

હુકમ નં ૨૯૮૨.

દિલ્લે મુખાઈ. તા. ૨૪-૪-૨૦.

બંગાળની સરકાર તા. ૧૪-૩-૨૦ ના જાહેરનામા નં. ૩૨૦૭
 '૧' ઉપરથી બંગાળીમાં લખાએલું અને જેનું મધ્યસ્થ અરખી અને બંગાળીમાં
 નીચે પ્રમાણે કરવામાં આવ્યું છે, "બીસમીલ્લા હીફ રહેમાન નીર રહીમ,"
 (અરખી) અમી જનાબ (બંગાળી) અસ્સલામો અલઈકુમ (અરખી)"
 નામનું ચોપાલીયુ પ્રેમ એક્ટની રૂઢિએ જમ કરવામાં આવે છે.

(સહી) એ. મોન્તગોમરી.

(ઉ. ભા. ના મે. એ. ઇ. સાહેબના તા. ૧૩-૭-૨૦ ના હુકમ
 નં. ૪૫૯૫ ઉપરથી.)

વર્નાક્યુલર ફાઇનલ પરીક્ષા.

હિસાર વિભાગ.

નં. ૪૮૮૬.

તા. ૨૪ મી જૂન ૧૯૧૪ ના મુખાઈ ગવર્નમેન્ટ ગેઝેટ ભાગ પહે-
 લાના ૧૬૭૧-૧૬૭૪ મે પૃષ્ઠે તા. ૧૪ મી જૂન ૧૯૧૪ ની કેળવણી
 ખાતાની જાહેરખબર નં. ૧૭૩૮ જ, જેમાં તા. ૨૬ મી ડિસેમ્બર
 ૧૯૧૮ ના ગવર્નમેન્ટ ગેઝેટના ભાગ પહેલાના ૨૪૧૪ મે પૃષ્ઠે તા. ૨૧ મી
 ડિસેમ્બર ૧૯૧૮ ની કેળવણી ખાતાની જાહેરખબર નં. ૪૪૪૮ પ્રમાણે
 સુધારો કરવામાં આવ્યો છે તે પ્રમાણે સને ૧૯૨૧ ના એપ્રિલ મહિનામાં
 મેવાની વર્નાક્યુલર ફાઇનલ પરીક્ષા માટે નીચે જણાવેલી ચોપડીઓ મુકરર
 કરવામાં આવી છે.

૧. ભૂમિતિ.

ગુજરાતી શાળાઓ માટેની ખાલની નવી ભૂમિતિ:—પ્રાયોગિક ભૂમિ-
 તિનો ખડ પૂરો. સિદ્ધાંત ભાગ—ખડ ૨ અને ૩ પૂરા. પ્રયોગો અને કૃત્યોને
 અજાત સહેલા પ્રશ્નો સાથે.

૨. ગુજરાતી.

અ. ખાતાની સાતમી ચોપડી (છેલ્લી આવૃત્તિ).

વ. ખાતાની સાતમી ચોપડીમાંના રૂ. ૧૧, ૧૯, ૩૦, ૩૬, ૪૪, ૪૮, ૫૧, અને ૫૫ માં પાઠોમાં આવેલી કવિતાઓની ૩૦૦ લીટીઓ (છેલ્લી આવૃત્તિ)

૩. ઉર્દુ.

અ. ઉર્દુ મિઝલ ટ્રાસ્ટ ભાગ ૨. પબ્લિશ સિરિઝ—૫૪૬ ૮૫ થી ૧૮૭ થી “ મુમ્તઝેદાલી ” ૫૦ રૂકર (બંધ) અથવા ૩૦૦ મીસરા પગી રૂકરીથી સર કરીને.

(સહી) J. S. Kadir

એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર ઉત્તર ભાગ.

જાહેરખબર

નીચે લખેલી છોકરીઓને તા ૧-૮-૨૦ ને રેશ લેવાએલી નવ-રાજીય પેરતનજ વડાલ રજાવરણીય પરીક્ષામાં ખમાર દવાથી રજાલરણીય આપવામાં આવે છે.

નં.	નામ	ઉમર	નિશાળનું નામ	રકમ
	વર્ગ અ.			રૂ.
૧	ઇન્દુમતી ચીમનલાલ	૧૩	છોકરીઓની હાઇસ્કૂલ અમદાવાદ	૪
	વર્ગ વ			
૨	પેરીના એસીમ	૧૪	"	૫
	વર્ગ ફ.			
૩	સરલા સુમનભાઈ	૧૫	"	૬
	વર્ગ ડ.			
૪	સુમન હર્ષદરાય	૧૬	"	૭
	અમદાવાદ.			
	૩૦-૮-૨૦	{ (સહી) જ. એસ. કાદરી એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર ઉત્તર ભાગ.		

(મ. એ. ઇ. સાહેબના હુકમ નં. ૫૫૬૭ તા. ૩-૮-૨૦ ઉપરથી)

“ મે. ડિરેક્ટર એ વ્ પબ્લિક ઇન્ડસ્ટ્રીઝ સોસાયેટી પોતાના લાયસેન્સ નં. ૬૫૪૧ તા. ૨૬-૭-૨૦ ઉપરથી રા. બ. મધ્યભાષ મહીપતરામ નીલકંઠને “ રાતો પર્વત ” નામની ચોપડીની કિંમત રૂ. ૧-૦-૦ થી વધારી રૂ. ૧-૮-૦ કરવાની રજા આપી છે. કિંમતમાં વધારો ફક્ત નવી આવૃત્તિ માટેજ છે.

(મ. એ. ઇ. સાહેબના હુકમ નં. ૫૬૫૩ તા. ૪-૮-૨૦ ઉપરથી.)

કરાવ નંબર.	શાળાપત્ર પાત્રું	દીકા.
૧૫૩૬૮ તા. ૧૭-૨-૨૦	૧૧૬ મે ૧૯૨૦ નું	“રામાટે પુરતક મલ્લુર કરવામાં આવ્યું છે” એ ખાનામાં નંબરી ચોપડીઓ — (૧) “હમને માશારત” અને (૨) “ઈઆય દુલાહાન” માટે “હુદુ શાળાઓના તથા ઈનામ અને” છાપરામાં આવ્યું છે તે સુધારી લઈ “હુદુ શાળાઓના ઉપયોગ તથા ઈનામ અને લાયસેન્સ માટે” વાવવું.

મુખાઈ સરકાર.

વાયખાતુ હુકમ નં ૧૮૭૭.

જાગિરે મુખાઈ તા. ૨-૨-૧૯૨૦

મંજાળાની સરકાર છાપખાનાના કાપદાની રૂઢિએ પોતાના હુકમનં. ૧૭૪૭ થી તા. ૬-૨-૧૯૨૦ તથા હુકમ નં. ૨૦૦૫ થી, તા. ૧૦-૨-૧૯૨૦ ઉપરથી અરબી કાપાના મથાળાવળા ‘ચાકો માનાલી બુખુ કદાઈ અહી’ અને “એકચુનેહાર” એવી સહીવાળા તથા બગાળામાં છપાએલા અને “જહદ જહદ” સમોદી શરૂ થના-એમ અનુદમે બે નાના પાર્નઆ પ્રિન્ટિંગ સરકાર સામે તિરકાર ઉત્પન્ન કરે એવા હોવાથી જપ્ત ચચેલાં જાહેર કરે છે.

સહી. એ. મોન્ટગોમરી.

~~મુખાઈ~~

જાહેરખબર,

તા. ૫-૮-૨૦ નો હુકમ નં. ૫૬૮૭.

મેસર્સ મેકમિલન એન્ડ કંપની તરફથી પ્રસિદ્ધ થએલી સરકારી ગુજરાતી વાચનમાળાની ચોપડીઓ થોડી મંજૂરામાં પુરી પાડવામાં આવે છે એને લખતી દરિઆરો થોડા સમય હિપર વર્તમાનપત્રોમાં છપાઈ છે. વળી એમ દેરામાં આવે છે કે ચોપડીઓ વેચનારા સરકારે મંજૂર કરેલી કિંમત કરતાં ઘુબકા વધારે કિંમત ચલાવે છે; આટલી કારે કિંમત આપને પણ આગકાને તે પુસ્તકો પુરતી સંખ્યામાં મળતાં નથી. જે અગવડની દરિઆરો ચાપ છે તેની તપાસ માટે ચોગ્ય અને વેળાસર પગલાં બરવામાં આવે તથા તે દૂર થાય એ હેતુથી સોડની જાણ માટે જાહેર કરવામાં આવે છે કે આને બંને કોઈને ખરેખરી (પાયાદાર) દરિઆદ કરવાની હોય તો તેણે નીચે સહી કરનારને મોકલી આપવી તેની સાથે પુસ્તકો પુરતી સંખ્યામાં મળતાં નાં અથવા અનીતિથી વર્તનાર પુસ્તકો વેચનારા મંજૂર કરેલી છુટક નકલની કિંમત કરતાં વધારે કિંમત માગે છે તે વિષે સગીન પુરાવા રજૂ કરવા.

વળી સૂચના કરવાની કે બની ચોકે ત્યાં સુધી ચોપડીઓ મંગાવવાના હુકમે પરવાર્યા મેકમિલન કંપનીને મોકલવા તે કંપની પ્રસિદ્ધ કરેલી કિંમતે નિયમિત રીતે ચોપડીઓ પુરી પાડશે, અને રિમાન્ડ મુજબ ડિસ્કાઉન્ટ કાપી આપશે જે તે કંપનીને કરેલી મામળી ન રચીકારાય તો તે બાબત નીચે સહી કરનારની જાણમાં લાવવી.

(સહી જે એસ. કાદરી

એડજુટન્ટલ કમ્પોઝિટર.

હિતર નિલામ.

ધનામપત્રક.

અમદાવાદ—

વસાઈ તા. દક્ષિણદેશોર્ધ—ગામ લોક ૩. ૨૫૧) રૂલ જમાડી
વાગડ તા. ધંધુકા—રૂલ કમિટિના મેમ્બરો, ખીજા ગામ લોકો, સાદ
નારબુદાસ મથુરદાસ. ૩. ૧૪) મગજના લાકુ. દાલોદ—ગોવનજી નેરામ
૩. ૧૨) મિઠાઈ. મુળધરાઈ—રૂલ કમિટિના મેમ્બરો. ૩. ૬) મિઠાઈ.
ગાંધી—ગાંધી સ્ટેટ તરફથી ૩. ૨૦) ધનામ તથા મિઠાઈ, સોભાસણ—ગામ-
લોક ૩. ૫૦) રૂલ જમાડી. કુટથલ—ગામલોક ૩. ૬૭) રૂલ જમાડી.
ટ્રેન્ટ—ગામ લોક ૩. ૫૫) રૂલ જમાડી. સાગગપુર—ગામ લોક ૩. ૨૪)
રૂલ જમાડી પોલારપુર—પોપટલાલ જનસાલ ૩. ૧૬ ધનામ હોયરબ—
વિકુલભાઈ મથુરભાઈ ૩. ૨૦) રૂલ જમાડી. અદરવા—ગામ લોક ૩. ૨૭)
રૂલ જમાડી વાગડ—રૂલકમિટિના મેમ્બરો ૩. ૧૩) ધનામ વહેચ્યું
વાસણ—ગામલોક ૩. ૮૫) રૂલ જમાડી. ગોરૈયા—ગામલોક ૩. ૧૫)
ધનામ ગોરૈયા—દયાર દોલતમિંદજી ૩. ૩૫) રૂલ જમાડી છુંડાલ—
ગામલોક ૩. ૩) ધનામ, ધુમા—ગામલોક ૩. ૪૦) ધનામ. વલોદ—ગામ-
લોક. ૩. ૧૧) ધનામ. રીખડી—રૂલકમિટિના મેમ્બરો ૩. ૨૫) રૂલ
જમાડી. રીખડી—મુખી ૩. ૨૦) ધનામ. છુંડાલ—મોતી આશા; શીવા
આશા ૩. ૬૦) રૂલ જમાડી. ખસ—ગામ લોક રૂલ જમાડી. અદરવા;
સદગૃહસ્થો. ૩. ૧૫ ધનામ. જેતલપુર—આગેવાન લોક ૩. ૭૮) જમણ આશુ.
જેતલપુર—આગેવાન લોક ૩. ૩૯) રૂલ જમાડી (કન્યાગા) ગાગડ—
હોર સારંગ ૩. ૭૯) રૂલ જમાડી. દખ્ખાલ—સદગૃહસ્થો ૫) ધનામ.
થોડા—

આંખલીઆના—તા. કપડવંજ. દયાર શિવાભાઈ કનનદાસ ૩. ૧૫)
રૂલ જમાડી કલેહા—તા નરિઆદ પા. મુગ-ભાઈ રણુચોડભાઈ ૩. ૭)
મિઠાઈ, ધનામલ જમનાભાઈ ૩. ૬) સદિઆજ. રા. મનસુખ દાગીદામ
વગેરે (વંચોલ—તા. કાકના. પા. સોમાભાઈ સુકરભાઈ ૩. ૧૫) રૂલ
જમાડી. વલતાલ—તા નરિઆદ ધમધુરદાસ આચાર્ય શીખત્રમાદજી
૩. ૫૧) વહાસ રા. સોમાભાઈ કલેહાભાઈ ૩. ૫૧), મોતનજી જનસાલ
૧૫) વહોરા રહીમભાઈ મુખભાઈ ૩. ૫) રા. કલ્યાણદોલતમંદ ૩. ૨)

અપૂર્ણ.

શુદ્ધિપત્ર.

પુસ્તક	પૃષ્ઠ	પક્ષિત	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૫૯	૮૬	૨૯	મુલમ	મુક્તા
	૧૫૪	૬	અ.૦, (૬૧)	મુસદ્દમાન
		૭	મુરિલકેરમાન	મુરિતમનમાન
	૧૦, ૧૧, ૧૨, ૧૩		મુસદ્દમાન	મુસદ્દમાન
	૧૫		મુશાફર	મુસાફર
	૧૬		ચાહ	ચાહ
	૧૯		મુગીકીમ	મુસ્તકીમ
૧૫૫	૪		ફેમલાનો	ફેમલાનો
	૧૩		અતિયિ	અતિયિ
	૨૩		મદ્દુમ	મદ્દુમ
	૧૪		મહેમીન	મિદમીન

અમીરમિયાં હમ્દુમિયાં.

વિનંતી.

૧ એક સુચના એ કરવાની કે આહમને પત્રવ્યવહારનો પ્રમજ કંઈ મળેગોયી ઉપરિચિત યાપ તો દરેક પત્રમાં પોતાનો લેખન, નંબર લખવાનું લક્ષમાં રાખશે કેટનીક વખતે તે શોધી દાંત્રમાં અમારે ધમ્મો મમય નક.મો ગાળવો પડે છે.

૨ આહુ વર્ગીયી આ માસિકનું સવાજમ ૧-૩-૦ કર્યું છે. જે આદેશએ ૩ ૧) મોકલ્યો હોય તે સારું ૦-૩-૦ મોકની આપશે એવી આશા છે. પોસ્ટ ૨૧૨૫ મોકનમે તો ચાનરો

આહકેને વિનંતી.

આહુ સાલની શરૂઆતથી અમાર માસિક કેટલાકે અનિવાર્ય કારણોને લીધે વખતમર પ્રમિદ થઈ શકતું નથી આ ખાતે અમે લાચાર છીએ. વર્ષની શરૂઆતમાં છાપખાનું બદલતું પડ્યું હતું, અને અમે આશા રાખતા હતા કે એક વખતસર બદલ પાડી શકીશું. આ કારણ નિષ્ફળ જતાથી ફરી છાપખાનું બદલ્યું છે, આ સમયમાં છાપખાનાની મુગીયનો તેના સચાવકોજ જાણે છે કામ કરનારાની તાબુને લીધે પોને નિમિત્તપણાની પ્રતિષ્ઠા જાળવી શકના નથી આથી પ્રાર્થના વિનંતી કરતાં તે કે એકા મોડા મને તો દર ચુગર કરશે બનના પ્રયાસે એકા ત્વરાથી નિયમિત કરવા હમ્દુમિયાં છીએ

ધન મેળવવાનું ઉત્તમ સાધન

હુત્તર પ્રકાશ.

આ અતિ ઉપયોગી પુસ્તકમાં ૧૦૦૦ હુત્તરો દરેક દરદેના ચમત્કારિક ઈલાજો, સેનો વિનાયકી સાધુઓ, દરેક જાતના રગ મોઝાનો, અતરો, અર્ધો વગેરે વગેરે બનાવવાની ધુણીજ સહેલી રીતો છે. વિશેષ ખાતરી વાંચવાથી યોગે કિંમત રૂ. ૧, પોષ્ટેજ ભુલુ.

મુસલક મશહુર જામનગરનો પ્રખ્યાત

શુદ્ધ સાચા મોતીનો રમો.

આખોના નામીકિત ગાદડો, હામો અને વેલોએ અમારા મુર માને પબ્લીક ટારિપ્સલો, ડિસ્પેન્સરીઓ અને દેશી દવાખાનાઓમાં આખોના જુની જુની જાતના અમૃત્ય દરદીઓ ઉપર ધણીજ કસોટી મદદથી વાપરી ઉત્તમ મર્દીકિતો આપેલા છે

આ મુરમો વાપ-વાપી આખોના અમૃત્ય દરદીઓ કસોટી મદદ થયા છે. એક વખત ખાતરી કરવા અરજ છે.

કિંમત નંબર ૧. તોલ ૧ ના રૂ. ૪) નંબર ૨, ૩, ૧૧ નંબર ૩ રૂ. ૧) અને નંબર ૪ રૂ. ૧૦.

ફ્રાન્સ અને અમેરિકાના મહાન ડોક્ટરોની નવી સોધ.

નામદાર બ્રિટિશ સરકારમાં રજીસ્ટર કરાવેલ

યુનીવર્સલ બામ.

(નમુનાની ઈખીના બે આનખો)

ફક્ત બહાર લગાડવાથીજ દરેક જાતનાં દરદો મરી જાય છે.

જગમી અગર ગરનીનો સખન માથાનો દુખાવો, આઘાતીશી, માથાનો કડાવો ચકરી, અને કંઠમાં શરીરના કોઈપણ ભાગના દુખાવો અને દરદો ઉપર લગાડવાથી કક્ષ પાચ મિનિટમાં આરામ કરી આપે છે.

કિંમત શીશી ૧ નો રૂ. ૧-૦-૦

મુરબાઈ ઈસમાલજી અતરીઆ.

ફુલબગર-જામનગર.

લેખનકળા કોપીખુકો.

ગુજરાતી અને બાળબોધ છ નંબરમાં

દરેક નંબરની કિંમત અઢી આના.

કેળવણીખાતાના મે. ડિરેક્ટર સાહેબે મુખ્ય હિસાસની મુજરાતી નિશાનોમાં ચલાવવાને મંજુર કરી છે.

૧૫૦ અને તે ઉપરાંત કોપી ખરીદનારને મેંકડે ૧૫ ટકા કમિશન આપવામાં આવશે, પેકિંગ અને રેલ્વે ખર્ચ પણ આપવામાં આવશે, પણ પોસ્ટ ભારતનું કે રેલેશનથી આગળનું ખર્ચ આપવામાં આવશે નહિ.

કોપીઓ સાથે ખીલ્લું પુસ્તક મંગાવનારને મેંકડે એક દોઢા હકસાર્થ વર્ગ મોકલી આપના મોકલણ સખી છે. મળવાનું ઠેકાણું—હાહાભાઈ કમ્પાઉન્ડનાસ એન્ડ સન્સ. લેખનકળા કોપીખુકની ઓફિસ—શુભી કમ્પાઉન્ડની પોસ્ટ ઓફિસ સામે નંબર ૨૨૭—મુંબઈ.

દસ્કત શિક્ષક કોપી ખુકો.

ગુજરાતી અને બાળબોધ આઠ નંબરમાં, કેળવણી ખાતાના મે. ડિરેક્ટર સાહેબે મુખ્ય હિસાસની દરેક મુજરાતી નિશાનોમાં ચલાવવાને મંજુર કરી છે. લગાડને લીધે કામળના લાવ એક વર્ષી જતાથી મે. ડિરેક્ટર સાહેબના, નં. ૧૧૨૪૫ ૧૯૧૭-૧૮ ની સ્પત્તી, મુકમળી હાલ એક વખત માટે અઢી આના દરેક નંબરની કિંમત સખી છે. ૨૩૦ અને તેથી વધુ કોપી ખરીદનારને લાવમાં મેંકડે ૫ (૧૫) ટકા કમિશન ઉપરાંત પેકિંગ અને રેલ્વે ખર્ચ આપવામાં આવશે, પણ પોસ્ટ ભારતનું કે રેલેશનથી આગળનું ખર્ચ આપવામાં આવશે નહિ. દસ્કત શિક્ષક કોપી ખુકોની સ્વીચ પેનો દરેક નંબરને બંધ જેમતી, ૧ થી ૮ નંબરની, દરેક વાકસમાં એકજ ભાગની, છ ૬ કિમત ૩. બા નહી.

મળવાનું ઠેકાણું:-

આદરજી કાવસજી ભારતાર.

દે. નં. ૧૦ ધોળી તલાવ-મુંબઈ

શિક્ષણ તથા શિક્ષકાની જરૂરિયાત પૂરી પાડનાર એક જ સ્થળ છે તે તમે જાણો છો, કે ત્યાં - પ્રથમ શોક્ષ, કિન્ડર્ગાર્ટન, મોન્ટેસરી-એયડ, જૂગોળ, ખગોળ, પદાર્થપાઠ, ડ્રોઈંગ તથા અવાજ, પ્રકાશ, ગરમી, આકર્ષણ, વિદ્યુત તથા વિજ્ઞાનને લગતા સાદિસો, કૃત્રીકક્ષ, એમીડ, વોલ્ટાન કોર્સ, ફિટ્ટ, ટેનીમ, ફોફી, કુટબોલ વગેરે મળી શકે છે. તે સરનાહું નોધી લો.

ગાસી એન્ડ કં. મુરત.

જાહેરખબર.

નીચે લખેલાં પુસ્તકોનો કાપીરાષ્ટ્ર અમે લીધો છે, માટે તે જાહેર પુસ્તકો અમારી પામેથી મળી શકશે માટે એડર્સ મોકલશો.

કિંમત.

રૂ. આ. પા.

મૂલઅવસ્થા	૦-૧૨-૦	ટેકસ્ટ બુક તરીકે મંજૂર છે.
બાળઅવસ્થા	૦-૮-૦	
બાળવાના	૦-૩-૦	કન્યામ અને લાક્ષ્મીરિ માટે મંજૂર
અચિત વાર્તા વિનોદ	૦-૩-૦	" "
નવીન આરોગ્ય વિજ્ઞાન	૦-૪-૦	" "

ઉપર લખેલાં પુસ્તકો ફેટલાક સ્ટોર તથા કન્યામ અને લાક્ષ્મીરિ આટે મળુર થયેન છે.

ગાજકની નયુસમકૂન તમામ પુસ્તકો મળશે.

ઉપા અલ્પના એક મુજબ જૂની વાર્તા.

કર્તા-રા. ન્દાનાલાલ દલપતરાય કવિ ૧-૪-૦

તે સિવાય દરેક જાનનાં અંગ્રેજી મુજબની તથા સંસ્કૃત પુસ્તકો અમે તમામ પ્રકારની ગ્રેડિંગ બુકો તથા ગ્રેડિંગને લગતા સામાન અમારે ત્યાંથી કિનાવન લાવે મળી શકશે.

કિંમત રૂ. ૦-૪-૬ } નવુદેશીનામું } ધારણ ક અને ૭ મહા પ્રુડ્યુડીઆ અને રાજાકૃત } ધારણવાર ખનાવેલું.

નામદાર સરકારે ટેકસ્ટ બુક તરીકે મંજૂર કર્યું છે. તદ્દન નવીન અને સગલ પદ્ધતિએ લખાયેલું હોવાથી વિદ્યાર્થીઓને અત્યંત ઉપયોગી થઈ પડેલ છે.

માનોક-

ગીરજરાંકર કલ્યાણજી } બુકસેલર એલ યુ મારતરની કં. }
ઓશા. } મુરત ખબર-રાજકોટ.

હિંદનો ઇતિહાસ—૧૨ કાં ના તમામ વિદ્યાર્થીઓ આ પ્રતિજ્ઞાનો ઉપરોક્ત શરી પાલ થાય છે તેમાં આજ સુધીના ૦ કાં પરીક્ષાના પ્રશ્નો તથા તેના ઉત્તરો આપેલા છે એમના ૫ થી માત્ર સુધીના તમામ વિદ્યાર્થીને આ પ્રતિજ્ઞા અતિ પ્રિય થએલા છે ક્રિં ક્રિં ૦-૬-૬.

નીતિ વાચનમાળા કિંમત રૂ. ૫- નીચી શિખામણી, કિ.
રૂ. ૨-૬ અને તેવાં નીતિને સમર્થ જાણનારુએ ઉપરોક્ત છતામ સામેટરી
નરિ મંલુ. ચલેલા પરત્તક આમર ત્યાથી ગળ

ઉપનાં ગાંધી ઉપાનિ શુભદાતી. નકેલ ઉર્ફે રાતે મહત્ત
શાખાઓનાં સાલતા તમામ પુસ્તકો, અધિભુતિ પ્રાપ્તિ, મહત્ત-પ્રાપ્તિ,
દિ કુસ્તાન અને કિ ગિયાની કુજોશીનાં મહત્ત-પ્રાપ્તિ, કોલેરિઓ (મિલકે,
ધી-ધર્મ મેરો, રોડનર્, કાર્યોનાં રીમ, કોર્ડ અને અધિભુતિ પ્રાપ્તિ
કોર્ડ, કોર્ડ-સાદો, કોર્ડ-સાદો, નવા પામ કુજોશીનાં મહત્ત-પ્રાપ્તિ,
અધિભુતિ પ્રાપ્તિનાં અર્થો કોર્ડે મહત્ત-પ્રાપ્તિ, કોર્ડનાં કુજોશીનાં
કોર્ડનાં મહત્ત-પ્રાપ્તિનાં અર્થો કોર્ડે મહત્ત-પ્રાપ્તિ, કોર્ડનાં કુજોશીનાં
ઉપનાં કોર્ડે મહત્ત-પ્રાપ્તિનાં અર્થો કોર્ડે મહત્ત-પ્રાપ્તિ

नीतिनु रिदधु व्यापना मागे आस तैयार कःला पुस्तकः.

विद्यमाना हि सा अलिप्याय न मा.

नीतिव्यायनभाषा.

ଆମି—ଅଗାଧର ଦୁର୍ଗାଧର ମନ୍ତ୍ରୀ

પુરતક ૧:૬. (૬, ૯ માટે મજબુર) ૦-૧-૬

ਪੁਸਤਕ ੨ ਗੁ (੧ ੨) ੦-੨-੪

પુસ્તક નંબર (,, શ્રીયુત્તમ, ૬ મંદળના અભ્યાસનાસહિત) c-4-0

पुस्तक ४ पु.

०-२=०

नीति संचारो (प्रादे जगुना)

સરનામું:— ધી સરસ્વતી ૭૫૩ ૩૧-૧-૧૯૫૬

ਸੁਰੰਗ:—

ધી સરસ્વતી છા: ગ્રીષ્મ-નિઝ્યાલ

સૃષ્ટિજ્ઞાન. (ત્રીજી આવૃત્તિ)

ધોરણ ૧-૨-૩-૪-૫-૬ ની વાચનમાળાના ત્રીજા વાળના વિદ્યાના પાઠોનું પ્રશ્નોત્તર રૂપે સંપૂર્ણ વિવેચન, પ્રે. રા. દે. કા. ના શિક્ષકોનો મેડલ મેળવેલા બે સિનિઅર માસ્તરો પાસે તૈયાર કરાવેલા ધણા ઉપયોગી અને પ્રશંસાપાત્ર થયા છે. જેની ખાતરી હુંક સમયમાં ત્રીજી આવૃત્તિ બહાર પડી તે છે, તેમજ વ. કા. અને પ્રાવેશિક પરીક્ષાના ઉમેદવારની ઉપરાઉપરી માગણી થવાથી અમોએ

સૃષ્ટિજ્ઞાન યા વિદ્યાના પાઠો.

ઉપરનાજ શિક્ષા પાસે સરળ ભાષામાં પ્રશ્નોત્તર રૂપે તૈયાર કરાવી બહાર પડ્યા છે. જેના સાતમી ચોપડીના વિદ્યાના પાઠોનું સંપૂર્ણ વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે તથા પરીક્ષામાં પુછાતા સવાલોનો પણ સંબંધ કરવામાં આવ્યો છે, જેથી જેના અભ્યાસ પછી ઉપર જુણવેલી પરીક્ષાઓમાં આ વિષયમાં નાપાત્ર થવાનો ખીલકુલ મંભવ છેવ નહિ. વધારે પ્રશંસાની જરૂર નથી. છુક મંગાવી જેવાથી ખાતરી થશે. કિંમત રૂ. ૪-૬ જરૂરયામ્બ લેનારને સારું ઠગિયન. ધોરણનાર કિંમત નીચ મુજબ—

ખાજોપયોગી પ્રશ્નોત્તર રૂપે સરળ સૃષ્ટિજ્ઞાન ધો. ૧ મું.

(આ. ૧) કિંમત રૂ. ૦-૧-૬

ધોરણ ૨ મું (આ. ૩) રૂ. ૦-૧-૦

ધોરણ ૩ મું (આ. ૩) રૂ. ૦-૨-૦

ધોરણ ૪ મું (આ. ૩) રૂ. ૦-૨-૦

ધોરણ ૫ મું. (આ. ૨) રૂ. ૦-૨-૬

ધોરણ ૬ મું. (આ. ૨) રૂ. ૦-૨-૬

ધોરણ ૭ મું. (આ. ૧) રૂ. ૦-૪-૬

પ્રશ્નોત્તરરૂપ બરતખંડનો સરળ મતિહાસ (ધો. ૫) રૂ. ૦-૨-૦

(ધો. ૧) રૂ. ૦-૪-૦

કમિશન "ટકા રૂપ આપવામાં આવશે.

પત્રવ્યવહાર નીચેને સરનામે કરો:-મણિલાલ મુળાંજીભાઈ ઉપાધ્યાય.

જુએલર એન્ડ પબ્લિશર, મુ. પેટલાડ (વાયા આજુઈ)

તા. ૬-૫-૨૦૨૩ ઉપરાંત ધોરણનાર નોટા પણ બમોએ પ્રગટ કરી છે.

એલ. એમ વિખાડી કોન્ટ્રાક્ટ, એકસેવરો-કાલખાદેવીરાઈ-કુખાઈ.
ચુ'ટી કાદેતાં ઉપયોગી પુસ્તક.

ગુજરાતી પ્રાથમિક શાળાઓમાં ટેકસ્ટ તરીકે અનુરૂપ થયેલ

ઓથા ધોરણની ભૂગોળ.

૨૦ નકશા સાથેની બીજી આવૃત્તિ.

લખનાર—રા. દિંમતલાલ ગણેશજી અંબરીયા

એમ. એ. એલ. એલ. બી.

મુલ્ય ૦-૬-૦

પતિવ્રતા સતીઓ.

૨૪ સુદર ચિત્રો સહિત આવૃત્તિ ત્રીજી મુલ્ય ૩-૦-૦

રાજા ભોજ અને કવિ કાલિદાસ.

બોધક અને આનંદદાયક વાર્તાઓનો સંગ્રહ.

૧૦ સુદર ચિત્રો સહિત દ્વિતીયાવૃત્તિ કિંમત ર. ૪-૦-૦

શાળાપયોગી નિબંધસંગ્રહ.

પ્રાથમિક શાળાઓના ધોરણ ૫, ૬ અને ૭, ગુજરાતી પર્નામ્પુલ
કાલંકા પરીક્ષા અને મેલ તથા ફિમેલ ટ્રેનિંગ કાલેન્ડર માટે

કર્તા—ઉસમાન બચલ જુહાપુડીયા.

અને

ગોહબત્તરિંદજી ગોલીવંશી રાણા.

૨૫૦ પાનાનું દ્વિતીય પુસ્તક, કિંમત માત્ર રા. ૧).

ક્રમશઃ તથા ગુજરાતી એ. બી સી, ડીના કાગળો કિંમત
એક આનો

ઉદ્યમદર્શક સંવાદ.

કવિના સ્વર્ણ ચરિત્ર, રાજકોષ મિ દિંમતલાલ ગણેશજી
અંબરીયા, એમ. એ. એલ. એલ. બી ની દોઢ સાથે કિં. ગા. ૦-૧૦-૦

બાળ સંદર્ભો વાર્તા સતર.

રા. ૧-૮-૦

રેપાલીયન ધોનાપદ્ધતિ-ચરિત્ર.

રા. ૨-૦-૦

(પાકુપુકુ) રા. ૨-૬-૦

પ્રથમ પેઢી માટે.]

[અંક ૧૧-૧૨ માં]

Gujarat School Paper.

ગુજરાત શાળાપત્ર.

નવેમ્બર-ડિસેમ્બર માસે ૧૯૨૦.

અવલોકનમણિકા.

વિષય	પૃષ્ઠ.
૧. ગુજરાતી કવિશાળાઓ માટેનાં ધોરણો ૨૪૧-૨૫૮	
૨. અશ્વમેધ... ..	૨૬૭
૩. રમી કેમ ચાલી જાય... ..	૨૬૫
૪. ઇલાકાની વૃજીભાતી વાર્તા... ..	૨૬૮
૫. અશ્વમેધના પાંચ મંગલો અથવા... ..	૨૭૦
૬. પાંચમો રીકાર્ડ... ..	૨૭૨
૭. પંચાંગના ઉત્તર... ..	૨૭૩
૮. વિદ્યાર્થીની કીકાર... ..	૨૭૫
૯. સર્વાપત્નિના પુનરાગમન... ..	૨૭૭
૧૦. કેળવણીના તારીખો અંગે... ..	૨૮૮

કેળવણીના તારીખો અંગે.

તારીખ અર્થે પ્રકાશક (ડિસેમ્બર ૧૯૧૪ થી)

મિ. કેમ્બ્રિજ અસ્ટોર બાલા, બી. એ.,
પ્રિન્સિપલ, મે. રા. ફ્રેન્ડિંગ કોલેજ-અમદાવાદ.

(જેનું દફતર મળેલ તાખ્યા છે).

બી. એ. સંસ્થાના મિ. પ્રેમભાઈ પટેલ ગોળીવાળા દ્વારા મળેલું.

કે સિવિલ સરિપત્તી સાથે પાતાના પત્રીકા-અમદાવાદ.

સૂચના.

૧. પત્ર સમઘી લખાણ—એડિટર તરફ મોકલવું. છાપક મોકલવાનું લખાણ કાગળની એક બાજુએ ચોકખે અક્ષરે લખવું. છાપક ચોખ્ખા લાગશે તો છપાશે, નહિ પર્મક દરેકો લેખ ટિકિટ મોકલી દશે તો પાછો મોકલવામાં આવશે.

૨. લેખકને ઉત્તેજન—વિષયો લખી મોકલનારની પૈસા લેવાની ખુશી હશે તો પ્રથમથીજ ખર્ચર આપેલી દર છાપેલે પાને ચોખ્ખતા પ્રમાણે રૂ. ૧) સુધી આપવામાં આવશે. સ્વર્ગપત્ર માર્ટે કંઈ આપવામાં નાહ આવે.

૩. લિપાળમ—વરસ એકતો રૂ. ૧૧-૦-૦ દપાલ ખર્ચ સાથે અગાઉથી. વિદ્યાર્થીઓ માર્ટે ૦-૧૦-૦. છુટક અંકના રૂ. ૧૮-૨-૦ પોસ્ટરેજ રૂ. ૦-૦-૧ જુદું.

૪. મનિઓર્ડર—ફૂપત પર ગામ કે શહેરનું કેમલું રપટ લખવું તેમજ ત્યાં એકથી વધારે નિશાનો હોય તો નિશાનો નખર તથા શાળાપત્ર ઓરિસ તરફથી અપાએલાં સરનામાના લેખક ઉપરનો નંબર લખવો.

જાહેરખબરના બાવ.

સુદત.	પેજ.		
આખું વપ.	આખું.	અર્ધું	પા.
	રૂ. ૧૫	રૂ. ૭૪	રૂ. ૨૦
છ માસ.	રૂ. ૭૫	રૂ. ૧૮	રૂ. ૧૨
ત્રણ માસ.	રૂ. ૨૦	રૂ. ૧૦	રૂ. ૭

છુટક છપાવવાનો દર.

દર ત્રણ લીટીએ રૂ. ૧-૨-૦

રાખ્યા છે

આ પત્ર સાથે કોઈ પણ હેડ-લીસ વહેચવામાં આવશે નહિ.

૫. શાળાપત્રમાં આપેલી ખાતગી જાહેરખબરોમાં જણાવેલી ચોખ્ખા ખાતાએ મંજૂર કરેલીજ હોય એમ દર્શાવેલું હોવું જોઈએ. મંજૂર કરેલી તરીકે ગણવી નહિ.

૬. શાળાપત્રનું વરસ જાન્યુઆરિથી ડિસેમ્બર સુધી ગણવામાં આવે છે; માર્ટે વરસની વચમાં જે આઠક મંથ થવા માગતા હશે તે પાસેથી જેટલા અંકો તેમને મળ્યા હશે તેટલાની છટક અંક લેખે લેવામાં આવશે.

બેસતાં વરસે બહાર પડશે.

તદન નવીન દમકનમાં રૂમ બેરંગી ચિત્રોથી ભરપૂર, ગુજરાતી ભાષામાં પહેલ વહેલુજ પ્રગટ થનાર, છોકરા તથા છોકરીઓને એક સરખા આનંદ તથા ગમ માથે જ્ઞાન આપનારે આમિક

“ બાલ-જીવન.”

કાર • સદિ ૧ ને દિને બહાર પડે. સખત મોંઘનારીને લીધે જરૂર જોઈતીજ નકચે. છાપવાની હોવાથી અગાઉથી પ્રાદક થવા માટે આજેજ નામ મોંઘાવા રખો (વર્ષિક લ વાનમ રા. ૩-૦-૦૦ છુટક નકલના ૭ આના)

“ બાલ-જીવન ” કાર્યાલય. ગ્રેટ મિલ્ડીંગ-લેમિન્ટેડ રોડ

મુંબઈ નં. ૭

કનગી પ્રનવાળું નાનું ગુજરાતી પચાગ. ગણ સાલ કરતાં મુલાત પાસા સાથેનું તૈયાર છે. કિ ૦-૨-૦૦ પો. ૦-૦-૦-૬

દામોદર હીરાલાલ જીએલર

ખંભાત.

ગુજરાતની નકશા ભૂગોળ, ધોરણ ૩ જી.

સુદત રંગીન ગજરાતનો નકશો ૧૮૧૧”x૧૬૧૧” ૩ ૦-૨-૦૦ નરે ગુજરાતની ભૂગોળ, વ્યાખ્યાઓ, રોકલ અને જૂનગ ગમના સંદિન ર. ૦-૧-૦ ગુજરાતી ધોરણવાર મુખગણિત —આળવર્મ ર. ૦-૧-૦, ધો. ૧-૨ ર. ૦-૧-૦, ધો. ૨ જી ર. ૦-૧-૦; ધો. ૩ જી ર. ૦-૧-૦ અને ધો. ૪-૫ ર. ૦-૧-૦. અધિત્ર કિ-ડર ગાર્ટન પદ્ધતિ —ભાવલરી મંજુર ર. ૦-૮-૦.

મજવાનાં ટેકાણાં—

મહિતા મોહનલાલ દામોદર, જીએલર, રાજકોટ,
જીએલર-નવકુલદાસ પુરપોત્તમ અનગ, માંડવીની પોળ,
ગોલી પોળ, —અમદાવાદ.

(મિ હમમાન અવય ખુડખુડીઆ રેડમાસર મુસ્લીમ હાઈસ્કૂલ પચાતી તરફથી આ બાહેરખખર છાપના માટે મોક્ષવામાં આવી છે.)

જોઈએ છે—હું તેમજ ગુજરાતી દેશ અને અનુભવી શિક્ષકો પાસે અનુભવ અને લામકાત મુજબ, કિન્ડરમાર્ટનના અનુભવીઓને સારો આનંદ આપવામાં આવશે. પ્રમેદન સારા આપવામાં આવે છે. પ્રોવિડન્ટ ફંડ પણ ખોલવામાં આવ્યું છે. શિક્ષકો માટે મકાન તૈયાર થાય છે. મેં આ 'મહિનામાં તૈયાર થયેથી તે પણ ફ્રી મગશે જેઓની ઇચ્છા હોય તેમણે પોતાની લામકાતના સર્ટિફિકેટ સાથે તથા પોતાના અનુભવની દર્શાવતી સહિત નીચેના સરનામે અરજી કરવી. હેઠ માર્સ્ટર

મદરસાએ શૌકતે ઇસ્લામ
વયલી (સોરઠ.) (કાઠીઆવાડ.)

જોઈએ છે—સિનિઅર રૂ. ૪૫ દરવરમે બખ્ખે વધારી રૂ. ૬૫ રહેવાનું મક્કત. ફર્ટીધર રૂ. ૩૦, દરવરમે એકેક વધારી રૂ. ૫૦ રહેવાનું મક્કત. નીચેના સરનામે અરજી કરવી.

શેઠ રામજી આસર વિદ્યાલય સેક્રેટરી
ઘાટકોપર—(મુખર્ષ)—જીસ્તે યાજ્ઞ

“ બહેરા મુંગાની શાળા, અમદાવાદ.”

લાખા અને ઉપયોગી હુમર મક્કત ગિખવાય છે. બહેરા ગામના બહેરા મુંગાને શાળામાં રહેવાની અને જમવાની જોડવણ છે. ખોરાકની આસિફ રૂ. ૬) લેવાય છે. ગરીબ બહેરા મુંગા છોકરાને, કપડાં અને ખોરાક મક્કત આપાય છે પૂઠો.

ખાલુશાંકર લલુભાઈ દસાઈ.
હેડમાસ્તર અને મંત્રી.

સહેલાઈથી અંગ્રેજી શીખવું છે ?

જો થોડા ખર્ચે અને પદ્ધતિસર અંગ્રેજી શીખવા માગતા હો તો બહેર ‘અંગ્રેજી શિક્ષકો’ ખરીદી કિંમત ખોસ્ટેજ સાથે ફક્ત ૬૨૨ આના છે.

લખો—બ્યાશાંકર ભાઈશાંકર શુક્લ.

૪ સોનાફળીઆ—સુરત.)

બાળકોનું હિત વિચારશો ?

જો ખરેખર બાળકોનું હિત વિચારતા હો, તો અર્ધાંબાનાની ટિકિટ બીડી ખુલાસો મંગાવો. શિક્ષકોને અને બુકસેલરોને વિશેષ લાભ મળે એમ છે. લખો:—

બાલસાહિત્યપ્રકાશ મંદિર.—સોનીપળાયા—મુસ્ત.

શંકા તણને વાપરો—દેશીનામું.

શંકાશીલ શિક્ષકોની જાણ માટે લખવાનું કે મુંબાઈ સર. ની બ. નં. ૧૪૬૭ તા. ૨-૬-૧૯૦૦ લગત ઉત્તર વિ. એ. ઇ. નં. ૪૪૪ તા. ૧૬-૧-૦૧ થી દેશીનામું નવી ટેક્સ્ટ બુકોમાં મંજૂર છે. છે કાયમ છે.

સૌથી પ્રથમ નામા વિષે ચર્ચા કરનાર સ્વતંત્ર પુસ્તક છે. બ્યાવહારિક સિદ્ધાંતોની રચના નવી ધોરણે; ભાષા ઉત્તમ અને સરળ ભાગજો ટકાઉ એજ છતાં એ કરતાં સરળ છે. કી. ૦-૪-૦ પો. ૦)-૬. સો. ૩૦.

છગનલાલ લલિતભાઈ શાહ દેશીનામાવાળા—વડોદરા.

“શિક્ષણ સાહિત્યો.”

આ કાર્યાલયમાં શાળાઓ અને કોલેજોને ઉપયોગી ભૂગોળ, અગોળ, પદાર્થ વિજ્ઞાન, રસાયણ, ગણિત, કસરત, ક્ષત્રિયત, રમત, કિન્ડરગાર્ટન ગ્રાન્ટેસરી અને સ્લોઈડ સિસ્ટમ વગેરે તમામ પ્રકારના સાહિત્ય, જેના કે સુધીમાળા, પુસ્ત્રીના ગોળા, ચંદ્રની ક્ષયવૃદ્ધિ, નકશા, રીલીફ, મૅપ્સ, યંત્ર, શક્તિઓનો સેટ. સંસ્કૃત-સ્થાનનાં ધોરણવાર બોર્ડિંગ, આબજેક્ટ લેસન બોર્ડિંગ, ધધાના હથિયારની પેટ્ટીઓ, પક્ષી બોર્ડિંગ વગેરે વેચવામાં આવે છે. વિશેષ હકીકત માટે અમારૂં પ્રાપ્ત સિસ્ટમ મફત મંગાવી વાંચો. કારખાનું દહેગામ (રેલવે સ્ટેશન) ના સામે બદલ્યું છે. અમદાવાદથી રેલવે ભાડુ ૦-૪-૦ છે.

કારિભાઈ છગનદાસ પટેલ.

શ્રી નાંદોલ શિક્ષણસાહિત્ય કાર્યાલય કંપની લિમિટેડ દહેગામ, વાપા અમદાવાદ પ્રાંતીય રેલવે.

નિશાળમાં ચાલતી સઘળી વતની છોકા,

સ્ટેશનરી મળવાનું જાણીતું ને જીવું

ઠે. ગુજરાત ઓરીએન્ટલ બુક ડીપો.

રતનપોળના નાકે-અમદાવાદ.

વી. પી. થી મોકલવામાં આવશે.

૧. સરળ રસીનામાની પદ્ધતિ—ટેક્સ્ટ બુક આ. ૨૬ મી ૦-૪-૬, સરલ ગુજરાતી બાળ વ્યાકરણ-લાઇઠ બુક, ઘણે ઠેકાણે ટેક્સ્ટ, આ. ૨૩ મી ૦-૪-૬; ૩ સરલ વ્યુત્પત્તિ જ્ઞાનપ્રકાશ (૫-૬-૭ મી ચોપડીના પાઠવાર ચબરોના કોષ સહિત) લા. પ્રા. બુક, આ. બીજી ૦-૬-૦, ટ્રે. કો. પ્રા. ૫ ના ઉમેદવારોને ખાસ ઉપયોગી; ૪. નવું સરળ મુખ્યગણિત (બાળવર્ગથી ધો. ૫ સુધી એકજ બુકમાં) ઘણે ઠેકાણે ટેક્સ્ટ, આ. ૬ મી. ૦-૨-૩, ગુજરાત પ્રાંતની ભૂગોળ-વિજ્ઞા—આ. ૮ મી, ૦-૧-૩. કમિશન સાફ મળશે મુખ્ય એજન્ટ અમદાવાદ, એસ. બી. શાહની કંપની, રાજકોટ, બહેચરભાઈ મેથલ જ્ઞાપતનગર, અબ્દુલેકુસેન આદમજી ધીરાજી, એલ. ટી. વાઢેર. જામનગર, હેમરાજ જાદવજી. જુનાગઢ, જુદાવન દાગોદર મુંબઈ, એન. એમ. ત્રિપાઠી કમ્પ્લે-માંડવી લાલજી શંકરલાલ ગોંડળ, સુનીલાલ દોકરસી દોઠારી ઇત્યાદિ

પ્રેમચંદ કરમચંદ શાહ.

માજ. એ. ઇ. ગોંડળ સ્ટેટ, મુ. કપડવાજી.

ગુજરાત શાળાપત્ર.

પુસ્તક ૫૨ મું તથેમ્બર-ડિસેમ્બર સને ૧૯૨૦ અંક ૧૨-૧૨ મો.

સને ૧૯૨૦ના માસ મહીનાની ૪ થી તારીખના કેળ-
વાણીખાતાને લગતા સુબઈ સરકારના હુકમ નં.
૧૦૮૩થી મળુર થયેલાં ગુજરાતી કન્યાશાળાઓ
માટેનાં ધોરણો.

ટીપ ૧. ત્રીયેનાં ધોરણોમાં ત્રીયેલા વિષયો પૈકી દશી ભાષા,
અકગણિત, ભૂગોળ, આરોગ્યશાસ્ત્ર, અને મોપકામ બધી નિશાળામાં
ફરજિયાત થને અને તે ઓછામાં ઓછા અભ્યાસક્રમ ગણાશે.

ટીપ ૨. જે વિષય કે બાગતો પરંપ્ર આવી નિશાની કરેલી છે તે
ઐચ્છિક છે.

ટીપ ૩: આ ધોરણો માટે પ્રાથમિક કન્યાશાળાઓના નીચે પ્રમાણે
વર્ગ પાઠ્યામાં આવશે —

(અ) આળો અભ્યાસક્રમ પુરો કરવાનું માથે લઈ રહે એવી
નિશાળા દાખલા તરીકે પ્રાથમિક ટ્રેનિંગ સરથાઓ સાથે જોડેની નિશાળા,
જેમનાં મુખ્ય શિક્ષકો અથવા શિક્ષકો સુગૃહીઅન હોય એવી મિશનોના
તાલામાંની નિશાળા, અને બીજી રીતે ચર્ચાવાતી પણ પુરતા શિક્ષકો તથા
સાધનોના નિશાળા;

(બ) અભ્યાસક્રમનો ઘણોખરો ભાગ પુરો કરવાનો પ્રયત્ન કરવા
માટેની યોજના ધરાવના જેના શિક્ષકો, બચા, અને સાધનો જેમની પાસે
હોય એવી નિશાળા, દાખલા તરીકે મોટી અને સારા પાયા પર હોય એવી
યુનિવર્સિટીઓ અને સેકલેબોર્ડની નિશાળા;

(ક) ઉપર ટીપ ૧ માં દર્શાવેલા ઓછામાં ઓછા અભ્યાસક્રમ
પરતા વધારે માટે પ્રયત્ન ન કરી શકે એવી નિશાળા.

ટીપ ૪ (૧) હાથના કામની પરીક્ષા બધાં ધોરણોમાં ભેગી લેવામાં આવશે અને દરેક બાળકને જુદા દોઢા આપવામાં આવશે નહિ.

(૨) અહીંયા દર્શાવેલા હાથના કામના નમુના સિવાયના બીજા નમુના એન્જીકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટરે પસંદ કરેલા હોય તો તે અહીં દર્શાવેલા નમુના ઉપરાંત કે તેમને બદલે લઈ શકશે.

બાળ વર્ગ.

(આ વર્ગમાં પરીક્ષા એકડી કરશે અને જુદાં જુદાં બાળકોને દોઢા આપવામાં આવશે નહિ)

૧. દેશી ભાષા.

મૂળાક્ષર તથા બારાખડી લખવાં અને વાંચવાં.

નાના જાણીતા શબ્દો બતાવવા.

બાળપોથી અથવા કાળા પાટીઆ પર લટકાવેલા તેના જવાબ બોલેલા સચિત્ર પટ વાંચવા.

સાદી કવિતાઓ અને ગીતો ગાવાં.

હાકરાઓને ગમતાં રમકડાં, રમતો, પ્રાણીઓ, અને છબીઓ જેવી સ્મૃતિ બાળકો પર સામાન્ય વાતચીત

શિક્ષકે ઘણી સાદી વાર્તાઓ, દતકથાઓ અથવા પરીઓ કે વનદેવતાઓની વાતો કહેવી.

ટીપ—બાળકોને તેમનાં સૃષ્ટિજ્ઞાન,* ચિત્રકામ,* વાર્તાઓ, છબીઓ, પાઠો, ઉદ્યોગો, ગીતો, વગેરેના સળધના પોતાના નિયારો દ્વિતી જણાવવાને ઉત્તેજન આપવું જોઈએ કેટલીક વાતચીત તથા વાર્તાઓમાં થોડીક નમુનારૂપ પ્રદેશી જતો તથા પ્રદેશો વિષેની (સાદામાં સાદી) હકીકતનો સમાવેશ કરી શકાય.

૨. અંગ્રેજીભાષા

૬૯ સુધીની સંખ્યા ગણવી, વાંચવી, તથા લખવી.

મોટાનું કામ પદાર્થોની મદદથી ચતુર્થ જોઈએ, અને તેમાં ૧૦ સુધીની સંખ્યાઓના સરવાળા, બાદબાકી, ગુણાકાર* તથા ભાગાકાર* નો સમાવેશ જોઈએ.

*૩. મૃદિશાન અને નિશાળનું બાગકામ.

(અ) સામાન્ય હોડવા તથા પ્રાણીઓ વિષે ખેતરમાં કે બાગમાં વાર્તારૂપ પાઠ.

(બ) બાળકોએ ઘેરથી કોડીઓ, અથવા નાજીએરની કાચડીઓ લાવવી, તેમને માટીથી ભરવી, તેમાં બી વાવવી, અને તેમની સંભાળ લેવી નિશાળનો સામાન્ય બગીચો અથવા વગેરેના કપારા નીલવાનું, અને તેમાંથી પચરા, સુકા પાંદડા, વગેરે બેળાં કરવાનું કામ શિક્ષક સાથે સૌએ મળીને કરવું.

ટીપ—એન્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટરે મંજૂર કરેલા નિશાળના બાગ કામના કોઈ જુદા અભ્યાસક્રમ પ્રમાણે પ્રથમથીજ કામ કરતી નિશાળોને તેમની મશ્વરો હોય તો તે અભ્યાસક્રમને વળગી રહેવાની છૂટ છે.

*૪. ચિત્રકામ.

(૧) હોડવાઓની પ્રાથમિક શાળાઓ માટેનાં ધોરણોમાં જથ્થાવેલી વસ્તુઓનાં ચિત્રો.

(૨) બાળકોની શક્તિને તદ્દન અનુકૂળ કદપનાશક્તિનાં ચિત્રો.

(૩) ઉપર (૧) માં જથ્થાવેલી વસ્તુઓ તથા બીજી વસ્તુઓનાં વાદ્યસ્ત્ર પરથી ઉપજાવેલાં ચિત્રો.

*૫ હાથનું કામ.

માટીના ઘાટ ખનાવવા, ડાગળ વાળવા, કાગળ કાપવા, અને સળાઓ ગોઠવવી.

*૬. અંગકસરત અને રમતો,

ધોરણ ૧લું.

૧ દેશી ભાષા.

વાચન:—સરકારી વાચનમાળાની પહેલી ચોપડી ગાંચી

કવિતા:—સરકારી વાચનમાળાની પહેલા ચોપડીમાંની કવિતા તથા સાર્દા ગીતો મોઢે કરવા તથા ગાવાં.

સાચમાં ગાવું.

નિર્બંધ — વાચેલા પાઠ અને કવિતાઓ તથા શિક્ષકે કહેલી વાર્તા જોતો સાર મોટેથી બોલી જવો, દેખાડેલા ચિત્રોનું વર્ણન; જાળકોને કાચક દંતકથાઓ, તથા પરીઓ કે પનદેવતાઓની વાર્તા, કેટલીક વાર્તાઓ અને વાર્તાઓમાં થોડીક નમુનારૂપ પરદેશી જતો તથા પ્રદેશોની (સાદામાં જાણી) લક્ષકતનો અભિવેશ કરી શકાય.

લેખન — વાંચેલી યોપડીમાંથી શિક્ષકની દેખરેખ નીચે ઉતારો કરવો.

૧૦૦ દોકડા.

૨ અકેગણિત

જાળવર્ગના કામનું પુનરાવર્તન ૧૦x૧૦ સુધીના ધડીઆ ખાગડોએ જનાવરા તથા મોટે બોલવા ૨૦ સુધીના અર્ધો, ત્રીટીઓ, આકૃતિઓ, પંચેરના વિભાગ પ્રત્યક્ષ પાડી બતાવતે તથા કાગળ વાળીને રીખવવા. રૂપીઓ, અર્ધો રૂપીઓ, પાવણી, બે આની, આની, ટુશુ, પૈસો, અને પાઈ, એ નાણા ઓળખવા તથા તેમનાં નામ કહેવા.

મોઢાનું કામ પદાર્થોની મદદથી કરવું ગરબો, અને તેમાં લક્ષ સુધીની સંખ્યાઓના મરવાળા, બાદખાની મુખાકાર, તથા કાગળાકારનો ચત્રાવેશ કરવો ભંધએ

* લેખી કામ — ૨૮ સુધીની મખ્યાના સરવાળા તથા 'પાદખાનીના' સાદા લખવા. ૧૦૦ દોકડા

* * આવી બે નિશાનીઓસાજી બાજતો, પાસેના કિપડા ધોરણ માટે રાખી મુકવી

૩ યોપકામ

કોર વાળીને ઓટણ, કાગળ કે લકપડાના સધા મેળવવા, અને સોષ-ડિલ. ૧૦૦ દોકડા.

*૪. સૈદ્ધિજ્ઞાન અને ગાગાનું બાગકામ.

(અ) ૧ નિશાળના જમીયામાંના કે પાંચે આપેલા મોડ સજીવ છે અને જિંદ પામે છે એ વિષેની વિદ્યાર્થીઓની ખાતરી કરવા માટે તે છોકરી નિરીક્ષા. બોની રેતીમાં બી વાવવા, કે જોધી કરીને છોડ શી રીતે વધતા

જમ છે તે નોંધ ચકાવ. મળી શકે નેવા-છએક હોડની, અને મૂળ, યા, પાન, પુલ, અને ફળ જેવા કેટલાક જુદા જુદા ભાગોની નિરીક્ષા.

૨. (૧) બેસ અને ગાય કે મગદ, (૨) લેટુ અને બકરું, અને (૩) પોપટ અને કાગડો, એમની વચ્ચેનું મજતાપણું અને તફાવત તપાસવા.

૩. આકાર અને તેમાં આપણે જે નોંધએ છીએ તે—આકાર, વાદળો, સૂરજ, ચંદ્ર, અને તારા.

વસ્તુઓ/પાણી, તે ક્યાંથી આવે છે, ક્યાં જાય છે, અને શું કામ કરે છે.

(બ) ખગડોનો ઉપયોગ, અને વર્ગના, ક્યારામાની પોથી જમીન ખોદવાનો અભ્યાસ. છએક ટોડ ઉછેવા, અને સામાન્ય રીતે રીસકતી દેખાતી નીચે કામ કરવું સામાન્ય રીતે ૧૫થી વધારે વિદ્યાર્થીઓએ એક કામ કરવું નહિ.

૧૦૦ દિશક

*૫. ચિત્રકામ

(૧) હોડ-ઓની પ્રાથમિક સાગાઓ માટેના ધોરણોમાં જણાવેલી વસ્તુઓનાં ચિત્રા.

(૨) પાગડોની ચકિતને તદ્દન યોગ્ય કદનાચકિતનાં ચિત્રો.

(૩) ઉપર (૧) મા જણાવેલા વસ્તુઓના અને ખીજ વસ્તુઓનાં વાદાસ્ત પરથી ઉપગ્રહેલાં ચિત્રા.

*૬ હાથનું કામ.

માટીનાં પાટ તપાવવા કાગળ વાળવા અને કાગળ કાપવા.

* અગકસરતો તથા રમતો.

ધોરણ બીજું.

૧ દશી બાપા

વાચન—મરકારી વાચનમાળાની બીજી ચોપડી. વિષયની સમજૂતી સાથે, બાવ જણાય એવી રીતે, માફકસર સરગતાયા વાંચી.

કવિતા—બીજી ચોપડીનાં કવિતાઓ સમજવી, મોઢે કરવી અને ગાવી. માયર્થ ગાવું.

નિબંધ:—પહેલા ધોરણના જોડો, પણ જંગ હયા પ્રકારનો. સમાવજી, મહાભારત, કે તેમના જોડા ખીજા પ્રયોગોની વિદ્યાર્થીને લાયક વાર્તાઓ.

લેખન:—ખીજા ઓપરીમાંથી શિક્ષકની દેખરેખ નીચે ઉતારો તથા ચુતલેખન. ૧૦૦ દોડકા.

૨. અંગ્રજી.

૧,૦૦૦ સુધીની સંખ્યા વાંચવી તથા લખવી. સરવાળા, બાદબાકી, ગુણાકાર તથા ભાગાકારના સહેલા દાખલા.

૨૦x૧૦ સુધીના ઘડીઆ વિદ્યાર્થીઓએ ખતાવવા તથા બોલવા. માપ લઈને વસ્તુઓ વડે, અથવા કાગળ વાળીને, આપેલી સંખ્યા અથવા પરિમાણ (જેથા) ના કે અને કે શોધી કાઢવા. ઓરડામાંની ચીજો કુટપડીથી માપવી. પ્રવાહી પદાર્થો માપવામાં રચાનિક માપોનો અને તેજામાં રચાનિક જોનોનો ઉપયોગ કરવો.

૫૦ સુધીનાં અંકો, તથા ૨૦ સુધીનાં પાયાં દેશી નાણાંનો ઉપયોગ.

ઉપલી સંખ્યાઓનો ઉપયોગ થાય એવું અને ખાણિકાની રાજની જિંદગીને લગતા પ્રતોનો સમાવેશ થાય એવું મુખ્યગણિત

૧૦૦ દોડકા.

૩. ભૂગોળ.

(અ) દિશાઓ, વર્ગના ઓરડાનો નકશો નિશાળના મકાનનો અને તેને ફરતી જગાનો નકશો

(બ) આસપાસના મકાનો તથા મોહલાઓનો નકશો અથવા નમુનો

(ક) ગામ કે શહેર—તેની મુખ્ય ભૂતળ રચના, લોકોના ધર્મ, અને મુખ્ય રચાનિક પેદાશ (સાદામાં સાદું વર્ણન).

(ડ) માટીના નમુનાની મદદથી પર્વતો તથા નદીઓની વ્યાખ્યા શીખવવી.

(ઈ) પૃથ્વી અને તેનો આકાર, અને જમીન તથા પાણીના મુખ્ય વિભાગ (સાદામાં સાદી રીતે શીખવવા). ૧૦૦ દોડકા.

૪. આરોગ્યશાસ્ત્ર.

સ્વચ્છતા, શરીર, ચોક્કસ હવા, અને ગ્રામડી, દાંત, તથા નખની મંભાળ, એ વિષે સાદી વાતચીત. ૧૦૦ દોહડા.

૫ સૌક્યકામ.

સાંધા મેળવવા અને જાડ કપડાની આસરે ૧૦ " x ૭ " માપની કાચળી ખનાવવી અને તેમાં દોરો ભરવાનું અને સાંધા એકઠા કરી મથાળે સીવવાનું કામ બતાવવું (રંગીન દોરો વાપરવો) ૧૦૦ દોહડા.

* ૬ સૃષ્ટિજ્ઞાન અને ગાળાનું બાગકામ.

(અ) ૧. પંદર રથાનિક છોડ તથા તેમના મુખ્ય વિભાગોનું અવલોકન કરવું અને તેમને ઓળખવા, દાખલા તરીકે બાજરી, જુવાર, ઘઉં, ડાંગર, શેરડી, મગધ, આખો, જમરૂખી, દાડમડી, કેળ, ખજૂરી, નાળિયેરી, લીંછુડી, તુવેર, ચણા, વાલ, વટાણા, મગફળી, ગુલાબ, ભુઈ, સુરજમુખી, શુશ્પમોટોર, ગલગોરો, તુલસી, કાકડી, તડજીચી, દૂધી.

૨. પાંચ સામાન્ય પ્રાણીઓના આકાર અને ખાસીયતોનું અવલોકન, દાખલા તરીકે બતક, મરઘી, ચક્રવી, કચુતર, ધોડું ગધેડું, ઊંટ, ગોકળગાય.

૩. મનુષ્યાના પડછાયાની દિશાઓ ધ્યાનમાં લઈને સુરજની જુદી જુદી સ્થિતિઓનું અવલોકન, આકાશમાં સુરજની સ્થિતિ ધ્યાનમાં લઈને વખત દેહેવો.

પવનની દિશા જોવી.

(બ) વિદ્યાર્થીઓએ નમુનાના ચોરસ ક્યારાઓમાં શિક્ષકને કમ કરતા જોવા, અને પછી બે વિદ્યાર્થીઓએ પોતાના ક્યારામાં તેજ કામ કરવું. બનતા સુધી સૃષ્ટિજ્ઞાન માટે જરૂરના તમામ છોડ ઉગાડવા.

૧૦૦ દોહડા.

* ૭ ચિત્રકામ.

(૧) છોડરાઓની પ્રાથમિક શાળાઓ માટેનાં ધોરણોમાં જણાવેલી વસ્તુઓનાં ચિત્રો.

(૨) બાળકોની રચિતે તદ્દન ચોખ, કપ્પનાચકિતનાં ચિત્રો.

(૩) ઉપર (૧) માં જણાવેલી વસ્તુઓ અને બીજી વસ્તુઓનાં ચાદાન્ત પસ્ટી ઉપજાવેલાં ચિત્રો. ૧૦૦ દોહડા.

* ૮ હાથનું કામ.

માટીના ઘાટ બનાવવા, કાર્ડબોર્ડ કે પ્લાસ્ટિકપેપરનાં મોઝાઈક અથવા તમુના બનાવવા.

* ૯. અંગકસરતો અને રમતો.

ધોરણુ ત્રીજું.

૧. દેશી ભાષા.

વાચન.—સરકારી વાચનમાળાની ત્રીજી ચોપડી, વિષયની સમજૂતી સાથે, ભાવ જખ્યાય એવી રીતે માફકસર સરજતાથી વાંચવી.

દીપ—આ ધોરણુથી માંડીને વિદ્યાર્થીઓને ઘર આગળ તેમને હાથક પુસ્તકો વાંચનાને ઉત્તેજન આપવું જોઈ એ. એવાં પુસ્તકોની યાદી ખાતા તરફથી બહાર પાડવામા આવશે.

કવિતા.—ત્રીજી ચોપડીમાંની કવિતા સમજવી, મોટે કરી, અને ગાવી, સાથમાં ગાવું.

નિબંધ.—સાદી વસ્તુઓનું મોટેથી વર્ણન કરવું, અને ચિત્રકે વાંચી બતાવેલી વાતો અથવા વર્ણનરૂપ કવિતાનો સાર મોટેથી કહી જવો. રામાયણ, મહાભારત, અથવા તેમના જેવા મંથોમાંથી યોગ્ય વાર્તાઓ.

૧. લેખન — વાંચેલી ચોપડીમાંથી ચિત્રકની રૂબરૂબ નીચે લેખારો અને સુલેખન.

દીપ—જે નિયાજોમા જોઈતા સાહિત્યો અને દ્રેષ્ય શિક્ષક દ્વારા તેમાં આ અથવા દાર્ષ પછી ઉપલબ્ધ ધોરણુમાં કોપિ પ્રુક લખવાનું દાખલ કરવું.

૧૦૦ શોકમાં.

૨ અકુશલિત.

૧૦,૦૦૦ સુધીની સંખ્યા લખવી તથા વાંચવી.

પહેલી ચાર સાદી રીતો. જે આંકડા વડે ગુણાકાર તથા ભાગાકાર નવાં નવાં બની શકે તેવાં ત્યાં દુબી રીતો વાપરવાં.

દરરોજની વપરાશનાં ગ્થાનિક દેશી નાણાઓનાં કાટકા અને સાદાં દેશી વજનો તથા માપો, અને (ફક્ત નાણાની) બાજીણી.

પરિમાણ (ટગલા) નો અડસટો ઢાઢવો અને માપીને તથા તોલીને અડસટો, બરાબર છે કે કેમ તે જોવું જોરગાની લઘાર્થ, બારણાની ઉંચાર્થ, વગેરે માપવાનાં વ્યવહારોપયોગી મનોમતો.

અમેજ પદ્ધતિ પ્રમાણે જે સંયુક્ત રીતો (સરવાળા તથા ખાદખાકી) અને દેશી પદ્ધતિ પ્રમાણે તેજ જે અયુક્ત રીતો.

૪૦ સુધીનાં પાયા.

નાર્થા, વજન, તથા માપનાં કાષ્ટકોને લગતા સહેલા પ્રશ્નોનો સમાવેશ આમ એટલું મુખ્યગણિત.

૧૦૦ દોઢા.

૩ જૂગાળ.

(૧) તાલુકો, જિલ્લો, અને પ્રાત.

(અ) સીમા; (બ) મુખ્ય ભૂતગરચના; (ક) મુખ્ય સ્થળો; (ડ) મુખ્ય રેલ્વે; (ઈ) લોકો અને તેમના ધંધા, (ફ) સદર કે ગામ અને તાલુકા, જિલ્લા, અથવા પ્રાંતના બીજા ભાગોની વચ્ચે વ્યવહાર અવાવવાનાં સાધનો.

(૨) દુનીયાના મુખ્ય દેશો અને તેમનાં સાપેક્ષ સ્થાન (સંદર્ભમાં જાણી રીતે સીખવવાં)

૧૦૦ દોઢા.

૪ આરેક્યુલાશન.

નીચેની ગાળતો પર સાદી વાત—

(૧) સરીર—તેના મુખ્ય ભાગ તથા તેમના ઉપયોગો.

(૨) સ્વચ્છતા—વાળ, ચામડી, દાંત, અને નખેની મંવાળ; સ્વચ્છ કપડાં તથા બિછાનું; મેલનાં માઈ પરિણામ; જોરડી સ્વચ્છ રાખવાની રીત.

(૩) જોરાક—તદુરસ્તી બગાડે જોવો જોરાક; કાચાં અથવા બમડેલાં ફળ; છિતાવળથી ખાવાના અને જરૂર કરતાં વધારે ખાવાનાં માઈ પરિણામ.

(૪) પીવાના પદાર્થ—ચોકખું પીવાનું પાણી; ચોકખું દૂધ; અને પીવાનાં વાસણની સંભાળ.

૧૦૦ દોઢા.

૫. સોયકામ.

દરેક બાળકે માપ રેવું, વેતરવું, ટાંચવું, અને પોતાને જેસતો આવે જોવો ચળીઓ બનાવવો, અને તેમાં બખીઆ, જોરણ શીણ અને ટક દેવા, અને નેડો દેવો, એ કામ બનાવવાં.

૧૦૦ દોઢા.

*૬. સૃષ્ટિજ્ઞાન અને શાળાનું બાળ કામ.

(અ) ૧. મૂળ અને તેનો છોડને ઉપયોગ; પુંજમૂળ, સોટી મૂળ ઓળખવાં.
ચક્ર, જુદી જુદી જાતો, જેમકે ઉધું, જમીનપર પથરાઈ જાય એવું,
વીંટળાઈને ચઢનાર, અને જમીનની અંદર રહેનાર, અને તેમના ઉપયોગ
કુંડાળાવૃણાં અથવા કુંડાળાં વગરનાં ચક્રના બાકા કાપેલા લાગોનો અભ્યાસ.
પાન, બાળકોએ પોતે ભેગાં કરેલાં પાન ઓળખાવવા માટે જરૂરના તફા-
વતો બતાવવા તેમને શીખવવું.

૨ છોકર્ગ જાણતાં હોય એવા પક્ષીઓની ખાસીઅતો તથા લક્ષણ
રહેણાણુ, ખોરોક, ચાંચ, અને નહોર પ્રમાણે પક્ષીઓનું વર્ગીકરણ

૩. દાઢોડે દઢાડે ચક્રની સ્થિતિ તથા દેખાવમાં થતા ફેરફારોનું
અવલોકન.

વાદળાં કેવી રીતે બને છે તથા કેવા પ્રકારનાં હોય છે (ભારે અને
લઘુકાં) તે વાદળાં ઉપર પવનની અસર ખડકો અને માટી; વહેતા પાણીની
તેમના પર અસર.

(બ) જમીન તૈયાર કરવાનું બધાને સાથે શિક્ષણુ બની શકે ત્યાં
ત્રણ-ત્રણ છોકરીઓની દુકડીઓએ ૫' x ૬' જેવડા ક્યારામાં સાથે
કામ કરવું, અને સૃષ્ટિજ્ઞાન માટે જરૂરના છોડ ઉગાડવા—મૂળ, જેવાં કે
મુળો તથા ગાજર; અને ચક્ર, જેવાં કે ખટોટા, આદુ, દળદર, ફુંગળી અને
ચકરીઉં; જેનાં પાન, ખાવાય છે તેવી વનસ્પતિ, જેની કે મેથી, અળવી.
સાદળાં; જેનાં ફળ ખવાય છે તેવી વનસ્પતિ, જેની કે મરચાં, વેંગણુ, ચોભડું.
૧૦૦ દોકડા.

*૭ ચિત્રકામ.

(૧) છોકરાઓની પ્રાથમિક શાળાઓ મારેના ધોરણોમાં જણાવેલી
વસ્તુઓનાં ચિત્રો.

(૨) બાળકોની શક્તિને તદ્દન લાયક એવાં દ્રશ્યન શક્તિનાં ચિત્રો.

(૩) ઉપર (૧) માં જણાવેલી વસ્તુઓ તથા બીજી વસ્તુઓનાં
આદાસ્ત ઉપરથી ઉપજાવેલાં ચિત્રો.

*૮ હાથનું કામ

માટીના છાટ બનાવવા, સરકટનું કામ, કાર્ડબોર્ડ અથવા પ્લાસ્ટીક પર ૧૬ રમકડાં અથવા નમુના.

*૯ અંગકસરતો અને રમતો.

ધોરણ ચોથું.

૧ દેશી ભાષા.

વાચન — સરળતાથી, ભાવ સમજાય એવી રીતે, અને વિષયની સમજૂતી સાથે કન્યાવાચનમાળાની ૧ લી ચોપડીના ત્રણ વિભાગોનો ઓછામાં ઓછો અર્થો ભાગ વાંચવો.

કવિતા — પાંચેની ચોપડીમાંથી ૪ કવિતાઓ સમજવી, મોટે દરવી, અને ગાવી.

સાચમાં આવું

નિબંધ:— વાંચેલા પાઠો તથા શીખેલી કવિતાઓનો મોટથી તથા લેખી સારાંશ.

સાદી વાર્તા લખી જવી, સહેલો કાગળ લખવો.

વ્યાકરણ:— સાદા વાક્યોના ઉદ્દેશ્ય તથા વિધેય એવા ભાગ પાડવા; અને નામ, વિશેષણ, સર્વનામ, ક્રિયાપદ અને ક્રિયાવિશેષણ ઓળખવાં.

લેખન — વાંચેલી ચોપડીમાંથી ઝુનલેખન, કાગળ પાટીઆપરના નમુના પ્રમાણે દોરી ચોપડીઓમાં લખવું.

(ટીપ્— ગદી જાતના લેખી કામમાં સ્વચ્છ લખાણ તથા શુદ્ધ ભેડખી પર ખામ લક્ષ આપવામાં આવશે.) ૧૦૦ દોકડા.

૨. અકુશળિત.

૧,૦૦,૦૦૦ સુધીની રૂપિયાઓ લખવી તથા વાંચવી આવશ્યક ધોરણોમાં કરેલા કામનું પુનરાવર્તન

ભાજખી અને અગ્રીષ્ટ પદ્ધતિ પ્રમાણે બાકી રહેલી મંચુક્ત રીતે નવવધો વડે લઘુતમ સાધારણ અવધવી તથા શુરુતમ સાધારણ અવધવી શીખવવા, ધણા સાદા બાવદારિક અપૂર્ણાંક; ચાર રીતે એકમ પદ્ધતિ, અને તે પરથી ત્રિશિ

બાળકોને જાણીતા હોય એવા ધરમાંના તેમજ બજારમાંના વ્યવહારને લગતા સદેશ પ્રત્યેનો સમાવેશ થાય એવું મુખ્યગણિત. ૧૦૦ દોઢા

૩ ભૂગોળ.

(૧) ઇલાકા અને હિંદુસ્તાન.

(અ) સીમા; (બ) મુખ્ય ભૂતળરચના; (ક) મુખ્ય વિભાગો, મહાન જનત્વનાં દેશી રાજ્યો, અને તેમાંના મુખ્ય શહેરો, (ડ) મુખ્ય પેદાશ; (ઇ) એકા તથા તેમના ધધા; (જ) શહેર કે ગામ અને ઇલાકાના આર વિભાગોનાં મુખ્ય મથકો, મુખ્ય, કલકત્તા, મદ્રાસ, અને દિલ્લી વચ્ચેના વ્યવહાર ચલાવવાનાં સાધનો, (ઝ) રાજમવ્યવસ્થા (કલેક્ટર, કમિશનર, મગિસ્ટ્રેટ, વાર્ડમિસ્ટ્રેટ, એમને લગતું સાદામાં સાદું વર્ણન) ૦

(૨) હિંદુસ્તાન અને બ્રિટિશ સામ્રાજ્યના મુખ્ય દેશો વચ્ચેના વ્યવહારનાં સાધનો ૧૦૦ દોઢા

૪. આરોગ્યશાસ્ત્ર

(૧) હવા—આસ લેવાની ઇદિયો અને તેમને વાપરવાની રીત; છુદ્દ હવાની આવળ; સૂવાના ઓરડામાં સ્વચ્છ હવાની આવળ. અસ્વચ્છ જગ્યાથી આવી પડતું જોખમ, મોટે માથે ઓઢીને સૂવાનાં ખરાબ પરિણામ.

(૨) પાણી—ચોક્કસ પીવાનું પાણી, પાણી પુરું પાડવાનાં સાધનો અને તે ચોક્કસ રાખવાની રીત ધરમાંનું પાણી બગડતું અટકાવવાની રીત. અસ્વચ્છ પાણી પીવા લાયક બનાવવાની રીત સ્વચ્છતા જાળવવાના સાધન તરીકે પાણીનો ઉપયોગ.

(૩) ઓરાક—ઓરાકની જાતો અને તેમનાં ગુણ રાંધવાનાં વાઙ્ગ્ય ચોક્કસ રાખવાની રીત, ઓરાક વાપરવાની તથા રાખવાની રીત, માખીઓ તરફથી એપની ધારતી, અને આ ધારતી ઓછી કરવાના ઉપાય, પાચન ક્રિયાની ઇદિયો; કેટલી વખતે અને જ્યારે આવું, આવવાની જરૂર, રાંધવા વિષે સારી સૂચનાઓ, ગુણકારી પીવાના મહર્થ, અને તે " નાવવાની રીત.

(૪) સ્વચ્છતા—ચામડીમાંનાં ડિને, નાદણ; ઉપયુક્તામાનમાં એકાએક થતા ફેરફારો, અને સારી

(૫) કપડાં—જુદી જુદી કપડાંઓ માટે લાયક કપડાં, હીનાં કપડાં, બીનાં કપડાં પહેરવામાં રહેલું જોખમ

(૬) ધર ચોક્રાં રાખવાની રીત, તથા કચરાનો નિકાલ. દોઢા ૧૦૦.

*૫. મોચકામ.

(અ) વેનવું દોઢવું, અને કમલું કે બીજું અનુકૂળ કપડું બનાવવું, અને તેમા તથેતી બાળનો બનાવવી:—દોરો જરવો, બાબીઆ, ગાળાપટ્ટી, આગળની પટ્ટી, બેરીઆ અને તેમનાં નાકાં. સાંધવું અને યીગડું દેવું.

(બ) કેનવાગ દિપર સદો દરુદો અથવા તેના જેવું બીજું દેહી ગુચણ અથવા ઓઝારીનું ગુચણ અથવા બે મોચાનું ગુચણ. ૧૦૦ દોઢા.

*૬. ઇતિહાસ.

પ્રાંતિનો ઇતિહાસ શાદી અને રમુજ વાર્તાઓ મારફતે કીખવે.

૧૦૦ દોઢા.

* ૭ સુદ્ધિદાન તથા શાળાનું આગમન

(અ) પ્રદાય તથા પાણી માથે - ખાનનો સંબંધ. ફૂલના ભાગ અને તેમના ઉપયોગ.

ફૂળો—સદા તથા મુર્ચ્છા, ફૂળના ભાગ. બીજેન્દવકિયા કેવા સંતો-ગોમાં યાય છે. નેતા હાખગ આપવા માટે માતા પ્રયોગો.

(બ) નિરીક્ષા માટે મળેલા ઘોષ પછી જુલુ (દાખેલા તરિકે પનંગીઆ કે રેશમના ડાઘાનું તથા દોઢાનું ડવન જણાત. માલકી (મળી રહે ત્યારે) પાણીમાં રહેવા માટે કેરી રીતે લાપક છે તે. તેનું વગ્ન. આશર, લોકલ, હિષ્ણુતમાન તથા હીવગાલ

(૬) સૌથી વધારે ગજકલા તારના લુમખાં, અથવા મરજી દોઢ તેા ઘોંટાં નદનો, એળખવા.

પાણી, મરગી, ઠંડી, તથા પદનની ખડકા અને જમીન પર ધરી અસર.

ટીપ—આ તથા પચ્ચમા ધ્યાન માટે નક્કી કરેલી લુદી જુદી બાળનોના વિરમ પાડી નિશ્ચયોને દીઠ લાગે તેમ તે ૪ થા, ૫મા તથા ૬મા ધ્યાનમાં વહેચી રાખો.

(૭) ઇચ્છાના બી વાવવા માટે છાધરી પેટાં કે કુર્ચ બનાવવા વિષે એકું દિશણ. ખાતરોનો તથા ખાતર પૂરવા. વિષેનો અભ્યાસ

નિશાળને લગતા જાગીયાની શોભા માટે રાખેના ભાગ(દાખલા તરીકે કારો અને વાડો) ની સલાખ. કલમ કરીને, ગાંઠોના કકડા રાખીને, બન્યાએ જીગે દેકાણે રાખીને, તથા છોડને ખીન્ને ઢુંઢામા રાખીને છોડવાઓનો રીતો. ૧૦૦ દોકડા.

*C. ચિત્રકામ

(૧) છોડાની પ્રાથમિક શાળાઓ માટેના ધોરણોમાં જણાવેલી વસ્તુઓનાં (૧) નાં.

(૨) માળકાની શક્તિને નદન વાચક એનાં દુપનાશકિતના ચિત્રો

(૩) ઉપર (૧)મા જણાવેલી તથા મીંછ વસ્તુઓનાં માદામત પદ્ધતિ ઉપમણેના ચિત્રો ૧૦૦ દોકડા

*D. અંગકસન્નો તથા રમતો.

ધોરણ પાંચમું.

૧ દેગી ભાષા.

વાચન —કન્યાશાળનમાળની જોડે ચોપડીના ત્રણ વિભાગોનો ઓળખા ઓળખ અર્ધી ભાગ સંપાદાથી, ભાવ સમગ્રતય એવી રીતે, અને વિષયની સમજુતી માથે વાચવો.

કવિતા —વાચિકી ચોપડીમાંથી ચાલુ કવિતાઓ મમજવી, મોટે રીતે, અને ગાળી સ્મરમા ગાવુ

નિબંધ —વાચિકા પાઠો અને ગીતોની કવિતાનો મોટેથી અને લેખી માગ

માળ વખવો

વ્યાખ્યા —સાદાં વાક્યોના હેતુ અને વિધેય, તથા હિતેયવર્ધક અને વિરોધવર્ધક, એવા ભાગ પાડવા, અને બાકી ગ્રેવા સમ્યકાર તથા ભૂતિ અને વચન ઓળખવા.

લેખન —વાચિકી ચોપડીમાંથી કૃતલેખન

કાળા પાટીઆ પરના નમુના પ્રમાણે કરી ચોપડીઓમાં નખવુ

૧૦૦ દોકડા.

૨ અંકગણિત.

આગના કામનું પુનઃગવર્તન

વ્યવહારી અપૂર્ણાક ચાલુ એકમ ૧૬૬૮૫૫ ૫૫૨૨૨૨૨૨ સહેના દાખના તથા સાદું બાજુ, મુખગણિતનો મંત્રધ ધરના નામની ગાયે જોડવો

૧૦૦ દોઢા.

૩ ભૂગોળ

(૧) એશિયાની સામાન્ય ભૂગોળ

(અ) એશિયામાં હિંદુસ્તાનનું અને દુનિયામાં એશિયાનું સ્થાન.
(બ) નીમા અને કિનારો; (૨) મુખ્ય ભૂગરચના (૩) દેશો તથા તેમની રાજધાનીઓ (૪) પેદાશ પ્રમાણે મહત્ત્વા વિભાગ દર્શાવનાર પ્રદેશો, પેદાશનો આધાર આમો હના પર શી ગીતે રહે છે તેની સમજાવી સાથે, (ક) લોકો, (મ) દરેક દેશની રાજ્યવ્યવસ્થા (દાખના તરીકે રાજસભાકે પ્રજાસભાકે) નું સામાન્ય સાદું વર્ણન

(૨) બ્રિટિશ સામ્રાજ્યનું સામાન્ય વર્ણન, એટલે દેશો અને રાજ્યો, ગોળો, લોકો તથા પેદાશો, અને તંત્રવ્યવસ્થા. ૧૦૦ દોઢા.

૪. આરોગ્યશાસ્ત્ર

(૧) આગની સામે સાવચેતી.

(૨) હીનાબલિ અને આમોની સલાહ.

(૩) અચાનક બનાવો અને અચૂનાઈ પ્રમેશો

ગરમ આવના પહેનાં શુ કરવું તે

(૪) બિડતા અને સ્પર્શજન્ય રોગો, તેમનાં કન્થો, તથા અટકવ. અરેશિયા અને તેની દવાદાર ૧૦૦ દોઢા.

૫ જોડકામ

દરેક છોટરીગો વેનરુ દિરાતુ, અને પેનાને મેસી આવે જોડી જોડી અથવા મીડ અતુકુગ કપકુ જનાતુ

માધવ અને ધીગકુ દેવ ચાતુ

અંકાડીનું, એ સોયાનું, અને દેવી મુયેણુ

૧૦૦ દોઢા.

૨૬. ઇતિહાસ.

પ્રાંતનો અને હિંદુસ્તાનનો ઇતિહાસ (ઔરંગઝેબના મરણ સુધીનાં દિવસ તથા મુમ્તઝાન સમયના ઇતિહાસમાંના મુખ્ય બનાવો સંબંધવા.)

૭ સુદ્ધિજ્ઞાન અને જાણનાં બાગકામ

(અ) ૧. પવન, જલુઓ, વગેરેથી પરાગનું અકિસર પર પડવું.
૨. ફસીકરણ; ૩. શક્તિ, ૪. બીજના ફેલાવાની સામાન્ય રીતો; ૫ બીજ-સંધી રજામાં નીકળવું.

છાડવાઓનાં લુદાં લુદાં રહેણાં.

સુખ્ય અને અપુખ્ય છાડવા. બીજ જાતના દાખલા માટે હંસરાજ, બીજ, અને બિલાડીને ટાપ લેવાં, આખો, પચાવધમ્મી વેલ, અને બિલાડીને ટાપ એમની પોપણ મેળવવાની રીત.

(જ) મધમાખી અથવા કીડી, માખી અથવા મચ્છર, વાંદો, અને અજીંસીઈ, એમનો સામાન્ય અભ્યાસ.

મરઘીના ઉડાની રચનાનું (જ્યારે કરવા હઈ સહાય ત્યારે) અવલોકન.

(ઠ) આ ધોરણ માટેની વાચનમાળાની ચોપડીમાં આપેના આકાશી પદાર્થોનું અવલોકન.

મુમ્તઝ, ઝાકળ, અને કરા કેવી રીતે બને છે તે.

વરસાદ તથા ઉષ્ણતામાંનું માપ લેવું

રચાનિક ખડકો તથા જમીનોનું અવલોકન.

ટીપ્સ:—આ અને ચોથા ધોરણ માટે નક્કી કરેલી બાગતોના વિભાગ અડીને નિયમો ને યોગ્ય લાગે તેમ તે જ્યાં, પમા, તથા ફદા ધોરણમાં વહેંચી શકાય.

(બ) હંસરાજ અને શેવાળ માટે બગીચાના ઇમિડાવાળા ભાગોને તૈયાર કરવા, બે વિદ્યાર્થીઓએ બીંડા, દસાટા, દુધીનો ઘર્ગ, વેળજુ, બીડી, કપાસ, તથા મદાઇ ઉછેરવા માટે ૫' x ૬' જેવડો ક્યારા બનાવવા. જર્ગચાના સામાન્ય ભર્ગમાં સગવડ પ્રમાણે અને સુદ્ધિજ્ઞાન માટે જરૂરનાં ફળદાયક દોવાં જોઈએ, આખ મદાવીને તથા ડાળી મદાવીને કવચ કરવાની રીતોનું પ્રદર્શન વર્ગ ચાના રોજોને અભ્યાસ, જર્ગચો બનાવવાની સામાન્ય રીત,

૪૮ ચિત્રકામ.

(૧) છોકરાઓની પ્રાથમિક શાળાએ માટેનાં ધોરણોમાં જણાવેલી વસ્તુઓનાં ચિત્રો.

(૨) બાળકોની શક્તિને તદ્દન લાયક એવાં કથનાશક્તિનાં ચિત્ર.

(૩) ઉપર (૧) માં જણાવેલી વસ્તુઓના, અને બીજી વસ્તુઓનાં વાદાસ્ત પરથી ઉપજાવેલાં ચિત્રો.

(૪) સાદી રચનાકૃતિ (ડીઝાઇન).

૧૦૦ દોષ્યા.

૪૯ અમકસરતો અને રમતો.

ધોરણ છઠું.

૧ દેશી ભાષા.

વાચન — કન્યાવાચનમાળાની ત્રીજી ચોપડીના ત્રણ વિભાગોનો એ-
અર્થમાં એકો અર્થો ભાગ સરળતાથી, ભાવ જથ્થાએ એી રીતે અને વિષ-
યની સમજુતી સાથે વાંચવો.

કવિતા — વચ્ચેની ચોપડીમાથી ૬ કવિતાઓ સમજવી, મોટે દરથી
અને ગાંવી.

સાધર્મ્ય ગાથ.

નિબંધ — સામાન્ય રીતે ઉપયોગી વિષયો પર સાદા નિબંધો.

કથનો અને વર્ણનો.

વ્યાકરણ — પુરુષ અને નિમક્રિત ક્રિયાપદો સકર્મક અને અકર્મક,
સાદા કાળો, અને તથા માદા પ્રયોગો.

આગનાં ધોરણોમાના કામનું પુનરાવર્તન.

લેખન — શ્રુતલેખન

૧૦૦ દોષ્યા.

૨ અકુશલિત.

આગના કામનું પુનરાવર્તન.

ચક્રવર્તિ વ્યાખ્યા સહેલા દાખલા, અને દર્શાવ પદ્ધતિની સમજણ.

ધરતી નામું.

* મેળમેળ લખવાનો સાધારણ મહાવરો, અને અતવણી કરવાની માહિતી. ૧૦૦ દોઢડા.

૩ ભૂગોળ.

પૃથ્વીની સામાન્ય ભૂગોળ.

૧૦૦ દોઢડા.

૪ આરોગ્યશાસ્ત્ર.

બચ્ચાં તથા છોકરાની સંભાળ, તેમનો ખોરાક કપડાં, ઊંધ, બ્યાયામ અને શરીરની સ્વચ્છતા.

(૨) ધર આગળની સારવાર-માંઘ માણસનો ઝોરડો, માંઘ માણસની સંભાળ અને સારવાર. માંઘ માણસનો ખોરાક અને તે બનાવવાની રીત. ૧૦૦ દોઢડા.

ટીપ—(૧) હડતા કે સ્પર્શજન્ય રોગથી ખીડાતા કોઈ પણ આળકને નિશાળે ન આવવા દેવાની જવાબદારી મુખ્ય શિક્ષકને માથે છે.

(૨) પોતાના [મુખ્યત્વે કઠીને બાળવર્ગ અને ૧લા ધોરણના] વિદ્યાર્થીઓ ઝોકખા અને ઠીકઠીક રહે, તેમજ વર્ગના ઝોરડા તથા નિશાળ અને તેની અસપાટની જગા સફરુક રહે, એ ગાળતની સંભાળ લેવાની શિક્ષકની ફરજ છે.

૫ સોયકામ

છોકરીઓ મેતરડુ, મેન્વડુ, અને પોતાને બેસડું અને એકું બદલ બનાવડું.

સાધિલું અને ધીંગડું દેવું ચાલુ.

અકાડીનું, બે સોપાડું, અને દેગી ગુંથણ

૧૦૦ દોઢડા.

૬ ઇતિહાસ.

ઇતિહાસ પુરાં પ્રાન્તનો અને દિંદુરવાનનો અગ્રેષ્ઠ અમલના અમલના આસ માન સાથે અને રાજ્યપદ્ધતિ વિને કેટલીક માહિતી. ૧૦૦ દોઢડા.

* ૭ સૃષ્ટિજ્ઞાન અને જ્ઞાનાત્મ બાગકામ.

ટીપ—નિશાળોને ચોન્ધ જણાય તેમ જયા અને પમા ધોન્ધુ માટે નક્કી કરેલી બાળતોના વિભાગ પાઠીને તે જયા, પમા, અને ફદ્દા ધોરણમાં વહેંચી શકારો.

*૮ ચિત્રકામ

(૧) છોકરાઓની પ્રાથમિક શાળાઓ માટેનાં ચોરસોમાં જગ્યાવેલી વસ્તુઓનાં ચિત્રો.

(૨) આળકાની શકિતને તદ્દન લાયક એવા કલ્પનાશક્તિનાં ચિત્રો.

(૩) ઉપર (૧) માં જગ્યાવેલી વસ્તુઓનાં તથા બીજી વસ્તુઓનાં માદદારત પરથી ઉપજાવેલાં ચિત્રો.

(૪) માદી રચનાકૃતિ (ડીઝાઇન).

૧૦૦ દોહડા.

* ૯ અગકસરતો અને રમતો.

અગ્રણેષ.

(૧) ગણિત શિક્ષણમાં શિક્ષકે લક્ષ્મી રાખવાના કેટલાક “ નકાર. ”

૧ આળક દાખલો ગણતું હોય તે વખતે તેના કામમાં શિક્ષકે અતરસ પાડવો નહિ, આથી જિજ્ઞાસા અને ખતતે હાનિ પહોંચે છે.

૨ જે વિદ્યાર્થી દાખલો ખરો ગણી શકે તેને નવમે બેસાડી મૂકવો નહિ. તેને વિશેષ ધ્યાન આપવા, નમણાં દોષ તેનેજ ગણી બતાવવો.

૩ વિદ્યાર્થી દાખલો ગણતા હોય ત્યારે શિક્ષકે વારંવાર બોલી ઘોંચાટ ન કરવો, કપકો પણ ન દેવો કે મૂચના પણ ન આપવી.

૪ વિદ્યાર્થી આળસુ કે અનિચ્છવાળો જણાય તો તે શક્તિની ખામી કે જડતા છે એમ ન માનવું વિષયમાં રસ નહિ પડતો હોય તેથી વિદ્યાર્થી આમ વર્તે તો હજી એમ સમજવું. “દાખલો નથી આવડતો” એમ વિદ્યાર્થી કહે એટલે માની લેવું કે તેણે તે ગણવાનો પ્રયત્ન નથી કર્યો.

૫ ચાલક વિદ્યાર્થીના કામમાં નકામી મુશ્કેલી દબી ન કરવી.

૬ દાખલો બહુ સહેલા ન લખાવવા. શિક્ષકને કર્તવ્ય એ છે કે આળકો મુશ્કેલીનું કામ પાર પાડના શીખે તેવે માર્ગે દોરવાં. એક બચરો દાખલો કોઈ લગભગ ગણી જાય અને કહાય ખરો ન દોષ તો આળકની તે શૃંષ ન માનવી. બીજા ખગ કે બોટા, પણ સહેલા સ્વરૂપના દાખલો કરતાં આ પ્રયાસ વિશેષ દિનકારક નીવડે છે.

યદે પ્રત્યે છે એમ સ્વીકારીએ તો કેટલીક રૂઢ મંત્રાઓ વાપરી હોત તે-
વિષય વિશેષ સરળ બનત રહે જાગતમા મૂળ સંસ્કૃતને જ અવગંધીને નિર્ણય
કરવાનો નિયમ કેટલીક વખતે અનુકુળ નથી પડતો. પોતે સ્વીકારેલી
શબ્દોની નવી સંજ્ઞા માટે પુરુષો દારણો આપી પોતાના મનન સમર્થન
કરી બતાવ્યું છે ધાતુ પ્રકરણમાં ગુજરાતી વ્યાકરણને વગતી દર્શકત
સંસ્કૃત દર્શકત તપાસતા ઝોઝી નબરે પડે છે. શબ્દોના અર્થ, તેની શક્તિ
અને વ્યુત્પત્તિ વિભાગ ધણોજ સુંદર ચચાયા છે. દૃષ્ટાંતો આધ્યા વિનો
પોતે એકમણ બાગત રજુ કરી નથી એજ પુસ્તકની ખુબી છે.

કેટલાક તત્સમ શબ્દો ગુજરાતી ભાષામાં વપરાય છે, ગુજરાતી ભાષાને
સંસ્કૃત ભાષા સાથે ગાઢ મળે છે એ દૃષ્ટિએ જોતાં મધિનિયમો, મમાસ
અને જોડણીની ચચાને અન્યમાં યોગ્યજ સ્થાન આપ્યું છે માત્ર મંદૃત
ભાષાનાજ શબ્દો દર્શાવરૂપે ન આપતાં અન્યદારે ફારસી અરબી ભાષાના
રૂઢ દૃષ્ટિ પશુ આપ્યા છે. "આર્ય પ્રાકૃત ભાષાઓ, અને તેમાં ગુજરા
તીનું સ્થાન" તથા શબ્દસિદ્ધિનાં પ્રકરણો વ્યાકરણ કરતાં સાહિત્ય સાથે
વિશેષ સંબંધ ધરાવનારાં છે. મૂળ મસ્કૃત ઉપરથી ક્યા કમે ગુજરાતી શબ્દ
સિદ્ધ થાય છે તેની ચચાને ઉદેશી કેટલીક દર્શકત આપી છે. ગુજરાતી
ભાષાના ઉપાસક તેમજ તેના સાહિત્યના અન્ય લખનાર સમર્થ વિદેહ તેમજ
વિદ્યમાન કાશરમાં જોડણીનો પ્રકરણ વધુ મતમેદ ધરાવે છે *વિદ્વાનો

*ગુજરાતી જોડણીનો મહાન પ્રકરણ હજી મંત્રાપ્રકારક રીતે ઉદ્ધાર્યો
નથી. આજે જુદાં જુદાં પુસ્તકોમાં જોડણીના જુદા જુદા પ્રકાર દૃષ્ટિએ
પડે છે; લખનારાઓની જોડણી જિજ્ઞાસુ છે એટલુજ નહિ, પણ એકજ
પુસ્તકમાં એકજ શબ્દની જોડણી જુદા જુદા રૂપે દર્શાવ્યાં છે આથી
જે શાળાઓમાં લલુતાર વિદ્યાર્થીઓ ગુચવાય છે, અને તેમના મનથી
જોડણી એક ઉપયાનું થઈ પડ્યું છે. અને માટે સરકારી કે વણીખાતાએ
ચોક્કસ નિયમો ધડયા છે, અને તે નિયમાનુસાર શાળાઓમાં અને ટ્રાલે-
જમ આવતાં પાઠ્ય પુસ્તકો લખાય છે આ નિયમોના નબેદ માટે
જાહેર અવકાશ નથી તેથી ગુજરાત વર્નાક્યુલર મોસાયટી ૧ ગુ માહિલ
પરિષદ જોડણીના ચોક્કસ નિયમો ધડી કાઢે લામુધી ખાતાએ યદેલા નિ-
યમો સામાન્ય રીતે સર્વમાન્ય રખી નહેર લખનારાઓ અને ગચકારો
લખે તો હાલ જે અરાજકતા જોવામાં આવે છે તે દૂર થાય

મર્ષ સાહિત્યપરિષદને પ્રમજે આપેલા અમાગ લાપણુમાંથી અવતરણ.

તત્સમ શબ્દોની જોડણીનું સ્વરૂપચિન્તાલિપ્ત નથી જ કરતા, પરંતુ ફેટલાક સામાન્ય અન્યકારો અને માસિકાના લેખકો જે જોડણી તત્સમ શબ્દોની અશ્વદરૂપે વાપરે છે તે અમારી દૃષ્ટિએ તો દુર્નિર્ણય નજર મનાય, તકરારી શબ્દોની જોડણીનો પ્રસ વિકાસો નહીં કરે એમ સંજવિત જણાવતું નથી. પ્રસ્તુત અન્યમાં વિરામચિહ્ન અને લાઘાગુહિતા પ્રશ્નો વિષે પણ ગંભીર વિવેચન કરી જોડણીના ફેટલાક નિયમો આપ્યા છે, તે અમને મનન કરવા યોગ્ય લાગે છે મતભેદ તો રહેજે. હવેના ભાગમાં કાવ્યવિચારનો વિષય પણ મર્યો છે. ફેટલાક વિકાસો કાવ્યને કે જનને વ્યાકરણના અંગ તરીકે નહિ સ્વીકારે. વેદાંગની બાદી જોતાં વ્યાકરણ અને જન બે ભુદા વિભાગ તરીકે મનાય છે, પણ રૂઢિથી જનને વ્યાકરણના વિષયમાં રચાત અપાય છે. આ વિભાગમાં કાવ્યનાં સ્વરૂપ, અક્ષર, અને વૃત્તવિચારનું વર્ણન આપેલું છે. આમ અન્ય ધણી અમત્યની ખામતોનો મંમદ-મંડાર છે. ગુજરાતી સાહિત્યના પ્રમાણરૂપ અન્ય તરીકે તેને રચાત માન્ય છે. પોતાના સરકૃત માનને પરિણામે આ વ્યાકરણ ભાષાનો ઇતિહાસ, ભાષાશૈલી, અને ખીજ અમત્યની દક્ષીણ પુરી પાડનારો અન્ય છે. દરેક દક્ષીણ પ્રમાણ તથા દર્શન માથે અર્થો છે. ફેટલાક શ્રીપૂર્ણ અને વાચકારિક ખામતો, તથા પદ્મજેદ વગેરી આદી આવતી ગંતાઓ પગલે મતભેદ હિપર કદી ગયા તેમ સ્વીકારવો પડે છે. આગ છતાં આવો મહાન અન્ય ગુજરાતી ભાષામાં પદેસોજ નજરે પડે છે. મંમદમાં જોમ અમુક કાવ્યો "મહાકાવ્ય" કહેવાય છે, તેમ આ વ્યાકરણ પણ એક મહા વ્યાકરણ માનીએ તો તેમાં અત્યુક્તિ નથી જ થતી એમ અમારૂં ધારણ છે.

“ શ્રીકૃષ્ણવણી ”

સાંપ્રત મમય.

(લિખક - લક્ષ્મીજીત મોહનવાલ નાયક દેશમિંદ્રેસ હિમરસાડી. કન્યા, ૮૫ પાગડી.)

પ્રિય બહેનો ! ગૃહનામની, મગાગની, ગાગની, અને સમય ભારત વર્ષની જે આપણે ઉત્પત્તિ દરેકે દોષ, સુખી જનનું દોષ, દિગ્ગતા અને કંજાસતા દૂર કરવી દોષ, તો પ્રથમ આપણે શ્રીકૃષ્ણવણીને પાચે મળજી જનાવો જોઈએ.

જમાનો એવો આવી પહોંચ્યો છે કે પ્રત્યેક શિક્ષિત સ્ત્રી અને પુરુષ સાથે મળી, સહકારથી, એક બીજા તરફ સહાનુભૂતિ અને પૂજ્યમાન્ય રાખી, વિચારોની આપ લે કરી, ઉત્તમ યાત્રા એવા પ્રયાસો કરવા માટે દિગ્મતથી બદાર યડવું નોંધવું; એમ થશે તોજ લાંબાબાઈ કેળવણીનાં મિષ્ટ ફળો ચાખવાને આપણે લાગ્યલાગી થઈશું.

હમણાં હમણાં ઉચ્ચ કેળવણી માટે ફેટલાંક સ્થળોએ કાર્યો આરંભાયા છે એ બહુ આનંદની વાત છે. આપણી કેળવણી એવી નોંધવું કે જેથી આપણે ઉત્તમ ગૃહિણી, અને પ્રેમાળ માતા બની આપણાં બાળકોને સુસંસ્કારી, તેજસ્વી, અને દેશાભિમાની બનાવી શકીએ ફેટલાંક આથી અને અન્યક માણસોએ “ સીને લજવાની શી જરૂર છે, એને ક્યાં નોકરી કરવા જવું છે, લણેલી સ્ત્રીઓ બગડે છે, વિધવા થતાં નહારી નીવડે છે,” એવી એવી ભુલો, અરે! યગ્મજરી વાતો ફેલાવાને પ્રયત્નો કર્યા છે, અને કરે છે, પણ તેમનાં હૃદયો “ કુવાર્માનાં દેડકાં ” જેવા સંકુચિત અને હલકાં છે અદાનતાથી આપણી આરી શોકગર્નક અને દરજી દયા થઈ છે નાના ગામડાંમા રહેતી મારી ફેટલીક વદાલી બેતોને પુર સો મુખી ગણનાં પણ આવડતુ નથી; ધરતું કામદાજ કરી પારોત્તલો અને સાસુ નણ્ણદો સાથે તકરાર કરી પુરુષને સતાપવામાજ જીવનનો આનંદ માને છે બાળકો ઉપર પેટની બળતી દાઝ કાઢી તેમને માર મારે છે, અને એવા એવા અનેક કલ્હોમાં આપણી બેતો મચી રહે છે. તેમને દેશની દેરીઓ કઢી ચક્રાએ વાર !

પ્રાચીન કાળમા મીતા, દમયન્તી, રાજા પ્રતાપનાં પટરાણી, અહલ્યા-બાર્ધ હોલકર, તારામાર્ધ વગેરે સન્નારીઓએ જે વીરતા, ધીરતા બતાવી અને જે ઉજ્જવળ કવચો કર્યા તે ઉચ્ચ શિક્ષણના પ્રતાપે નથી એમ કહી શકશે !

જેમ શરીર ચોખ્ખું કસરત, નિયમમર કામદાજ, તથા આદારથી સક્રિયતાળું, આરોગ્યવાળું અને સુંદર થાય છે, તેજ પ્રમાણે મનને ઉત્તમ, વિચારશીલ, અને મદ્યજીવી કરવાને ઉચ્ચ કેળવણીની ખાસ જરૂર છે. અંસારમાં—સારી દુનિયામાં શારીરિક જડ શક્તિ કરતાં મનોબળ-સુદ્ધિવાળાં સો પુરુષોજ વધુ સારાં કામો કરી શકે છે. તેઓજ અગ્રણ્ય વર્ગને તારી

રહે છે, અને સંસાર તથા સમાજને જીવે લાઈ જાય છે. વળી એકલી મનની કૃષ્ણવણીનો અર્થ એવો કરવામાં ન આવે એ બોધ એ કે જેવો કેટલોક બેનોએ કર્યો છે અર્થાત કૃષ્ણનામાં-લક્ષ્યા-એટલે ગૃહ-કાર્ય ન ચાપ, હૃદયેશ શરીર સાર ન રહે અને સુંગારપૂર્ણ તેવેલો વાંચનામાં વખત જાય એવી કૃષ્ણવણી હાનિ કરે છે. કૃષ્ણવણીથી આપણે એવાં કાર્યો કરનાં બોધ એ કે પતિને આનંદ મળે, માતા પિતાને શાન્તિ મળે, અને બાળકોને આદર્શ નરનારીઓ બનાવી ઉભયકુળની કીર્તિને ઉજાવવળ કરીએ.

પ્રાથમિક શિક્ષણ કેટલોક જગાએ મફત અને ફરજિયાત બનાવ્યું છે, એ માટે કાર્મિક કાળજી લેવાય છે એ પ્રશ્ન સા પાત છે એવાં એવાં અને એને મળતાં અનેક શ્રીકૃષ્ણવણીનાં ચોંચ ખાતાંઓ ઠેઠેર નીકળ્યાં બોધે, અને તેનો દરેક બેન તરફથી પૂરતો લાભ લેવાવો જોઈએ.

આપણાં શાસ્ત્રોમાં શ્રીઓને ઉત્તમમાં ઉત્તમ દેવી જેવી કહે છે મનુ જમવાન લખે છે કે “ધત્તી શોભારૂપ, પૂન્ય, પ્રજાએ સરજાએલી, મહા લાભવાળા, સ્ત્રી અને હૃદયદેવતા એ બેમા કશો ભેદ નથી.” ઉત્તમ ગૃહસ્થાશ્રમનો મુખ્ય આધાર સ્ત્રી ઉપર છે, તો બાળાઓને કૃષ્ણના માટે મર્વદા કાળજી રાખવી, કે મોટપણે તેઓ ઉત્તમમાં ઉત્તમ સમારી, ઉત્તમમાં ઉત્તમ કારિની, ઉત્તમમાં ઉત્તમ પત્ની, અને ઉત્તમમાં ઉત્તમ માતા થવા પામે.

દેવ માતાએ પોતાની વહાલી કન્યાને જે કર્તવ્ય બજાવવાનું છે, અને જેની સાથે આખું જીવન વ્યતીત કરવાનું છે, તેને આનંદ મળે, અને જીવન એક વેકરૂપ નહિ પણ સ્વર્ગની ફલવાડી જેવું લાગે, એવી તન મનની ઉચ્ચ કૃષ્ણવણી આપવાની પોતાની પ્રથમ ફરજ બાળવની જોઈએ, અને ગૃહમંદિરમાં નાણવાની અયોગ્ય ઉતાવળ ન કરતાં પોતાની કન્યાને યોગ્ય કૃષ્ણવણી સામારિક, નૈતિક, અને ધાર્મિક મળી નકે તે માટે પૂરું વખત અને અનુકૂળતા આપવા જોઈએ, કે જેથી શુદ્ધિ પ્રમાણે જ્ઞાન રેખાની કન્યાઓ સુદર્શ ગૃહિણીઓ અને પૂન્ય માતાઓ બને અને તેમનો સ્વસ્થ શાન્ત અને આનંદમય બની નહે. આપણા એક વખતના પ્રતાપી દેશના પ્રવૃત્તિ ગોંચ પાછું લાવી દેકેકેકાણે અનેક દેવીઓ પ્રગટાવી આ દેશને પુનઃ દિવ્ય દેવજામ બનાવવાનો આ એક જ ઉત્તમમાં ઉત્તમ માર્ગ છે.

ઈલાકાની બૂગોળની શરૂઆત.

(લેખક-રા. રતનચી પુરુષોત્તમ અનડા. હેડમાસતર
જનાના મિ ટ્રે, અમનાવાદ)

શિષ્ય-ગુરુજી, આપે અમને આપણા પ્રાંતની બૂગોળ શીખવી; હવે આપણી
પ્રાંતની નરુદના બીજા ભાગોની બૂગોળ શીખવવા કૃપા કરશે ?

શિક્ષક-ધણી ખુશીથી શીખવીશ, આજે આરો વિચાર જ હતો. દરમિયાન
તમે ઉલ્લેખ જતાવો છો તેથી મને બહુ આનંદ થાય છે.

શિષ્ય-ચારે તો અમને બહુ ગમ્યત પડશે.

શિક્ષક-જુનો લાઈઓ, તમે ગુજરાત પ્રાંતની બૂગોળ શીખી ગયા છો, આ
ગુજરાત પ્રાંતના નકશાની પામે હું એક બીજો નકશો ટાંચુ છું.
તેમાં આપણો ગુજરાત પ્રાંત પણ છે. તમારામાંથી કોઈ તેમાંથી
ગુજરાત પ્રાંત જતાવો.

શિષ્ય-આ નકશામાં ગુજરાત પ્રાંત નાનો દાઢેલો છે તે શા માટે સાદે ?

શિક્ષક-આ નકશામાં ગુજરાત ઉપરાંત બીજા ભાગો પણ જતાવ્યા છે,
એટલે જાણના સમાસ કરવા પ્રમાણમાં ગુજરાતને નાનો દાઢેલો
પડ્યો છે.

શિષ્ય-ગુરુજી, આ નકશો યોગ્ય છે ?

શિક્ષક-લાઈઓ, ગુજરાતનો નકશો પ્રાંતનો નકશો કરેલાતો હતો, પરંતુ આ
ઈલાકાનો નકશો છે.

શિષ્ય-ગાડેમ, ઇલાકા એટલે શું તે ગમ્યતરશે ?

શિક્ષક-દેશાક પ્રાંતો મળીને જે ભાગ બને, અને જેના અધિકારી ગર્વનર
મારેજ હોય તે ઇલાકા કહેવાય.

શિષ્ય-આ ઇલાકા કયા કયા પ્રાંતો મળીને થયો છે ?

શિક્ષક-જુઓ, તે હું તમને જાણવું છું આ આપણો ગુજરાત, આ ત્રિપુરા,
આ કચ્છ, આ મદરાસ ને આ દક્ષિણ એવા પાંચ પ્રાંતો મળીને
આ ઇલાકા બનેલો છે.

શિષ્ય-આ ઇલાકાનું નામ શું છે, સાહેબ ?

શિક્ષક-આ ઇલાકાનું નામ રાજ્ય કહેવાય છે.

શિષ્ય-આ ધલાકાનું નામ મુંગધ ધલાકો કેમ પડ્યું છે તે કૃપા કરીને કહેશો ?

શિક્ષક-જુઓ, આ ધલાકામાં મોટું ચક્રેર મુંગધ છે, તે ધલાકાના મર્મર સાથેનું પણ મુંગધમાં રહે છે, તેથી આપણા આ ધલાકાનું નામ મુંગધ ધલાકો પડ્યું છે. દરે જુઓ, તમને મુંગધ ધલાકાની ચારે તરફની હદ બતાવું છું. તમારે તે ખાનગી જોવી જોઈએ. કેમકે તે હદની બદારતો ભાગ મુંગધ ધલાકો કહેવાતો નથી.

શિષ્ય-સાહેબ, તેની હદ તો અમે ગરબર જોઈ, પરંતુ કહેશો કે મુંગધ ધલાકામાં ન હોય એવા બીજા ભાગો આમાં શા માટે બતાવ્યા છે ?

શિક્ષક-તમે સાચી જિજ્ઞાસા કરી. મુંગધ ધલાકાની ચારે તરફ શું શું આવેલું છે તેનું જ્ઞાન તમને થાય માટે બીજા ભાગો બતાવ્યા છે. દરે હું તમને ખૂબ જુ કે તમે દરેક નકશામાં જોઈને કહો કે તેની ચારે તરફ કયા કયા ભાગો આવેલા છે.

શિષ્ય-ભાવ્ય, ઉત્તર ને ઈશાન તરફ અબુચિન્નાન, પંચાગ ને રત્નપુત્રસ્થાન; પૂર્વ તરફ મધ્યદિદ એન્જનિ, મધ્યપ્રાત, નિજમનું રાત્ર્ય, ને મદ્રાસ ધલાકો; દક્ષિણ તરફ મ્હેમુર ને મદ્રાસ ધલાકો; અને પશ્ચિમ તરફ આરબી સમુદ્ર છે.

શિક્ષક-તમે ધલાકાની ચોતરફના ભાગોના નામ યાદમાં તેથી જણાવ્યું હશે કે આપણા ધલાકાની ત્રણ તરફ જમીન ને એક તરફ મોટું અરબી સમુદ્ર છે.

શિષ્ય-હા, આપણો ધલાકો ત્રણ જગ્યાએ છે, પણ પહેલાં ચોટો છે. કૃપા કરીને જાણ, પહેલાંઈ વગેરે કહેશો ?

શિક્ષક-તમે તે જોઈ ઉપરથી કાઢો છો આગે, આ રોકેલ સંચો નેમ્સ ૧ થી ૨૦ માર્ચન લખ્યા છે તે ઉપરથી ધલાકાના નકશાની ચર્ચા મળી રહેશે.

શિક્ષક-આપણે કાંઈ નહીં જાણ્યું છે તેથી ૫૪x૨૦=૧૦૮૦ માર્ચન લખ્યું બતાવ્યું જુદું જુદું દેવાળે જુદી જુદી છે.

શિક્ષક-તમારું માન ગરબર છે પહેલાંઈ જુદી જુદી દેવાળી શક્યતી જરૂર નથી.

શિષ્ય-કૃપા કરીને ઇલાકાનો વિસ્તાર કહેજો.

શિક્ષક-હવે એ વાત કહેવી જોઈએ, પરંતુ આજે આટલું બસ છે વધારે વાતો બીજી વખતે કરીશુ.

(ટીપ—બુદ્ધિજ્ઞતા વિષયને કેવી રીતે રસિક ને કલ્પનાશક્તિની વૃદ્ધિ કરનારો કરવો તે માટે આ લેખ છે)

સૃષ્ટિજ્ઞાનના પાઠ સંબંધી સૂચના.

પાઠ ૯૧ એ.

ફોસ્ફરસ અને દીવાસળી.

લેખક—રા. પુરુષોત્તમ જી. પંચ્યા આ. ભારતર પી. આર. ટ્રેનિંગ કોલેજ.)
આ પાઠના મુદ્દા નીચે પ્રમાણે લઈ શકાય.

૧ પીળા ફોસ્ફરસને ઓક્સિજન સાથે વિશેષ રસાયન પ્રતિ દેવાથી, પાણીમાં રાખવે.

૨ રાતો ફોસ્ફરસ ઓક્સિજન સાથે પીળા જાડલી રસાયન પ્રતિવાળો નથી, નેથી હવામાં ખુલ્લો રાખી શકાય છે; અને તેની દીવાસળી એમ તેના ધમવાથી સળગતી નથી.

આ પાઠમાં જોઈતી સઘળી તકાદત આપી છે વિશેષ જ્ઞાન સાર જાણતું જોઈએ કે હવે કાઢી લાંબેલા વાસણમાં પીળા ફોસ્ફરસને મૂકી બહારથી ૨૫૦ સેન્ટિગ્રેડ તાપ આપવાથી પીળાનું રૂપાંતર ગાતામાં આવે છે.

સાદી દીવાસળીની બનાવટમાં પ્રથમ લાકડાં ખાસ કરીને આપણા દેશમાં અગ્રસા અને સંમળના વધારે ઉપયોગી થઈ પડે છે. આ લાકડાંનાં મધ્ય પાંચ રાત પુટ નીચાં ફાડીઆને કાપી ઉના ખજખજતા પાણીમાં બદાવા દે છે. તેથી તે લાકડાં પોચાં પડી જાય છે પછી તેને સંચાવડે વહેલી તેની રુળઓ, પેટીનાં બોળાં તથા દાઢણના માખની જોઈએ તેટલી જલ ટંની તેબર કરે છે. સળગ્યોની છુટીઓ કરી પીળાજેલા અંધકના રંગમાં ઝેડ ઉડાથી આશરે અડધા ધવ જેટલો લાગ બોળા કાઢે છે. પીળા ફોસ્ફરસ, પોરોશિયમ કલોરેટ અને સરેશનું મિશ્રણ અર્ધ પ્રવાહી.

નિયતિમાં તૈયાર કરેલું હોય છે, ગધક લગાડેલી સળીઓને લાકડાના એક પાટીઆમાં આરખાઈ કાણાં પાડેલાં હોય છે તેમાં એવી રીતે ખોસે છે, કે પાટીઆની એક બાજુએ સળીઓના ગધકવાળા છેડા પાટીઆની સપાટીથી સહેજ બહાર રહે. હવે પેલા ફોરફરસવાળા મિશ્રણમાં તે પાટીઆની ઉપલી સપાટી ખોલે છે. આથી તે દરેક સળીને છેડે તે જવાળાઆહી મિશ્રણના મોગરા ચોટે છે. પછી તે પાટીઆને બહાર કાઢી વારનિશમાં મોગરા ખોળાય તેમ રાખી, તૈયાર થએલી દીવાસળીઓને સૂકવે છે.

લાકડાંની ચીપોમાંથી પેટીનું ખોખું મચાની મદદવડે સહેજ વારગાં તૈયાર થઈ તેની એક બાજુએ કાળી કે બીજા ગતી ઝીણી રેતી લગાડેલા કાગળ ચોટાડે છે. આ રીતે તૈયાર થએલાં ખોખામાં દીવાસળીઓ ભરી તેના બારગાર પેટીઓના જથ્થાને એક કાગળમાં પડીકાની માફક લપેટી, તેની ઉપર સંચાની છાપનો કાગળ ચોટાડી પેટીઓમાં ભરી વેપારીઓને આપે છે તે પછી બજારમાં છુટક વેચે છે આ રીતે તૈયાર થએલી સાદી દીવાસળીઓ કહેવાય.

અબધ દીવાસળીઓ બનાવવામાં પણ રીત તો ઉપર દેહી તેવીજ છે, પરંતુ સળીઓને ગધક લગાડતા નથી. સળીને છેડે જે પદાર્થના મોગરા ચોટે છે, તે પોટશિયમ ક્લોરાઇડ, સુરમાનો ગધીલ, સિંદુર અને સરેખા મિશ્રણનો બનેલો છે દીવાસળીના ખોખાની બે બાજુએ રાત્રી ફોરફરસ, દારૂનો લોટ અને મરેશનું મિશ્રણ ચોપડેલા કાગળની પટીઓ ચોટેલી હોય છે.

બન્ને દીવાસળીનો તફાવત. •

માદામાં પીગા ફોરફરસ સળીના મોગરામાં છે, પણ તેના ઉપર વારનિશનું પાતળું પડ આવેલું હોવાથી હવામાંના ઓક્સિજનની ઝાઝી અસર થતી નથી પરંતુ ગમે તે ખરબચડી સપાટીપર તેને ધમત્તા વારનિશનું પાતળું પડ ઉખડી જાય છે, અને ધર્પણથી ઉત્પન્ન થએલી ગરમી તે મોગરાના મિશ્રણને સળગાવી દે છે. પીગી ફોરફરસ મોંઘી તેમજ વધારે જવાળાઆહી સ્વભાવની હોવાથી મોગરામાં તેનો, થોડો ભાગ હોય છે, તે ધસતાની સાથે સળગી જાય છે જે ગધક જેવો જવાળાઆહી પદાર્થ સળીને છેડે ન લગાડેલો હોય તો મોગરા સળગીને સળીનું લાકડું સળગતાં પહેલાં ઓલવાઈ જાય; પણ તે મોગરા ઓલવાતાં પહેલાં ગધક પીગળીને

સમગ્રે છે, અને આશરે અર્ધા ઇંચની સપાટી પરનો ગધક બળી રહેતાં પહેલાં સળીનું લાકડું સમગ્રે છે. ગધકનો ઉપયોગ આથી સ્પષ્ટ મમળશે.

અભય દીવાળીમાં મોગરામાં ફોસ્ફરસ બીવકુલ છેજ નહિ તેથી તેને ગમે ત્યાં ઘસો પણ સમગ્રે નહિ પેટીની બાજુએ લગાડવા કાગળ ઉપર મસીયું, ત્યારે કાગળ ઉપરનો ક્ષિતિ લાલ ફોસ્ફરસ મોગરાને ચોંટશે. તે ફોસ્ફરસ નાન મોગરાના રસાળની પદાર્થોના સ્પર્શ કરવાને ધર્મજીમાંથી ઉત્પન્ન થયેલી ગરમી બમ થાય છે તેથી મોગરા સમગ્રે છે મોગરામાં મિશ્રજીનો જથ્થો વધારે હોવાથી તે પુરેપુરો બળી રહે તે પહેલાં સળીનું લાકડું મળગે છે. આ કારણથી તે સળીને ગધક લગાડવાની જરૂર નથી.

દીવાસળી બનાવવાના કારણનામાં સચાવડે તૈયાર થએલી ખોખાં મનાવવાની ગીપોને ભોંઈતા માપની કરી સચામાં મુક્યા પછી એકદમ તેનું બદાનું ખોખું તથા અંદરનું ખાનું તૈયાર થઈ બાજુએ ધસવાની બાજુનો કાગળ તૈયાર થઈ બહાર પડે છે તે એટલી તો ઝડપથી થાય છે, કે જે તે જાતે બેધુ હોય તો અચનો થયા વગર રહેતો નથી.

બહુ સમયાનોમાં ગરે ભડક થતા દેખાય છે, તેને લોઢા જૂત જૂત કુડી માગે છે, અને બીએ છે. આ જૂત બીએ દાર્દ નહિ પણ દાર્દની ફોસ્ફરસ છે જમીનમાં દાર્દએલાં બળતાં દાર્દનાં છિદ્રાણુ બાજે ઉપર જમીનની અંદર ઉત્પન્ન થએલાં કેટલાંક એસિડોની અસર થવાથી તે સુનાના ફોસ્ફેટમાંથી કુદરતી રીતે ફોસ્ફરસ તૈયાર થાય છે. આ રીતે તૈયાર થએલા પાંચ ફોસ્ફરસ જમીનની સપાટીપર આવી જાય તો હવાના એકિસજનની અસર થતા બહુ થઈને બળી જાય છે, તેને લોઢા જૂતના ભડકા સમગ્રે છે.

યુસ્તકોનો સ્વીકાર

આનુષ્ઠાન અને પ્રકાશક રા દેશનાન દર્શનશાસ્ત્ર, કુલ બી એ અમદાવાદ.

(૧) મધ્યમ નાટક.

૧. દેશનાનના નામ ગુજરાતના સાહિત્યપ્રેમી જનોને સુવિદિત છે. પોને પ્રાચીન ગુજરાતી મશોધક અને ગુજરાતી ભાષા તથા સાહિત્યના એક પ્રચુર જિહ્વાન તરીકે સર્વને જાણીતા છે તેઓ ઉત્તમ મરુત નાટકોના સારી અને સ્પષ્ટ સૈદ્ધીમાં જાણનારો કરી ગુજરાતી સાહિત્યની અમૂલ્ય

એવા કરે છે. ભાષાન્તર કરવાનું કામ કેટલેક અંશે સરલું નથી, હોતું. મળતો અર્થ બળવી રાખી બંધબેસતું તેમજ રસની ક્ષતિ વિનાનું ભાષાન્તર કરવું એ કળા છે. આ ભાષાન્તર તેલુગુ છે. રા. કેશવલાલસાહેબના ભાષાન્તરથી એક પરાક્ષ લાંબ એ મળે છે કે પ્રાચીન સંસ્કૃત કવિઓ તથા તે સમયની કેટલોક ઐતિહાસિક હકીકતોના વિદ્વાલયો ઉપોદ્ધાત પોતે વાચકને આપે છે. આ નાટક મહા ભારતની એક ટુંકી આખ્યાયિકા છે. લોમ હિડિયા નામની રાક્ષસીને પરણ્યો હતો, અને તેમના પુત્ર ક્યોત્કચ સંબંધી આ નાટક રચાયું છે. પોતે સ્વીકારેલી જોડણી બાધરૂપે ન માનીએ તો બીજી બધી બાબતમાં આ પુસ્તક ગુજરાતી સાહિત્યને એક ઉપયોગી બેટ છે.

(૨) કેળવણીની દ્રશ્ય અથવા શાળાવ્યવસ્થા તથા શિક્ષણ પદ્ધતિની સામાન્ય માહિતી.

કર્તા-રા. ગાડાલાલ પ્રાગજીભાઈ દેસાઈ. શિક્ષક, મેસ ટ્રેનિંગ કોલેજ વડોદરા. આ પુસ્તક અભિપ્રાય અર્થે અમને મોકલવામાં આવ્યું છે. શિક્ષણને સ્વતંત્ર ગુજરાતી પુસ્તકોની સંખ્યા ઘણી થોડી છે. રા. બ. કમળાશંકર પ્રાણસકર ત્રિવેદીના શિક્ષણસાત્ર ઉપરાંત આ બીજું પુસ્તક છે. યોજના એકંદરે સારી છે. પરંતુ માનસચાત્રનો સંબંધ સ્પષ્ટ રીતે જુદા જુદા વિષયોમાં દર્શાવ્યો હોત તો હીક યાત કેટલેક ફેક્ટો-મુખ્યત્વે કરીને-મણિતના વિવચના પ્રશ્નમાં મચિત સમજુતી આવશ્યક હતી નોંધાના નમુના આપીને પુસ્તકને વિશેષ ઉપયોગી બનાવ્યું છે. ડિ'ડરગાર્ટન અને મોલેસોરીની પદ્ધતિની દરીકત થોડી આપવામાં આવી છે. પુસ્તક એકદર સાદી સરળ અને ક્રે સંગમ્ય તેરી ભાષામાં લખાયેલું છે. આ પુસ્તકમાં ચર્ચેલી સામાન્ય બાબતો પરત્વે મનનેદ દેવા સંભવ છે, પણ તે ઓછી બાબતોની ચર્ચા અને આવશ્યક નથી. પુસ્તક વિદ્યાર્થી વર્ગને સામોદર્શક અને તેવા સ્વરૂપનું છે.

(૩) “રસદાયક રત્નનિધિ.”

લેખક.—રા. રમણીકલાલ ગીરધરલાલ મોદી. એમ. એ. નવસારી.

પુસ્તકનો વિષય મુખ્યત્વે કરીને ધાર્મિક માલમ પડે છે. નીતિનું શિક્ષણ ધાર્મિક બોધથી વધારે અસરદારક બને છે એ દર્શાવેલુંથી તપાસતાં આ

ફેટલીક ધાર્મિક વાર્તાઓ ઠીક આપેલી છે, ફેટલીક ઐતિહાસિક વાર્તા પણ છે. વાર્તા તરીકે આ પુસ્તક મદદકર્તા નીવડે તેવું છે બાધાની સરળતા અને વિષયનો અનુક્રમ ઠીક નથી.

(૪) “ ભારત બાબુ. ”

કર્તા—રા મોહનલાલ ગરમ્મલાઈ પંડ્યા, મુ વડોદરા.

આ પુસ્તક મોહનભાણ મન્યાવિનો ત્રીજે મણકો છે. પ્રસ્તાવનામાં સ્વયં છે તેમ ગણિતિત માટે એક મહાન સ્થાપેલું છે જેનું નામ ‘પડિત મિત્ર મહાન’ છે તેના ઉદ્દેશોને ઉપયોગી નીવડે એ દેવથી આ પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કર્યું છે. પુસ્તકમાં ગદ્ય અને પદ્ય બન્નેનો સમાવેશ છે. કન્યાદેવશ્રી, સ્ત્રીવર્ગની ઉન્નતિ, તેમનાં કર્તવ્યો, તથા વિધવાની સ્થિતિના વિષયો નિબંધ અને કવિતાઓદ્વારા ચર્ચા છે. ધાર્મિક, નૈતિક અને સામાજિક વિષયો પણ ચર્ચાયા છે. પુસ્તકને અતે સમુજ્ઞ હાસ્યરસની વાર્તાઓ છે. આમ વિધવિધ વિષયોની પ્રસાદીવાળુ આ પુસ્તક છે. તેમાંનો દરેક નિબંધ કે કાવ્ય ઉપયોગી કે સરસ છે એમ કહી શકનાં નથી. સ્ત્રીનાં કર્તવ્યોનો મોટો ભાગ જુનું મતને અવલમ્બી રહ્યો છે. કવિતા તથા છુટક લેખોની બાધા સાદી અને સરળ છે.

(શાળાપત્ર ઓફિસ.)

પત્રોના ઉત્તર

(૧) રા. પ્રાણશંકર મણિશંકર મહેતા,—

દેહાને જીભ હોય કે નહિ તે બાજતના પ્રશ્નના ઉત્તરમાં જણાવવાનું કે અગાઉ એ પ્રશ્નનો નિર્ણય છપાઈ ચૂક્યો છે.

(૨) રા. જટાશંકર મોહનલાલ શુક્લ મુ ઉતેલીયા.

શંકા ૧ લી—બીજી ચોપડી પાક ૩૪ કવિતા લોગી ૫-૬, સ્પષ્ટાર્થ—પ્રજુએ મોટા પર્વત, કાતરો, સાગરો અને નદીરૂપી યોજનાવાળા કુદરતના નચરમાં અને વનગદમાં ફરી છે, નજર અને વનવાટ સસમીમાં લેવો. ઘાટનો અર્થ-આરો લેતા મનુષ્યકૃતિનો બાવ લેવો પડે છે. ઘાટ એટલે કુદરતી રીતે બનેલો કાંઠો કે કિનારો અગર આકાર લેવો મુક્ત પડતો.

અંકા ત્રીજા:—૨૪ બહુ ઉતરે છે કૃત્યાદિ.

આ લીટીનો સ્પષ્ટાર્થ અગાઉ થઈ ગયો છે. રસનો અર્થ પાંચ લેવો શુદ્ધ છે. અન્ય-રૂપાળા મંત્રમાટે ૨૪ બહુ ઉતરે છે.

(૩) રા. જોતાર વજોતાર મુ. પીપરીઆ.

તમારા અર્થાં પત્રોના ઉત્તર આ લગત નં. ૧ ના ઉત્તરથી જાણી લેવો—

(૪) રા. છોટાલાલ નરસિંહભાઈ આ માસ્તર. મુ. ચીખની.

તમારી અંકના ઉત્તરનાં લખવાનું કે આત્રેથી અને વનદેવતા વિષેના પાંચ મંત્રકૃત નાટક “ઉત્તર રામ ચરિત્રામી”થી અવનરણરૂપે લીધો છે. તે નાટકમાં મૂળ રામાયણની વસ્તુ લઈ કૃત્ત્વિક વીગત કવિએ કલ્પનાની પણ ઉમેરી છે. ગીરધરજી કે દુલસીદાસના રામાયણને આની સાથે મળાવપણું નહિ રહે. આથી કોમ્પ્લેક્ષ માતા હાજર હયાં કે નહિ તે મનને દાયમ રહેશે જ.

(૫) રા. રજુડાઝ ગોતીરામ દાદર, મુ. ધરી દીંધારોડ.

તમારા પત્રના ઉત્તરમાં જણાવવાનું કે શિઆગ પણ તરીકે નાનપણ જાનિમાં વપરાય છે. જગજાને શિઆગના પાઠમાં બંનેને મંગલ કરનાં કહેવા છે. અને તેથી પુરુષનાયક માની છેવટે ‘ભાઈ’ સંબોધનનાયક રાખે ઉમેર્યો છે. તેથી નરજાનિમાં વાપરેલો શુદ્ધજ છે તમારો ખીને પ્રશ્ન સામાન્ય સ્વરૂપે છે ‘સૃષ્ટિ’માં ‘જ’ છે કે ‘ર’ તેનો ઉત્તર તમારા કોઈ શિક્ષકમંત્રજ આપશે.

(૬) મુશિન્ટે-૮-૩. રૂદ્રસ, રાધનપુર.

રાધનપુર તાલુકા રોટની નિશાગના મહેનાજીની ચકા પરદે જણાવવાનું કે વાસ્તેદા મામા એજ અંગે ઉચ્ચાર છે.

(૭) રા. ગુખે મુ. નાંદાદ.

નરણી રજદ ચણ ઉપરથી નીકળ્યો છે એ વાત ત્યાંની ગુ. રૂદ્રના અદેતાજી આપને કહે છે તે જોડી કાઢવી લાગે છે. એની વ્યુત્પત્તિ કોઈ સામાન્ય શુદ્ધિનો શિક્ષક પણ નહિ જ કહેવો તો ચીખવો તો નહિજ. આપની કલ્પના “નખલાવિતી” સ્વપ્ન બલભેમની છે. પણ તે ખરૂં પ્રમાણુ સૌ રીતે મનાવો ય. કેશવજી કે નરસિંહજી જેવાજ તે રીતે નિર્બીપાતમક ખુલાસા આપવા અનિધારી છે.

(૮) મિ. અરેશ્વર મા. બલસારા. મુંબઈ.

તમારા પતના ઉત્તરમાં જણાવવાનું કે બંને વાત ખરી છે. ત્યાં “બાદ” વર્ષ વન ભોગવ્યાં નયને નિદ્રા ન આણી” એમ લખ્યું છે ત્યાં માત્ર વનનાસતીના વાંત છે. તેમજ વર્ષ ગ્રામ વાસ કરવાનો હતો. એટલે તે વર્ષ ગણવાના છે.

(શાળાપત્ર ઓફિસ)

મુંબઈ ગુજરાતી ટીચર્સ ફંડનો રિપોર્ટ ૧૯૧૮-૧૯

સદ્દર્જિત રિપોર્ટ અમને તે ફંડના મેકેટરિ તરફથી મળ્યો છે. રિપોર્ટ વાંચતાં માલમ પડે છે કે ફંડની થાપણુ રૂ. ૧૧૨૮ ૨-૧ રિપોર્ટના વર્ષની અગાઉના વર્ષ આખરે હતી. રિપોર્ટવાળા વર્ષ દરમિયાન લવાજમ તરીકે શિક્ષકોએ રૂ. ૩૨૧૪-૩-૦ લખ્યા છે એ ખરખર હાલના મોલવારીના સમયનો વિચાર કરતાં શિક્ષકોની હિસાબવૃત્તિ તેમજ ત્યાગવૃત્તિ દર્શાવે છે. બીજી એક સારી ચોજના એ જણાય છે કે મેમ્બરો પૈકી જે શિક્ષકો કે શિક્ષિકાઓ ગુજરી ગયાં હોય તેના ફાળાના પ્રમાણમાં વારસોને અમુક રકમ બક્ષીસ આપવામાં આવે છે કુલ સભ્યો ૧૧૦ છે. સાગ સુપ્રતિષ્ઠિત સ્ત્રીપુરુષોએ આ મુંબઈનું મુરબ્બી પદ સ્વીકાર્યું છે. આમ બહારની મદદ ટીચર્સ ફંડને ઉપયોગી થઈ પડે છે. મંરથાનો હેતુ સમજાવ તથા સ્વાર્થ ત્યાગનો છે.

લીગ ઓફ પેરન્ટસ એન્ડ ટીચર્સ, તખ્તેશ્વર પ્લોટ,

ભાવનગર.

(માળાપ અને શિક્ષકોનું મહળ)

બાળકોના હિતાર્થે જોડાએલા કેટલાક પ્રશ્નો તરફ દરેક દેશના અગ્ર ગણ્ય શહેરીઓનું ધ્યાન દોરાએલું છે. એવાજ એક હેતુથી આ મહળ સ્થપાયું છે અને બાળ કેળવણીમાં રસ લેતા દરેક માણસને મનન કરવા. યોગ્ય સાહિત્ય પુરુ પાડવાનું કામ તે મર્યાબે આદર્શ છે તેને લગતું એક ચોખ્ખીયું નં. ૯, અમને અવલોકનાર્યે મળ્યું છે. તેનું મથાણુ “બાળકોના માનસિક વિકાસને દરકત કરનારી શારીરિક જોડા” એવું છે. આ ચોખ્ખીયાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ નિશાળે જતાં બાળકોમાં શી જોડા હોય છે તે વિચારી તેને દૂર કરવાનો રાખ્યો છે. બાળકોની શારીરિક સ્થિતિ સંપૂર્ણ હોવી

લેખકો, અને આખ, દાંત, મોં, નાક, કાન, વગેરે અવયવોની તેમજ સારો જોરાક સ્વચ્છ દવાની મપૂર્ણતા અને પુરતો આરામ વગેરે વિષયો સંબંધી વિવેચન આ યોજાનાંયામાં કર્યું છે. ખરેખર બાળકોના શારીરિક અવયવો આગીવાળા હશે તો માનસિક વિકાસ થવો દુર્લભ છે.

વનિતાવિશ્રામ મુંબઈ.

આ સંસ્થાનો ૧૯૧૮ ના નવેમ્બરથી ૧૯૧૯ ના ઓક્ટોબર સુધીનો રિપોર્ટ અમને મળ્યો છે. તે સમારકા પ્રમંચે નામદાર ગવર્નર સાહેબનાં બાતુ લેડિ લોઈડે આપેલા બાપજીનો સાર અંગાઠિના એક અકમાં આપી ગયા છીએ. આ મંરયાનું મકાન બાઈ ઝવેરનાઈ ભગવાનદાસ નરોત્તમદાસની ઉદાર મખાવતથી મળેલું છે. તેનો પાયો ૧૬ મી ફેબ્રુઆરિ ૧૯૧૩ ના રોજ નાખવામાં આવ્યો હતો અને મકાન ૩૦ મી માર્ચ ૧૯૧૬ ના રોજ લોઈડે વિસિંચનના મુખારક દરતે ખુલું મૂકવામાં આવ્યું હતું મંરયાને અંગે કટલાક ટ્રસ્ટીઓ છે, અને એક કારોબારી મંડળી છે. તેના હેતુઓ ધણી ઉચાં પ્રકારના છે. વિધવાઓને સાધુ છવરા પળારી ધર્મ અને નીતિનું જ્ઞાન આપી તેમનું છવન સમાજને ઉપયોગી થાય એ મુખ્ય હેતુ છે. સંધવાઓ તેમજ કન્યાઓને ધાર્મિક, નૈતિક, અને બ્યાવકારિક કેળવણી આપાય છે આમ સ્ત્રીઓને અનુકૂળ પડે એવાં બોર્ડિંગ હાઉસ પણ છે; જેમાં કુલ બોર્ડરોની કુલ સખ્યા ૭૮ ની છે. અંગેજી તથા મરફતનું પણ શિક્ષણ આપાય છે, અંગેજીમાં ૪૭ અને મરફતમાં ૪૯ બાળાઓ અંબ્યાસ કરે છે. મિત્રશાળા અને નગીતના શિક્ષણની પણ યોજના છે. સંધ્યાને અંગે એક પુરતકાલય બોલ્યું છે અને ઉપદેશિકા મડળ તથા કિડરગાર્ટનની શાળા ઉઠાડવાનો વિચાર રાખે છે. સ્ત્રી શિક્ષિકાની બોટ પુઝી પાડવાના હેતુથી એક ટ્રેનિંગ કોલેજ પણ ઉઠાડી છે, આમાં ભણતી સ્ત્રીઓની સખ્યામાં દિનપ્રતિદિન વધારો થતો જાય છે.

મંરયાની નાણી સંબંધીનો રિપોર્ટ પણ સારો છે, સંરયાનો વાર્ષિક ખર્ચ જોતાં કાયમ ફંડની ઘણીજ આવરકતા છે, એવી વિનની રિપોર્ટને અંતે કરવામાં આવી છે. રિપોર્ટ વાંચતાં જણાય છે કે સંરયાના કહેજો ધણી ઉમદા છે આ સંરયાની એક શાખા મુન્તમાં પણ ચાલે છે.

શાળાપત્ર ઓફિસ.

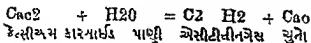
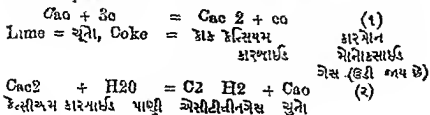
, ચર્ચાપત્રના ખુલાસા.

ભુજરાત ગાળાપત્ર-માહે જૂન, જુલાઈ સને ૧૯૨૦માંના મિ.
પાપટલાવ મોનથ યાજ્ઞિકના ન ૧ ના ચર્ચાપત્રનો ખુલાસો.

(લખનાર—રા. રાવળ લાઈસન્સ ફરજીવન, પકધરી—કાપીયાવાડ)

કાર્બોન તેઓ ધારે છે તે પ્રમાણે ખનિજ મૅગ્નેશિયમ અગર કુદરતી દ્રવ્ય
(Element) નથી, તેથી કૃત્રિમ રીતે, મુખ્યત્વે કરીને ચુનાનો
કાર્બાઈડ (Calcium Carbide) કેવી રીતે થાય છે, તેની દહીકા
જણાવવાની જરૂર છે તેઓની બીજી રાકાઓ, જેની કે વરસાદના પાણીથી
તેની ખાણો ઉપર થતી અસર, અગર તેમાંથી નીકળતી ગેસથી સમગ્રની
દવા વગેરે,—કેલ્સિયમ કાર્બાઈડ કૃત્રિમ વસ્તુ હોવાથી અસ્થાને છે, અને
તેણે બનવું અમલવિત છે. કેવી રીતે કેલ્સિયમ કાર્બાઈડ બને છે, અને
તેના ઉપર કેવા સોયોગોમાં પાણીનો ઉપયોગ થતાં—(acetylene gas,
C₂ H₂) એસીટીલીન ગેસ ઉત્પન્ન થાય છે, અને તેનો પ્રકાશક વસ્તુ
તરીકે કેવી રીતે ઉપયોગ થાય છે તે જણાવવાથી તેઓની રાકાઓનું નિવારણ થશે

ધણેજ તાપ આપી શકે તેવી વિજ્ઞાનિક લાટી (electric arc
furnace) ની મદદથી, ચુનો (lime) અને કોક નાખતો કાલસા (coke=
હીડી જાય તેવા વાયુ (Volatile) વગરનો કાલસો તેને કોક કહે છે.) ના
મિશ્રણની ચુનાનો કાર્બાઈડ બને છે, તેનું પ્રમાણ સમજાય કે ૫ ટકા ચુનો
અને ૩૫ ટકા કોકથી બને છે, અને સોયોગો અનુસાર વીજળી પ્રવાહ
વાગરીને, જરૂરિયાત પ્રમાણેની જુદી જુદી જાતની વીજળીક લાટીઓથી
બનાવાય છે, આ ચુનાના કાર્બાઈડ ઉપર પાણી નાખવાથી એસીટીલીનગેસ
નીકળે છે કે જે બાળવાથી ધણો પ્રમાણ મળે છે, અને તેથી તેનો ઉપ
યોગ જનસમાજમાં થાય છે રમાયણ પ્રયોગોથી આ બંને વસ્તુનાં પ્રમાણો
નીચે પ્રમાણે છે

ફ્લેસ્કિયમ કારબાઈડમાંથી બળી શકે તેવો ગેસ પાણીના સંયોજના મિશ્રણથી નીકળી શકે છે. ધણી રીતોમાં એ બે સામાન્ય આણુ છે, જેની કે કારબાઈડ સરેલા પાત્રમાં પાણી નિયમિત પાડ્યા કરવાથી અંબર પાણી સરેલા પાત્રમાં કારબાઈડ નિયમિત પાડ્યા કરવાથી ગેસ ઉત્પન્ન થાય છે; કે જે ઉપરના પાત્રમાં એકઠી થાય છે અને તે પાત્રમાંથી એક ટાંકણી આવી શકે એવા છિદ્ર વાટે બહાર આવે છે, અને તેમાં સંગ્રાહવાથી ધણી પ્રકાશ આવે છે. આ ગેસ ક્ષાત્તગેસથી ૧૫ ધણો વધારે પ્રકાશ આપી શકે છે, અને તેથી તેનો ઉપયોગ સરળતાથી ઉત્પન્ન થતો હોવાથી તથા પ્રમાણમાં સેધા પડવાથી પ્રકાશનાળા સાધન તરીકે થાય છે. મેજીકલેન્ડર્ન, સાઈકલ અગર મોટરની બત્તીઓ, ઘરમાં અગર રસ્તામાં પ્રકાશ આપે તેની બત્તીઓ વગેરેમાં તેનો ઉપયોગ ધણો છે. તેના લાભ સાથે જોખમો પણ ધણાં છે. અશુદ્ધ સુનાના મિશ્રણથી તેની સાથે ઉત્પન્ન થતો (ફ્લેસ્કિયમ) ગેસ, ખરાબ વાસ આપનારો તથા પ્રમાણમાં ધણો ઝેરી હોવાથી વાર્તાવરણને બગાડે છે, તે ઉપરાંત એસીટીલીન ગેસ ઉપર વિરોધ દેવાથી હોમ અગર વાર્તાવરણ વિશેષ ગરમ દેખે તો ધણા ગંભીર અકસ્માતો થાય છે, અને જોયા કરીને ગેસ ઉત્પન્ન કરવાના પાત્રો દરવખત ધણાં હાડા રાખવા પડે છે, તથા બહુ સતત પ્રકાશ વખતે અકસ્માતનું ખ્યાન રાખવું પડે છે.

ફ્લેસ્કિયમ કારબાઈડના ઉપયોગમાં, મુખ્ય ઉપયોગ ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે એસીટીલીન ગેસ ઉત્પન્ન કરવાનો છે, અને તેથી તેને 'કારબાઈડ' બત્તી અગર પ્રકાશ તરીકે કહે છે. હવે માહેતી આદ્રતા (સિનાથા) ની તેના ઉપર આણુ અસર ન રહે તે વાસ્તે તેને પતરાના ડનામાં, રાખવામાં આવે છે, અને તેવા ડના ગેસ બનાવવાના કામ વાસ્તે બજારમાં વપરાય છે.

બીજો ઉપયોગ—એસીટીલીન ગેસ હવામાં બળે છે ત્યારે તે લગભગ ૪૦૦૦૦ (ડીમી) સુધી ગરમી આપી શકે છે, અને તેથી તેના અગ્નિમાં (oxy-acetylene Flmes) ધાતુઓ ગાળી શકાય છે અને જુદી જુદી ધાતુઓ સાંધી શકાય છે.

ફ્લેસ્કિયમ કારબાઈડ બીજા રસાયણી પ્રયોગો સાથે Cyanides & Calcium Cyanamides, સાધનાઈડ વગેરે બનાવટમાં વપરાય છે, કે જે જમીનમાં ખાતર તરીકે વપરાય છે.

કુળવણીખાતાની જાહેરખબરો.

મ. એ. ઈ. સાહેબના તા. ૧૧-૯-૨૦ નો હુકમ નં. ૭૩૪૫.

મેસર્સ કરસનદાસ નારણદાસ એન્ડ સન્સ, બુકબેન્ડર્સ એન્ડ પ્રિન્ટર્સ-
વાણવટ, સુરતનાને મિ રાજાભાઈ નગીનદાસની બનાવેલી અને ઇનામ
માટે મંજૂર કરેલી "સાવિત્રી ચરિત્ર" નામની ચોપડીની કિંમત ૦-૧-૬
ને બદલે વધારી ૧-૨-૦ કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવી છે. નવી
આવૃત્તિને માટેજ આ વધારો મંજૂર છે.

મ. એ. ઈ. સાહેબનો હુકમ નં. ૮૨૧૬ તા. ૩૦ ૯ ૨૦ ઉપરથી,

મ. ડિરેક્ટર સાહેબે પોતાના લાયસેન્સ નં. ૧૦૦૭૮ તા. ૨૪-૯-૧૯૨૦
યાં મિ. નરમેશકર ઉમિઆશંકર અમદાવાદનાને "અંકગણિતના મૂર્જતત્વો"
ની કિંમત ૦-૭-૬ થી વધારી ૦-૯-૦ કરવાની મંજૂરી આપી છે. વધારો
નવી આવૃત્તિ માટેજ મંજૂર છે.

મહેરબાન ઉ. ભા. ના એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબનો

તા. ૧૩-૧૦-૨૦ના હુકમ નં. ૮૮૧૨ ઉપરથી,

હાર્દ અને સ્પેશયલ રૂલોમાં આપવાની સરકારી સ્ટોકલરશિપો
નં. ૮૮૧૪ અ.

આથી ખબર આપવામાં આવે છે કે તા. ૨૬ ડિસેમ્બર ૧૯૧૮ના સરકારી
મેજેટના ભાગ ૧ લાના ૨૪૬૮ થી ૨૪૭૦ માં પ્રજામાં પ્રસિદ્ધ થએલા
નિયમો મુજબ ઉત્તર વિભાગના દરેક જિલ્લામાં છ, છ, સ્ટોકલરશિપો આપવા
સારૂ સુધવાર તા ૨૬ મી જાન્યુઆરી ૧૯૨૧ તથા તે પછીના દિવસોએ
નીચે લખેલા મધ્ય સ્થળોએ ૧૧વાગે ફરિયાદની પરીક્ષા લેવામાં આવશે

અમદાવાદ

ભરૂચ

નડિયાદ (ખેડા જિલ્લો)

સુરત.

ગોધરા (પચમહાલ જિલ્લો)

હમણી એક સ્ટોકલરશિપ માટે સામાન્ય રીતે બધા ઉમેદવારો સ્પર્ધા
કરી શકશે. જેની ઈજાઝાયલ, ટ્રણ્ણી, ટ્રણ્ણી કરતાં વધારે પહાત વર્ગ
જેના લોકો ખત્રેજ કુળવણીમાં પાછળ છે તેમની સ્પર્ધા માટે એક સ્ટો-
લરશિપ રાખવામાં આવશે. ચાર સ્ટોકલરશિપો મુસલમાન ઉમેદવારો માટે
રાખવામાં આવશે.

૩. દરેક મધ્યસ્થેએ પરીક્ષા એક કમિટી મારફત લેવામાં આવશે.

પરીક્ષામાં દાખલ થવાની અરજીઓ કરાવેલાં જાપેલા ફોર્મ ઉપર કરવી, અને ઉમેદવાર જે જિલ્લાઓનો હોય તે જિલ્લાની પરીક્ષક કમિટીના પ્રેસિડેન્ટને કરવી, તા. ૧૫ મી ડિસેમ્બર ૧૯૨૦ સુધી અરજીઓ અને દાખલ થવાની ફી કમિટિ લેશે. તે તારીખ પછી ફોર્મ પણ અરજી લેવામાં આવશે નહિ અરજીના કરાવેલા ફોર્મની નકલો પરીક્ષક કમિટીના પ્રમુખ પાસેથી મળશે.

૪. ઉમેદવારોની ઉંમર, પરીક્ષાના વિષયો, સ્કોલરશિપની રકમ અને સુદત, ફેટલી ફી આપવાની છે તે, વગેરે બાબતની સઘળી વિશેષ હકીકત નિયમામાંથી મળી આવશે. નિયમોની નકલો પરીક્ષક કમિટિઓના પ્રમુખોને અરજી કરવાથી મફત મળશે ઉત્તર વિભાગની તમામ સરકારી અને મદદ મેળવનારી એગ્રેવેર્નાક્યુલર સ્કૂલોમાં જાહેરખબર ચોટવાના પાટીઓ ઉપર એ નિયમોની નકલો પણ ચોટવામાં આવી છે.

' ઉ. ભા. એ ઇ. ની ઓફિસ—અમદાવાદ. તા. ૧૩ મી ઓક્ટોબર ૧૯૨૦	} (સહી) જે, એસ, કાદરી. એડ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર. ઉત્તર વિભાગ.
---	---

મિડલ સ્કૂલ સ્કોલરશિપો.

નં ૮૮૧૪ ખી.

આથી ખબરઆપવામાં આવે છે કે તા ૨૬-૧૩-૧૯ના મુખ્ય મરકારી એજેટ ભાગ ૧ લા ના ૨૪૫૬ થી ૨૪૬૭ એ પૃષ્ઠે પ્રસિદ્ધ થયેલા નિયમો મુજબ ઉત્તર ભાગના દરેક જિલ્લામાં નવનર સ્કોલરશિપો આપવા શુક્રવાર તારીખ ૨૮મી જાન્યુઆરિ ૧૯૨૧ તથા તે પછીના દિવસોએ ૧૧વાએ નીચે લખેલાં મધ્ય સ્થળોએ હરિકાઈની પરીક્ષા લેવામાં આવશે

અમદાવાદ.

હરચ.

નડિઆદ. (ખેડા જિલ્લો.)

ગોધરા. (પંચમહાલ જિલ્લો.)

સુરત

૨ નવમાંની જે સ્કોલરશિપ માટે મામાન્ય રીતે બધા ઉમેદવારો સ્પર્ધા કરી શકશે. બેની ઈઝરાયલ, કથુબી, કથુબી કરતા પછાત વર્ગના લોકો જે અગ્રેજી કેળવણીમાં પછાત છે તે લોકોની સ્પર્ધા માટે.

સ્કોલરશિપ રાખવામાં આવશે. આર સ્કોલરશિપો મુસલમાન માટે રાખવામાં આવશે, અને તા. ૧૬ ડુવાઈ ૧૯૧૨ ના કેળવણી ખાતાના સરકારી ઠરાવ નં. ૧૮૨૬ અને તા. ૮-૧૦-૧૭ ના દુકમ નંબર ૨૪૬૮ થી જારી રાખેલી ૩ પો ની એક સ્કોલરશિપ હલકા વર્ગો માટે રાખવામાં આવશે.

- ૩ દરેક મધ્યસ્થળે પરીક્ષા એક કમિટી મારફતે લેવાશે. તે કમિટિના પ્રમુખ સરકારી હાઈસ્કૂલના હેડમાસ્ટર અણાશે. પરીક્ષામાં જેમવાની અરજીઓ ઠરાવેલા છાપેલા ફોર્મ ઉપર કરવી. આ ફોર્મોની નકલો પરીક્ષક કમિટિના પ્રમુખ પાસેથી મળી શકશે. ઉમેદવાર જે જિલ્લાનો હોય તે જિલ્લાની મધ્યસ્થળની પરીક્ષક કમિટિના પ્રમુખને અરજીઓ મોકલવી. તા. ૧૫-૧૨-૨૦ સુધી અરજીઓ અને ફી કમિટિ લેશે. તે તારીખ પછી ફાઈ પછુ અરજી સ્વીકારવામાં આવશે નહિ.
- ૪ ઉમેદવારોની ઉંમર, સ્કોલરશિપની રકમ અને મુદત, ફેટલી ફી આપવાની છે તે, વગેરે આમતની સઘળી વિગેય હકીકત નિયમોમાં આપેલી છે. નિયમોની નકલો પરીક્ષક કમિટિઓના પ્રમુખને કરવાથી મફત મળશે.

ઉત્તરવિભાગની બધી સરકારી અને મદદ લેનારી મુખ્ય શુળ્ભાતી નેશાલોમાં જાહેરખબર ચોઢવાના પાટીઆ ઉપર પણ તેની નકલો ચોઢવામાં આવી છે.

ઉ ભા. એ ૪૦ ની } (મદી) જે, એસ કાદરો.
ઓફિસ! તા. ૧૩ ઓક્ટોબર }
૧૯૨૦ } એ. ઈ. ઉ. ભાગ.

હાઈ અને સ્પેશ્યલ સ્કૂલોમાં આપવાની ઠાઠી શહાણુ-
દીન સ્કોલરશિપ.

નં. ૮૮૧૪ કા.

- ૧ આથી ખબર આપવામાં આવે છે, કે ઠાઠી શહાણુદીન એન્ડઉમેન્ટ ફંડમાંથી અમદાવાદ અને ખેડા જિલ્લાની ફાઈ પછુ જાહેર સ્કૂલના મુસલમાન ઉમેદવારોને હાઈ અને સ્પેશ્યલ સ્કૂલોમાં પાંચ પાંચ રૂપીઆંની જે સ્કોલરશિપો આપવા સાર તા. ૨૬ મી જાન્યુઆરિ

૧૯૨૧ તે યુધવારને રોજ અને તે પછીના દિવસોએ ૧૧ વાગે સ્પર્ધાની પરીક્ષા અમદાવાદ અને નડિઆદ (સરકારી) હાઈસ્કૂલોના મકાનમાં લેવાશે. આ પરીક્ષા તા. ૩-૨-૧૯૧૬ના મુંબઈ સરકારી એજેન્ટના ભાગ ૧ ના પૃષ્ઠ ૧૫૮થી ૧૬૨મે પ્રમિલ્લ થએલા નિયમો મુજબ લેવાશે.

૨ પરીક્ષામાં ખેસવાની અરજીઓ અને દાખલ ફી તા. ૧૫-૧૨-૨૦ અને તે પછીના દિવસોએ અમદાવાદ અને નડિઆદ મધ્યસ્થળનાં પ્રમુખ લેશે.

ઉ. ભા. એ ઇ.

ઓફિસ.

અમદાવાદ. ૧૩ ઓગોષ્ટ ૧૯૨૦

(સહી) જે. એસ. કાદરી
એ. ઇ. ઉ. ભાગ.

મિડલ તથા સ્પેશલ સ્કૂલોમાં અમદાવાદ કચુખી ઇન્ફન્ટીસાઈક ફંડ સ્કોલરશિપો.

નં. ૮૮૧૪ હ.

આથી ખબર આપવામાં આવે છે કે અમદાવાદ કચુખી ઇન્ફન્ટીસાઈક ફંડમાંથી રૂ. ૩ ની એક એવી છ સ્કોલરશિપો મિડલ તથા સ્પેશલ સ્કૂલોમાં આપવાની દરિદ્રાર્થની પરીક્ષા શુક્રવાર તા. ૨૮-૧-૧૯૨૧ અને તે પછીના દિવસોએ અમદાવાદ આર. એ. હાઈસ્કૂલના મકાનમાં લેવાશે તે પરીક્ષા મુખ્ય સરકારી એજેન્ટના તા. ૫ મી મે ૧૯૦૪ ના ભાગ ૧ ના પૃષ્ઠ ૫૧૨-૫૧૪ મે પ્રમિલ્લ કરેલા નિયમોની કલમ 'ઈ' માં દર્શાવેલી ચરત, અને નિયમો મુજબ લેવાશે.

૨. અરજી તથા પરીક્ષામાં ખેસવાનાં ફી તા. ૧૫ મી ડિસેમ્બર ૧૯૨૦ સુધી અમદાવાદ મધ્યસ્થળના સ્કોલરશિપ પરીક્ષાની કમિટિના પ્રમુખ લેશે.

અમદાવાદ.

૩-૧૮-૨૦

(સહી) જે. એસ. કાદરી.
એ. ઇ. ઉ. ભા.

શુદ્ધિ પત્ર.

પૃષ્ઠ ૧૬૨ પુસ્તક પૃષ્ઠ ૮ મો. ઇતિહાસ આસન ૪ થામાં લખેલા ૧૦૦ દોકડા ગણવાના નથી.

જાહેરખબર નંબર. ૩૦૮૯.

કે. વિ ના મે. એ. ઈ. સારુએ પ્રાથમિક તથા માધ્યમિક નિશાળો તથા ટ્રેનિંગ કોલેજો માટે મજુર કરેલાં પુસ્તકોની નીચેની યાદી સર્વત્રી જાણ્ય માટે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે.

નંબર	ચોપરીનું નામ.	જે વાપા- માં ચોપરી પ્રસિદ્ધ કર- વામાં આ- વી હોય તે વાપાનું નામ.	શા માટે ચોપરી મજુર કરવામાં આવી છે તે.	કિંમત.
૧	મિ. વાર્ધચંદ્ર પુત્રાદાસ શાહ, હેડ માસ્તર, તાલુકા રૂડલ, સાહગ, મહીકાંઠા. “વાયજીપુર એન્જિનિયરી સામાન્ય જૂગોળ.”	ગુજરાતી	પ્રાથમિક નિશા- ળાના શિક્ષકો માટે લાયકેગિના પુ- સ્તક તરીકે.	૦-૪-૬
	મિ. વીરમળ દરિમુખગમ મહેતા, બાળસાહિત્યપ્રકાશ મદિર, સુગત “દિક વિંદી” ગદ્ય અને વિશિ- ષ્ટ રેલ ”	”	પ્રાથમિક નિ- શાળામાં ધનામના પુસ્તક તરીકે.	૦-૧-૦
	મિ. જીવજીવ અમરસી મહે- તા, મેનેજર, જાનવંશી પુસ્તક માળા અમદાવાદ “ ગોકર્ત્તી અશોક ”	”	માધ્યમિક નિ- શાળામાં ધનામના પુસ્તક તરી	૨-૦-૨
	મિ. બાબાદ પુત્રાદાસ શાહ હેડ માસ્તર, તાલુકા નંદલ માદ-૧, મહીકાંઠા. “ વા. વા. પુસ્તક મસ્તાનની સા- માન્ય જૂગોળ ”	”	પ્રાથમિક નિશા- ળાના શિક્ષકો માટે લાયકેગિ પુસ્તક તરીકે.	૦-૩-૬

૫	મિ. એન. કરામચંદ્ર એચન રાડ, વલસાડ. “અદ્ભુત શાપ અથવા હીન- ની મોરી”	ગુજરાતી.	પ્રાથમિક નિશા- લોમાં ધનામની ચોપડી તરીકે.	૧-૦-૦
૩	અરિપતિ, નૃસિંહરાયણ પત્ર, અમલવાદ “શાળાપત્ર લુપ્તિ અંક”	”	ધનામ તથા લા- ચણેરિના પુસ્તક તરીકે.	૦-૮-૦
૭	મિ. ભાસ્કર પુત્રનાથ શાહ દેગાસાર, તાલુકા રૂલ, માહરા. મહોશાડા “શાપનપુર મેન્શનની સામા- ન્ય ગુણો”	”	પ્રાથમિક નિશા- લોમાં શિક્ષણના વપગગ માટે લાગ અરિના પુસ્તક ત- રીકે	૦-૧-૬
૮	મિ. કાશીલાલ મજાલા પં- ડિત ગુલેશ તાલુકા નડિયાદ. “નાનિવાસન પુસ્તકમાળા. પુસ્તક ૨ વુ”	”	પ્રાથમિક નિશા- લોમાં ધનામ તથા લાચણેરિના પુસ્તક તરીકે	૦-૩-૬
૯	મિ. જીતજીભાઈ અમરશી અ- રેના મેન્શન, “ગાનવંદન પુ- સ્તકમાળા” નામનાવાદ. “અરેની રામચંદ્ર અથવા નિશ્ચયે રેડુ પરિત.”	”	પ્રાથમિક અને માધ્યમિક શાળા લોમાં ધનામ તથા લાચણેરિના પુસ્તક તરીકે.	૦-૮-૦

૧૦	મિ. જીવજીલાલ અમરસી મહેતા. "મુક્તિમાળા ભાગ ૧લો"	ગુજરાતી.	પ્રાથમિક તથા માધ્યમિક શાળાઓમાં લાયકેરિના પુસ્તક તરીકે.
૧૧	મિ. જીવજીલાલ અમરસી મહેતા. "તત્ત્વ ચિંતન"	"	માધ્યમિક શાળાઓમાં ધનામ તથા લાયકેરિના પુસ્તક તરીકે.
૧૨	મિ. પ્રેમચંદ કસ્તુરચંદ શાસ્ત્રી. "સત્ત્વ ગુજરાતી બાળ વ્યાકરણ" ૨૩ મી આવૃત્તિ.	"	પ્રાથમિક શાળાઓમાં લાયકેરિના પુસ્તક તરીકે.
૧૩	મિ. ડાહ્યાભાઈ પ્રજ્ઞલાલ પંડિત, નરમડા તા. નડિઆદ. "નીતિવાચન પુસ્તક ૪ જી"	"	પ્રાથમિક શાળાઓમાં ધનામના પુસ્તક તરીકે.
૧૪	લિટ્લ અપ્પાનંદ, મત્રી સર્વ સાહિત્યવધક કાર્યાલય. અમદાવાદ. "સદ્ગુણી બાળકો" આશિષ ચોથી.	"	પ્રાથમિક અને માધ્યમિક (મિડલ) શાળાઓમાં ધનામ તથા લાયકેરિના પુસ્તક તરીકે તથા ટ્રેનિંગ સંસ્થાઓમાં લાયકેરિના પુસ્તક તરીકે.
૧૫	"બાળ સદ્ગોષ્ઠ" ૩જી આવૃત્તિ.	"	પ્રાથમિક શાળાઓમાં તથા માધ્યમિક ગિડલ સ્કૂલમાં લાયકેરિ અને ધનામ માટે.

૧૬	મિ. હવણલાલ અમરશી મહેતા, મેનેજર, "જ્ઞાનવર્ધક પુસ્તકમાળા અમદાવાદ" ધર્મ પાઠ અને દેવી વ્રજા અભોક્ષર્ગ.	ગુજરાતી	પ્રાથમિક તથા માધ્યમિક શાળાઓમાં ઇનામના પુસ્તક તરીકે	હુગલનું પુસ્તક. ૨-૮-૦ ૨-૪-૦ કામળનું પુસ્તક.
૧૭	મિ. અમલાલ મોતીલાલ એ. આમિ. માનન. એ. વી. રૂઢવ શુદ્ધીર્ષી "વિદ્યાર્થી વાચનમાળા પુસ્તક ૧૬." "આર જ્ઞાતના માણુમો"	"	પ્રાથમિક શાળાઓમાં ઇનામના પુસ્તક તરીકે	૦-૧-૦
૧૮	વિદ્યાર્થી વાચનમાળા પુસ્તક ૫ સુ '૭મ"	"	હોસ્ટેલોનીપ્રાથમિક શાળાઓમાં ઇનામના પુસ્તક તરીકે.	૮-૧-૦
૧૯	મિ. નાગરલાલ પુરુષોત્તમ શાંતી. લીમડી "બાળકની ભાવજન અને કેળવણી."	"	લાયસેન્સિઓમાટે મલુમ તથા પ્રાથમિક અને માધ્યમિક શાળાઓમાં ઇનામના પુસ્તક તરીકે	૧-૪-૦
૨૦	મિ. હવણલાલ અમરશી મહેતા મેનેજર, "જ્ઞાનવર્ધક પુસ્તકમાળા." અમદાવાદ. "શુદ્ધી વહેપાર ભાગ ૧ લો."	"	પ્રાથમિક અને માધ્યમિક શાળાઓમાં ઇનામ અને	૧-૮-૦

”

લાપમેરિના પુસ્ત-
ક તારીકે.

“યુવામી વહેપાર લાગ રજો”

”

”

૧—૮—૦

મેમર્સ એન. એમ. ત્રિપાઠી
અને કપનિ
શુક્લેશ્વર—મુંબઈ

“ નદશકર છાત્ર મિત્ર ”

”

”

૧—૮—૦

મિ છાત્રનાથ અમરશી
મહાત્મા મેનજી, “જ્ઞાનવધર્ક”
પુસ્તકમાળા, અમરવાદ
“રેન્ડેલનો રજુ ૧૨ હેમ્પેટ.”

”

”

૧—૮—૦

તા. ૬ મી જૂન ૧૯૨૦
ઉ ત્રિ મે એ ઇ. સાહેબની
ઓફિસ અમરવાદ.(સહી) J. S. Kadri.
એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર.
ઉત્તર ભાગ

ગ્રાહકોને વિજ્ઞપિત.

આપુ વર્ષમાં અમારા માસિકનું વાર્ષિક સ્વરાજ્ય ૩ ૧-૩-૦ કરી
જારી કર્યાં જણાયું છે કે છાપરાના દર વધતા જાય છે અને કામગીરી
મજબૂતીને તેની કિંમત પણ અનિવાર્ય વધી છે, તેથી વર્ષ આખર આ માસિકને
આર્થિક નુકસાન વેઠવાનો સંભવ છે. આથી લાચારીથી અમે અમારા
મામિનું વાર્ષિક સ્વરાજ્ય તા ૧-૧-૨૧ની ૩, ૧-૩-૦ને બદલે ૩ ૧-૮-૦
(દોઢ રૂપિયા) ટપાન ખર્ચ અમે સંખ્યાનું નક્કી કર્યું છે. ઉત્તર ભાગના
એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબે તા ૨૬-૬-૨૦ ના પુસ્તક નંબર ૮૧૫૦.થી
તે સંબંધે કવાની મંજૂરી આપી છે. અમારા ગ્રાહકો જે મદદ આપતા
આવવા છે તે જારી રાખજો એવી આશા છે. તંત્રી.

ઔકસાણીને કાઢી મૂકવા સંબંધી બહિરખંખર.

બહિરખંખર.

૨૮૭

ઔકસાણી નામ	મ. હિરેકદર સાહે- બનો હુકમ નંબર, અને કાઢી મૂકવાની તારીખ.	ગુનો	જે રફસમાં અ ગાઉવાગતો હોય તેનું નામ	કય નિશાળમાં દાખલ થવા પ્રય ત્ન કર્યો	બ	સાબનો સમય.
બળવતરાવ સરગજીરાવ.	અ ૧૧૦૨૨ તા ૧-૦-૨૦	રીનીંગ સર્ટિફિકેટ, માં બીન સત્તાના નવમી નિશાળ કરેલ ૬૨૬૧૨ નં. ૪.	મ્યુ પ્રામમરી રફલ નં ૨ સુરત.	કાર્ડ પજ મળ્યું થયેલી યાજામાં ૧૧-૧૦-૨૦ થી દાખલ નહિ કરવો		

વીપ-૭૫૨ નબરો વિદ્યાર્થી કાર્ડ યાજામાં દાખલ થયો હોય તો એકદમ કાઢી મૂકવો.
જે. ઈ. સાદેબનો તા. ૧૬-૧૦-૨૦ નો હુકમ નં. ૬૧૫૧-

છાત્રાઓના નામ.	મ. ડિરેક્ટર સાહેબનો બુકમ નંબર અને કાલો મુદ્દાનાની તારીખ	ગુરુ	કર્ષ નિશાનમાં પ્રથમ લખેલો હતા	કર્ષ નિશાનમાં દાખલ થવા ગયા.	રાત્રી	ગુજી ભોગવવાનો સમય.
૧. શ્રીજીભાઈ જે. દેસાઈ	જી ૧૦૨૪૬ તા. ૨૭-૬-૧૦	લીલીંગ ચાર્ટિંગ રિપોર્ટમાં બીન સત્તાના કરેલા મુદ્દાઓ. ખરાબ વર્તણૂક, નિશાન નિયમોનો ભંગ	એમ. એન્ડ. આર. ટાટા હાઈ સ્કૂલ, બિલોમોરા	સર મી. જે. પિયુ મજુર આર હાઈસ્કૂલ ચાલેલી શાળામાં ગણેલી.	દાખલ કરવાની મનો.	તા. ૭-૬-૨૦ થી એક વર્ષ સુધી.
અહમદ મહમદ કુરેશી.	જી ૧૦૧૮૭ તા. ૨૭-૬-૨૦		એન્ટી-રૂટન હાઈસ્કૂલ મુમ્બઈ	"	"	૨૦-૬-૨૦ થી એક વર્ષ સુધી.
મહાદેવ રમુના સર				"	"	"
પાંકિરણ ગોખાલ સગનીસ.				"	"	"

ઉપર લખેલા નામના વિદ્યાર્થીઓ કર્ષ નિશાનમાં દાખલ થયા હોય તો કાલો મુદ્દા નં. એમ. કાદરી. સહી. એમ. કાદરી. એમ. ઉત્તર ભાગ. અમદાવાદ તા. ૧-૧૦-૨૦ બુકમ નં. ૮૫૩૫

ધન મેળવવાનું ઉત્તમ સાધન

હુન્નર પ્રકાશ.

આ અતિ ઉપયોગી પુસ્તકમાં ૧૦૦૦ હુન્નરો દરેક દરદોના અમલકાનિઃ ઈલાજો, મેન્ડો વિનામની માથુઓ, દરેક જાતના રંગ રોગો, અતંગ, ઓઠાં વગેરે વગેરે અનાવવાની ધણીજ સહેલી રીતો વિશેષ ખાતરી વાચવાથી ચમો. કિંમત રૂ. ૧, પોષ્ટેજ છુટું.

મુલક મહાદુર જામનગરનો પ્રખ્યાત

શુદ્ધ સાચા મોતીનો સુરમો.

આખોના નામોદિન યાદગર, હામો અને વૈદ્યોએ અમારા સુર માને પબ્લીક ટેન્ડરિંગ, ડિરેક્ટ-સરીઓ અને દેશી દવાખાનાઓમાં આખના છુટી છુટી જાતના અમંખ્ય દરદોઓ ઉપર ધણીજ ફોદ-મદીથી વાપરી ઉત્તમ સર્ટીફિકેટો આપેતા છે.

આ સુરમો વાપરવાથી આખના અમંખ્ય દરદોઓ ફોદમદ થયા છે એક વખત ખાતરી કરવા ચરમ છે.

કિંમત નંબર ૧. તોલા ૧ ના રૂ. ૪) નંબર ૨, રૂ. ૧૧. નંબર ૩ રૂ. ૧) અને નંબર ૪ રૂ. ૦૮.

ફ્રાન્સ અને અમેરીકાના મહાન ડોક્ટરોની નવી શોધ.

નામદાર બ્રિટિશ સરકારમાં રજીસ્ટર કરાવેલ

યુનીવર્સલ બામ.

(નમુનાની રળીના બે આંતા.)

કેટલા બહાર લગાડવાથીજ દરેક જાતનાં દરદો મગી જાય છે.

ગરમી અગર ગરમીનો મખન માથાનો દુખાવો, આનારીશી, માથાનો કડાવો ચઢરી, અને ઢંકામાં ગરીરના કોઈપણ ભાગના દુખાવા અને દરદો ઉપર લગાડવાથી કેટલા પાંચ મિનિટમાં આરામ કરી આપે છે.

કિંમત શીશી ૧ નો રૂ. ૧-૦-૦

નુરભાઈ ઈસગાનજી અતરીઆ

હુલમજાર-જામનગર.

લેખનકળા કોપીબુકો.

ગુજરાતી અને બાળબોધ છ નંબરમાં

દરેક નંબરની કિંમત અઢી આના.

કેળવણીખાતાના મે. ડિરેક્ટર સાહેબે મુખ્ય ઈલાકાની ગુજરાતી નિશાળોમાં ચલાવવાને મંજૂર કરી છે.

૨૫૦ અને તે ઉપરાંત કોપી ખરીદનારને સેંકડે ૧૫ ટકા કમિશન આપવામાં આવશે. પેકિંગ અને રેલ્વે ખર્ચ પણ આપવામાં આવશે, પણ પોસ્ટ મારફતનું કે સ્ટેશનથી આગળનું ખર્ચ આપવામાં આવશે નહિ.

કોપીઓ સાથે બીજા પુસ્તકો મંગાવનારને સેંકડે એક ટકા દફતારી ઈઈ મોકલી આપવા ગોઠવણ રાખી છે. મળવાનું ઠેકાણું—હાલિલાઈ જગલવનદાસ એન્ડ સન્સ. લેખનકળા કોપીબુકની ઓફિસ—જુની કાળકાદેવી પોસ્ટ ઓફિસ સામે નંબર ૨૧૭—મુખ્ય.

દરકત શિક્ષક કોપી બુકો.

ગુજરાતી અને બાળબોધ આઠ નંબરમાં, કેળવણી ખાતાના મે. ડિરેક્ટર સાહેબે મુખ્ય ઈલાકાની દરેક ગુજરાતી નિશાળોમાં ચલાવવાને મંજૂર કરી છે. હાલકને લીધે કામગીરી લાવ બેદર વધી જવાથી મે. ડિરેક્ટર સાહેબના, નં. ૧૧૨૪૫ ૧૯૧૭-૧૮ ની સાક્ષના, હુકમથી હાલ ઘોડા વખત માટે અઢી આના દરેક નમૂની કિંમત રાખી છે. ૨૦૦ અને તેથી વધુ કોપી ખરીદનારને હાલમાં સેંકડે (૧૫) ટકા કમિશન ઉપરાંત પેકિંગ અને રેલ્વે ખર્ચ આપવામાં આવશે પણ પોસ્ટ મારફતનું કે સ્ટેશનથી આગળનું ખર્ચ આપવામાં આવશે નહિ. દરકત શિક્ષક કોપી બુકની સ્ટીલ પેનો દરેક નમૂને બધ બેઝી, ૧ થી ૮ નંબરની, દરેક મા ૬ કિંમત રૂ. ૧૦ નક્કી.

મળવાનું ઠેકાણું:-

આદરજી કાવસજી મારતર.

કે. નં. ૧૦ ધોબી તલાવ-મુખ્ય

શિક્ષણ તથા શિક્ષકોની જરૂરિયાત પુરી પાડનાર એક જ સ્થળ છે તે તમે જાણો છો, કે નર્સ પઝન બોમ્બ, કન્ડરગાર્ટન, મોન્ટેસરી-મેથડ, બ્રીજ, ખગોજ, પલ્લવપાઠ, ફોર્મલ તથા અન્ય, પ્રકાર, ગરમી, આકર્ષણ, રિસન તથા વિજ્ઞાનને લગતા સાદિઓ, કેમીકલ, એસીડ, તેલવાન-કાંટા, ક્રિકેટ, રબીસ, હોડી, ફુટબોલ વગેરે મળી શકે છે તે સરનામું નીચે લો.

શાસ્ત્રી એન્ડ કં. મુરત.

જાહેરખબર.

નોંધે લખેલાં પુસ્તકોનો કોપીરાષ્ટ્ર અને લીધો છે, માટે તે બધાં પુસ્તકો અમારી પાસેથી મળી શકશે માટે ઓર્ડર મોકલશે.

કિંમત.

રૂ. આ. પા.

ગૃહઅવરથા	૦-૧૨-૦૦	ટેકસ્ટ બુક તરીકે મંજૂર છે.
બાળસ્વભાવ	૦-૦૮-૦૦	
બાળવાતા	૦-૦૩-૦૦	કનામ "એને લાઈમેરિ માટે મંજૂર
સચિત વાર્તા વિનોદ	૦-૦૩-૦૦	" "
નવીન આરોગ્ય વિજ્ઞાન	૦-૦૮-૦૦	" "

ઉપર લખેલા પુસ્તકો કેટલાક સ્ટોર તથા કનામ અને લાઈમેરી માટે મંજૂર થયા છે.

શબકથી નયુરામકૃત તમામ પુસ્તકો મળશે.

ઉપા અથવા એક સુજન જૂની વાર્તા.

કેટલી—૨૧. નહાતાલાલ દલપતરામ કવિ "૧-૪-૦

તે સિવાય દરેક બાળાં અંગ્રેજી મુજબતી તથા ગેરકૃત પુસ્તકો જરૂર તમામ પ્રકારની ડોર્સ બુક તથા કોલેજને લગતા સામાન અમારે ત્યાંથી કિંમત ભાવે મળી શકશે.

કિંમત રૂ. ૦-૮-૬ } નવુંકેશીનામું } ધોરણ ૬ અને ૭ માટે
પુસ્તકોની આ અને વાળાકૃત } ધોરણવાર બનાવેલું.

નામદાર સરકારે ટેકસ્ટ બુક તરીકે મંજૂર કર્યું છે. તદ્વત નવીન અને સરવ પદ્ધતિએ લખાયેલું હોવાથી વિદ્યાર્થીઓને અત્યંત ઉપયોગી થઈ પડે છે.

અનોક—

ગીરજાગંધર કલ્યાણજી } બુકસેલર એલ. યુ. માસ્તરની ક.
આજી. } પુરા ખગતર—સાન્કેદ

શિક્ષકો અને વિદ્યાર્થીઓને થોડા શ્રમે ઘણું જ્ઞાન મળે એવાં પુસ્તકો.

સમૃદ્ધત નવી સૃષ્ટિગતિનો શિક્ષક - તેમાં વ્યાખ્યાઓ સીનેદાવિદાતિ
અને પ્રશ્નોના '૨૪૫' આકૃતિઓ સાથે મંબુરુ ૫૦ આ રૂપનામાં
આવ્યા છે આ પુસ્તક ધો-૯ માં, માત્ર ને ૫૦ માં નો વિદ્યાર્થીઓને
માત્ર ઉપયોગી છે પ્રેનિંગ કોલેજના પહેલા વર્ષના વિદ્યાર્થીઓને ૫૦
આસ ઉપયોગી છે. કિં ૩૬૫ ૦-૧૪-૦

હિંદનો ઇતિહાસ - ૫૦ ૩૦ ના તમામ વિદ્યાર્થીઓ આ ઇતિહાસનો
ઉપયોગ કરી પાસ થાય છે તેમાં અઝ સુધીના ૫૦ ૩૦ પરીલાના
પ્રશ્નો તથા તેના ઉત્તરો આપેલા છે એનું ૧ થી સત્ત સુધીના તમામ
વિદ્યાર્થીઓને આ ઇતિહાસ અતિ પ્રિય થયેલો છે કિં ૩૬૫ ૦-૬-૦

નીતિ સંવાદો - નીતિનું વિદ્યુત આપી નકામ તેવા મનાઈની શુદ્ધ
તથા છે આ અવારો રાજાઓમાં નીતિપાઠો તરીકે ૧ થી ૨૪૫ તથા રાજા
ઓને લગતા તમામ વાતના ઉત્તરોમાં ૧ થી ૨૪૫ તેવા છે કી ૦-૨-૦

નીતિ વાચનમાળા કિંમત ૦-૫-૦ નીતિની શિખા પો, ૧૫
૦-૨-૦ અને તેના નીતિને લગતા જાણશિક્ષક ઉપયોગી ધનામ વાપરેરી
માટે મંબુર થયેલા પુસ્તકો આગળે ત્યાંથી મળશે.

ઉપરના પસ્તો ઉપનાત રજવાડી, ગ્રેજી C ૩ અને મેમ્બર
શાળાઓમાં આલતા તમામ પુસ્તકો, ગણિતના ખુલાસા, રાજ્યનાત-સુમાર,
દિંદુસ્તાન અને રેલિઆની ક્લોજની વગતવાર નોંધ, પ્રવેશ નોંધિકા,
ધો-૯ના નોંધો, ગેરનર્મી, રોગલોના રીમ, ફેરી અને ચિત્રવાળી રોજી
બેક, એન-સાદનો, હારરો, નવા ધારા મુજબ હપાલેલા ગોત પદી,
અગ્રેહ હાપવાની રૂબીઓ વગેરે મળતે આગળે લેખારો ફરતા અગ્રેહ
ત્યાંથી માલ કિંમત હાલે ૩૦ મે, ૨૫, નો એટલે આપનાને અમીશન
ઉપનાત મુંદર લોટ આપનામાં આવે છે

નીતિનું વિદ્યુત આપવા માટે ખાસ તૈયાર કટોકાં પુસ્તકો

વિદ્યાર્થીના ઉના અભિપ્રાયમાળા.

નીતિવાચનમાળા.

કતો - રાજાસાલ વૃજલાલ પડિત.

- પુસ્તક ૧ ૬ (૧ થી ૨૪ માટે મંબુર) ૦-૧-૬
- પુસ્તક ૨ ૭ (" ") ૦-૨-૬
- પુસ્તક ૩ ૮ (" ") ૦-૫-૦
- પુસ્તક ૪ ૯ (" ") ૦-૬-૦
- નીતિ સંવાદો (બારે કાગુતા) ૦-૨-૦
- સરનામું - ધી સરસ્વતી શુદ્ધ હીપો-નરિઆલ